
**КИЇВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ТАРАСА ШЕВЧЕНКА
ІНСТИТУТ МІЖНАРОДНИХ ВІДНОСИН**

**АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ
МІЖНАРОДНИХ ВІДНОСИН**

ВИПУСК 104

(ЧАСТИНА I)

КИЇВ – 2012

Актуальні проблеми міжнародних відносин: Збірник наукових праць.
Випуск 104. Частина I (у двох частинах).

К.: Київський національний університет імені Тараса Шевченка
Інститут міжнародних відносин, 2012. – 302 с.

У збірнику представлені матеріали міжнародної наукової конференції «Актуальні проблеми міжнародних відносин», яка відбулась 20 жовтня 2011 року в Інституті міжнародних відносин Київського національного університету імені Тараса Шевченка.

Редакційна колегія:

Копійка В.В.,	д-р політ. наук, проф. (головний редактор);
Вергун В. А.,	д-р екон. наук, проф.;
Дайнеко В. В.,	канд. філол. наук, проф.;
Денисов В. Н.,	д-р юрид. наук, проф.;
Довгерт А. С.,	д-р юрид. наук, проф., член-кор. АПрН України;
Кисіль В. І.,	д-р юрид. наук, проф.;
Коппель О. А.,	д-р істор. наук, проф.;
Крижанівський В. П.,	д-р істор. наук, проф.;
Крушинський В. Ю.,	д-р політ. наук, проф.;
Макаренко Є. А.,	д-р політ. наук, проф.;
Манжола В. А.,	д-р істор. наук, проф.;
Матвієнко В. М.,	д-р істор. наук, проф.;
Муравйов В. І.,	д-р юрид. наук, проф.;
Пахомов Ю. М.,	д-р екон. наук, проф., академік НАН України;
Перепелиця Г. М.,	д-р політ. наук, проф.;
Пирожков С. І.,	д-р екон. наук, проф., академік НАН України;
Пузанов І. І.,	д-р екон. наук, проф.;
Рижков М. М.,	д-р політ. наук, проф.;
Рогач О. І.,	д-р екон. наук, проф.;
Скороход Ю. С.,	д-р політ. наук, проф.;
Філіпенко А. С.,	д-р екон. наук, проф.;
Фурса С. Я.,	д-р юрид. наук, проф.;
Шемшученко Ю. С.,	д-р юрид. наук, проф., академік НАН України;
Циганов С. А.,	д-р екон. наук, проф.;
Шнирков О. І.,	д-р.екон. наук, проф. (заст. головного редактора).

Відповідальний редактор: **Римська Т.Ю.**

Адреса редакційної колегії: 04119, Київ, вул. Мельникова, 36/1,
Інститут міжнародних відносин; тел. 481-44-14.

Автори опублікованих матеріалів несуть повну відповідальність за підбір, точність наведених фактів, цитат, економіко-статистичних даних, імен власних та інших відомостей.

МІЖНАРОДНІ ВІДНОСИНИ ТА ЗОВНІШНЯ ПОЛІТИКА

Максименко І.В.*

ОБ'ЄДНАНА ЄВРОПА В НОВОМУ ТИСЯЧОЛІТТІ: АНАЛІЗ ПІДХОДІВ.

Питання щодо ролі об'єднаної Європи в новому тисячолітті набуло найбільшої гостроти у перші роки ХХІ ст., коли Європейський Союз запроваджував засади свого майбутнього розвитку: введення єдиної європейської валюти, розширення та формування зовнішньополітичної та безпекової політики. Після тривалих дискусій на політичному та експертному рівнях лідери ЄС прийняли низку документів, в яких було задеклароване спільне бачення майбутньої ролі об'єднання та викладені першочергові завдання в економічній, зовнішньополітичній та безпековій площинах (від Маастрихтського договору 1991 р. до Лісабонського договору 2007 р., від рішень Лісабонського саміту 2000 р. до проекту «Європа-2020», а також Стратегія європейської безпеки 2003 р., Європейська політика сусідства 2003 р. та ін.).

Варто зазначити, що формування моделі розвитку Європейського Союзу протягом наступних десятиліть відбувалося за двома ключовими напрямками. По-перше, підходи держав-членів; особливо активну участь в дискусіях щодо майбутнього ЄС брали лідери інтеграційних процесів – Велика Британія, Німеччина та Франція. По-друге, моделювання Європи майбутнього здійснювалося під впливом зовнішніх чинників (наслідки глобалізаційних процесів, позиції США та Росії щодо нової ролі об'єднаної Європи в світі).

Сперечаючись щодо кінцевого формату інтеграційного об'єднання, держав-члени досягли згоди щодо більш активної та впливової ролі Європейського Союзу в системі міжнародних відносин: ЄС має стати новою «силою» («power»), стабілізуючим чинником та привабливою моделлю у новому, багатополлярному світі [1]. Згідно з критеріями неореалізму, впливовою силою може бути лише той актор, який має значну територію, ресурси та населення, а також досяг високого рівня економічного, політичного розвитку та володіє достатнім військовим потенціалом [2].

Запровадження Економічного та валютного союзу і введення єдиної європейської валюти євро створили підстави для ЄС вважатися активним елементом всесвітньої системи економічних відносин. Процес розширення Євросоюзу не тільки призвів до збільшення території, населення та ресурсної бази об'єднання, але й підвищував вплив, силу і престиж ЄС в очах світової спільноти, в першу чергу, за рахунок скорочення «сірих зон» в Європі, посилення безпеки і просування стабільності й економічного зростання через позитивний вплив на сусідів [3].

Однак політичний та військовий аспекти досі залишаються слабким місцем стратегії розвитку Європи. З одного боку, лідери ЄС розуміють, що без політичного єднання не можливо успішно реалізовувати потенціал об'єднання, здійснювати ефективну зовнішню

---

* викладач кафедри міжнародних відносин Інституту соціальних наук Одеського національного університету імені І.І. Мечникова

та безпекову політику, а отже і досягти стратегічної мети. А з іншого, більшість країн-учасниць була задовільна рівнем економічного співробітництва, який дозволяє Брюсселю виступати у якості повноправного представника спільних економічних інтересів країн ЄС [4]. У зовнішній та безпековій політиці зберігаються, а останнім часом навіть посилюються наступні тенденції:

- пріоритет національних інтересів над загальноєвропейськими,
- відмінності зовнішньополітичних та безпекових пріоритетів держав-лідерів інтеграційного процесу,
- відсутність сильного політичного центру та чіткого балансу між впливом та присутністю, регіональними та глобальними питаннями,
- відсутність розуміння, яку модель сили ЄС має обрати з метою найбільшої відповідності та захисту інтересів країн-членів: економічної або політичної сили, регіонального чи глобального актора в рамках таких моделей, як «м'яка сила», «нормативна сила», «приваблива сила» тощо [5].

Сьогодні об'єднання Європа проходить серйозне випробування на міцність, що пов'язано з наслідками інституційного реформування (вступ Туреччини до ЄС, крах мультикультуралізму, неефективність Європейської політики сусідства), світової фінансово-економічної кризи (питання щодо майбутнього єврозони), фундаментальної трансформації міжнародної системи (ключовим викликом безпеці стає посилення невпевненості та побоювання через непередбачуваність внутрішнього розвитку в проблемних регіонах) та зовнішнім тиском, що посилюється через процеси глобалізації («арабська весна») [6]. Отже лідери Євросоюзу знову, як і після завершення «холодної війни», мають запропонувати своїм громадянам нову стратегію, яка захищатиме своїх учасників, поверне інтерес до поглиблення політичної інтеграції, дозволить поширити повноваження ЄС як виразника спільних соціально-економічних та військово-політичних інтересів об'єднаної Європи в світовій політиці, а також просуватиме Європейський Союз до статусу міжнародного впливового актора, який зможе на рівних виступати з Сполученими Штатами та Росією у «концерті тріо» на теренах євроатлантичного регіону.

Посилання:

1. Laeken Declaration on the Future of the European Union / From Nice to Laeken. European Defence: Core Documents//Chaillot Papers. –2002. – No. 51. – Vol. II. – p. 112-119.
2. Gibbs L. Is the European Union Becoming A Great Power [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://www.acdis.uiuc.edu/Research/OPs/Gibbs/Louisesf.pdf>
3. Вессельс В. Чи має майбутнє Європейський Союз у складі 27 держав-членів?//Internationale Politik. - 2001. – № 2; Hall J., Quaisser W. Europe's Eastern Enlargement: Who Benefits?//Current History. – 2001. – November. – p. 389-393; The Impact of EU Enlargement on External Relations, Notably with the US and Russia. A presentation by Willem Noë, European Commission, DG Economic and Financial Affairs [Електронний ресурс] //National Europe Centre Paper. – 2002. – March 12 – Режим доступу: <http://eprints.anu.edu.au/archive/00001292/>
4. Бусыгина И., Филиппов М. Евросоюз: от частного к общему. Пределы и перспективы геополитики ЕС//Россия в глобальной политике. – Т. 8, № 1. – январь-февраль, 2010. – С. 121-133.
5. Ондрейчак Р. Ведущие европейские державы, их внешняя политика и политика безопасности и влияние на формирование европейской архитектуры безопасности//Ев-

- ропа. – Т. 9, №2 (31). – 2009. – С. 69-90; Ротфельд А.Д. Куда идет мир? Детерминанты изменений в международной системе//Европа. – Т. 8, № 1 (26). – 2008. – С. 35-64; Jan Zielonka/ Europe as Empire: the Nature of the Enlarged European Union. – New York: Oxford University Press, 2006. – 293 p.; Nye J.S., Jr. The Future of Power. Reviewed by J.W. Coffey//Prism. – Vol. 2, No. 4. – 2011. – P. 160-164; Youngs R. Neighborhood-to-the-World [Электронный ресурс] //Strategic Europe. – 2011, September 20 – Режим доступа: <http://carnegieeurope.eu/publications/?fa=45567>
6. Мартони Я. Европа в глобальном мире//Европа. – Т. 6, №1 (18). – 2006. – С. 37-54; Ротфельд А.Д. Указ. раб.; Trenin D. May Europe 3.0 Step Forward [Электронный ресурс] //Strategic Europe. – 2011, September 22 – Режим доступа: <http://carnegieeurope.eu/publications/?fa=45481>; Leonard M. Europe's Multipolar Neighborhood [Электронный ресурс] //Strategic Europe. – 2011, September 30 – Режим доступа: <http://carnegieeurope.eu/publications/?fa=45650&lang=en>; Biscop S. Ends, Means, and Meaning [Электронный ресурс] //Strategic Europe – 2011, October 3 – Режим доступа: <http://carnegieeurope.eu/publications/?fa=45658>

Моцок В.І.*

«ПРОСУВАННЯ ДЕМОКРАТІЇ» У ПОЛІТИЦІ США ЩОДО СХІДНОЇ ЄВРОПИ: ЦІЛЬ ЧИ ЗАСІБ?!

На початку ХХІ століття США хоча й опосередковано, однак ефективно продемонстрували можливості практичної реалізації концепції «поширення демократії» в східно-європейському регіоні [1]. США переважно успішно застосовували у своїй зовнішньополітичній практиці концепцію «просування демократії» для забезпечення національної безпеки і підтримки глобальної стабільності упродовж другої половини ХХ ст. – на початку ХХІ ст. у різних частинах світу. Ґрунтовне концептуальне оформлення і різноманітний досвід практичного розповсюдження демократії на різних соціально-політичних і етно-конфесійних майданчиках упродовж достатнього хронологічного відрізка показали її ефективність, універсальність і перспективність. Нещодавні події «арабської весни», яку відносять вже до «четвертої хвилі» глобальної демократизації [2], у черговий раз продемонстрували ефективність новітніх революційних технологій, котрі запроваджуються у контексті виконання завдань зовнішньої політики провідних держав світу, елементами якої є концепція «поширення демократії» й її успішна реалізація.

У східноєвропейському регіоні Вашингтон спрямував свої зусилля на найбільш підготовлені до внутрішніх перетворень держави, котрі були спроможні підсилити зовнішньополітичні дії внутрішньополітичним протестом і необхідними базовими умовами для демократичної трансформації. Доволі експліцитна участь США в забезпеченні успіхів грузинської «революції троянд» 2003 р. і української «помаранчевої революції» 2004 р. засвідчила, що офіційний Вашингтон високо оцінює важливість східноєвропейського регіону для забезпечення національної і глобальної безпеки, а також досягнення довгострокових цілей формування нового світового устрою. Щоправда, пост-революційні процеси у Грузії і Україні у частині консолідації демократичних режимів дещо відкоригували очікування незворотності демократичної модернізації держав [3], що пройшли через «вакцинацію» електоральними революціями.

У цьому зв'язку виникає запитання чи зовнішньополітична увага США до Східної Європи, котра була реалізована через підтримку демократичних перетворювань у декількох державах регіону в середині нульових років ХХІ століття, мала на меті, передусім, демократичну трансформацію політичних режимів, чи, здебільшого, спрямовувалася на формування підтримки з боку декількох держав регіону для реалізації американських довгострокових геополітичних інтересів на євразійському континенті.

З'ясування відповіді на питання чи політика США щодо «просування демократії» у Східній Європі є ціллю американської зовнішньої політики чи засобом за допомогою якого США прагнуть досягнути більш віддалених цілей є метою цієї розвідки.

Ми притримуємося гіпотези за якою американське «просування демократії» на східноєвропейський простір, котре реалізовувалося через використання інструментарію електоральних революцій, розширення НАТО й регіонального партнерства демократичних держав, є як метою зовнішньої політики США у Східній Європі, так і засобом для досяг-

* доцент кафедри міжнародних відносин Чернівецького національного університету імені Ю. Федьковича

нення більш вагомих завдань і довгострокових цілей на євразійському континенті, котрі, здебільшого, полягають в отриманні геополітичного ресурсу для подальшої боротьби.

«Просування демократії» як ціль

Консолідація демократичних режимів у декількох східноєвропейських державах, використовуючи вищезгаданий інструментарій «поширення демократії» з боку США, могла б завершити тривалий і відносно нестабільний процес остаточної і незворотної демократизації Центрально-Східної Європи, який розпочався з часу «оксамитових революцій» 1989 р. Незважаючи на те, що важливість східноєвропейського регіону для зовнішньої політики США підпорядковується геополітичною цінністю всього євразійського простору, такі держави як Україна і Грузія, використовуючи настанови З. Бжезинського [4], відіграють роль ключових гравців у Східній Європі. З початку XXI століття політика США щодо країн Східної Європи диктувалася американськими глобальними цілями на міжнародній арені. США докладали зусилля у сприянні політичних і економічних реформ у цих пострадянських державах, прагнучи утвердити їх у світовій політиці в якості самостійних суб'єктів, суверенітет яких не піддавався б сумніву з боку, передусім, Росії. Найбільш ефективними і помітними інструментами США і, в цілому, Заходу, для успішного «просування демократії» у Східній Європі, стали електоральні революції, розширення НАТО і регіональне партнерство демократичних держав. Демократизація політичних режимів цих країн переводить їх у розряд американських ідеологічних союзників, котрі можуть підсилити ефективність зовнішньої політики США на пострадянському й євразійському напрямках.

«Просування демократії» як засіб

Демократизація Східної Європи здатна стати вагомим засобом для забезпечення американських довгострокових зовнішньополітичних інтересів на пострадянському й євразійському просторах. Використовуючи інструментарій «просування демократії», США здійснювали вплив на східноєвропейський простір для досягнення власних національних інтересів, котрі можуть бути ідентифіковані як демократизація політичних режимів, забезпечення регіональної безпеки і отримання геополітичного ресурсу. США використовували механізми поширення демократії для здійснення впливу не лише на внутрішню, але й на зовнішню політику країн регіону. У результаті проведення декількох електоральних революцій на пострадянському просторі головні геополітичні цілі США були ідентифіковані, а держави чи території необхідні для їх реалізації, визначені. Бажання США закріпитися у Східній Європі продиктовані декількома факторами, з-поміж яких три головні геополітичні ідеї: США не повинні дозволити Росії переродитися в імперію, пострадянський простір повинен отримати геополітичний плюралізм і Захід повинен негайно розпочати пошук ключа до каспійських енергетичних ресурсів [5, р. 139]. У «Стратегії національної безпеки США» [6], оприлюдненій у травні 2010 р., адміністрація Б. Обами диференціювала держави, котрі є визначальними для реалізації найголовніших цілей зовнішньої політики США, від країн, які здатні сприяти у реалізації американського зовнішньополітичного порядку денного лише опосередковано. До другої групи потрапили держави Центральної і Східної Європи, що лише підтверджує їх підпорядкованість першочерговим американським цілям. У свою чергу, зовнішньополітична присутність Російської Федерації мотивує регіональну і глобальну стратегії Вашингтону, які полягають у стримуванні впливу Росії в оточуючих її державах і розвитку американської системи альянсів в Євразії.

«Просування демократії» у зовнішній політиці США щодо Східної Європи знаходилося у залежності як від досягнення мети привнесення демократичних цінностей у регіон, так і від отримання необхідного засобу для продовження довготривалої боротьби за пострадянський й євразійський простори.

Посилання

1. Дискусійність питання існування східноєвропейського регіону і визначення його меж потребує окремого дослідження. Ми виходимо з припущення, що, на кінець 2011 р., Східна Європа охоплює Україну, Білорусь, Молдову, Грузію, Вірменію і Азербайджан – тобто колишні республіки СРСР, котрі не інтегрувалися до НАТО й ЄС, однак виступають об'єктом уваги з боку цих інституцій, про що доводить ініціатива ЄС «Східне партнерство», яка спрямована на ці держави.
2. Див. напр.: Diamond L. A Fourth Wave or False Start? – Електронний ресурс: – Режим доступу: // <http://www.foreignaffairs.com/articles/67862/larry-diamond/a-fourth-wave-or-false-start?page=show#>
3. Див. напр.: Menon R., Motyl A. Counterrevolution in Kiev: Hope Fades for Ukraine – Електронний ресурс: – Режим доступу: // <http://www.foreignaffairs.com/articles/136408/rajan-menon-and-alexander-j-motyl/counterrevolution-in-kiev>
4. Див. напр.: Brzezinski Z. The Grand Chessboard: American Primacy and Its Geostrategic Imperatives: 1997. – 240 p.
5. Див. напр.: Asanishvili P. Georgia: Regional Stability in the Transformed International System / P. Asanishvili, A. Tukvadze // Central Asia and Caucasus. – 2005. – № 3. – P. 139.
6. National Security Strategy. May 2010 – Електронний ресурс: – Режим доступу: // http://www.whitehouse.gov/sites/default/files/rss_viewer/national_security_strategy.pdf

Тимків Я.І., * Лунь Ю.О.**

РУШІЙНІ СИЛИ ПОТЕНЦІЙНИХ ТЕРОРИСТІВ-СМЕРТНИКІВ

На основі опрацьованих ряду досліджень, спробуємо узагальнити і схематично (див. Схему) зобразити те, з чим стикається терорист-смертник на шляху від початку своєї діяльності до моменту скоєння теракту.

Отже, потенційні терористи-смертники, зазвичай, живуть в умовах високої згуртованості і при наявності соціальних норм, які схвалюють вчинення терактів як способів боротьби. Окрім того, будучи релігійною і віруючою особою, потенційний смертник легко піддається на «проповіді» харизматичних лідерів, що переконують у необхідності «священної війни» проти «невірних». Не так рідко розвитку тероризму сприяють й ЗМІ, які часто підіграють терористам в гонитві за сенсаціями. Також, великим психологічним тиском володіє мережа Інтернет, яка цілком вільно закликає до терористичної діяльності і пропагує терор в якості зброї проти несправедливості.

Причиною може стати релігійна конформність (покура) – слідуванням вказівкам релігійних чи партійних авторитетів. Ймовірність того, що ця причина є вагомою дуже велика, адже потенційні смертники, переважно віруючі і, часто, сліпо слухаються релігійних лідерів. Не рідко причинами вибору ролі смертника стають матеріальні труднощі й утиски, несправедливість і психологічні травми потенційного терориста. І бажання втечі від цих проблем веде цих людей до скоєння самогубного теракту. Інколи причинами можуть бути й наслідування, наприклад, брата-терориста, або батька-смертника.

Коли потенційний смертник остаточно вирішує стати терористом-новобранцем, він повинен відповідати відповідним вимогам та критеріям: відданим своїй справі й організації, готовим до самопожертви у будь-який час і в будь-якому місці заради перемоги. Смертник повинен бути стриманим, дисциплінованим, здатним контролювати свої емоції, пориви, інстинкти. Повинен вміти дотримуватись конспірації, регулювати власні потреби. Він має бути покірним і здатним підтримувати хороші відносини з усіма членами бойової групи.

Такий новобранець приймається в організацію і піддається психологічній підготовці, котра передбачає: перебудову особистості, метою якої є фактична деперсоналізація особи, виховання належних якостей – готовності до покори та готовності до самопожертви. Також новобранець ізолюється від суспільства, що полегшує психологічну та ідеологічну підготовку, яка дає лідерам монополію на ідейний вплив.

Після процесу підготовки, новобранець стає терористом-смертником, готовим до виконання поставлених цілей і завдань. Він мріє про момент, коли з'явиться змога вчинити те, до чого він йшов. Залишається вибрати ціль теракту, зібрати усю необхідну інформацію, виготовити вибуховий пристрій і дістатися до місця призначення. Якщо усі попередні елементи підготовки до теракту робилися спільними зусиллями членів бойової

* кандидат політичних наук, доцент кафедри міжнародної інформації Національного університету «Львівська політехніка»

** кандидат фізико-математичних наук, доцент кафедри міжнародної інформації Національного університету «Львівська політехніка»

групи, останній, найголовніший елемент – вибух, залежить лише від однієї особи – від терориста-смертника.

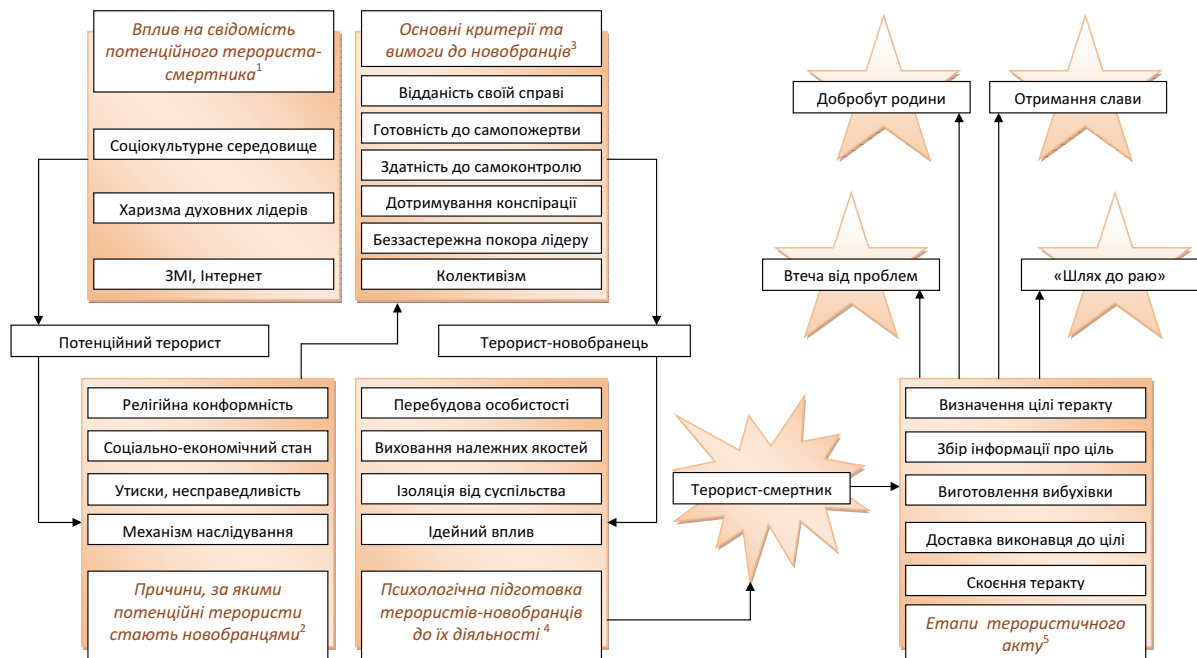

Схема 1. Рушійні сили терористів-смертників.

На те, щоб натиснути на кнопку підривача, терористів-смертників штовхають різні причини. Зазвичай це переконання, що підірвавши себе, тобі гарантується місце в раю. Це переконання характерне, переважно, для «шахідів», прибічників ісламізму. Також фактором цього може бути й впевненість в добробут родини після смерті. Бувають і такі причини, що терорист-смертник, скоюючи теракт, впевнений в тому, що цей підрих принесе йому славу. Інколи це єдиний спосіб проявити себе, так як в повсякденному житті такої змоги не було. Не останньою причиною є втеча від всіх проблем. Це характерне для жінок-смертниць. Так вони просто тікають від своїх проблем.

Отже, як бачимо, терорист-смертник проходить чималий шлях перш ніж підірвати себе і досягнути своєї мети. Самогубний теракт – не спонтанна акція. Це підготовлений певною терористичною організацією акт, який передбачає кілька фаз та етапів. Звичайно, бувають і випадки спонтанних терактів, скоєних терористами-одинаками, однак такі випадки поодинокі і не становлять такої ж загрози як організовані терористичні акти.

Джерела

1. Детальніше: Соснин В.А., Нестик Т.А. Современный терроризм: социально-психологический анализ.- Москва:"Институт психологии РАН", 2008.- 240 с.; Гребенчук Ю. Роль ЗМІ у висвітленні екстремальних подій, терактів і катастроф // forUm.- 24.01.2011.- <http://ua.for-ua.com/authornews/2011/01/24/093427.html>
2. Детальніше: Eyad el-Sarraj, Suicide Bombers: dignity, despair, and the need of Hope // Journal of Palestine Studies.- 2002.- №4.- р. 71–76; Соснин В.А., Нестик Т.А. Современный терроризм: социально-психологический анализ.- Москва:"Институт психологии РАН", 2008.- 240 с.; Смертники и готовность к смерти // dopinfo.ru.- <http://www.dopinfo.ru/useful/cognitive01/04.php>;

3. Ольшанский Д.В. Психология терроризма.- СПб.: Питер, 2002, с. 124-125.
4. Долгин Н., Малышев В. Терроризм – угроза обществу // Основы безопасности жизнедеятельности.- 2000.- №3.- С. 5-10.
5. Borum, R. Psychology of terrorism.- Tampa: University of South Florida, 2004.- 79 p.

Василенко Д.В.*

ПРІОРИТЕТИ СУЧАСНОЇ ПОЛІТИКИ США В УМОВАХ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ

Широко відомо, що економіка США зазнала серйозних збитків через глобальну фінансову кризу і відновлюється досить повільно. Державний борг країни наразі перевищує 100% від обсягу її ВВП та складає \$14,58 трлн. [1]. А дефіцит бюджету США досяг \$1,3 трлн. [2]. Рівень безробіття наполегливо тримається вище за позначку у 9% [3]. Знизився рівень інноваційного потенціалу. За таких умов американське суспільство очікує від керівництва країни роз'яснення внутрішньодержавних та зовнішньополітичних пріоритетів США.

І американські урядовці, і місцеві науковці та експерти в області політології сходяться на думці, що США мусять і надалі утверджувати свої позиції як найбільш конкурентоздатної країни і найвпливовішого гравця на міжнародній арені. Глобалізація, поява нових викликів і центрів сили розглядаються переважною більшістю аналітиків не як перешкода, а, швидше, як умови, які Америка може використати для досягнення власних цілей.

Збереження світового лідерства США має відбуватися шляхом трансформації всередині самої країни. В цьому контексті, державні зусилля повинні спрямовуватись на інвестування у сталий розвиток країни і добробут американців і, меншою мірою, у ВПК і оборону в цілому. Механізм залучення США до подій у світі має передбачати, переважно, невійськові методи і здійснюватися у неконфліктний для інших країн спосіб.

Аргументація вищенаведеного підходу:

1. У ХХІ ст. контролювати події і тенденції неможливо в силу їх специфіки. НАТО-мість США мають намагатися впливати на їх результати в той спосіб, який би найбільше слугував американським цінностям і інтересам (процвітання і безпека). Найбільш перспективною «нішею» для США було б залишитися «лідером, але серед рівних», «маяком» надії для інших і в жодному разі – не «ізолюваною фортецею» (позиція підтримується экс-директором з політичного планування Держдепартаменту США А.М.Слоттер, 2008-2011) [4, с.87].

На думку аналітиків, посилення безпеки США вимагає від країни здатності адаптуватися до нових реалій і еволюціонувати. Саме збалансований підхід до реалізації інтересів і дотримання цінностей має забезпечити подальше зростання США як нації і відновлення довіри до Америки як світового лідера. Від довіри значною мірою залежить конкурентоздатність Америки.

2. Політика стримування (в нинішніх умовах - тероризму, посилення Китаю тощо) не є стратегічно правильною; слід натомість докладати зусиль з метою посилення США з середини. Пріоритет – інвестиції в молодь, освіту, інфраструктуру, охорону здоров'я і навколишнього середовища. Важливою є трансформація національної економіки на використання відновлювальних та екологічно безпечних джерел енергії, які вироблятимуться всередині країни із одночасним скороченням імпорту вуглеводнів [5].

* співробітник Департаменту політики та безпеки МЗС України
Науковий керівник: проф. Погорська І.І.

Успіхи на цих напрямках мають зумовити більшу привабливість США як моделі розвитку, опосередковано сприятимуть посиленню в неконфронтаційний спосіб американського впливу на зовні.

3. Покращенню міжнародного іміджу США відповідатиме акцент і використання не військових, а цивільних переваг і механізмів. Якщо раніше США зосереджували увагу на обороні і протекціонізмі, то нині в інтересах країни приділяти більше уваги таким напрямкам, як дипломатія і розвиток. Вони, а також оборона мають бути основними складовими зовнішньої політики США. Вважається, що суттєвого прогресу в реалізації такого підходу досягнуто внаслідок продуктивної співпраці Х.Клінтон (Держдепартамент і Агентство з міжнародного розвитку США) і Р.Гейтса (Пентагон).

Міжнародні зусилля й ініціативи США мають бути результатом критичного аналізу очікуваних затрат і переваг, а також консультацій з якомога більшою кількістю партнерів.

Замість політики протекціонізму слід посилити здатність Америки конкурувати (США мають стати першою країною світу, на дорогах якої до 2015 року з'явиться мільйон електроавтомобілів місцевого виробництва) [6].

4. Взаємозалежність в умовах глобалізації призводить, з одного боку, до економічної нестабільності, глобальних пандемій, посилення терористичних і кримінальних угруповань, але з іншої - зумовлює спільність інтересів у протидії викликам на внутрішній і зовнішній аренах. Конкуренти США не обов'язково є їх ворогами. Не слід розглядати зростання економіки Китаю як виклик Америці; в цілому воно мало позитивні ефекти для економіки США, а також країн Південно-Східної Азії, що додатково сприяло стабілізації в регіоні і об'єктивно відповідало американським інтересам [7].

5. Необхідність випрацювати нові підходи до розуміння безпеки, що не обмежується лише складовими на кшталт оборони і кордонів. Якщо в часи «холодної війни» національна безпека досягалася через залучення механізмів оборони і зовнішньої політики, то нині вона не меншою мірою залежить від рівня добробуту і процвітання нації [8].

Низка аналітиків пропонує Адміністрації Президента США фокусувати увагу не на окремих загрозах, ризиках, націях, організаціях, а на тенденціях, які визначатимуть вже завтрашні реалії. Такими є бідність, голод, безробіття, урбанізація, дедалі більший попит на енергоджерела, міграція, демографічні зміни, екстремізм і антимодернізм, глобальні кліматичні зміни, поширення пандемічних загроз, відсутність ефективної системи охорони здоров'я в більшості країн світу, тотальна залежність від кіберсистем [6]. Вважається, що для США, враховуючи асоційовані з цією країною цінності, вищевикладені явища створюють можливості для покращення іміджу у світі через надання фінансової і експертної допомоги і пошук спільних з іншими країнами шляхів взаємодії; це, у свою чергу, має сприяти відновленню американського впливу.

Щодо пріоритетів внутрішньої політики, позиція Адміністрації в цілому співпадає з баченням політологічних кіл США. В останньому посланні до Конгресу в контексті зміцнення економіки Б.Обама запропонував суттєво посилити інвестиції у три сфери: освіту, інфраструктуру та інноваційні технології. Виходячи з того, що американці занепокоєні зростанням цін на паливо, а подорожчання нафти вважається однією із основних загроз для відновлення економіки США, Б.Обама акцентує на потребі забезпечення доступу до диверсифікованих та надійних джерел енергії, розвитку альтернативних нафті джерел енергії, використанні інноваційних технологій для розвитку екологічно безпечної енергетики (до 2035 р. 80% електроенергії США має надходити з екологічно чистих джерел) [9].

В Адміністрації пропонують скасувати податкові пільги для 2% найбагатших американців. На фоні зусиль влади щодо скорочення дефіциту все активніше ведеться дискусія

стосовно можливості зменшення фінансової допомоги США іншим країнам майже на третину в порівнянні з нинішнім обсягом. Торговельні переговори та візити чільників Адміністрації до країн АТР і ЛА спрямовані на подвоєння експорту США вже до 2014 року (до 3 млрд. дол.) та створення додаткових робочих місць [10].

Щодо міжнародних пріоритетів, «глобальне лідерство» США визначено Х.Клінтон одночасно «відповідальністю і безпрецедентною можливістю» цієї країни. Сьогодні на рівні уряду і більшості політологів спостерігається консенсус щодо потреби збалансування зовнішньополітичних і економічних пріоритетів США. Міністр оборони Р.Гейтс висловлює думку про необхідність «демілітаризації» зовнішньої політики США та інвестування, натомість, в механізми невійськового залучення. За його словами, якщо і готуватися до воєнних дій – то не тих, які дехто в США хоче вести, а тих, які будуть нав'язані країні [5].

При цьому показовою є відсутність повного консенсусу щодо головної загрози США. Такою в Стратегії нацбезпеки від травня 2010 року визначено розповсюдження ЗМЗ, а особливо небезпека, яка випливає з прагнення екстремістів та деяких держав набути ядерної зброї. Іншої думки дотримується, наприклад, командуючий Об'єднаними штабами ЗС США М.Мюллен, який переконаний, що найбільшим викликом нацбезпеці США є розміри дефіциту бюджету (1,5 трлн. дол., майже 10% ВВП) і національного боргу країни [1].

Не викликає сумнівів, що, попри риторику, зокрема в контексті подій у Північній Африці, подальші кроки на міжнародній арені Адміністрація діючого Президента США і надалі здійснюватиме в рамках «realpolitik». Виходячи з інтересів Б.Обами, логічними бачаться його заяви щодо потреби об'єднання зусиль демократів і республіканців з метою «забезпечення добробуту суспільства».

Головним чинником, який впливатиме на вибір американців на президентських виборах 2012 р. буде, очевидно, стан економіки США. В умовах початку Б.Обамою передвиборчої кампанії очікується активізація дебатів щодо майбутніх пріоритетів Сполучених Штатів, а відтак – потреба в їх чіткому формулюванні з боку Адміністрації. Хід і результати таких дебатів однозначно впливатимуть на рейтинг Президента США (нині $\approx 48\%$) та його перспективи переобратися.

Література

1. Тиждень [Електронний ресурс].- 2011. Режим доступу: <http://tyzhden.ua/News/27898>. – Державний борг США перевищив 100% ВВП.
2. Газета.ru [Електронний ресурс].- 2011. Режим доступу: <http://www.gazeta.ru/financial/2011/10/08/3794678.shtml>. – У США не получается экономить.
3. Институт Эволюционной Экономики [Електронний ресурс].- 2011. Режим доступу: http://iee.org.ua/ru/prognoz_by_iee/2750/. – Протокол заседания Клуба аналитиков от 03.08.2011 и его прогнозы.
4. G. John Ikenberry, Thomas J. Knock, Anne-Marie Slaughter, and Tony Smith. The Crisis of American Foreign Policy: Wilsonianism in the Twenty-first Century. Princeton: Princeton University Press, 2008. – 168 p.
5. Wikipedia [Електронний ресурс].- 2011. Режим доступу: http://en.wikipedia.org/wiki/Project_for_the_New_American_Century. – Project for the New American Century.

6. The White House. Office of the Press Secretary [Електронний ресурс].- 2011. Режим доступу: <http://www.whitehouse.gov/the-press-office/2010/09/22/fact-sheet-us-global-development-policy>. – Fact Sheet: U.S. Global Development Policy
7. Huff Post. Politics. Russ Feingold [Електронний ресурс].- 2011. Режим доступу: http://www.huffingtonpost.com/2011/04/29/russ-feingold-priorities-usa_n_855671.html. – Priorities USA 'Playing With The Devil'.
8. Cato Institute [Електронний ресурс].- 2010. Режим доступу: <http://www.cato.org/event.php?eventid=5609>. – Obama's National Security Policy: A New Approach or More of the Same?
9. CNN Money. Alex Taussig [Електронний ресурс].- 2011. Режим доступу: <http://finance.fortune.cnn.com/2011/02/03/yes-80-of-our-energy-can-be-clean-by-2035/>. – Yes, 80% of our electricity can be 'clean' by 2035.
10. U.S. Budget [Електронний ресурс].- 2011. Режим доступу: <http://www.vaughns-1-pagers.com/politics/us-foreign-aid.htm>. – U.S. Foreign Aid

Волошин О.А.*

ДОКОРІННА ТРАНСФОРМАЦІЯ МІСЦЯ СНД В СТРУКТУРІ ІНСТРУМЕНТІВ РЕАЛІЗАЦІЇ РОСІЙСЬКИХ ІНТЕРЕСІВ НА ПОСТРАДЯНСЬКОМУ ПРОСТОРІ В 2000-Х РР.

2000-і рр. стали періодом істотного переосмислення російським правлячим класом місця РФ в світовій політиці та пріоритетних завдань національної зовнішньої політики. Об'єктивно зміцнювалися позиції РФ в регіоні СНД та на міжнародній арені в цілому завдяки тривалому періоду економічного зростання та забезпечення внутрішньополітичної стабілізації. В Росії остаточно сформувалася правляча еліта (головними виразниками її інтересів та світогляду стали президенти В.Путін та Д.Медведєв), погляди та дії якої в рамках даного дослідження цілком обґрунтовано можна розглядати як фундамент зовнішньої політики держави. Думки та позиції інших учасників політичних, наукових та громадських дискусій були або намаганням інтерпретувати урядову позицію, або ж залишилися на маргінесі російського політикуму.

Одночасно із внутрішнім зміцненням Росії в цей же період розгорнуто проявила себе тенденція до посилення інтересу позарегіональних гравців до регіону СНД, продовження процесу становлення самостійної державності в колишніх республіках СРСР, що створювало загрозу не лише перспективі відновлення домінуючого впливу Москви на пострадянському просторі, але і тим позиціям, які залишалися за нею станом на початок 2000-х рр. За таких умов російське керівництво так і не виробило цілісної і нормативно затвердженої політики по відношенню до свого традиційно основного інструмента реалізації зовнішньої курсу на пострадянському просторі – Співдружності Незалежних Держав. В той час проведені дослідження дозволяє окреслити основні елементи політики Російської Федерації щодо СНД, які стали домінувати в її зовнішньополітичній стратегії в 2000-х рр., і мають всі підстави стати базовими і в подальшій перспективі.

По-перше, попри активізацію публічних виступів радикальних прихильників „перформатування” пострадянського політико-правового простору, керівництво Росії залишилося прихильником збереження СНД як корисної для реалізації регіональної політики структури. Будь-які пропозиції щодо ініціювання розпуску Співдружності чи виходу РФ з її складу на вищому політичному рівні навіть не розглядалися. Пов'язано це з розумінням таких вигод від існування згаданої міжнародної організації:

- конституювання пострадянського простору (за виключенням країн Балтії) як певної геополітичної та гео економічної цілісності, що дозволяє чітко окреслити кордони „сфери впливу Росії”. У будь-який інший спосіб обґрунтувати цілісність російських підходів до таких різних з географічного, історичного й економічного погляду країн як Молдова і Таджикистан неможливо. Відтак ризик зникнення СНД в Москві сприймається як тотожний ризику остаточного знищення самого поняття про „сферу особливих інтересів Росії”, що є неприйнятним для правлячої російської еліти. Самі терміни „простір Співд-

* здобувач кафедри міжнародних відносин та зовнішньої політики Інституту міжнародних відносин Київського національного університету імені Тараса Шевченка

Науковий керівник: д.іст.н., проф. Манжола В.А.

ружності”, „країни СНД” став для російського політичного класу важливими маркерами у його зовнішньополітичному світогляді, відмова від яких в середній перспективі представляється неможливою;

- збереження майданчика для дискусій та контактів з лідерами та правлячими елітами тих пострадянських країн, які беруть спільно з Росією участь в інших форматах регіонального політичного та економічного співробітництва;

- функціонування спільного правового простору, що полегшує роботу російського бізнесу в країнах-членах СНД та забезпечує більш комфортні умови перебування, працевлаштування та отримання освіти для громадян РФ в колишніх республіках СРСР.

Всі ці корисні для реалізації російських політичних та економічних інтересів завдання в найближчій перспективі не можуть бути реалізовані в рамках будь-якої іншої регіональної міжнародної організації. Водночас, розуміючи важливість збереження СНД, російське керівництво рішуче відмовилося від покладання на цю організацію тих надій, які були з нею пов’язані в 1990-ті рр. Це зумовлює існування другого базового елементу політики Росії щодо розвитку СНД – відсунення її на другий план російських ініціатив на пострадянському просторі.

Відповідно до цього підходу такі завдання як закріплення за Росією статусу основної організуючої сили на пострадянському просторі, утворення в регіоні ефективних економічних та військово-політичних інтеграційних об’єднань, орієнтованих на Москву – тобто ті амбітні цілі, які ще в сер. 1990-х рр. повністю пов’язувалися з інвестиціями в розвиток Співдружності – в 2000-х рр. остаточно були екстрапольовані на інші дириговані Кремлем регіональні утворення: ЄврАзЕС та ОДКБ. У зв’язку з цим інтеграційна риторика фактично зникла з російської політики щодо самої СНД. Повністю від інтеграції країн-членів як одного з базових завдань Співдружності в Москві, звичайно, не відмовились, але основні зусилля на цьому напрямі перенесли на інші організації, які трактуються Росією як органічний розвиток ідеї інтеграції на просторі СНД за участі тих держав, що до цього готові й виявляють таке бажання. Іншими словами, в російській політиці щодо Співдружності знайшло своє відображення специфічне перетворення популярного в 1990-і рр. концепту „інтеграції різних швидкостей та різних рівнів”, який в інтерпретації кінця 2000-х рр. вже сприймався як рух вперед в рамках ОДКБ, ЄврАзЕС та навіть більш вузьких за колом учасників проєктів (Митний союз Росії, Білорусі та Казахстану), але при одночасному збереженні відкритих дверей для інших країн-учасниць СНД. В цьому розрізі Співдружність виконує роль пом’якшення різкої диверсифікації країн пострадянського простору за критерієм співпраці та союзництва з Росією.

Згідно цих двох складових політики РФ по відношенню до СНД – збереження її як корисної організації, що вирішує обмежене коло завдань, та перенесення акцентів на інші організації, утворені на просторі СНД, – визначаються підходи Москви до майбутнього Співдружності та пов’язаного з цим її реформування

Гаврилова В.А.*

ВЛИЯНИЕ ЯДЕРНЫХ ИСПЫТАНИЙ ИНДИИ И ПАКИСТАНА НА ПОЛИТИКУ США В ЮЖНОЙ АЗИИ

Окончание холодной войны ознаменовалось ростом внимания США к региону Южной Азии, сопровождающееся поиском приоритетов во внешней политике между Индией и Пакистаном. Стратегия национальной безопасности 1997 года четко обозначила направления, которые определяют интересы США: обеспечение безопасности и продвижение демократии, укрепление экономического благосостояния США. Испытания в 1998 году ядерного оружия Индией и Пакистаном привели к смещению акцентов внешней политики США в Южной Азии от целей нераспространения ядерного оружия к целям более широкого масштаба, включая предупреждение ядерной войны, распространение демократии и международной стабильности, увеличение экономического роста, торговли и инвестиций, и развитие политического и, где возможно, военного сотрудничества.

В мае 1998 года Индия официально заявила, что она произвела три подземных ядерных испытания, а уже через два дня, 13 мая, еще два. Спустя несколько дней, 28 мая, Пакистан заявил, что произвел пять ядерных испытаний, а 30 мая, появилась информация о 6 ядерном взрыве. В связи с тем, что ни Индия, ни Пакистан не произвели ядерные испытания до 1 января 1967 года, оба государства подпадали под категорию «неядерного государства» Акта контроля над экспортом вооружений, секция 102 (б). Секция 102 (б) Акта о контроле над экспортом вооружений исходит из того, что президент США имеет право наложить санкции на любую страну, которая определяется как «неядерное государство» и которая получила или произвела «ядерные испытания», а также на любое другое государство, которое передавало такие технологии неядерным государствам [1]. Данная статья, известная также как поправка Гленна, была принята в Акте о предотвращении ядерного распространения 1994 года и является исправленной версией теперь отмененного Акта о финансовой помощи 1961 года. Санкции включают: запрещение иностранной помощи, военные продажи и лицензии; иностранное военное финансирование, правительственные кредиты, гарантии, и финансовую поддержку, экспорт определенных контролируемых товаров и технологий.

Ядерные испытания Индии и затем Пакистана вызвали бурную международную дискуссию, а также дискуссию в Конгрессе США. Большинство конгрессменов, к числу которых относился и Карл Индерферф, помощник государственного секретаря по региону Южной Азии, придерживались точки зрения, что ядерные испытания Индии создали новые вызовы для международного режима нераспространения и США необходимо продолжить поиски путей по созданию новых возможностей, в том числе и за счет мобилизации международных усилий по противодействию возможной эскалации в Южной Азии. Но, тем не менее, существовало и другое мнение, которого придерживался сенатор Байден, что, несмотря на ядерные испытания, необходимо «держат в уме долгосрочные стратегические интересы» [2]. И в данном случае признавалось, что, несмотря на ядерные испытания, Индия не является государством изгоем, и даже сравнивалась с Ливией, Се-

* преподаватель Новосибирского государственного технического университета

верной Кореей и Ираком. И поэтому необходимо продолжать отношения со страной, единственно, оговаривалось, что это возможно в том случае, если Индия подпишет Договор о всеобъемлющем запрещении ядерных испытаний и Договор о нераспространении ядерного оружия. В определенной мере такое внимание к Индии определялось экономическими отношениями между двумя странами, так в 1997 году экспорт США в Индию составил 3.6 млрд. долларов и общая сумма импорта – 7.3 млрд. долларов и стратегическими интересами США в данном регионе, регионе Южной Азии.

Таким образом, ядерные испытания Индии и Пакистана привели не только к изменению политики США по вопросам нераспространения ядерного оружия в регионе: от «ограничить, снизить и отбросить назад» ядерную программу обеих стран к позиции «убедить Индию и Пакистан держать их ядерные силы в неразвернутом состоянии и на самом низко возможном уровне» [3]. Происходит постепенная смена приоритетов во внешней политике США: от сотрудничества с Пакистаном к сближению с Индией.

Изменение отношения к Индии, а также желание найти точки соприкосновения для развития отношений, способствовало постоянному поиску выхода из сложившейся ситуации. Вопрос развития отношений с Индией часто поднимался в Конгрессе: в октябре 1999 года в палате Представителей конгрессмен Акерман инициировал резолюцию, в которой он обозначил поддержку со стороны Конгресса США выборов в Индии и призывал президента США посетить Индию с целью налаживания стратегических отношений [4]. А уже буквально месяц спустя, в ноябре 1999 года, в Сенат была представлена резолюция, в которой подчеркивалась необходимость расширить специальные отношения с Индией до стратегического партнерства [5].

Подписание совместного коммюнике в рамках визита Клинтона в Индию в марте 2000 году обозначило, что американо-индийские отношения вступили в новую фазу развития – продолжительную, конструктивную в политической области и взаимовыгодную в экономической области. Более того, обе стороны согласились институционализировать двусторонний диалог через встречи на высшем уровне и рабочие группы по различным областям сотрудничества. Стивен Козн из Брукингского университета, склоняется к мнению, что именно визит Клинтона в Индию способствовал восстановлению американо-индийских отношений и убеждению индийцев в том, что в то время как США и Индия расходятся по некоторым ключевым вопросам, они также имеют и общие интересы, более того, США не против возникновения Индии как главной силы в регионе [6]. Через несколько месяцев, в Конгресс США был представлен Акт Министерства Обороны США о расходах на финансовый год H.R. 2561-72, в котором предлагалось ослабить ряд санкций, наложенных на Индию и Пакистан [7]. В сентябре 2000 года в палате Представителей США была представлена резолюция 572, в которой также предлагалось пересмотреть существующее законодательство и административные меры, наложенные на Индию, которые мешают нормализации двусторонних экономических и торговых отношений. Именно такие действия должны способствовать усилению двусторонних отношений в области безопасности, экономики и политической сфере, а также установить мир и стабильность в регионе Южной Азии [8]. В период администрации Клинтона, после ядерных испытаний Индии и Пакистана в 1998 году, в Конгрессе США несколько раз поднимался вопрос о необходимости снятия санкций, что в определенной мере отражало изменение политики Белого дома по отношению, как к Индии, так и к Пакистану.

Таким образом, ядерные испытания, произведенные Индией и Пакистаном в 1998 году, привели к расширению политики США в Южной Азии: в области нераспространения за счет активизации усилий по включению Пакистана и Индии в переговорный про-

цесс по подписанию договора о всеобъемлющем запрещении ядерных испытаний, остановке производства расщепляющих материалов; в области региональной стабильности через возвращение к мирному процессу, начатому в Лахоре. С другой стороны, желание вывести отношения с Индией, а не с Пакистаном, на уровень стратегического партнерства являются доказательством смены внешнеполитических приоритетов США в регионе Южной Азии.

Список литературы:

1. Nuclear sanctions: section 102 (b) of the Arms Export Control Act and Its Application to India and Pakistan.
2. Expressing the sense of the Senate regarding the May 11, 1998 Indian nuclear tests. May 1998. 105th Congress. 2nd Session.
3. Amit Gupta. US-India security relations, November 22, 2002. Congressional research service
4. Concurrent resolution. 210 expressing the strong support of the Congress for the recently concluded elections in the Republic of India and urging the President to travel to India. Mr. Ackerman, October 27, 1999. 106th Congress. 1st session.
5. Concurrent resolution. 211 expressing the strong support of the Congress for the recently concluded elections in the Republic of India and urging the President to travel to India. In the Senate of the United States. November 17, 1999, 106th Congress, 1st session.
6. Stephen P.Cohen. Moving forward in South Asia. Policy Brief №81. Brookings Institution.
7. An Act making appropriations for the Department of Defense for the fiscal year ending September 30,2000 and for other purposes. 106th Congress. H.R.2561.
8. Expressing the sense of the House of Representatives that it is in the interest of both the US and the Republic of India to expend and strengthen US-India relations. September 13, 2000. 106th Congress. H.R. 572.

Вишньов В.М.*

МОЖЛИВІ СТРАТЕГІЇ ІНДІЇ У ВІДПОВІДЬ НА ПАКИСТАНСЬКУ ТЕРОРИСТИЧНУ ЗАГРОЗУ В ЯДЕРНІЙ СФЕРІ

Доволі висока імовірність порушити нинішню стабільність в регіоні може бути використана недержавними акторами у разі отримання ними ядерної зброї. Дослідник Мохан Малік визначає таких суб'єктів міжнародних відносин як антидержавних акторів - релігійні та екстремістські рухи з політичними цілями, які прагнуть до регіонального або глобального домінування і підтримують ідею знищення сучасної системи держав-націй шляхом застосування сили аж до нанесення ударів за допомогою зброї масового знищення [1].

В принципі подібні ідеологічні установки значною мірою збігаються з положеннями радикального ісламського вчення ваххабізму. Ваххабіти вважають, що іслам не може співіснувати з іншими релігіями, тому для мусульманина убивства «невірного» є не гріхом, а обов'язком, навіть якщо таке вбивство скоюється з використанням зброї масового знищення.

Теоретично порушити рівновагу можуть 3 сили: 1) ісламські екстремісти Пакистану, тут мова йде не про фундаменталістів або радикалів «легального» типу, які навіть мають представництво в законодавчих органах Пакистану, а про підпільних ісламістів-прихильників джихаду, 2) проісламістськи налаштовані військові, які незадоволені втратою влади, 3) лідери міжнародних ісламістських терористичних організацій (типу Аль-Каїди, Талібану, різних ісламістських сепаратистів з пострадянського простору), які переховуються на території Пакистану, особливо в «зоні племен» [7, с.9].

Можна виділити наступні сценарії терористичної загрози для Індії:

1) Радіологічний тероризм. Одним з можливих варіантів терористичного акту з використанням матеріалів розпаду є зараження населення і навколишнього середовища в результаті розпилення радіоактивних матеріалів. Це може бути як використання радіоактивних аерозолів, так і детонація радіоактивних матеріалів з конвенціональної вибухівкою («брудна бомба»). Крім того, радіоактивні матеріали можуть бути заховані так, щоб в результаті тривалої прихованої дії негативно впливати на здоров'я оточуючих [10].

Подібного роду атаки матимуть результатом радіаційне опромінення багатьох людей (особливо співробітників поліції, медиків та пожежників), однак навряд чи будуть представляти серйозну загрозу життю. Під великим питанням буде навіть той факт, що індійська влада буде в курсі того, що стався подібний теракт, так як служби екстреного реагування не мають ні спеціальної підготовки, ні устаткування для виявлення радіаційного зараження. Таким чином, терористам спочатку доведеться оголосити про свої теракти в пресі, щоб домогтися бажаного рівня паніки.

Однак, в результаті подібного теракту буде завдано значних економічних збитків через необхідність проведення очисних робіт і непрямі економічні втрати - зниження вартості

* аспірант кафедри міжнародних відносин та зовнішньої політики Інституту міжнародних відносин Київського національного університету імені Тараса Шевченка

Науковий керівник: проф. Галака С.П.

житла в містах, втрати в сфері сільського господарства, пов'язані з необхідністю виведення з обороту забруднених земель.

2) Терористичні атаки на ядерну інфраструктуру Індії.

Не дивлячись на високий рівень безпеки індійських ядерних об'єктів існують такі загрози для індійських ядерних об'єктів, які виходять від терористів:

- Невелика група підготовлених терористів отримує доступ до ядерного об'єкту (можливо маючи підтримку серед персоналу) і здійснює на ньому вибух, в результаті якого відбувається викид радіації [5].

- Кілька терористів-смертників на вантажівках з вибухівкою прориваються на територію ядерного об'єкту і підривають ключові елементи ядерного об'єкта [6].

- Терористи-смертники захоплюють літак і направляють його на резервуар з відпрацьованим ядерним паливом.

3) Використання терористами політичної ситуації у зв'язку з триваючим міждержавним конфліктом.

На даному етапі ситуація є стабільною, і для уникнення інцидентів з випадковим пуском ядерної зброї боеголовки зберігаються в розібраному вигляді і окремо від носіїв. Однак, подібне розміщення може бути змінено протягом конфлікту. Відповідно, буде різна загроза у зв'язку з діями терористів:

- Розібрані боеголовки утримують ризик ядерної війни на відносно низькому рівні. Однак, якщо терористам вдасться отримати ядро боеголовки, можливе його подальше використання для створення ядерної зброї або в якості компонента для «брудної бомби».

- Нерозгорнута ядерна зброя може бути вкрадена. Навіть якщо вона не може бути використана, її можуть переробити в «брудну бомбу» або використовувати при підриві інших ядерних об'єктів.

- Найбільше побоювання викликають компоненти або зібрані боеголовки під час транспортування, тому що це найбільш вразливий їх стан.

- Розгорнута ядерна зброя є відносно безпечною, однак під час кризових ситуацій буде об'єктом диверсійних дій, особливо при мобільному розміщенні.

- Не можна виключати атак з використанням ядерної зброї / матеріалів, отриманих за межами Індії (особливу увагу при цьому необхідно звертати на Пакистан і пострадянський простір) [8, с.168].

Наслідки вище перелічених ситуацій можуть бути дуже серйозними. Терористична атака на індійський парламент поставила Індію та Пакистан на грань війни, теракт з використанням ядерної зброї може перетекти у швидку ескалацію до рівня ядерної конфронтації, так як атака з використанням зброї масового знищення є «червоною лінією» для обох держав.

4) Маскування терористів під індійських диверсантів і проведення терактів з метою загострення відносин між Індією і Пакистаном. Однією з «червоних ліній», після перетину якої в ядерній доктрині Пакистану передбачено застосування ядерної зброї є дії індійської сторони, спрямовані на дестабілізацію внутрішньополітичної ситуації в країні. Таким чином, під виглядом диверсії можлива ескалація конфлікту між Індією і Пакистаном [8, с.190].

5) В подальшому також не можна виключати можливість покупки ісламістськими терористичними організаціями пакистанських ядерних матеріалів або ядерної зброї. Як показав приклад А. К. Хана - це є можливим. Більш того, не всі ланки мережі Хана перестали існувати, тому не можна говорити про «закриття» чорного ринку ядерних озброєнь у світі. Враховуючи те, що за заявою А. К. Хана вище військове керівництво було в курсі діяль-

ності мережі, можна зробити висновок про те, що надалі гроші і ідеологічні переконання можуть зробити можливим отримання ядерної зброї терористичними організаціями [2; 4].

Отже, що стосується індійських дій у відповідь на терористичну загрозу, то вони поділяються на 2 групи: 1) посилення фізичного захисту ядерних об'єктів для запобігання на них терактів, 2) сукупність військово-політичних дій, які слідуватимуть у випадку ядерного тероризму.

Відносно першої групи загроз, то тут в першу чергу необхідно врахувати зміни в методах здійснення терактів з часів 11 вересня 2001 року і вжити відповідних заходів. Також необхідне вкладення значних коштів у навчання співробітників митного огляду, прикордонників, служб екстреного реагування щодо реагування на подібні інциденти.

Так як тероризм є міжнародною проблемою, то необхідно підвищувати рівень співпраці з МАГАТЕ та іншими країнами. Подальше співробітництво в рамках Ініціативи з безпеки в боротьбі з поширенням зброї масового знищення (ІБОР) збільшить шанси запобігти випадкам незаконного транскордонного переміщення радіоактивних матеріалів. Значні зусилля повинні бути спрямовані на співпрацю з Пакистаном, так як запобігання актів ядерного тероризму знаходиться в інтересах обох держав [3].

Основною вимогою щодо фізичної безпеки є збереження ядерних боєголовок в розібраному стані, тому що це мінімізує наслідки інцидентів з ядерною зброєю.

Що стосується військової стратегії протидії терористичним атакам, які здійснюються терористичними угрупованнями з території Пакистану (і стають з кожним разом все більш резонансними), то тут необхідно одночасно враховувати 2 чинники: з одного боку, відсутність будь-якої серйозної реакції на терористичні атаки може бути розцінено Пакистаном як слабкість індійської сторони, з іншого боку, індійські військові розуміють, що спроби розгромити терористичні табори на території Пакистану будуть розцінюватися як військове вторгнення і можуть привести до розгортання нового конфлікту, аж до ядерного [6, с.4].

Тривала невійськова політика стримування показала свою неспроможність, оскільки окремі кола в пакистанському командуванні продовжили підтримку нерегулярних формувань, які наносили субконвенційні удари по території Індії, без боязні отримати серйозну відсіч. За такий тривалий період постійних транскордонних інцидентів Індія вже заробила достатню репутацію на міжнародній арені, щоб провести акцію адекватної відплати, так як постійна пасивність з боку Індії також знижувала бажання міжнародного співтовариства втручатися в ситуацію.

Після операції «Паракарм» в індійській армії почалося впровадження нової доктрини «Холодного старту». Її розробка все ще триває, але основними її характеристиками є: обмежена війна, точкові удари, спрямовані проти терористичних угруповань у разі проведення ними терактів на індійській території, ведення контроперації виключно конвенційними засобами [11].

Таким чином, подібна доктрина буде носити значний стримуючий характер, так як ворог отримає чіткий сигнал, що його дії на субконвенціональному рівні не залишаться безкарними. За кожним подібним актом підуть цілком конкретні значні втрати. Це дозволить змусити задуматися пакистанське керівництво над подальшою неофіційною підтримкою деяких терористичних угруповань. Крім того, у разі нездатності пакистанського уряду надалі тримати свою територію під контролем, Індія буде мати можливість, за підтримки міжнародного співтовариства, самостійно дати відсіч терористам. Однак, реалізація даної доктрини вимагає значного реформування збройних сил Індії та модернізації озброєнь, тому питання про реальність цієї стратегії залишається відкритим.

Література

1. Mohan Malik The Stability of Nuclear Deterrence in South Asia: The Clash between State and Anti-state Actors [Електронний ресурс]. – Режим доступа: <[http://www.apcss.org/Publications/Edited%20Volumes/Religious Radicalism/Pagefrom-ReligiousRadicalismandSecurityinSouthAsiach13.pdf](http://www.apcss.org/Publications/Edited%20Volumes/Religious%20Radicalism/Pagefrom-ReligiousRadicalismandSecurityinSouthAsiach13.pdf)>
2. Corera Gordon Shopping for Bombs. Nuclear Proliferation, Global Insecurity, and Rise and Fall of A.Q.Khan Network. – Oxford: Oxford University Press, 2006. – 288 p.
3. C. Christine Fair, Keith Crane, Christopher C. Chivvis Pakistan: Can the United States Secure an Insecure State? RAND Corporation, 2010. – 262 p.
4. Douglas Frantz, James Risen, David Sanger Nuclear Experts in Pakistan May Have Links to Al Qaeda // New York Times. – December 9, 2001.
5. Steven Mufson U.S. Worries about Pakistan Nuclear Arms: Officials Try to Guard against Arsenal, Radioactive Material Going to Terrorists // Washington Post. – November 4, 2001.
6. Markey Daniel Terrorism and Indo-Pakistani Escalation. Contingency Planning Memorandum No.6. – New York: Council on Foreign Relations, 2010. – 11 p.
7. Арбатов А., Чуфрин Г. Ядерное противостояние в Южной Азии. – М.: Московский центр Карнеги, 2005. – 29 с.
8. Синовец П.А. Двудликий ЯНУС, или Теория ядерного сдерживания в XXI веке: Монография // Одесский национальный университет имени И.И.Мечникова. – О.: Феникс, 2008. – 220 с.
9. Stratfor The Al Qaeda Threat and the Indo-Pakistani War [Електронний ресурс] // Stratfor.com. - Режим доступа: <http://www.stratfor.com/standard/analysis_view.php?ID=204684>.
10. Rajesh M. Basrur Nuclear and Radiological Terrorism Threats for India: Risk Potential and Countermeasures. – Mumbai, 2011. – 18 p.
11. P. K. Upadhyay Terrorist Attacks: How Long Should India just Wring its Hand in Despair? [Електронний ресурс] // IDSA Comment. – Режим доступа: <http://www.idsa.in/idsa-comments/TerroristAttacksHowLongShouldIndiajustWringitsHandinDespair_pkupadhyay_150711>

Капіруля М.*

РОЛЬ ЯДЕРНОГО ЧИННИКА В ПОЛІТИЦІ КНДР

Ядерний чинник відіграє провідну роль в зовнішній політиці КНДР. За останнє десятиліття ситуація навколо ядерної програми КНДР змінювалася декілька разів, переходячи від конструктивного діалогу між КНДР та посередниками до періодів ескалації відносин. Головні події для фактично самоізолюваної КНДР протягом останніх років були пов'язані з ходом шестисторонніх переговорів щодо ядерної програми КНДР.

Відповідно, розглядаючи вплив ядерних розробок КНДР на процес переговорів, слід зазначити, що на різних етапах розробки країною ядерної зброї, переговорний процес відбувався нерівномірно. Ми можемо побачити прискорення процесу переговорів після 2006 року та досягнення конкретних домовленостей між переговорними сторонами. Таким чином, навіть непідтверджена інформація про наявність в країні ядерної зброї спричинила поступливість учасників переговорів, не зважаючи на те, що ядерні потенціали ядерних учасників переговорів навіть якщо припустити наявність в КНДР ядерної зброї перевищують можливості Кореї в сотні разів. В цьому випадку, на нашу думку, ми можемо говорити про стримуючу роль ядерної зброї в конфлікті, що виник між країнами регіону та провідними центрами сили. Більше того, на підтвердження того, що ядерна зброя відіграє стабілізуючу роль в МВ на прикладі ядерної програми КНДР свідчить і те, що були досягнуті домовленості з південною Кореєю, які мають перспективу на вирішення конфлікту між країнами, що існував з часів Корейської війни. Ядерна зброя також залишається гарантією безпеки для режиму, що перебуває в КНДР при владі. При чому, на всі ці аспекти не впливає те, з якою метою КНДР розробляє ядерну зброю, хоча більшість аналітиків схильні вважати, а, судячи з економічної складової домовленостей під час шестисторонніх переговорів, вони не помиляються, що ядерна програма КНДР є засобом досягнення економічних та політичних вигод при збереженні існуючого політичного ладу. Сама наявність ядерної зброї служить стримуючим фактором як для держав регіону, так і для великих країн, що беруть участь у вирішенні корейського питання.

При цьому варто зазначити, що останні події, пов'язані з невдалим запуском супутника КНДР та з доволі жорсткою реакцією на дані події світової спільноти, та з відповідною реакцією КНДР на дані події, заява країни про те, що вона виходить з шестисторонніх переговорів та не буде виконувати домовленості, досягнуті в ході даних переговорів, є не на тільки драматичною, як на це звертають увагу певні аналітики, в основному з США. КНДР, не зважаючи на жорстку реакцію на дані події та на заяву про відновлення ядерної програми, заявила про відновлення даної програми МАГАТЕ, хоча могла зробити це через ЗМІ або ж просто у вигляді заяви представника уряду, що означає саме по собі, що КНДР не зважаючи на висилку інспекторів МАГАТЕ з країни не припиняє повністю співпраці з організацією, що означає, в перспективі, можливість повернення до повноцінних інспекцій. Крім того, заяви про повернення над роботою над ядерною зброєю на фоні того, що КНДР вже може мати декілька одиниць ядерної зброї, а повноцінний арсенал ядерної

* аспірант кафедри міжнародних відносин та зовнішньої політики Інституту міжнародних відносин Київського національного університету імені Тараса Шевченка

зброї, який міг би пережити гіпотетичний перший удар, за наявності тих ресурсів, які має країна, виробити буде майже неможливо, а в короткостроковій перспективі, взагалі неможливо, говорять скоріше про те, що КНДР, як це було під час минулих раундів шестисторонніх переговорів, хоче добитися від країн нових поступок. При цьому, не зважаючи на те, що певні економічні санкції проти КНДР в світлі останніх подій все ж таки були прийняті, жодного разу не обговорювався сценарій силового втручання у події. Оскільки дані події відбулися відносно нещодавно, слід в найближчий час очікувати, виходячи з попереднього досвіду проведення переговорів щодо врегулювання проблеми ядерної програми КНДР, нових заяв з боку США бо інших учасників переговорного процесу, з пропозиціями проведення подальших переговорів для врегулювання проблеми.

Отже, не зважаючи на нещодавнє загострення конфлікту навколо ядерної програми КНДР, в цілому, з 2006 року, після того як КНДР випробувала ядерну зброю, позиція країни в переговорному процесі посилилася, країни учасники шестисторонніх переговорів пішли на певні поступки КНДР. Що більш важливо, з риторики США та інших країн зникли заклики до проведення превентивних військових дій проти КНДР, що в принципі, сприяє стабільності в регіоні та надає впевненість політичному режиму КНДР, не провокуючи його, таким чином, на подальший пошук забезпечення власної легітимності на міжнародній арені.

Корюкалов М.В.*

ВИКОРИСТАННЯ ЗОВНІШНЬОЇ ДОПОМОГИ В РАМКАХ ВИКОНАННЯ ПОРЯДКУ ДЕННОГО АСОЦІАЦІЇ УКРАЇНА-ЄС

Починаючи з березня 2007 р., ЄС та Україна готують нову посилену угоду (угоду про асоціацію), яка б склала стратегічну основу взаємовідносин. Ця Угода має бути значно прогресивнішою за План дій Україна-ЄС. План дій не виявився дуже ефективним, тому що він був формально прив'язаний до ЄПС і відповідно не пропонував такий методів співпраці, які б вдовольняли прагнення України.

Практика євроінтеграції багатьох країн свідчить, що одним із найважливіших кроків є підготовка та підписання Угоди про асоціацію з ЄС. Саме на цьому завданні сподівалася сфокусуватись Україна, але Європейський Союз виявив неготовність до такої форми співробітництва. Ця неготовність переважно пояснюється тим, що Україна ще не досягла того ступеня розвитку, який дозволив би нам підписувати такий документ. Але, визнаючи про-європейську налаштованість України та її важливість для Союзу, а також намагаючись зберегти свій ключовий вплив на цю країну, ЄС пропонує новий інструмент відносин – Порядок денний асоціації (ПДА). Цей інструмент має стати одночасно і основним документом, що регулює наші політичні відносини з ЄС, і «дорожньою картою» взаємної підготовки до підписання Угоди про асоціацію.

Власне, функції ПДА полягають у «підготовці та сприянні вступу Угоди про асоціацію у силу» [1]. Що маєтись на увазі у такому формулюванні? По-перше, слід звернути увагу на те, що і ЄС, і Україна докладають усіх можливих зусиль, щоб показати взаємопов'язаність ПДА та майбутньої Угоди про асоціацію. Україна намагається продемонструвати, що ПДА є винятково значним кроком, свідченням суттєвого прогресу у відносинах, а ЄС створює ефект визнання такого прогресу зі свого боку (для того, щоб не провокувати нових інтеграційних прагнень та вимог української сторони і показати, на якому рівні ЄС готовий з нами співпрацювати). Окремі українські дипломати навіть стверджують, що ПДА є свідченням відходу України від Європейської політики сусідства – тої форми співпраці з ЄС, яка ніколи не влаштовувала нашу державу.

ПДА формально не прив'язується до Європейської політики сусідства, а подається як ексклюзивний двосторонній інструмент взаємодії між Україною та ЄС, покликаний посилити саме двосторонню основу співробітництва та виокремити її із загального контексту ЄПС. Фактично ж цей документ є імплементаційним інструментом майбутньої Угоди про асоціацію, яка сама є елементом Європейської політики сусідства, передбаченим для всіх країн-партнерів в рамках цієї політики. Оскільки Україна є «піонером» у освоєнні нових інструментів політик ЄС, цілком ймовірно, що напрацьовані у діалозі з нею «типові» документи будуть використані в якості зразка у відносинах ЄС з іншими країнами-сусідами [2].

У ПДА передбачено, що зовнішня допомога ЄС може надаватися за рахунок різноманітних інструментів, включаючи обмін технічними експертними оцінками і рекомен-

* асистент кафедри міжнародних відносин та зовнішньої політики Інституту міжнародних відносин Київського національного університету імені Тараса Шевченка

Науковий керівник: проф. Манжолу В.А.

даціями, найкращими практиками та ноу-хау, обмін інформацією, підтримку у розбудові та посиленні інституційної спроможності. За необхідності це також може передбачати консультативну допомогу та структурований процес наближення законодавства до законодавства ЄС. Сторони можуть використовувати можливість започаткування секторальних діалогів та відповідної секторальної підтримки.

Крім того, для імплементації ПДА також можуть бути залучені інструменти Східного партнерства. У разі необхідності, Європейська Комісія також заохочуватиме міжнародних, урядових, ділових та громадських партнерів до реалізації цілей та пріоритетів ПДА, а також сприятиме їм у реалізації цих завдань.

У Стратегічному документі ЄІСП на 2007-2013 рр. та Національній індикативній програмі на 2007-2010 рр. передбачено, що зовнішня допомога ЄС надається для виконання Плану дій Україна-ЄС. Враховуючи, що цей План уже втратив чинність, логічно екстраполювати цей зв'язок на Порядок денний асоціації. Проект Національної індикативної програми на 2011-2013 рр., до речі, визначає ПДА як основу для визначення пріоритетів надання допомоги. Але враховуючи, що від моменту підписання нової НІП до безпосереднього запуску конкретних програм зазвичай проходить рік чи більше, ті програми допомоги, які надаються зараз та будуть надаватися протягом найближчого майбутнього, будуть все ж такі орієнтовані на НІП 2007-2010 рр., тобто, ті, які були визначені у Плані дій. Іншими словами, допомога буде надаватися для досягнення пріоритетів, визначених у документі, який вже втратив чинність.

Втім, структура Плану дій та ПДА та їхнє змістовне наповнення є доволі подібними. Як План дій, так і ПДА містять перелік пріоритетних завдань для виконання українською стороною, що стосуються усіх ключових сфер інституційного розвитку України та її співробітництва з ЄС – політичний діалог, юстиція та внутрішні справи, економічний та соціальний розвиток, торгівля, ринкові та регуляторні реформи, транспорт, енергетика, наука, культура та освіта. Деякі завдання Плану дій «перекочували» майже без змін у ПДА, інші були актуалізовані з урахуванням акумульованого за останні роки прогресу у співробітництві [2]. Крім того, ПДА містить цілком нові пріоритети, які вже більш чітко підпорядковуються логіці політичної асоціації та економічної інтеграції, ніж партнерського співробітництва. Так, багато завдань ПДА дійсно відрізняються підкреслено інтеграційною спрямованістю, ніж у Плані дій (заходи щодо глибшої інтеграції транспортних та енергетичних мереж, забезпечення участі України у галузевих програмах та агентствах ЄС, імплементація Україною секторальних розділів *acquis* та, в цілому, більш високий ступень наближення законодавства України у різних сферах до європейських стандартів).

На відміну від Плану дій, у ПДА більш чітко простежується намагання посилити саме двосторонній характер зобов'язань через наголошення на спільній власності та відповідальності за виконання його положень. Формулювання та зміст багатьох положень документу обумовлюють його дещо меншу схожість на перелік односторонніх зобов'язань України перед ЄС, як це виглядало у випадку з Планом дій.

При аналізі попереднього розвитку співпраці з ЄС та навіть при аналізі окремих заяв українських дипломатів високого рівня виникає враження, що реформи в Україні (як основна мета того, чому ЄС взагалі зацікавлений у відносинах з нами) більше потрібні Євросоюзу, ніж Україні. Суть УПС та Плану дій і полягала у проведенні реформ в Україні. Можливо, наша сторона до цього ставилась досить пасивно, адже не бачила перед собою формалізованої обіцяної вигоди від проведення цих реформ. ЄС не давав обіцянки підписати Угоду про асоціацію у випадку здійснення, наприклад, необхідної судової реформи,

тому Україна й не відчувала, що ця реформа справді необхідна. Про те, що реформа необхідна в першу чергу для покращення життя українського народу, навіть і не йдеться.

Так чи інакше, прогрес України у здійсненні демократичних та ринкових перетворень лежить у площині адекватної мотивації – винагороди у формі допуску до тих чи інших інтеграційних моделей. Але ж ЄС ще не готовий підписати повноцінну Угоду про асоціацію з Україною. Ця Угода підписується лише з кандидатами на вступ, містить у собі положення про чіткі інтеграційні перспективи та включає конкретні завдання: які реформи має здійснити країна-кандидат, яким стандартам має відповідати, щоб стати членом ЄС тощо. Більше того, в такій Угоді визначається план спільних дій: країна-кандидат разом з ЄС зобов'язуються провести ці реформи та вийти на ці стандарти. І основне: ці реформи та стандарти, які країна-кандидат має розвинути, відповідають положенням *acquis communautaire*. Виконання Угоди про асоціацію полягає саме в обов'язковій адаптації положень *acquis*. За це кандидат отримує право на вступ до Союзу.

Порядок денний асоціації не передбачає обов'язкової адаптації положень *acquis*. У багатьох сферах він взагалі не містить цих положень, обмежуючись намірами «розвивати співпрацю», «встановити регулярний та поглиблений діалог з питань...» і т.д. Крім того, у найбільш контроверсійних питаннях співпраці (візовий режим, квоти, фітосанітарні норми) ПДА не встановлює чітких перспектив та кроків. У параграфі «Туризм» ПДА це сформульовано таким чином: «сторони започаткують регулярний діалог із питань, включених до глави про туризм Угоди про асоціацію». У секції про торгівлю зазначено: «пріоритети щодо співпраці у цій сфері будуть визначені Угодою про асоціацію». У секції про фітосанітарні норми пропонується розробити окрему стратегію для реформ у цій сфері. Такі формулювання викликані відсутністю консенсусу щодо методів вирішення означених проблем.

Втім, у більшості сфер співпраці документ передбачає конкретні кроки, які має здійснити Україна: або створити/реформувати певний орган, або передати певні повноваження від одного органу до іншого, або ратифікувати та імплементувати положення окремого міжнародного документу (як правило, це Директиви ЄС). Очевидно, що успішне та повноцінне виконання цих положень приведе державний механізм України до таких стандартів, які запроваджені у державах-членах ЄС. Навіть враховуючи не дуже позитивний досвід виконання Україною угод подібного характеру, слід відзначити, що ПДА дійсно передбачає якісно нову модель взаємин із ЄС. Цей інструмент не тільки ставить нові виклики, а й пропонує, як на них відповісти: як досягти бажаного прогресу у різних сферах, якими мають бути пріоритети діяльності українського уряду для того, щоб бути готовим підписати Угоду про асоціацію. Показово, що ПДА не містить конкретних термінів виконання тих чи інших кроків. Інакше кажучи, він розрахований не на певний строк, а на якість виконання його положень.

За оптимістичними прогнозами, вже у 2012 р. зовнішню допомогу ЄС можна буде використовувати для виконання політичних пріоритетів ПДА. Саме на політичних пріоритетах ПДА базується НІП на 2011-2013 рр., проект якої вже узгоджено між ЄС та Урядом України [3]. Але, як визначив автор, допомога не встигає за політикою ЄС, вона затримується на рік і більше. Непов'язаність політики допомоги та інших політик ЄС дійсно складають велику проблему, причому не тільки для ефективності допомоги: ПДА пропонує такі форми співпраці, які вимагають відповідного фінансування, і його брак не дозволяє виконати ці форми співпраці, відповідним чином позначаючись на загальному рівні відносин між Україною та ЄС.

Щодо термінів виконання ПДА та підготовки угоди про асоціацію, у ПДА цей термін сформульовано досить загально «Переговори і ратифікація Угоди про асоціацію України

з ЄС потребують ще декількох років...» [4]. Останній варіант видається більш обґрунтованим, адже суть Угоди про асоціацію полягає в тому, що це, в першу чергу, інструмент інтеграції, а вже потім політична декларація. Щоб бути готовою підписати цю Угоду, нашій державі слід провести велику роботу у тому, що криється за словами «міжнародна співпраця» та «державна політика». Слід провести суттєві реформи в усіх сферах, передбачених ПДА – тобто, майже в усіх сферах державного управління. Таким чином, майже кожний державний орган стає активним суб'єктом євроінтеграції України. Роль зовнішньополітичного відомства тут має полягати у координації впровадження цих реформ із ЄС, у просуванні та захисті наших інтересів стосовно вищезначених контрверсійних питань у взаєминах із Союзом, у забезпеченні моніторингу процесу реформ та у адекватному їх висвітленні для міжнародної спільноти.

Україні слід використати Порядок денний асоціації в першу чергу як практичний інструмент покращення якості державного управління. Таким чином Україна автоматично зможе досягти відчутного прогресу у співпраці з ЄС та вийти на рівень «політичної асоціації та економічної інтеграції», як це передбачено у ПДА. Для цього слід більш активно та своєчасно використовувати зовнішню допомогу, звертати більше уваги на її потенціал та пов'язувати її з іншими політиками ще на стадії планування цих політик.

Література

1. Порядок денний асоціації Україна-ЄС. 2009. Електронний документ: <http://www.mfa.gov.ua/mfa/ua/publication/content/37082.htm>
2. Порядок денний асоціації (ПДА) між Україною і ЄС: громадський експертний моніторинг // Електронний документ: <http://www.es-ukraina.blogspot.com/>
3. Ukraine. National Indicative Programme 2011-2013 wrap-up // Електронний документ: http://www.enpi-info.eu/maineast.php?id=295&id_type=9
4. Порядок денний асоціації Україна-ЄС. 2009. Електронний документ: <http://www.mfa.gov.ua/mfa/ua/publication/content/37082.htm>

Мішин О.*

ГЕОПОЛІТИЧНІ ФАКТОРИ ПОСТКОНФЛІКТНОЇ РЕКОНСТРУКЦІЇ ДЕРЖАВ АФРИКИ

Перша декада ХХІ століття позначилася різноспрямованими процесами в безпечовому середовищі держав Африки. З одного боку на континенті продовжили протікати найбільш масштабні за руйнівним ефектом збройні конфлікти сучасності, зокрема громадянські війни в Сомалі, Судані, Чад, ЦАР, Кот д'Івуарі та Ліберії. Нестабільними продовжили лишатися східні провінції ДРК, а «арабська весна» призвела до занурення Лівійської Джамахірії в стан внутрішньої анархії. Про сумну першість Африки, як «зони небезпеки» нагадує факт того, що в 2009 році 39% від загальної кількості миротворчого персоналу в світі було сконцентровано в даному регіоні. Одночасно на уламках знівченого тривалими конфліктами геополітичного простору Африки, з'явився новий континентальний проект - Африканський Союз, який став платформою для реалізації широкого кола заходів з поступового подолання дисгармонії в середині африканських країн та нормалізації відносин між ними. Свідченнями виходу регіону із стану паралічу безпеки стали відновлення миру в Бурунді, ЦАР, Чад, на Коморських островах, поліпшення ситуації в Дарфурі, спроба налагодити політичний діалог в Сомалі, категоричне засудження військових переворотів в Мавританії, Гвінеї, Республіці Нігер та на Мадагаскарі. Деескалація значної кількості конфліктів викликала потребу розпочати постконфліктну реконструкцію в Африці, яка стала предметом аналізу автора в розрізі її залежності від геополітичних факторів. За для цього були сформульовані наступні завдання: 1) пояснити сутність процесу постконфліктної реконструкції; 2) провести кореляцію між процесом реконструкції та геополітичними факторами впливу; 3) проаналізувати хід відновлення постраждалих від конфліктів африканських держав.

Проблема постконфліктного відновлення держав Африки знайшла своє відображення в працях Ф. Енглеберта, Д.Т'юля, П.Колліера, М.Содербоба (Великобританія), С.Елліса, Р.Гуеліа, С.Лубенберга, В.Рено (США), Ф.Югона (Франція), Н.Алусала (Південна Африка). В той же час, в українській політичній думці питання особливостей реконструкції Африки, не дивлячись на активне залучення збройних сил України до процесів миротворчості в Африці, лишається не висвітленими.

Згідно офіційного визначення організації Африканський Союз під постконфліктною реконструкцією (ПКР) необхідно розуміти довготривалий процес перебудови політичного, безпечового, соціального та економічного рівнів суспільства, яке розвивається в умовах після завершення конфлікту, при цьому його головний вектор спрямовано на усунення причин конфлікту [2, с.ІІІ].

Отже, ПКР є наступним етапом після деескалації конфлікту та має не допустити консервації конфлікту в його латентній стадії. Виконання плану заходів реконструкції мінімізує ризик рецидивів конфліктної ситуації. Дослідники Коліер, Хофлер та Содербом вважають, що після примирення сторін в суспільстві лишається високий рівень реаніма-

* аспірант кафедри міжнародних відносин та зовнішньої політики Інституту міжнародних відносин Київського національного університету імені Тараса Шевченка

ції конфлікту. Дослідники на підставі аналізу 66 конфліктів в державах, що розвиваються встановили наявність наступних пропорцій «реверсії конфлікту»: в державах, що живуть в стані тривалого миру - ризик спалахування конфлікту протягом 10 років складає 9%, тоді як в постконфліктних соціумах в тому ж часовому інтервалі даний показник сягає 40% [5, с.463].

Проект будь-якої ПКР, спрямований на створення сталого режиму миру, охоплює 4 базові сфери реформ: безпеку, правосуддя та примирення, соціально-економічний добробут та реформа системи державного управління [9, с.22-23].

Наведені «стовпи реконструкції» ззовні є параметрами пов'язаними, перш за все з системою політичних відносин, але в реальності вони є похідними відносно геополітичних факторів, що формують картину об'єктивної реальності [7, с.107-110].

Геополітичні фактори (геофактори) – це неполітичні особливості географічного простору чи держави, що визначають характер діяльності політичних конструкцій, які виникають в їх ареалах. Також геополітичні фактори можна вважати константами в складі набору функцій, що формують політичні алгоритми розвитку процесу. Якщо розглядати реконструкцію в форматі алгоритму, то геофактори формують просторові та часові рамки реалізації його складових. До геофакторів належать географічні (просторове положення, ресурсна забезпеченість) та демографічні (етнографічний та релігійний склад населення, його чисельність, щільність). Фактично процес ПКР є механізмом формування нового співвідношення між геофакторами, тобто режиму використання географічних ресурсів з боку етносу. Розглянемо співвідношення геофакторів зі складовими алгоритму постконфліктної реконструкції держав Африки.

Перша група факторів є географічними і пов'язана з особливостями положенням держави на просторі, який характеризується масштабом, межами, особливостями рельєфу та клімату, мережами комунікації, а також наявними природними ресурсами. Наведені параметри здійснюють вплив на такі складові процесу ПКР, як безпека та соціальний-добробут населення. Відносно реформи безпеки, то вона залежить від того наскільки ефективно контролюється географічний простір держави. Чим більша держава за площею, чим складніший її рельєф та ландшафти, чим довші її кордони, тим більше ресурсів необхідно для створення дієздатного апарату безпеки. Наприклад, складна місцевість Північної Уганди, яка характеризується непрохідними дощовими лісами, стала базою для діяльності повстанського руху – Армія визволення господа (АВГ) на чолі з Джозефом Коні. Діяльність цієї парахристиянської організації блокує можливість відновити нормальне життя на визволених територіях племені ачолі, оскільки вони піддаються перманентним нападам повстанців [10, с.12-14].

Прикордонна смуга довжиною в 1360 км. між Суданом та Республікою Чад стала зоною концентрації бойовиків, що інфільтруються в обох напрямках та дестабілізують ситуацію в міждержавному прикордонні, являє собою безкраї пустельні ландшафти без чітких орієнтирів та достатнього патрульного контролю.

Але навіть незначні розміри держави та нескладний рельєф не гарантують, що процес реконструкції буде вдалим. Прикладом цього виступає Бурунді, яка за площею сягає лише 24 тис. кв. км., але процес ПКР в цій державі відбувався із значними складнощами – діяльність Місії Африканського союзу в Бурунді (2003-2004) сприяла реалізації лише частини плану ПКР, але повного роззброєння повстанців з Національних визвольних сил (НВС), які є бойовим крилом партії ПАЛІПЕХУТУ, не відбулося. В підсумку в 2007-2008 році громадянська війна в країні відновилася з новою силою [11, с.15-16].

Відносно фактору наявності в державі ресурсів, то вони можуть виступити гарантією вдалої ПКР, а можуть перетворитися на «прокляття», бо заволодіння та контроль ними

дає поштовх до продовження конфлікту. Те що бідним на природні ресурси державам складно реалізувати реконструкцію засвідчує приклад Ліберії. Мир в державі підтримується виключно за рахунок розміщення 8,000 солдат ООН, на фінансування яких витрачається 500 млн.\$ на рік, тоді як сукупний бюджет країни дорівнює лише 375 млн.\$ [4, с.А9]. Якщо іноземні миротворчі сили залишать країну - вона опиниться на межі нової громадянської війни.

«Ресурсним прокляттям» можна вважати багатства Кот д'Івуару, який є об'єктом зовнішньої експансії Франції. В Кот д'Івуарі існували всі умови для нормального розвитку, оскільки держава є одним з найбільших експортерів какао-бобів в світі із часткою в 40% світового ринку, є третім за величиною виробником кави в Африці, а також має поклади нафти (потужності видобутку до 100,000 бар./день) та вигідне транзитне положення – столиця країни Абіджан є другим за величиною морським портом Африки. В період 2002-2010, навіть коли в державі тривала «громадянська війна», зовнішню заборгованість вдалося скоротити з 120% до 75% ВВП, а саме зростання ВВП коливалося в межах 5-6% на рік [1, с.259-264].

З приходом до влади профранцузького президента А.Уаттари в травні 2011 року було оголошено, що лише від дії санкцій в період конфлікту з грудня 2010 по квітень 2011 країна втратила 12% ВВП, а на відновлення з руїни необхідно 25 млрд. \$. Звісно Франція та МВФ одразу розпочали програми допомоги дружньому івуарійському уряду, повертаючи країну в стан фінансової залежності [6, с.7-8].

У випадку з Суданом проблема контролю за нафтовими ресурсами призвела до розпаду країни, що стало свідченням повного краху 6-річного плану будівництва «нового федеративного Судану», передбаченого Всеохоплюючими мирними угодами від 5 січня 2005 року. Хоча в період мирного розвитку країні вдалося скоротити зовнішній борг в три рази: з 148% ВВП в 2002 до 50% ВВП в 2011 році, єдність країни була вже не в інтересах християнської частини правлячих еліт Півдня Судану.

Якщо проаналізувати вплив демографічних факторів, то вони надзвичайно тісно пов'язані з такими компонентами програм ПКР, як реформи правосуддя / внутрішнє примирення, а також з реформами управління. Народи держав Африки є надзвичайно різноманітними, за етнічними, релігійними, расовими, племінними, клановими ознаками. Дані відмінності є основою конфліктів, і блокаторами процесу ПКР, оскільки для відновлення рівноваги в африканських мікрокосмах необхідно провести реформи управління та створення справедливих умов представництва для всіх груп населення. В той же час, племінне мислення широких верств населення держав Африки не дозволяє безболісно застосувати принципи правосуддя до винних в актах геноциду, громадянських війнах та міждержавних кризах. Оскільки засудження лідерів, що презентують окремі групи населення, веде до ескалації насилля. Прикладами цього є Лівія, де відбулася ліквідація лідера країни, висування племені каддафа та представника племінних союзів заходу країни М.Каддафі. А майбутній судовий процес на його сином Сайф аль-Ісламом з боку Міжнародного кримінального суду погрожує обернутися новими спалахами насильства в країні. Через це процес ПКР в Лівії буде блокуватися масштабними актами помсти з боку дискримінованих груп, і Лівія ризикує відкотитися до рівня «failed state». До того ж для відновлення країни після громадянської війни необхідно 480 млрд.\$, адресність розподілу цих коштів очевидно буде нерівномірною, що буде посилювати внутрішню дисгармонію [8, с.4].

Зразком наслідків нерівномірного розподілу прибутків від продажу нафти, які йшли на ПКР є Судан, якому не вдалося приборкати расово-релігійну дихотомію – держава розпалася. В майбутньому схожі загрози можуть стати актуальними для Кот д'Івуару та Ні-

герії, в яких підтримується мусульмано-християнське протистояння, та значні групи племені групи усунені від управління країною. Отже, головним впливом демографічних геофакторів є неможливість досягти всезагального суспільного консенсусу з метою реалізації плану ПКР на тлі відсутності дійсно стійких плюралістичних демократичних державних інститутів.

Висновки

Таким чином, нагальною проблемою держав Африки є неспроможність ефективно використовувати географічні та демографічні геофактори на користь процесу реконструкції. Втрата контролю над географічними геофакторами призвела до інкорпорації Африканських держав в геополітичні стратегії зовнішніх гравців, які користуючись принципом «якщо ви не захищаєте власний суверенітет то чому ми його маємо поважати» [3,с.56-57], привласнюють природні ресурси регіону, необхідні для сталого розвитку. В той же час, держави Африки демонструють неспроможність повністю консолідувати демографічний геофактор довкола проектів реконструкції, що автоматично призводить до їх лише часткової реалізації, і не усуває хронічних причин конфліктності. Сучасна Африка, що пережила значну конфліктну хвилю, виходячи з численних негативних прикладів, виявилася надто слабкою, щоб здолати самостійно конфліктні детермінанти геополітичної генези, тому сучасні потуги в напрямку постконфліктної реконструкції континенту мають паліативну природу.

Література

1. African Economic Outlook 2011. Africa and its Emerging Partners. – OECD Publishing, 2011. – 304 p.
2. African Post-Conflict Reconstruction Policy Framework / NEPAD Secretariat Governance, Peace and Security Programme. – June 2005. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.africanreview.org/docs/conflict/PCR%20Policy%20Framework.pdf>
3. Agnew, J. Geopolitics. Re-visioning World Politics / J.Agnew. – N.Y.: Routledge, 2003. – 168 p.
4. Akan, S. Liberia Uneasily Linked to Ivory Coast Conflict / S.Akan // New York Times. – April 1, 2011. – P. A9.
5. Collier, P. Post-Conflict Risks / P. Collier, A. Hoeffler, M. Soderbom // Journal of Peace Research. – Vol. 45. – № 4. – Oxford: Centre for the Study of African Economies, 2008. – P. 461-478.
6. Cook, N. Côte d'Ivoire Post-Gbagbo: Crisis Recovery / N.Cook. – CRS Report for Congress. – Washington: Congressional Research Service, 2011. – 82 p.
7. Englebert, P. Postconflict Reconstruction in Africa. Flawed Ideas about Failed States / P.Englebert, D. Tull // International Security. – Vol.32. – №4. – Harvard: Belfer Center, Spring 2008. – P. 106-139
8. Jebnoun, N. The Brother Leader End Game / N. Jebnoun. – MEI Insight. – № 43. – 8.11.2011. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.mei.nus.edu.sg/wp-content/uploads/2011/11/Download-Insight-43-Jebnoun-HERE.pdf>
9. Krause, J. International State Building and Reconstruction Efforts: Experience Gained and Lessons Learned / J. Krause, J.K.Mallory. – Leverkusen: Barbara Budrich, 2010. – 177 p.
10. Post-conflict Reconstruction: The Case of Northern Uganda. - Discussion Paper 7. – April 2003. – 45 p. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://siteresources.worldbank.org/UGANDAEXTN/Resources/CG2003.pdf>

11. Svenson, E. The African Mission in Burundi / E.Svenson. – Stockholm: FOI, 2008. – 24 p.
[Електронний ресурс]. – Режим доступу:
http://www.foi.se/upload/projects/Africa/FOI2561_AMIB.pdf

Романова В.О.*

ВЕЛИКА ДВАДЦЯТКА ЯК МЕХАНІЗМ ГЛОБАЛЬНОГО УПРАВЛІННЯ

В умовах глобальної кризи провідні держави сучасного світу продемонстрували готовність до співробітництва з метою подолання труднощів у фінансово-економічній сфері й формування нової системи глобального управління. «Велика двадцятка» стала основною рамковою структурою для вироблення принципів та інструментів світового фінансово-економічного регулювання.

Власне ідея створення глобального форуму для проведення неформальних зустрічей глав держав і урядів найвпливовіших держав світу з'явилася у 1970-х роках. Ключовий епізод – зустріч лідерів «шістки» у Рамбуйє в червні 1975 р. Тодішні докорінні зміни в розстановці сил вимагали більш тісної координації дій провідних західних держав. Механізм регулярних самітів «шістки», а потім «сімки» забезпечував взаємодію знакових світових фігур, що нерідко допомагало знімати напруженість і запобігати міжнародним конфліктам [1].

По завершенні холодної війни в засіданнях групи почала брати участь РФ, що перетворило «сімку» на «вісімку». Але піднесення Китаю, Індії, Бразилії й ряду інших держав, а також розвиток міжнародної обстановки в цілому вимагало розширення формату зустрічей на вищому рівні, що втілювалося в проведенні самітів так званої «Великої двадцятки» [2].

«Велика двадцятка» (або «Група двадцяти», «двадцятка», G-20) була сформована в 1999 р. за ініціативи Канади з метою подолання наслідків світових фінансових потрясінь кінця 1990-х рр. і ведення діалогу з країнами, що розвиваються, що динамічно набирали економічну та політичну вагу. Засновницька конференція міністрів фінансів і керівників центральних банками «Групи двадцяти» відбулася 15-16 грудня 1999 року в Берліні. Конференція визначила, що «Група двадцяти» є неформальною організацією, що об'єднує країни з різних регіонів світу і з різним рівнем господарського розвитку, а також провідні міжнародні фінансові організації на основі зацікавленості в колективному вирішенні найважливіших світових економічних і фінансових проблем [3].

Всього на країни «Групи двадцяти» припадає понад 85% світового ВВП. У них проживає понад 60% населення світу, причому 66% бідного населення також припадає на ці країни.

Фактично протягом десятиліття діяльність G-20 зводилася, головним чином, до регулярних зустрічей міністрів фінансів і глав центральних банків. Не випадково з моменту свого створення група офіційно йменувалася Group of Twenty Finance Ministers and Central Bank Governors. З початком глобальної кризи формат зустрічей змінився, що пояснювалося необхідністю узгодження антикризових мір на найвищому державному рівні. Для рішення цього завдання в листопаді 2008 р. у Вашингтоні й відбувся перший саміт «Ве-

* аспірантка кафедри міжнародних відносин та зовнішньої політики Інституту міжнародних відносин Київського національного університету імені Тараса Шевченка

Науковий керівник: проф. Манжоло В.А.

ликої двадцятки». Саме на Вашингтонському саміті був уперше вироблений узгоджений підхід провідних світових держав до боротьби із кризою, що полягав у реалізації масштабних стабілізаційних програм і конкретних заходів щодо стимулювання та підтримки економічного росту. Зокрема, у ході зустрічі були досягнуті домовленості про співробітництво в ключових сферах міжнародних фінансів.

Стає очевидним необхідність залучення до цих процесів Китаю, Індії, Бразилії тощо. Саме цю потребу, на відміну від G8, специфікували країни G20, зокрема за рахунок їх участі в роботі Форуму з фінансової стабілізації, що сприяло б покращенню взаємодії останнього з МВФ. План подальших дій у фінансовому секторі за підсумками вашингтонського саміту був більш детальним та практичним, аніж будь-яке попереднє комюніке G8. У прийнятій спільній декларації лідери G20 затвердили п'ять принципів реформ для зміцнення фінансових ринків і та для запобігання майбутніх криз [4].

Вашингтонський саміт показав, що незважаючи на різні релігійні, расові, економічні й інші розбіжності, всі нації можуть спільно домовлятися. Фактично, перший саміт G20 склав новий порядок денний та сформував план дій для міжнародних організацій. На першій же зустрічі G20 стало очевидним, який вплив цей «клуб» матиме на процеси глобального регулювання. Нова, набагато ширша група держав стала на чолі глобальної економіки, - ідея, яку швидко підхопили медіа по всьому світу.

Дискусії, розпочаті у Вашингтоні, були продовжені в Лондоні 1 квітня 2009 р., коли фінансово-економічна криза вже набула дійсно глобальних масштабів, що вимагало більш ефективної координації міжнародних антикризових зусиль. Форум фінансової стабільності, що повністю контролювався провідними західними державами, був перетворений у Раду фінансової стабільності, із включенням до нього країн, що розвиваються, членів «Великої двадцятки» [5; 6].

Крім того, було прийнято принципове рішення про перерозподіл квот у МВФ і Всесвітньому банку на користь держав, що розвиваються, і країн з ринками, що формуються (за термінологією IMF). Це стало серйозним зрушенням у напрямку підвищення їх ролі та впливу на світову економіку [7].

По мірі розвитку кризи виникла потреба в оцінці ефективності прийнятих антикризових мір і поглибленні міжнародного співробітництва, завдяки чому саміти G-20 набули регулярного характеру. У вересні 2009 р. зустріч «Великої двадцятки» пройшла в американському Пітсбурзі, у червні 2010 р. – у канадському Торонто, у листопаді 2010 р. – у столиці Республіки Корея Сеулі. На цих зустрічах обговорювалися фактично всі найбільш значимі питання реформування глобальних інститутів (у першу чергу МВФ) і формування механізмів протидії міжнародним фінансовим потрясінням.

На самітах «Великої двадцятки» за допомогою методів багатосторонньої дипломатії відбувалася не просто координація міжнародних зусиль щодо звільнення світової економіки з «лещат» кризи. Там, власне кажучи, формувався становий хребет майбутньої світогосподарської системи, закладалися передумови чергового соціально-економічного ривка.

Сучасний період розвитку міжнародних відносин характеризується очевидним ускладненням світової політики, перегрупуванням фінансово-економічних і політичних сил та підвищенням впливу різноманітних нетрадиційних гравців. Не останню роль грає й та обставина, що глобальна криза, незважаючи на всі зусилля, ще до кінця не подолана. Провідні держави світу запустили механізм консультацій та переговорів, що підтвердив свою ефективність і проклав шлях до формування нового типу глобального управління. Але людство перебуває тільки на самому початку цього шляху.

Відповідно до доповіді оксфордського Центру міжнародних досліджень під назвою «Global Economic Governance Programme: The G20 Leaders and Global Governance»: «Ефективність G20 значною мірою викликана її неформальним, неінституціоналізованим статусом та форматом. G20 функціонує як неформальна організація, що стала втіленням готовності світових лідерів до співробітництва і надала їм плацдарм для взяття на себе відповідного зобов'язання, що набуло вигляду 12 узгоджених між країнами-членами пріоритетами співробітництва ... Чим G20 ніколи не була і чим ніколи не буде, якщо планує й надалі лишатися глобальним кризовим менеджером та автором світового порядку денного, так це юридичною інституцією з усіма притаманними їй атрибутами, що виконує свої ж рішення. Відповідальність за імплементацію останніх лягає на міжнародні організації, що мають свої формальні правила членства, процесу прийняття рішень та розподілу повноважень» [8].

Література

1. Хайнал Питер И. ванн «Группа восьми и Группа двадцати: эволюция, роль и документация» // пер. с англ. О.А. Якименко; под науч. ред. Е.М. Горбуновой. — М.: Логос, 2008, С. 47
2. Ngaire Woods Global Economic Governance Programme: The G20 Leaders and Global Governance [Electronic resource] - Access mode: <http://www.globaleconomicgovernance.org/wp-content/uploads/Woods-2010-The-G20-and-Global-Governance.doc.pdf>
3. Global Governance Breakthrough: The G20 Summit and the Future Agenda [Electronic resource] - Access mode: http://www.brookings.edu/papers/2008/12_g20_summit_bradford_linn.aspx
4. European call for «Bretton Woods II» // Financial Times, November 16, 2008, P. 3-4
5. 5 Итоги саммита G20 [Electronic resource] - Access mode: <http://news.finance.ua/ru/~2/2009/04/03/156665>
6. FSF Press Release Financial Stability Forum meets in London (12 March 2009) [Electronic resource] - Access mode: http://www.financialstabilityboard.org/press/pr_090312a.pdf
7. Washington summit targets at crisis // China Daily, November 16, 2008, P. 5
8. Ngaire Woods Global Economic Governance Programme: The G20 Leaders and Global Governance [Electronic resource] - Access mode: <http://www.globaleconomicgovernance.org/wp-content/uploads/Woods-2010-The-G20-and-Global-Governance.doc.pdf>

Чумак Д.В.*

СИНЕРГІЯ 3S (SAFETY, SECURITY, SAFEGUARDS) У ПИТАННЯХ ПРОТИДІЇ ЯДЕРНОМУ ТЕРОРИЗМУ І НЕЗА- КОННОМУ ОБІГУ ЯДЕРНИХ МАТЕРІАЛІВ

На сьогоднішній день основною загрозою міжнародної безпеки визначено ядерний тероризм. Подібна заява була зроблена на Вашингтонському саміті з ядерної безпеки, що відбувся 13 - 14 квітня 2010 року. У комюніке учасників саміту виражається рішучість консолідації міжнародних зусиль у протистоянні ядерному тероризму і визнання фізичної ядерної безпеки, як основного інструменту в його протидії [1].

Від рівня ефективності заходів щодо ФЯБ залежить ступінь захисту держави від терористичних актів і незаконного обігу ядерних матеріалів. Режим ФЯБ є складовою частиною глобальної безпеки. Не дивлячись на те, що МАГАТЕ здійснює контроль за нею, відповідальність за стан національних систем повністю знаходиться в компетенції урядів держав-членів, при цьому МАГАТЕ проводить активну діяльність щодо розвитку національних систем ФЯБ. Але останнім часом кількість заяв від держав-членів Агентства, щодо допомоги в створенні ефективної системи ФЯБ збільшилась, що поставило МАГАТЕ, перш за все в складне фінансове положення. Результатом цього може стати погіршення рівня глобальної безпеки, тому є необхідним пошук варіантів оптимізації діяльності ФЯБ, таким чином, щоб рівень безпеки не знизився. Одним з таких напрямків є забезпечення синергії експлуатаційної ядерної безпеки, фізичної ядерної безпеки і гарантій МАГАТЕ (Nuclear Safety, Security та Safeguards) [2].

Основними напрямками діяльності щодо забезпечення ФЯБ є заходи, що стосуються:

1. Nuclear Safety (технологічна безпека) – захист персоналу, населення та довкілля від шкідливого впливу ядерних технологій, ядерних матеріалів та ядерних установок.
2. Nuclear Security (фізична безпека) – захист ядерних технологій, ядерних матеріалів та ядерних установок від несанкціонованих дій людей.
3. Nuclear Safeguards (гарантії) – контроль за не допущенням переключення атомної енергії з мирного застосування на її використання в військових цілях.

Таким чином, зазначені позиції утворюють складну систему на шляху до протидії загрозам ядерного тероризму, однією з основних властивостей якої є синергізм. У випадку, якщо ефективність роботи однієї з підсистем знижується то компенсація може здійснюватися за рахунок функціонування іншої. При необхідності підвищення результативності, одну функцію в системі можуть виконувати декілька підсистем, взаємодіючи одна з одною. Даний ефект має назву «синергія».

У питаннях протидії ядерному тероризму і незаконному обігу ядерних матеріалів, ключовим моментом продуктивного функціонування системи фізичної ядерної безпеки є стабільна та ефективна її робота. Для забезпечення даного стратегічного завдання одним з варіантів, може слугувати проведення заходів щодо синергії вищезгаданих елементів.

---

* аспірант Інституту соціальних наук Одеського національного університету імені І.І.Мечнікова
Науковий керівник: доц. Синовець П.А.

Nuclear Safety:

Проблеми забезпечення технічної ядерної безпеки, перш за все, пов'язані з відпрацьованим ядерним паливом (ВЯП) та радіоактивними відходами (РАВ). В результаті одноразового використання свіжого ядерного палива в ядерному реакторі отримуємо відпрацьований матеріал, який містить близько 95% урану-238, 1% урану-235, 1% плутонію й 3% радіоактивних відходів. Дані матеріали можуть стати об'єктом зловмисних діянь. Разом з цим, той факт, що ВЯП містить плутоній, він створює загрозу ядерного розповсюдження. В результаті ВЯП може стати об'єктом несанкціонованих дій, що підвищує загрози ядерного тероризму. Таким чином, необхідно забезпечити належний рівень захисту даного матеріалу, як від несанкціонованого обігу, так і від його застосування у військових цілях [3].

Nuclear Safeguards:

Головною проблемою здійснення заходів у цьому напрямі є неповне охоплення гарантіями усіх держав світу. В цьому контексті, перш за все слід звернути увагу на те, що система гарантій постійно еволюціонує в напрямку пошуку найефективніших методів виконання поставлених завдань по забезпеченню контролю за використанням мирної атомної енергетики, але, на жаль, не всі країни слідуєть даній тенденції. Ця ситуація призводить до того, що в режимі нерозповсюдження утворюються прогалини у вигляді лише часткового, а не всеохоплюючого контролю над ядерною діяльністю країн світової спільноти.

Більше того, це зумовлює виникнення білих плям у процесі контролю за обігом ядерних матеріалів. Цей аспект ФЯБ займає провідне місце у питаннях протидії ядерному тероризму і незаконному обігу ядерних матеріалів, тому до його функціонування приділяється значна увага. Покращення функціонування даних механізмів зумовлює вдосконалення систем фізичного захисту та обліку й контролю.

Nuclear Security:

В контексті вразливості системи ФЯБ щодо існуючих та потенційних загроз важливу роль відіграє захист інформації та інформаційна безпека, особливо, якщо мова йде про облік та контроль, який практично повністю переведений на комп'ютерні системи. Порушення конфіденційності інформації щодо обліку може призвести до того, що цінна інформація стосовно ядерних матеріалів або установок буде використано зловмисниками з метою проведення протиправних дій по відношенню до таких матеріалів.

У рамках завдань, покладених на системи обліку та контролю, важливим моментом є взаємодія з державною системою забезпечення гарантій (Nuclear Safeguards), оскільки Державна система обліку та контролю ядерного матеріалу є частиною державної системи гарантій, яка має бути створення відповідно до вимог Договору про нерозповсюдження ядерної зброї. І саме відповідно до Угод про гарантії, держава створює власну систему обліку та контролю. Угоди про гарантії типу INFCIRC/66 безпосередньо не вимагають встановлення та підтримки систем обліку та контролю ядерного матеріалу, але сам факт, що INFCIRC/66 зобов'язує МАГАТЕ та державу застосовувати «систему записів» і «систему звітів» говорить про те, що така система повинна працювати на державному рівні [4].

Отже, слід зазначити, що кожен з напрямів забезпечення ФЯБ робить свій внесок у виконання певних завдань щодо протидії ядерному тероризму і незаконному обігу ядерних матеріалів, але якщо об'єднати зусилля на кожному з даних напрямів та максимально оптимізувати діяльність в їх рамках шляхом покращення, у першу чергу, культури безпеки, то можемо отримати злагоджений механізм забезпечення ФЯБ, який підвищить рівень міжнародної безпеки, зокрема, через зміцнення режиму нерозповсюдження ядерної зброї. Для цього необхідно:

- розробити нормативно-правове підґрунтя для законодавчого оформлення даної ініціативи;
- розробити концепцію та програму щодо впровадження заходів синергії на національних ядерних об'єктах;
- відповідно до вищезгаданої програми розробити пілотний проект впровадження синергії на певному ядерному об'єкті;
- розробити освітні програми для фахівців атомної галузі України щодо заходів синергії в галузі ФЯБ.

Література

1. Коммюнике участников Вашингтонского саммита по ядерной безопасности [//www.america.gov/st/peacesec-russian/2010/April/20100415094507eaifas0.7762873.html](http://www.america.gov/st/peacesec-russian/2010/April/20100415094507eaifas0.7762873.html)
2. GOV/2009/54-GC(53)/18
3. Закону України «Про використання ядерної енергії та радіаційну безпеку» [//zakon.nau.ua/doc/?code=z0056-08](http://zakon.nau.ua/doc/?code=z0056-08)
4. Наказ Державного комітету ядерного регулювання України 08.06.2004 N 101. Облік та контроль ядерного матеріалу, фізичний захист ядерного матеріалу і ядерних установок. Тлумачний словник українських термінів. Словники термінів: українсько-англо-російський, русско-украинско-английский, english-russian-ukrainian НП 306.7.086-2004

Ястремська І.М.*

ЯДЕРНИЙ ФАКТОР ЯК ІНСТРУМЕНТ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ РЕГІОНАЛЬНОЇ СТАБІЛЬНОСТІ

В міждержавних відносинах ядерна зброя має три основні ефекти: 1. надання ядерній державі непорушних гарантій її незалежності на фізичної цілісності; 2. взаємне стримування між державами-антагоністами встановлює обмеження на застосування насильства та дій у відповідь, гальмуючи розв'язання тотальної війни; 3. змінюючи баланс між наступальними та оборонними діями на користь оборонних, ядерна зброя надає слабшим країнам можливість ефективно захищати себе від більш потужних [1].

Політологи ще на початку 1960-х рр.. звернулися до проблеми того, чи здатне ядерне стримування стабілізувати систему міжнародних відносин. Це знайшло своє відображення у тепер уже класичних дебатах Уольца-Сагана, які ще називають дебатами між оптимістами та песимістами ядерного розповсюдження, тобто між теоретиками, які своєю тезою що «більше [мається на увазі більша кількість ядерних держав за рахунок нуклеаризації тих, які не входять до «ядерного клубу»] може бути краще [2]» стверджують, що ядерна зброя на регіональному рівні створюватиме ефект стримування за аналогію до ядерного протистояння двох наддержав часів холодної війни, виступаючи таким чином одним із основних інструментів забезпечення регіональної стабільності та їхніми опонентами, які навпаки переконані, що «більше буде гірше [3]». Тон дискусії тут задав, як відомо американський вчений К. Уолтц, який стверджував, що за наявності ядерної зброї, стабільність залежить від розміру збитків, який сторони здатні нанести один одному. Майже 40 років потому – вже на початку нового століття – Уолтц, аналізуючи ядерне протистояння Індії та Пакистану на початку 2000-х рр.. вирішив, що його стару тезу підтверджено новим матеріалом, а взаємне стримування на основі залякування – універсальний інструмент забезпечення стабільності, незалежно від регіональної чи культурно-історичної специфіки регіону, в якому виникає протистояння. Фактично в тому, що стосується південноазійського регіону обидві сторони оперують одним й тим самим фактажем, але тлумачать його по-різному, в тому, що одні розглядають як свідчення дієвості стримуючої стабілізуючої ролі ядерного фактору, інші вбачають загрозу. Основна різниця полягає в тому, що оптимісти дотримуються теорії раціонального стримування, положення якої стверджують, що державні посадовці та солдати [в Ісламабаді та Нью-Делі] добре усвідомлюють, що обмін ядерними ударами [в Південній Азії] матиме руйнівні наслідки і призведе до грандіозного спустошення, а тому утримуватимуться від розв'язання будь-якого збройного конфлікту, бо це матиме загрозливу можливість ядерної ескалації. Песимісти ж розглядають наявність ядерних активів як запоруку криз, інцидентів та ядерної війни, і не тому, що вважають пакистанських чи індійських посадовців схильними до ірраціональних дій, а індійський чи пакистанський уряд слабким. Їхні аргументи похідні від інтерпретації подій крізь призму організаційної теорії, суть якої полягає в тому, що ядерна зброя контролюється військовими організаціями та цивільною бюрократією, а не державами чи лідерами,

* аспірант кафедри міжнародних відносин та зовнішньої політики Інституту міжнародних відносин Київського національного університету імені Тараса Шевченка

Науковий керівник: проф. Галака С.П

а отже ядерне стримування може провалитись внаслідок загальних організаційних упреждень, забобонів та помилок, попри неприйнятну ціну будь-якої ядерної війни. Так С. Саган, давній опонент К. Уолтца характеризує ядерне стримування, як категорію морально-політичну. Але мораль та норми, на його думку, то категорії відносні. Військові діють по формулі «наказ - готовність засобів доставки – нанесення удару». Вони, по суті, розмірковують так, як коли б були вільні від моральних обмежень. Чи можна гарантувати що в певній ситуації (наприклад, під час чергового індо-пакистанського інциденту) політики встоять перед переконаннями генералів щодо необхідності нанести ядерний удар. На думку Сагана, всі уявлення про стабілізуючу роль «стримування» – лише комплекс психологічних уявлень, які руйнуються.

На думку цілого ряду авторів, розповсюдження ядерної зброї на кризові регіони загрожуює підвищенням конфліктності в них, оскільки на регіональних рівнях відсутні будь-які стабілізуючі механізми чи хоча б практики, притаманні радянсько-американській взаємодії 1950-1980рр.. На базі дослідження досвіду радянсько-американських відносин, прихильники даного підходу вважають, що найбільші побоювання має викликати не сам процес розповсюдження ядерної зброї, а ломка тих доволі стійких політико-психологічних параметрів, які були характерні для ядерного протистояння СРСР та США з 1962 по 1991рр.. Політологи вбачають ерозію стабільності у створенні принципово нової, особливої політико-психологічної атмосфери. Тепер військово-політичні еліти починають бачити у ядерному конфлікті не ситуацію, заздалегідь програшну для всіх учасників, а варіант війни, в якій перемога є цілком можливою і, понад того, може теоретично набагато перевищити збитки, завдані переможцю. Під терміном «ядерний конфлікт» ми розуміємо «кризову ситуацію, до якої залучені один чи кілька суб'єктів, які володіють ядерною зброєю, в ході якої відбувається ескалація до рівня, коли одна чи кілька сторін починають розглядати практичну можливість застосування ядерної зброї [4]».

В певному сенсі політична свідомість «повертається» до того стану, в якому вона знаходилась на ранніх етапах глобального ядерного протистояння – в 1940-1950рр.. У другій половині минулого століття Москва та Вашингтон робили все можливе, щоб зменшити «неминучі» ризики від ядерної війни один з одним хоча б до відносно «прийняттого» рівня. Ці спроби вилилися в розробку доктрин «контрсили» та «керованого конфлікту» [5]. Але СРСР та США виявляли надзвичайну взаємну обережність в тому, що стосувалося їхнього ядерного протистояння, і ніколи не вдалися до перевірки «ефективності» подібних стратегій на практиці. На початку нового століття нові ядерні країни в Південній Азії починають вбачати в ядерній зброї практичний засіб для досягнення військової перемоги. У них немає «психологічного бар'єра» проти ядерної війни тою мірою, в якій він був притаманний п'яти ядерним державам «першого покоління». В такому контексті ядерна стабільність гарантована не повним виключенням розповсюдження ядерної зброї за межі групи «відповідальних країн», а усього лишень ядерною перевагою одних країн над іншими. Замість стабільності та ядерного статус-кво йдеться фактично про нову гонку ядерних озброєнь, в ході якої більш менш слабкі ядерні країни намагатимуться підтягтися до більш сильних.

Література

1. R. Hussain, Deterrence and Nuclear Use: Doctrines in South Asia, in E. Sridharan ed., The India-Pakistan Nuclear Relationship: Theories of Deterrence and International Relations// London: Routledge, 2007, P.151

2. More May Be Better in S.D. Sagan and K. N. Waltz, eds., *The Spread of Nuclear Weapons: A Debate*// New York: W. W. Norton, 1995, PP. 1-45
3. S. D. Sagan, More Will Be Worse in Sagan and Waltz, *The Spread of Nuclear Weapons*, PP. 47-91
4. Кокошин А.А. Ядерные конфликты в XXI веке (типы, формы, возможные участники). М.: Медиа-Пресс, 2003. С. 4
5. Роберт Макнамара «Путем ошибок - к катастрофе. Опыт выживания в первом веке ядерной эры» М.: Наука, 1988

Машура А.*

ЭВОЛЮЦИЯ ВНЕШНЕЙ ПОЛИТИКИ АВСТРАЛИИ В ПОСТБИПОЛЯРНЫЙ ПЕРИОД

С окончанием Холодной войны вмешательство сверхдержав в региональные дела государств Юго-Восточной Азии, направленное на сдерживание их регионального потенциала, прекратилось, что определило рост их возможностей в определении характера и эффективности механизмов региональной безопасности [1]. На первый план выходят угрозы безопасности регионального уровня, которые по своей структуре являются менее предсказуемыми и характеризуются наличием негосударственных акторов. В 90-е гг., когда Австралия отошла от low – profile policy 50-60-х гг. 20 в. по отношению к государствам АТР, во внешнеполитической риторике появился термин «азиатская идентичность». В этом нет ничего удивительного не только потому, что экономическая привязка Австралии к государствам непосредственного окружения все время усиливается, но и потому, что сегодня многосторонние механизмы по поддержанию безопасности в регионе находятся в аморфном состоянии (АРФ, Council for security and cooperation in Asia-Pacific), а участие в формировании новых механизмов и реформировании уже существующих рассматривается всеми государствами региона как необходимое условие защиты своего суверенитета и национальных интересов.

Регион АТР является жизненно важным для Австралии с точки зрения обеспечения ее экономических интересов (в 10-ке крупнейших торговых партнеров всего три «не азиатские страны»), Австралия является участником 6 соглашений о свободной торговле, еще 8 подобных соглашений сейчас активно обсуждаются; из них 7 касаются Юго-Восточной и Северо-Восточной Азии. Австралия принимает активное участие в работе АТЭС (работает в 30 «форумах» АТЭС, объемы двухсторонней торговли с АТЭС с 1994 г. выросли практически в три раза), основные инвесторы Австралии – США, Великобритания, КНР, Республика Корея, Япония и Сингапур) [9; 10].

Критически важным для безопасности Австралии является обеспечение безопасности непосредственного окружения и контроль за воздушными и морскими транспортными сообщениями, которые обеспечивают «подход» к Австралии [5; 6]. Военный бюджет Австралии по сравнению с 1991 годом возрос практически в два раза в 2009 г. (11,6 млрд амер. долларов до 20,1 млрд – в неизменных ценах по курсу 2008 г.) [11]. При Говарде австралийская военная политика становится все более агрессивной [7]. Демонстрация военной силы носит локальную задачу – укрепить свои позиции в субрегионе Юго-Восточной Азии. Австралийские военные силы (АВС) реформируются под наступательные виды вооружения. Основное внимание австралийского правительства времен Радда концентрировалось на конвенционных угрозах. С этим связаны и планы перевооружения АВС (закупка 12 субмарин, фрегатов нового класса, покупка 100 унифицированных военных истребителей F-35, систем морского наблюдения, воздушных системы раннего предуп-

* студентка 6 курсу спеціальності «міжнародні відносини» Інституту міжнародних відносин Київського національного університету імені Тараса Шевченка

Науковий керівник: доц. Капітоненко М.Г.

реждения и контроля и т.д.). Австралия входит в топ-10 импортеров американских вооружений, пользуется системой упрощенного получения лицензии на экспорт вооружений в США с 2007 г. (Treaty on Defence – Trade Cooperation), принимает участие в программе JSF [12]. К тому же Австралия является важным звеном для достратегической ПРО в Азии [2].

Совместные американо-австралийские учения в рамках Тихоокеанского Партнерства являются важным элементом подготовки кадров для АВС. В 90-е гг. после вывода американских войск с Филиппин (1992) совместные американо-австралийские тренировочные учения Австралия фактически предоставила альтернативную площадку для проведения учений, тем самым отчасти сократив эффект от вывода американских баз [3]. Хотя ANZUS не имеет какой-либо интегрированной военной структуры или специальных сил, в рамках него проводятся совместные учения (начиная от морских и наземных учений (task group level - battalion-level) и до менее крупномасштабных учений с возможной стандартизацией используемого оборудования и концептуально-доктринального обеспечения).

Военная привязка к США прослеживается и в миротворческой деятельности. Если в 1990-1991 гг. во время войны в Персидском заливе, в 1992-1994 гг. в Сомали австралийские контингенты действовали под эгидой ООН, то с 2003 г. австралийские ВС принимают участие в операции Iraqi Freedom в составе коалиционных сил, в Афганистане с 2001 г. пребывает более полутора тысяч австралийских миротворцев, участвующих, как в военных, так и в гражданских мероприятиях. Совместно с США АВС провели операцию «Slipper» в Персидском Заливе в 2001 году. Операция в Восточном Тиморе и интервенция на Соломоновы острова вызвали критику австралийского руководства даже со стороны традиционных союзников в регионе [4; 8].

После окончания Холодной войны происходит разделение в политике безопасности, проводимой Австралией на два вектора: Defense and Security. Осуществление обороны все еще не возможно без выполнений союзнических обязательств с США, в то время, как вторая составляющая как раз тесно завязана на «азиатском измерении». Постепенную милитаризацию Австралии можно рассматривать скорее как метод укрепления своей роли в регионе и защите своих экономических интересов, нежели суверенитета.

Литература

1. Константинов В. Ю. Регионализм и регионализация в международных отношениях / Киевский национальный университет им. Тараса Шевченко. — К.: Издательски – полиграфический центр «киевский университет», 2006. — 278 с.
2. Asia Pacific Security. US, Australia and Japan and the New Security Triangle / Edited by William T. Tow, Mark J. Thomson, Yoshinobu Yamamoto and Satu P. Limaye; NY: Routledge, 2007. — 221 p.
3. Craig A. Snyder. Southeast Asian Perceptions of Australian foreign policy // Contemporary Southeast Asia. - Vol. 28. - No.2. - 2006. — PP. 322 – 340.
4. T. T. Kabutaulaka Australian Foreign Policy and the RAMSI Intervention in Solomon Islands // The Contemporary Pacific. — Vol. 17. — No. 2. — 2005. — PP. 283-308.
5. Defence White Book – 1994. — Режим доступа: <<http://www.defence.gov.au>>.
6. Defence White Book – 2009. — Режим доступа: <<http://www.defence.gov.au>>.
7. Derek McDougall Australia and Asia-Pacific Security Regionalism: From Hawke and Keating to Howard // Contemporary Southeast Asia. — April 2001. - Режим доступа: <<http://www.findarticles.com/>>.

8. Derek McDougall Australia's Peacekeeping role in the Post-Cold War Era // Contemporary Southeast Asia. – December 2002. - Режим доступа: <<http://www.findarticles.com/>>.
9. <[http:// www. australia.gov.au/](http://www.australia.gov.au/)>.
10. <<http://www.fdi.net/>>
11. <<http://www.first.sipri.org/>>.
12. <<http://www.state.gov/>>.

Джага А.*

ВПЛИВ ALBA НА ІНТЕГРАЦІЙНІ ПРОЦЕСИ В ЛАТИНСЬКІЙ АМЕРИЦІ

На сьогодні у світі існує чимало інтеграційних об'єднань, базисом для яких виступає економічний інтерес. Неофункціоналізм, який ще в другій половині XX ст. в Європі говорив про прагматичність і домінування економічних інтересів над політичними, в тій чи іншій формі сьогодні є задіяним в більшості інтеграційних об'єднань у всьому світі. ALBA є унікальною інтеграційною організацією тому що відкидає прагматизм і на перше місце ставить поняття справедливості і взаємодопомоги. Для розвитку і зміцнення економіки будь-якої країни необхідним пунктом є ефективна співпраця з іншими країнами в плані економіки, вигідних митних умов торгівлі тощо. Для України досвід діяльності ALBA, хоч і не такої довгої, може виявитись доволі корисним для покращення діяльності ГУАМу.

Проблема ролі та впливу ALBA в латиноамериканському регіоні на сьогоднішній день не є достатньо дослідженою. Існують доволі протилежні точки зору щодо організації та її діяльності, як доволі скептичні (Martin W. Lewis), так і більш позитивні (Joel D. Hirst). Так, Martin W. Lewis вважає, що при аналізі діяльності ALBA нам слід зважати на фанатичну прихильність фактичного лідера організації Уго Чавеса до ідей Симона Болівара [5]. Тому можна вважати, що проект був створений не на підґрунті наукових обґрунтувань подібної моделі співпраці а скоріш за все на ідеологічному і пропагандистському підґрунті. Також критики ALBA вважають що організація загрожує стабільності в регіоні та може завдати шкоди уже існуючим інтеграційним об'єднанням, таким як Mercosur, Andean Community, та Caribbean Community.

З іншого боку Joel D. Hirst вважає проект ALBA доволі успішним і наводить різні позитивні цифри і факти діяльності інтеграційної організації за роки її недовгого існування [4].

На думку автора, для аналізу впливу ALBA в регіоні слід розглянути наступні його складові :

Ідеологічна. Якщо глянути на політичну картину як на сьогодні склалась в Латинській Америці, то безумовно домінуючими тут є прихильники лівих ідей. Прагнучи зробити Соціалізм XXI ст. ідеологією всього регіону ALBA стає на чолі радикальних сил в регіоні. Маючи хороше підґрунтя в регіоні в якості «лівих» уподобань населення, вдала реалізація соціальних проектів ALBA може привести до поширення нової економічної моделі співпраці на весь регіон. Другою важливою складовою є антиамериканська риторика даного об'єднання. ALBA дублює МВФ, Світовий Банк пропонуючи реальну альтернативу. Таким чином ALBA має всі шанси стати провідним гравцем в регіоні який буде відображати прагнення до регіоналізації у відповідь на американську глобалізацію і в подальшому очолити майбутній інтеграційний проект який зможе об'єднати всю Латинську Америку і зробити її менш вразливою і чутливою до США.

* студент 4 курсу спеціальності «міжнародні відносини» Інституту міжнародних відносин Київського національного університету імені Тараса Шевченка

Науковий керівник: доц. Константинов В.Ю.

Геополітична. Внаслідок утворення і збільшення кількості членів ALBA в Латинській Америці виникло антиамериканськи налаштоване інтеграційне об'єднання. Стівен Коен на своїй карті геополітичних регіонів світу в Західній півкулі (1994 р.) виділяє «Англо-Америку і Кариби» та «Маргінальний пояс країн Південної Америки і Африки» який охоплює частину Південної Америки та Тропічну Африку. Показовим тут є те, що країни-члени ALBA, окрім Болівії згідно з таким районуванням входять до «Англо-Америку і Карибів» [2, с.170]. Таким чином в одному геополітичному регіоні в якому домінують США виникає новий гравець, що претендує на роль об'єднавчого центра проти США. Стратегічно країни-члени ALBA загрожують інтересам США, оскільки замикають кільцем Колумбію – одну із небагатьох «правих» держав Південної Америки. Колумбія виступає географічним щитом який прикриває Панаму і Панамський канал який є таким стратегічно важливим для США. З другої сторони Нікарагуа, яка є членом ALBA і ще за часів побудови Панамського каналу висувала ідею побудови такого каналу через свою територію, це є цілком реальним і сьогодні. Другою складовою є підвищений інтерес Китаю та Росії – опонентів США на міжнародній арені які вбачають в ALBA свого потенційного економічного та політичного союзника.

Економічна. ALBA пропонує соціально-економічну альтернативу економічній моделі США. Досягнувши успіхів у взаємній співпраці ALBA зможе залучати все нових членів, яким імпонуватиме спільний розвиток і взаємодопомога а не домінування. У випадку з ALCA мав існувати очевидний лідер – США. В ALBA ж виступають за принцип «сильніший допомагає слабшому». Згідно з ним Венесуела витратила більше 62 млрд. дол. на проекти ALBA [4]. Створення власної валюти і банку ALBA зменшує вплив долара на економіку об'єднання що робить їх стійкішими до нових глобальних економічних потрясінь та зменшує економічний вплив США в регіоні.

Отже ALBA має всі шанси стати центральним об'єднавчим проектом в Латинській Америці. На сьогодні багато зусиль докладається щоб примирити між собою Венесуелу та Колумбію. Якщо вдасться дійти компромісу і по інших проблемних питаннях, то відкриваються двері для таких грандіозних проектів як CEALC, проект який має об'єднати Південну Америку та Кариби. В цьому проекті ALBA могла б стати інтегруючим елементом, який би поєднав між собою інші інтеграційні проекти, таким чином пришвидшити і зробити інтеграцію суто латиноамериканською, без участі США.

Література

1. Богатуров А. Современная мировая политика: Прикладной анализ. – М.: Аспект Пресс, 2010. – 592 с.
2. Марченко А. Геополитика: учебное пособие. - М.: ИНФРА-М, 2010 – 429 с.
3. James D. Cockcroft. Cambio de época. Rebelión , 09.05.2011[електронний ресурс - <http://www.rebelion.org/noticia.php?id=128025&titular=cambio-de-%E9poca>]
4. Joel D. Hirst. The Bolivarian Alliance of the Americas – Hugo Chavez's Bold Plan // Exchange. – 2010, Dec. 2010. №2
5. Martin W. Lewis. Global geopolitics. Latin America. [електронний ресурс - <http://itunes.apple.com/ru/itunes-u/global-geopolitics/id384240471>]
6. Teresa Arreaza. ALBA: Bolivarian Alternative for Latin America and the Caribbean. Venezuelanalysis, 30.01.2004 [електронний ресурс - <http://venezuelanalysis.com/analysis/339>]

Дзюба Т.*

ВПЛИВ ПОЛІТИЧНОЇ НЕСТАБІЛЬНОСТІ НА БАЛКАНСЬКОМУ ПІВОСТРОВІ У 90 – ТІ РОКИ ХХ СТОЛІТТЯ НА ЄВРОПЕЙСКУ РЕГІОНАЛЬНУ СИСТЕМУ БЕЗПЕКИ

У контексті міжнародних подій останніх двох століть Південно – Східна Європа, більш відома як «Балкани», поєднувалась з негативними конотаціями. Стан постійного конфлікту між державами з приводу спірних територій і статусу проживаючих за територією своїх країн етнічних груп населення. До цієї характеристики можна додати фактор багаторічної своєкорисливої «гри» великих європейських і світових держав на протиріччях як між балканськими державами, так і між народами які їх населяли. У кінці ХХ століття ці процеси завершилися розпадом Союзної Федеративної Республіки Югославії. У результаті виникла регіональна криза, і конфлікти не вирішені до сьогодні.

Проблема врегулювання югославської кризи в період розпаду Югославії безпосередньо пов'язана зі змінами в європейській системі безпеки наприкінці 1980 – х – початку 1990 – х років: закінчення «холодної війни» та припинення існування соціалістичного табору. Нестабільність, яка виникла в результаті вищезгаданих причин, стала причиною спалахів націоналістичних рухів і призвела до етнічно-національних конфліктів [1].

Ще до початку війни у Югославії, американський дослідник Стівен Лерребі зазначив, що головна загроза європейської безпеки тепер виходить не від радянського блоку, а від міжетнічних конфліктів. Танос Вереміс, грецький дослідник, наголошував на тому, що головними причинами нестабільності на Балканах на початку 1990 – х років стала ескалація міжетнічних конфліктів.

Як вказував Збігнев Бжежинський: « Традиційні Балкани представляють собою потенційний геополітичний об'єкт боротьби за європейське панування. Протягом століть Балкани були місцем зіткнення чужих інтересів. Карту Балкан багато разів перекроювали, не зважаючи на волю самих жителів півострова. У цьому й полягає «балканська нестабільність», в незакінченості міжетнічного та міждержавного розмежування різних народів, що викликає постійні кризи і війни [2].

Країни балканського півострова були і залишаються стратегічним пріоритетом європейської безпекової політики. Нестабільність в регіоні є дестабілізуючим фактором, як з огляду на регіональну ситуацію, так і на європейську в цілому. Виклики та загрози зі сторони Балкан, які ґрунтуються на політичній нестабільності в регіоні, загрожують становленню регіональної безпеки та дотриманню стратегії безпекової політики європейського регіону.

На початку 1990 – х років політична ситуація на Балканах була у складному становищі. Після розпаду соціалістичного табору, членами якого являлись країни півострова, відбувається зміна у поглядах, у політичних переконаннях. Намагання заручитись підтримкою європейських країн для отримання незалежності, бувші республіки Югославії

* студент 4 курсу спеціальності «міжнародні відносини» Інституту міжнародних відносин Київського національного університету імені Тараса Шевченка

Науковий керівник: доц. Константинов В.Ю.

поступово переходили на шлях євроінтеграції. Це спонукало європейську спільноту до більш активних дій стосовно врегулювання конфлікту і подальшого мирного розвитку.

Перед європейською спільнотою поставало питання політичної трансформації в країні, зміна політичних структур та інститутів, ефективність методів налагодження їх функціонування для надання новій політичній системі певної стабільності, що забезпечувало формування власної безпекової стратегії [3].

До початку 1990 – х років Європейське Співтовариство добилося певних успіхів в сфері економічної інтеграції. Питання політичної співпраці, та співпраці в сфері оборони і безпеки стали пріоритетними для європейських держав. Великого впливу на подальше формування особистого виміру в області зовнішньої політики і політики безпеки справила Балканська криза. Зміна не тільки політичного, а й ідеологічного чинника у владі відобразилась на регіональній європейській безпеці [4].

Вплив політичної нестабільності Балканського півострова на початку 1990 – х років на систему європейської безпеки впливав із історичної обумовленості суперечностей між етнічними групами та союзними республіками Югославії. Початок політичної нестабільності після виборів 1990 в Югославії, розпад федерації та підливна діяльність екстремістських рухів викликали не тільки занепокоєння європейської спільноти, а й стало гучним сигналом загрози системі регіонально європейської безпеки.

На кінець хотілось би зазначити, що намагання керувати кризою без надійної військової підготовки, скоріше всього приречені на невдачу, зіткнувшись з місцевим населенням, яке будь-якою ціною намагатиметься добитись своїх цілей. Початок «Балканської кризи» дав поштовх до модернізації та розвитку європейської системи безпеки.

Література

1. Бжезинский З. Великая шахматная доска. М., 2009.
2. Модели стабильности в Черноморско-Кавказском регионе. М., 2006. С. 34.
3. Хомский Н. Новый военный гуманизм: Уроки Косова. М., 2002.
4. Юго-Восточная Европа в эпоху кардинальных перемен. М.: Весь мир, 2007.

Кучухідзе А.*

ВАРШАВСЬКИЙ САМІТ «СХІДНОГО ПАРТНЕРСТВА»: ОСНОВНІ ПОЛІТИЧНІ РЕЗУЛЬТАТИ ДЛЯ УКРАЇНИ

Вересневий саміт «Східного партнерства» пройшов повністю в дусі сучасної політики ЄС щодо країн-партнерів: нічого кардинального в контексті політичних відносин зі своїми східними партнерами не було ні задекларовано, ні прийнято. Даний саміт підтвердив «відданість завданням та продовженню реалізації ініціативи «Східного партнерства» [1, с.1] Абсолютно зрозуміла теза, що відображає зміст Спільної заяви прийнятої на останньому саміті.

У даній статі автор пропонує проаналізувати найбільш вже традиційні питання для нинішньої європейської політики України:

- 1. питання перспективи надання членства нашій державі;**
- 2. Угода про асоціацію;**
- 3. стан демократії;**
- 4. спрощення візового режиму.**

1. Варшавський саміт чітко відповідає на перше питання: ЄС прагне реалізувати формулу «політична асоціація + економічна інтеграція» між державами – членами Європейського Союзу та країнами-партнерами. Конкретної відповіді чекати від ЄС щодо перспектив членства зарано, враховуючи всі сьогодинішні політичні реалії обох сторін. Тому Україні необхідно сповна користуватися всіма можливостями, які надає «Східне партнерство». Дане партнерство – добра нагода наблизитись до ЄС. Не слід сприймати цю ініціативу як обмеженість процесу поглиблення відносин. Україна чітко заявила про бачення партнерства: « «Східне партнерство» повинно бути далекосяжним проектом та не створювати жодних обмежень стосовно тих держав, які зацікавлені в інтеграції до Європейського Союзу» [2].

2. Станом на сьогодні ми можемо вже говорити про збільшення двостороннього реалізму у відносинах між Україною та ЄС. Це пояснюється вже по-справжньому спільною позицією щодо дати підписання Угоди про асоціацію: «... учасники Варшавського саміту з нетерпінням очікують можливого завершення переговорів на грудневому саміті 2011 року» [1, с.3]. Зрозуміло, що узгодження позицій й парафування угоди – це значний крок вперед по євро інтеграційному курсу, однак, слід взяти до уваги ймовірність того, коли дана Угода вступить в силу. Не бажаним для розвитку динаміки відносин між сторонами було б повторення сценарію з Угодою про партнерство й співробітництво, яку ратифікували 4 роки. Певним чином Угода про асоціацію між Україною та ЄС матиме вплив й на подальше укладання таких угод зі східними партнерами, така угода з нашою країною буде певною детермінантою й для інших країн в контексті даного партнерства.

3. Стан демократії це принципове питання для держав-членів ЄС в контексті спільних цінностей як всередині об'єднання, так й у відносинах зі своїми східними партнерами.

---

* студент 4 курсу спеціальності «міжнародні відносини» Інституту міжнародних відносин Київського національного університету імені Тараса Шевченка
Науковий керівник: доц. Капітоненко М. Г.

Враховуючи останні політичні заяви офіційних представників ЄС щодо серпневих подій, постає дуже спірне питання: наскільки внутрішньополітичні проблеми в Україні вплинуть на подальше зближення з ЄС? Проблема стану демократії – це додатковий інструмент впливу на ту чи іншу державу. Очевидним є той факт, що обидві сторони прагнуть закінчити переговори щодо нової угоди вже цього року. Однак, це не означатиме успішного продовження євроінтеграційного курсу для нашої держави. Дивлячись на неоднозначний інтерес держав-членів ЄС (Німеччина, Франція) процес ратифікації угоди може бути призупинений, в результаті чого розвиток відносин між сторонами пригальмується. У даному випадку в черговий раз головним політичним прихильником наближення України до ЄС виступає Польща: «Ми переконуємо скептиків у ЄС, що «справа Тимошенко» не мусить гальмувати укладання угоди з Україною...Позиція Польщі така: Україна не може бути заручницею цієї ситуації. І хоч нам не подобається те, що відбувається з Тимошенко, ми вважаємо, що вся Україна не повинна за це розплачуватися» [3].

4. На відміну від процесу узгодження основних позицій нової угоди перспектива спрощення візового режиму є віддаленою: «хоча б тому, що оцінки ЄС будуть залежати тепер не тільки від технічних питань реалізації плану, але й загальної ситуації з правами людини, з верховенством права в Україні» [4].

Висновки для України:

1. нашій державі необхідно використовувати «Східне партнерство» як механізм наближення до ЄС в тих рамкових умовах, які пропонуються даною ініціативою. Не потрібно бути зацикленим на вимаганні політичних сигналів щодо членства в ЄС;
2. необхідно впроваджувати ефективні реформи всередині держави для поліпшення іміджу країни та прискорення реалізації наших інтеграційних прагнень;
3. вибори 2012 року ми маємо використати повністю на користь нашої держави, вибори будуть для держав-членів ЄС показником демократичності, й як результат прихильності щодо наближення України до ЄС.

Література

1. Joint Declaration of the Eastern Partnership Summit, 30.09.2011 [електронний ресурс - http://www.consilium.europa.eu/uedocs/cms_Data/docs/pressdata/en/ec/124843.pdf]
2. Виступ Президента України на пленарній сесії Саміту «Східного партнерства», 30.09.2011 [електронний ресурс - <http://www.president.gov.ua/news/21385.html>]
3. Силіна Т. Останнє європейське попередження. «Дзеркало тижня. Україна» № 35, 30.09.2011 [електронний ресурс - <http://dt.ua/articles/88813>]
4. Чалий В. Зона вільної торгівлі з ЄС стане першим справді великим кроком до євроінтеграції, 16.06.2011 [електронний ресурс - http://www.razumkov.org.ua/ukr/expert.php?news_id=2855&direct=13]

Ковальчук С.*

ВПЛИВ НОРВЕЗЬКОГО ТЕРАКТУ НА МІГРАЦІЙНУ ПОЛІТИКУ ЄС

Норвегія – одна з найблагополучніших країн світу, за багатьма рейтингами займає лідируючі позиції щодо рівня життя, економічного розвитку, країна має одні з найкращих у світі соціальні програми. У 2010 році зайняла восьме місце за індексом миролюбності. Скандинавія ніколи не привертала світову увагу масовими виступами, демонстраціями, терактами, кризами. Але 22-ого липня 2011 року сталася подія, яка внесла сумні корективи у ці тенденції. Цього дня в столиці Норвегії Осло трапився подвійний теракт.

Спочатку прогрімів вибух біля комплексу урядових будівель в центрі Осло, а через декілька годин чоловік у поліцейській формі відкрив стрілянину по учасникам з'їзду соціал-демократичної молоді, в молодіжному таборі неподалік від норвезької столиці. За уточненими даними, в результаті вибуху в столиці загинуло 8 осіб, а жертвами стрільби Андерса Брейвіка на острові стали 68 людей. Підсудний зізнався у скоєному, але відмовився визнати теракти злочином, заявивши, що намагався «врятувати Європу». Попутно він звинуватив норвезьку Партію праці в зраді і масовому «імпорті мусульман» в країну. Хотів дати сигнал про необхідність порятунку Європи від ісламського вторгнення. Свої дії він назвав «жорстокими», але «необхідними», за його словами, він хотів побачити реакцію «культурних комуністів» - тобто соціал-демократів, які перебувають при владі в Норвегії з 1927 року. У своєму маніфесті « Декларація незалежності Європи – 2083 » норвежець закликав до терору і заявив, що масова імміграція мусульман до Європи призводить до її ісламізації. Він також обіцяв помститися лібералам, звинувативши їх у зраді християнства через просування ідей мультикультурного суспільства [1].

На перший погляд, події в Норвегії стали несподіванкою для багатьох. Але сьогодні події в Норвегії все ж слід розглядати в контексті наростаючих процесів, що відбуваються як у самій країні, так і в ЄС та світі в цілому. Доводиться визнати, що зростання імміграції, побоювання, які вона породжує, і важкі відносини Європи з ісламом викликають зустрічні екстремістські реакції. Навіть у Норвегії, де толерантність - найвища цінність.

Наслідки будуть дуже значними не тільки для Норвегії, але і для всіх країн ЄС. Безумовно, Норвегія буде приділяти більшу увагу проблемам безпеки, проблемам міжнаціональних відносин. Не виключено, що можуть посилитися, в тому числі на державному рівні, визначені антиісламські настрої. Не дивно, що Норвегія в односторонньому порядку прийняла обмеження дії Шенгенських угод на своїх кордонах і відновлення паспортного контролю. Безперечно, буде посилений контроль за діяльністю правих організацій, фашистських, неофашистських і націоналістичних, які піддадуться, серйозному аналізу з боку правоохоронних органів. Крім того, можна очікувати і серйозних заходів у галузі вдосконалення освітніх процесів, розвитку навичок толерантності в норвезькому суспільстві [2; 3].

* студент 4 курсу спеціальності «міжнародні відносини» Інституту міжнародних відносин Київського національного університету імені Тараса Шевченка

Науковий керівник: доц. Константинов В.Ю.

Безумовно, теракт стане серйозним попередженням для країн Європейського Союзу щодо проблем міграції, відбудеться посилення правих сил серед політичних сил ЄС. Протягом лише останнього півроку заяви про те, що мультикультурна політика мертва, ми почули і від Ангели Меркель, і від Ніколя Саркозі, лідерів найбільших європейських держав, які ще зовсім недавно були впевнені, що саме мультикультурна політика визначає обличчя Європейського союзу. Якщо ми подивимося на вибори, які проходили в різних країнах протягом останніх років, ми побачимо, що в деяких з них праві сили або здобули перемогу, або були близькі до цього. Причому це відбувається в самих різних країнах: і в Нідерландах, і в Австрії, і в Фінляндії, де не так давно перемогу на виборах здобула партія «Справжніх фінів». Ми бачимо посилення правих сил і на рівні європейського парламенту, куди пройшов цілий ряд націоналістичних організацій з різних держав - Великобританії, Угорщини [4].

У підсумку, Європейський Союз виступив з ініціативою посилення співробітництва країн-членів ЄС для запобігання нових терактів в Європі. В Брюсселі пройшло екстрене засідання експертної групи ЄС по боротьбі з тероризмом, на якому були розглянуті останні події в Норвегії та їх можливі наслідки для Європи. На цьому тлі Франція та Німеччина, де зовсім нещодавно були заворушення праворадикалів і проходили гучні дискусії на тему провалу мультикультурної політики, теж відчуває занепокоєння. А якщо враховувати, що до Німеччини за отриманням або продовженням виду на проживання звертаються близько 1,1 млн. іммігрантів з третіх країн, то занепокоєння цілком зрозумілі. 29-ого липня стало відомо, що поліція Німеччини має намір розширити штат співробітників імміграційної служби з метою боротьби з екстремізмом. Між тим, ім'я норвезького терориста вже стає новим знаменом правих екстремістів, які діють в різних куточках Європи [5; 6].

Отже, норвезькі події змусили політичних лідерів Європейського Союзу серйозно замислитись над проблемою міграції та проблемою екстремізму. Європейський Союз переживає на даний момент випробовування єдності – на прикладі викликів у зоні євро та міграційній політиці. Теракт прямо не вплинув на заходи у міграційній політиці країн ЄС, але став трагічним прикладом наявності цих проблем в Європейському Союзі і, насамперед, в Норвегії. Норвегія вже обмежила дії Шенгенських угод, країни ЄС посилили контроль над інформаційними ресурсами, відслідковуючи екстремістські настрої та серйоз налаштовані на вирішення проблеми міграції.

Література

1. Александров С. Последствия теракта в Норвегии в контексте европейской безопасности. Уроки и выводы // Центр стратегических оценок и прогнозов. – М. – 2011.
2. Гусев А. Норвезьке жертвоприношення // Персонал плюс. – К. – 2011. №30
3. Сивокінь П. Шокуючий теракт в Норвегії: нова загроза для Європи / <http://sd.org.ua>
4. Гарбарчук Ю. Норвезький теракт та європолітика / <http://www.unn.com.ua>
5. Лазарева А. Радикальна симетрія // Тиждень. – К. – 2011. № 8
6. Теракт у Норвегії: поліція визнала помилки / <http://ua.euronews.net>

Корж Ю.*

МІСЦЕ ЦАР В СТРАТЕГІЇ ЕНЕРГЕТИЧНОЇ БЕЗПЕКИ КНР

Сьогодні на КНР припадає 39% зростання світового рівня споживання енергоносіїв. Разом з тим Китай на 90% задовольняє власні потреби в енергоресурсах, за рахунок домінування вугілля в структурі енергетичного балансу держави:

- 66% вугілля.
- 18% нафта.
- 3% газ.
- 1% ядерна енергетика.
- 2% гідроенергетика.
- 5% біомаса.
- 1% інші відновлювані типи енергії [1].

З огляду на відсутність Міністерства з питань ПЕК, в КНР процес прийняття рішення в енергетичній сфері є бюрократизованим. Проте на зовнішніх ринках Китай представлений національними нафтовими корпораціями (далі ННК), структурами, що не мають аналогів в світі:

- China National Petroleum Corporation.
- China Petroleum & Chemical Corporation (Sinopec).
- China National Offshore Oil Corporation.
- Sinochem [3].

Небюрократизовані, скеровані на отримання прибутку і такі, що мають підтримку держави та національних банків, вони є ефективним механізмом впровадження політики КНР на глобальному ринку енергії.

Аналізуючи енергетичний баланс Китаю, законодавчу базу здійснення державної політики в сфері енергетики, систему адміністрування її імплементації можемо висунути наступні складові стратегії енергетичної безпеки КНР :

1. Going-out policy як спосіб отримання прибутку та задоволення внутрішнього попиту на енергоносії.
2. Власний видобуток – основне джерело енергоресурсів.
3. Диверсифікація джерел та постачальників енергоресурсів – залог безпеки енергопостачань.
4. Енергозбереження.
5. Збереження частки вугілля в енергетичному балансі.
6. Збільшення імпорту нафти та газу, з пріоритетом на довгострокові контракти.
7. Розвиток альтернативної енергетики.
8. Обмін технологіями та інформацією щодо нових розробок з іншими державами.
9. Нарощення військових і морських сил для захисту проток та інфраструктури постачання.

---

* студентка 4 курсу спеціальності «міжнародні відносини» Інституту міжнародних відносин Київського національного університету імені Тараса Шевченка

Науковий керівник: доц. Константинов В.Ю.

10. Наближення цін на внутрішньому ринку до міжнародних.
11. Формування стратегічних запасів нафти.
12. Дружні відносини з країнами-експортерами газу та нафти – головна мета енергетичної дипломатії КНР.

Враховуючи вищенаведені факти, ми можемо зробити висновок, що ЦАР займає пріоритетне місце в стратегії енергобезпеки КНР у сфері імпорту нафти і газу.

Нафта.

Частка нафти в енергобалансі КНР невинно зростатиме (до 29% за прогнозами МЕА).

Сьогодні власний видобуток КНР складає 3,8 млн. б/д (цей показник включає в себе як видобуток на власній території так і імпорт нафти, яку китайські ННК імпортують в країну з закордону), 1,04 млн. б/д, що добувають китайські ННК експортується закордон, 2,5 млн. б/д. імпортується через малаккську протоку (44% загального імпорту КНР складає нафта з Близького Сходу), 0,45 млн. б/д. імпортується з Росії (при цьому 0,15 млн. б/д. імпортується нафтопроводом Ангарськ-Данциг, а 0, 306 млн. б/д. залізницею), 0,5 млн. б/д. імпортується з Казахстану (з них 0,31 млн. б/д. трубопроводами, 0,2 млн. б/д. залізницею) [4].

За даними ОПЕК до 2015 року об'єми споживання КНР зростуть на 13%, з них лише 4% перепадатиме на Близький Схід, а отже з'явиться необхідність у додаткових джерелах постачання 1,12 млн. б/д. Такими джерелам можуть стати, або ЦАР та Росія, або ресурси власного видобутку, які експортуються ННК КНР (для цього потрібно збільшити квоту на імпорт енергоресурсів).[2]

З огляду на те, що в ЦАР існує і плануються будівництво чисельних нафтопроводів, а ціни на нафту є глобальними, основною ідеєю китайської стратегії в Центральній Азії в нафтовому секторі є боротьба за ресурси і недопущення відволікання цих ресурсів іншими гравцями наступними методами:

- енергодипломатія
- ННК заключають з державами партнерами контракти типу «ресурс за ринок» що впускають іноземні ННК та МНК на китайський внутрішній ринок, в обмін на доступ до ресурсів держави-партнера
- надання Китайськими національними банками кредитів для розбудови необхідної інфраструктури на території держави-партнера.

Газ.

ГТС Китаю є нерозвиненою. Інфраструктура держави задовольняє потреби окремих регіонів.

Так прибережні регіони задовольняються за рахунок запасів, що імпортуються в термінали ЗПГ, то внутрішні газопроводи заповнені трубопровідним газом. На Сході держави ринок є диверсифікованим – ЗПГ імпортується з Австралії, Папуа Нової Гвінеї, Індонезії, Малайзії тощо, та трубопровідний газ з Росії.

Газ ЦАР скерований на задоволення потреб СУАР. ЦАР володіє загалом 12, 4 млрд. метрів кубічних газу. При цьому власні запаси Тарімського басейну, що може задовольняти СУАР складають 11,3 млрд. метрів кубічних

Цей газ не видобувають, адже імпорт газу з Росії та ЦАР є дешевшою. Значної конкуренції за ресурси ми також не споглядаємо. Частка газу в енергобалансі КНР складає лише 3% з перспективами зростання до 5% 2030 року, при цьому в більшості цей газ буде використовуватися населенням (заміщення біопалива) [1].

До Пакистану з ЦАР може відволікатися лише 10 млрд. метрів кубічних на рік(з перспективою збільшення до 30 млрд. метрів кубічних на рік у випадку продовження газоп-

роводу до Індії), до ЄС – 32 млрд. метрів кубічних на рік як газопроводом Увайт Стрім так і Набукко, та 30 млрд. метрів кубічних на рік для Центрально-Азійського нафтопроводу.

Ці об'єми Китай може заповнити або власним видобутком, або в перспективі російським газом через газопровід «Алтай, або через збільшення поставок з Туркменістану на 40%.

Отже, з виходом нових гравців на ринок ЦАР ресурс для КНР лишатиметься, а основним об'єктом конфліктом стане ціна.

Так після зростання цін на газ для України (Росія купувала туркменський газ за 50 дол. США і продавала його в Україну за 95 дол. США до 2006 року) до 130 дол. США за 1000 метрів кубічних газу, Туркменістан встановив експортні ціни на рівні 130 дол. за 1000 метрів кубічних, що для України коштувало 179,5 дол. США за метр³ 2008 року. 2007 року CNPC розпочала переговори з Туркменістаном по підписанню контракту на постачання газу, за контрактом 2008 року КНР змушений був купляти газ в Туркменістані за 145 дол. США за 1000 метрів кубічних з прив'язкою до ціни на нафту, з огляду на збільшення вартості цього газу в Європі. Враховуючи кошти за транзит через Узбекистан та Казахстан вартість на кордоні КНР цього газу складала 195 дол. США за метрів кубічних.

Після затвердження Росією і Туркменістаном нової формули розрахунку ціни на газ, враховуючи ціни для України та Європи, ціна для КНР піднялася до 280 дол. США на кордоні, а для Росії 150 дол. США в 2008, з підвищенням до 223-300 дол. США в 2009, коли ціни для КНР залишились незмінними.

Література

1. Growing Chinese Energy Demand Is the World in Denial? [Електронний ресурс] / Malcolm Shealy, James P. Dorian // Center for Strategic and International Studies – 2007. – 16 с. – Режим доступу: <http://csis.org/files/media/csis/pubs/071019-growingchineseenergy-a.pdf>
2. Natural Gas in China [Електронний ресурс] / Nobuyuki Higashi // IAE official site – 2009. – 39с. – Режим доступу: http://www.iea.org/Papers/2009/nat_gas_china.pdf
3. Overseas Investments By Chinese National Oil Companies: Information paper [Електронний ресурс] / Julie Jiang, Jonathan Sinton // IAE official site – 2011. – 48 с. – Режим доступу: http://www.iea.org/papers/2011/overseas_china.pdf
4. The Politics of Central Asian and Caspian [Електронний ресурс] / Richard Jones // IAE official site – 2010. – 15 с. – Режим доступу: http://www.iea.org/speech/2010/jones/chatham_house.pdf

Мариняк С.*

ЗАГРОЗИ ТА ВИКЛИКИ ПІВНІЧНОАМЕРИКАНСЬКОЇ СИСТЕМИ БЕЗПЕКИ

Для США можна відмітити дві кардинальні зміни визначених загроз для їх безпеки за останні 20 років. Вперше - це після завершення холодної війни, і вдруге - після терактів 11 вересня.

Із початком війни з тероризмом будь яка загроза демократії і найменші прояви тиранії в будь-якій точці світу сприймалися, як пряма загроза Сполученим Штатам [1].

Щодо адміністрації Обами, то у своїй Національній стратегії безпеки від 2010 року, говориться про убезпечення внутрішньої стабільності та безпеки; перемога над Аль-Каїдою, та ліквідація тероризму по усьому світу; зупинка поширення ЗМЗ; досягнення миру на Близькому Сході; допомога союзникам; безпечний кіберпростір [2].

Shaping the future of Canadian defense: A strategy for 2020 - це документ котрий був виданий урядом Канади в 2004 році і висловлює скоріше не загрози, а цілі для безпечного існування держави: демократія і верховенство права, мир та порядок, економічний достаток, індивідуальні свободи і дотримання прав людини.

З урахуванням поточних зобов'язань Канади в Афганістані, перспективи, терористичних актів, що можуть відбуватися в Канаді не варто скидати з рахунків. Крім прямого нападу на цю країну, нападу терористів з Канади проти США буде мати великий вплив на Канаду [3].

Мексиканську програму забезпечення оборони держави викладено в 2006-2012 NDP, однією з найцікавіших думок якого є те, що Мексика не констатує будь-яких зовнішніх загроз для свого суверенітету [4].

Через корупцію і недовіру поліції, під ризиком часто знаходиться безпека громадян та порушуються права людини. Поширена злочинна мережа по Мексиці показує труднощі притримування прийнятих законів та застосування прав судової гілки влади [5].

Критичною галуззю для Мексики являється її транспортна мережа та інфраструктура, котрі повністю проходять через країну та з'єднують її. Проте дана область незахищена і дуже вразлива, та імовірно у випадку терористичного нападу може бути у першу чергу ціллю. Державі потрібна міцна співпраця між багатими колами, котрі володіють значним сектором обслуговуючої сфери.

Що ж до викликів, то до них можна зарахувати бідність та нестабільність демократичного управління; невдале управління кордонами; проблеми із здоров'ям населення; стихійні лиха; енергетична безпека.

Варто зазначити, що загрози для Північноамериканської регіональної системи становлять суму загроз кожної держави окремо, тому що при розгляді їх як суцільного утворення проблеми одного актора певним чином зачіпають, інтереси якщо не усіх, то більшості.

---

* студент 4 курсу спеціальності «міжнародні відносини» Інституту міжнародних відносин Київського національного університету імені Тараса Шевченка

Науковий керівник: доц. Константинов В.Ю.

Серед першочергових загроз варто виділити наступні:

- Тероризм
- Міграційна та прикордонна політика
- Організована злочинність, що тягне за собою торгівлю наркотиками та зброєю

Проблеми з тероризмом виникають через США. Мексика та Канада постали перед проблемою екстремізму тому що їхнє близьке розташування до Сполучених штатів може їх також зробити мішенню терористичних актів. Відповідно постає необхідність приєднуватись до боротьби з тероризмом - якщо не активно, то хоча б декларативно.

Ситуація з кордонами та нелегальною міграцією вирішується в своїй більшості на північному та південному кордонах США, котрі при розрізі системи стають для неї «внутрішніми». Саме вирішення тих проблем, котрі постають у зв'язку із часто неконтрольованим потоком мігрантів з півдня на північ, змушують часто обмежувати вільний рух на «внутрішніх» кордонах системи. І це стосується не лише людей, але і товарів.

Все ж інше, що стосується «зовнішніх» кордонів системи, то це вже під виключною юрисдикцією держав, котрі ними користуються.

Що ж стосується організованої злочинності, то вона також в більшій мірі являє собою загрозу, котра приходить з Мексики. Проте проблема ця на сьогоднішній день вже є транснаціональною, і виникає не лише з вини недосконалої влади Мексики.

Кожна держава Північної Америки самостійно для себе визначила перелік загроз та викликів, котрі постають перед нею у сучасному світі. У зв'язку із функціонуванням в одному регіоні дані фактори в певній мірі стають для них спільні і вони розділяють одні і ті ж проблеми. Канада, США та Мексика співпрацюють у багатьох сферах і необхідність збереження своєї держави їх об'єднує і робить їх природними союзниками. Спільні загрози та виклики в першу чергу споглядається на кордонах держав, і вже потім вони вилітаються на тривимірне підґрунтя. Проте, все ж варто сказати, що загалом Канада та Мексика розділяють ті загрози та виклики з якими стикаються США. Перебуваючи у певній залежності від цієї держави, північний і південний сусід йдуть за цією тенденцією, хоча порядок пріоритетності тієї чи іншої проблеми все ж відрізняється у кожній держави по своєму. Оскільки, як говорилося раніше, від співпраці кожна з них очікує різного результату. Крім того, характер загроз перебуває і під впливом особливостей кожної окремої держави, котрі по лінії з півночі на південь відрізняються. Та саме спільні загрози і є одним з чинників об'єднання держав у єдину консолідовану систему безпеки. У нашому випадку загрози та виклики Північної Америки являються не лише спільними, але і нав'язаними, або розподіленими порівну між трьома. США робить це з позиції сильнішого, а Мексика з позиції слабшого.

Література

1. Sperling, J. The United States: the continuing search for an existential threat in the 21st century / James Sperling // *Global Security Governance in the 21st Century*. - London: Routledge. - 2007.
2. National security strategy / The White house. - 2010.
3. W. D. Macnamara. A national security framework for Canada / W. D. Macnamara, Ann Fitzgerald // *Policy Matters*. - 2002. - #10. - 28 с.
4. Threats and challenges for Mexican security / Center of Research for development. - 2008
5. Drache D. Borders Matter: Homeland Security and the Search for North America / Daniele Drache. - Halifax: Fernwood. - 2004.

Харченко А.*

РОЗШИРЕННЯ ЄС НА СУЧАСНОМУ ЕТАПІ

В середовищі Європейського Союзу з часів останньої хвилі розширення тривають дискусії щодо спільного майбутнього, а зокрема перспектив подальшого розширення ЄС. Традиційно, є країни-противники розширення, як Німеччина, так і прихильники – малі держави Європи. Та все ж, незважаючи на таку невизначеність, розширення ЄС триває. В найближчому майбутньому 28 державою-учасницею об'єднання стане Хорватія.

30 червня 2011 Хорватія завершила процес переговорів про вступ до Європейського Союзу. 18 вересня 2011 року Хорватія отримала текст договору про вступ до Євросоюзу [5]. В Єврокомісії розраховують, що до кінця 2011 року Хорватія підпише зі членами ЄС вступний договір і по завершенні ратифікаційного процесу стане 28-м членом цієї регіональної організації з липня 2013 року.

Хорватія подала заявку на вступ до Європейського Союзу в 2003 році. На червневому саміті в Брюсселі в 2011 році лідери 27 країн ЄС схвалили приєднання цієї країни до ЄС – балканська країна виконала всі вимоги Брюсселя, пропонувані державі-кандидату в соціально-економічному і політичному плані.

Вступ Хорватії в Євросоюз ускладнювалося територіальним спором із сусідньою Словенією. Він став причиною вето, яке Словенія як член ЄС наклала на прийняття Хорватії в 2008 році. Однак в 2009 році Любляна погодилася скасувати заборону, а врегулювання конфлікту бути доручено міжнародному арбітражу [2]. Власне, суперечка виникла ще у далекому 91-му році, коли Любляна та Загреб оголосили свою незалежність. Вже тоді вздовж морських кордонів Адріатики неодноразово траплялися інциденти. Із того часу Хорватія висуває претензії щодо морського кордону в районі Піранської затоки. Сумніву піддають також те, кому мають належати чотири селища адриатичного узбережжя [3].

Хорватія стане другою з республік колишньої Югославії, які приєдналися до Євросоюзу. Першою була Словенія. Євросоюз на деякий час заморожував заявку Загреба на членство, поки Хорватія не почала більше співпрацювати з Міжнародним трибуналом у справах колишньої Югославії.

За слова пана Баррозу, приклад Хорватії має надихнути інші держави регіону, які мають амбіції вступити до ЄС. «Це показує, що розширення працює, що ЄС серйозно ставиться до своїх зобов'язань», - сказав президент Єврокомісії [4].

Тривають дискусії з приводу того, яка держава стане наступною. Отже, спробуємо проаналізувати перспективи решти держав-кандидатів на вступ.

Туреччина, країна-кандидат на вступ до ЄС, подала заявку 1987 року. Відкрито 13 розділів переговорного процесу; попередньо завершено переговори щодо 1-го. Перш ніж почати потужніший поступ у переговорах про вступ, Туреччині потрібно повністю виконати свої зобов'язання в рамках Митного союзу з ЄС та досягти поступу щодо нормалізації відносин із Кіпром.

* студентка 4 курсу спеціальності «міжнародні відносини» Інституту міжнародних відносин Київського національного університету імені Тараса Шевченка

Науковий керівник: доц. Миронова М.А.

Ісландія, країна-кандидат на вступ до ЄС, подала свою заявку 2009 року. Відкрила переговори про вступ до ЄС у липні 2010 року. Оскільки Ісландія вже є членом Європейського економічного простору та Шенгенської зони, велика частина її законодавства вже відповідає законодавству ЄС.

Колишня Югославська республіка Македонія, країна-кандидат на вступ до ЄС, подала свою заявку на членство у 2004 році. Країна продовжує достатньою мірою виконувати політичні критерії, тому Європейська Комісія підтвердила свою минулорічну рекомендацію щодо відкриття переговорів про вступ країни до ЄС. Оскільки для початку перемовин потрібне одностороннє рішення держав-членів ЄС, істотним питанням залишається рішення щодо назви країни, яке має стати результатом перемовин та бути прийнятним для всіх сторін. Назва Македонія розцінюється Грецією як зазіхання на однойменну грецьку провінцію [6].

Чорногорія, потенційна країна-кандидат на вступ до ЄС, подала заявку на вступ 2008 року, а Албанія - в 2009 році. У своїх висновках щодо цих двох країн, Європейська Комісія рекомендує надати країні статусу країни-кандидата та відкрити переговори про вступ, якщо буде зафіксовано поступ у кількох ключових сферах, про які йдеться у висновках.

Сербія, потенційна країна-кандидат на вступ до ЄС, подала заявку на вступ 2009 року.

Боснія-Герцеговина, потенційна країна-кандидат на вступ до ЄС, не подала своєї заявки на вступ до ЄС. Брак спільної позиції політичних лідерів країни щодо вектору її розвитку продовжує блокувати реформи та подальший поступ до ЄС.

Косово - потенційна країна-кандидат на вступ до ЄС, не подала своєї заявки на вступ. Європейський Союз підтримує зусилля Косова щодо реалізації своєї європейської перспективи. У січні ЄС розпочав діалог щодо Процесу стабілізації та асоціації.

Серед країн, які є потенційними кандидатами на вступ, занепокоєння у Єврокомісії викликає Боснія та Герцеговина, яка, на думку Брюсселя, має спочатку здійснити конституційну реформу, щоб її інститути функціонували нормально. До проведення такої реформи Єврокомісія не зможе надати цій державі статусу країни-кандидата. Тож, наголосив Олі Рен, Боснія та Герцеговина має нині ухвалити остаточне рішення – чи хоче вона стати членом ЄС і діяти відповідно. Що ж стосується Косова, незалежність якого не визнали п'ять країн ЄС, Єврокомісія планує розпочати процедуру, метою якої є скасування візового режиму із цим регіоном. Водночас, єврокомісар наголошує, що не зважаючи на значний прогрес у Балканському регіоні, існує ризик того, що відбудеться зворотній процес через низку об'єктивних факторів [7].

Отже, розширення ЄС триватиме. Найбільш вірогідним, на мою думку, може стати набуття членства Ісландією.

Що стосується перспектив України, то поки що, Україна не є кандидатом на вступ до ЄС. Проте, наразі розробляється нова Угода про партнерство та співробітництво, відбувається співпраця з ЄС у рамках Східного Партнерства. Так, 3 травня 2011 року було засновано Парламентську Асамблею ЄВРОНЕСТ, співголовою в якій з боку східноєвропейських партнерів виступає український представник. Щоправда на шляху досягнення кінцевої мети України – набуття статусу члена ЄС залишається багато перешкод, і, в першу чергу – небажання найвпливовіших членів ЄС – Німеччини та Франції.

Література

1. <http://www.vistkar.com/europe/horvatiya-pryjednajetsya-do-es-u-2013-rotsi.html>
2. <http://ukranews.com/uk/news/world/2011/06/30/47230>

3. <http://www.radiosvoboda.org/content/article/1361719.html>
4. http://www.bbc.co.uk/ukrainian/news/2011/06/110610_croatia_eu_dt.shtml
5. <http://news.finance.ua/ua/~1/0/all/2011/09/18/252192>
6. http://eeas.europa.eu/delegations/ukraine/press_corner/all_news/news/2010/2010_11_10_01_uk.htm
7. http://www.golosua.com/ua/main/article/mizhnarodni-vidnosini/20091014_nastupnoyudo-yes-vstupit-horvatiya-turechchini-zn
8. Офіційний сайт ЄС - <http://www.europa.eu>
9. Офіційний сайт Міністерства закордонних справ України - <http://www.mfa.gov.ua/>
10. Протокол про розширення Європейського Союзу (консолідована версія станом на 1 січня 2005 року) // Офіційний сайт Верховної Ради України
http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=994_622

Шкляр В.*

СУЧАСНІ ТЕНДЕНЦІЇ В ЄВРОПЕЙСЬКІЙ СИСТЕМІ БЕЗПЕКИ

В сучасному складному багатополлярному світі помітно тенденцію до посилення автономних форм поведінки основних суб'єктів. ЄС, США, Китай, Росія прагнуть сформувати навколо себе стабільне безпекове середовище, яке стало б уособленням колективних, чи то національних інтересів. Безпеку в даному контексті варто розглядати як стан, в якому країна (об'єднання країн) знаходить можливості задовольняти свої потреби.

Сьогодні стабільність загальноєвропейської системи безпеки значною мірою залежить від ефективної діяльності та належної взаємодії трьох ключових інституцій – НАТО, ОБСЄ та ЄС. Безумовно Північноатлантичний Альянс все ще залишається найефективнішим компонентом європейської безпеки, проте в останні роки явно помітне посилення ваги ЄС в якості самостійного та незалежного гравця на європейському безпековому просторі.

Все ж найпотужнішим спільним механізмом забезпечення безпеки Європи є НАТО. Жодна військова операція європейських країн не може відбутися без за діяння можливостей та потужностей даної організації. В контексті ролі НАТО в трансформації європейської системи безпеки варто говорити в першу чергу про відносини з Росією. Частина політичної та військової еліти Росії і досі розглядають НАТО як серйозну загрозу. Немає однозначної відповіді і в НАТО щодо реальної військової загрози з боку Росії. Крихкість відносин засвідчили й інші події 2009р.: висилка зі штаб-квартири НАТО російських дипломатів, звинувачених у шпигунстві; висилка у відповідь дипломатів з інформаційного бюро НАТО в Москві; військові навчання НАТО в Грузії у травні, які Росія назвала «провокацією»; білорусько-російські військові навчання в Білорусі у вересні, які Міністр оборони Польщі Б.Кліх назвав «демонстрацією сили» [1]. Як показав конфлікт у Косово 1999р. (коли Росія розірвала відносини з НАТО) та конфлікт у Грузії 2008р. (коли НАТО розірвав відносини з Росією), відносини НАТО-Росія можуть бути легко зіпсовані через політичні рішення будь-якої сторони чи несподівані події [2]. Зміцнення партнерства НАТО-Росія залишається складним довгостроковим завданням.

При розгляді пропозицій Росії щодо ДЄБ основним стримуючим чинником для ЄС слугувало розуміння мотивів РФ і її міжнародний авторитет. Зрозуміло, що Росією стимулювало не стільки турбота про загальноєвропейську безпеку, скільки прагнення перехопити геостратегічну ініціативу. В новій Стратегічній концепції НАТО 2010р. підтверджується важливість співпраці з Росією, проте абсолютно нічого не сказано щодо конкретних механізмів її реалізації.

Однією з основних тенденцій сучасності є перерозподіл світового доходу. Антикризові заходи жорсткої бюджетної економії, які були запроваджені в країнах ЄС та США, змусили ці країни скоротити свої оборонні бюджети. Якщо КНР передбачила збільшити витрати на оборону в 2011 до рівня 91,5 млрд. дол., що на 12,7% більше, ніж поперед-

* студент 4 курсу спеціальності «міжнародні відносини» Інституту міжнародних відносин Київського національного університету імені Тараса Шевченка

Науковий керівник: доц. Каменецький М.С.

нього року (враховуючи передбачення експертів, що Китай занижує дані щодо витрат на оборону сферу), то сумарний військовий бюджет НАТО у 2010 знизився порівняно з 2009 на 45 млрд. дол. [1]. Якщо деяке скорочення витрат на Пентагон не сильно позначиться на оборонному потенціалі США, то заявлене прем'єр-міністром Великобританії Д. Кемероном зниження витрат на оборону на 7,5% протягом наступних чотирьох років та Німеччиною на 8,4 млрд. дол. може позначитись на перспективі країн ЄС оборонятися самостійно. Проведені організацією YouGov опитування наприкінці 2010 показали, що 59% британців не підтримують скорочення витрат на оборону, а 48% вважають його надто великим [3].

Тому варто сказати, що останнім серед членів НАТО помітна тенденція переважання національних інтересів над загальними в питаннях, що стосуються економічних витрат на забезпечення власної ж безпеки. Така ситуація не сприяє покращенню взаєморозуміння всередині НАТО, а як наслідок – виникають підозри щодо пріоритетів, які ставлять між собою держави ЄС.

Після підписання Лісабонської угоди постає реальна потреба в реформуванні автономних європейських безпекових структур. Цей процес почав відбуватися на основі створеної СЄПБО. Ця структура поєднала в собі безпекові та оборонні функції НАТО та ОБСЄ, проте без дублювання останніх [4]. СЄПБО стала складовою Спільної зовнішньої та безпекової політики ЄС спрямованою на захист європейських цінностей та безпеки євроспільноти від новітніх викликів, зовнішніх та внутрішніх загроз, поза межами сфер компетенції діючих в Європі міжнародних систем безпеки та колективної оборони, шляхом органічного поєднання військових та невійськових засобів.

Станом на лютий 2011 року ЄС здійснює одночасно 13 воєнних та цивільних операцій у 4 регіонах світу: на Європейському континенті (Балкани, Молдова/Україна), Близькому Сході, в Азії та Африці. Головна проблема СЄПБО залишається наявність диспропорцій у загальних військових витратах країн-членів [5]. До того ж далеко не завжди країни-члени беруть участь в СПБО пропорційно до своїх можливостей і відповідно вважають за потрібне надавати більше уваги іншим операціям під егідою НАТО. Виділення сил на проведення операцій відбувається в ініціативному порядку. Ще один факт, який підкреслює слабкість даної структури на сьогоднішній день – реалізація завдань СЄПБО передбачає залучення військових можливостей НАТО в кризових ситуаціях, водночас Північноатлантичний Альянс в разі необхідності має доступ до ресурсів безпекової політики ЄС. Проекти ЄС та НАТО дуже схожі між собою, тому більшість європейських дослідників описують партнерство між двома організаціями як «конкуруюче партнерство». Все ж СЄПБО, виходячи зі свого широкого кола завдань та функцій, являється найперспективнішою основою подальшої розбудови автономної системи безпеки Європи.

На відміну від двох вищерозглянутих структур ОБСЄ так і не спромоглася стати вагомим гравцем на європейському безпековому просторі. Вплив цієї організації продовжує поступово знижуватися. Сьогодні ОБСЄ опікується лише питаннями функціонування демократичних інститутів. Через суттєві розбіжності в поглядах НАТО та Росії щодо важливих безпекових питань фактично не виконується Договір про звичайні сили в Європі, країни не в змозі прийняти вагомих рішень щодо подальшого розвитку загальноєвропейської системи безпеки.

Висновки: Єдину Європу оточують менш стабільні зони, які ЄС не може контролювати чи впливати на них власними силами. Вразливість економік країн ЄС від світової фінансової кризи змушує непокоїтись про витрати на забезпечення безпеки. Зрозуміло одне – жоден з розглянутих безпекових інститутів не в змозі, залишаючись незмінним, не зда-

тен забезпечити повноцінну реалізацію цілей безпеки та взаємовигідний розвиток атлантичного партнерства. Сьогодні європейську безпеку вже не можна розглядати лише в контексті відносин ЄС-США, зрушення в глобальному балансі сил, готовність інших центрів сили використовувати свою міць через політичний вплив змушують євроатлантичних партнерів напрацьовувати нові схеми в глобальному масштабі за участю інших центрів сили, все частіше саме позиції незахідних країн стають вирішальними. Тому європейська система безпеки потребує швидкого реформування на базі вже існуючих інституцій. Потрібно виробити нову модель відносин, яка б втілювала у собі військово-політичну могутність НАТО, міцну систему цінностей ЄС та демократичні засади ОБСЄ. В цьому контексті перспективною виглядає СЄПБО, проте якщо цю програму ЄС не пристосує до механізму взаємовигідної співпраці із США, майбутня європейська безпека може опинитися під загрозою.

Література

1. Armaments, Disarmament and International Security / SIPRI Yearbook 2010 . - Stockholm International Peace Research Institute. - 608 p.
2. Литвиненко О., Горбулін В. Європейська безпека: можливий шлях послабити виклики і загрози / О. Литвиненко, В.Горбулін// «Дзеркало тижня». – 2009. - №43
3. Резнікова О., Єрмолаєв А. Світова фінансово-економічна криза та міжнародна безпека: між Карлом Марксом і Адамом Смітом/ О.Резнікова, А. Єрмолаєв// «Дзеркало тижня». – 2011. - № 15
4. Кононенко К., Резнікова О. Сучасна архітектура загальноєвропейської безпеки: тенденції, виклики та перспективи [Електронний ресурс]/ К. Кононенко, О. Резнікова// Національний інститут стратегічних досліджень. - Режим доступу до статті: <http://www.niss.gov.ua/articles/360/>
5. Bernard von Plate, Peter Schmidt. Europäische Sicherheits- und Verteidigungspolitik. – Bundeszentrale für politische Bildung.: http://www.bpb.de/die_bpb/NXB7AB,2,0,Europ%E4ische_Sicherheits_und_Verteidigungspolitik.html#art2

Сабадан О.*

ПРОБЛЕМА М'ЯНМИ ЯК ФАКТОР РЕГІОНАЛЬНОЇ СИСТЕМИ БЕЗПЕКИ РЕГІОНУ

2011 рік у історії М'янми стане особливим у всіх сенсах. Скоріш за все він буде асоціюватися зі спробами керівництва вивести країну з міжнародної ізоляції шляхом демократизації. Поглянемо на нещодавні події:

4 лютого 2011 року, у минулому військовий, Тейн Сейн був обраний президентом. Багато експертів ставить легітимність виборів під сумнів, але факт залишається фактом: Тейн Сейн є першою цивільною особою на найвищому державному посту за останні півстоліття.

19 серпня Тейн Сейн зустрівся з всесвітньо відомою політичною активісткою Аун Сан Су Чжи, що зазнала жорстоких переслідувань від попередніх режимів.

12 жовтня тенденції демократизації посилилися ще однією подією: було звільнено більше 6 тисяч ув'язнених, Міжнародна амністія стверджує, що серед них 200 з більш ніж 2 тисяч політичних в'язнів [1].

Теперішнє керівництво ставить собі навіть вищі цілі: лібералізацію економічних процесів, покращення стану особистих свобод, політичне примирення всередині країни, послаблення цензури ЗМІ, поширення парламентаризму. Дані внутрішні політичні перетворення варто нерозривно розглядати у міжнародному аспекті. Те, як на них відреагує міжнародне співтовариство, особливо великі сусіди Індія та Китай та прозахідні міжнародні організації, стане вирішальним для подальшого плану виходу з ізоляції.

Іншим цікавим аспектом є те, що нова М'янма може принести світу, насамперед азійському регіону? Сучасні тенденції показують, що масштаб потенційних змін є досить великим. Зміна внутрішньої ситуації може сильно вплинути на проблеми торгівлі людьми та наркотрафіку. А ці проблеми досить довгий час не були вирішені, зважаючи на систему цінностей регіональної системи безпеки Південно-Східної Азії, яке не передбачає втручання держав у справи одна одної. Ключовим моментом також є те, у чийому впливі опиниться М'янма, якщо їй вдасться вийти успішно з ізоляції. Останніми роками спостерігалася тенденція китайського сценарію, хоча і Індія намагається не відставати

Питання М'янми є важливим не лише для Південно-Східної Азії, оскільки для її регіональної системи безпеки характерним є активна участь позарегіональних акторів, тому нашу увагу одразу привертають Китай та Індія. Ці дві країни відіграватимуть найбільшу роль у даній проблематиці, оскільки, по суті, навколо них і будуть формуватися нові тенденції в азійській безпековій політиці. У цьому випадку зокрема, головне питання є наступним: як політичні, економічні та соціальні трансформації сьогодення у М'янмі вплинуть на стан відносин між Китаєм та Індією? Ми розглядаємо ці проблеми враховуючи, що теперішні тенденції вказують на велику ймовірність створення системи комунікації, а це автоматично означатиме зближення двох цивілізацій - китайської та

* студент 3 курсу спеціальності «міжнародні відносини» Інституту міжнародних відносин Київського національного університету імені Тараса Шевченка

Науковий керівник: доц. Константинов В.Ю.

індійської-, що протягом довгого часу були відгороджені одна від одної природними перешкодами, такими як Тибетом, Гімалаями та пустелями Центральної Азії. Можливе потрапляння М'янми в орбіту зовнішньополітичних стратегій офіційного Пекіну скоріш за все означатиме полегшення шляху для китайських товарів до Індійського океану в обхід Малаккської протоки. І навпаки – можливість імпортувати близькосхідну нафту більш простим шляхом. Як бачимо, питання потенційно є глобального масштабу. Деякі політологи порівнюють його з побудовою Суецького каналу [2]. Взагалі, Китай почав висловлювати бажання будувати об'єкти на території М'янми ще з кінця 80-х років [3]. Але теперішня політична ситуація всередині країни є найбільш сприятливою для реалізації цих планів.

Що входить у плани побудови? Близько 20 млрд. доларів буде інвестовано у будівництво швидкісної залізної дороги. Розроблятиметься природний газ на території М'янми, що буде транспортуватися по двох новозбудованих газопроводах до міст Кунмін та Чхунцін. Також планується будівництво нафто магістралі, що постачатиме близькосхідну нафту до новозбудованого нафтопереробного заводу. Таким чином бачимо значну економічну вигоду для китайської провінції Юньнань, яка межує з М'янмою. Враховуючи велику стурбованість нерівномірним розвитком західних та східних провінцій КНР, це видається вдалим кроком для зменшення цього розриву в Юньнані.

Китайські науковці почали говорити про «політику двох океанів», тобто про вихід Китаю економічно, а згодом і політично у Індійський океан. Варто також згадати про Малаккську дилему. Суть її полягає в тому, що 80 % нафти, необхідної економіці Китаю, проходить через Малаккську протоку. Таким чином, скоротивши цей шлях через М'янму, Китай має шанси суттєво змінити акцент геополітичних стратегій у Південно-Східній Азії.

Індія також намагається не втрачати позицій. Індійські урядовці заявляють про стратегічну важливість М'янми для безпеки та розвитку північного-сходу країни. Планується побудова порту у північно-східній провінції Ассам, що має кордон з М'янмою, тому розробляються потенційні сфери співпраці.

За відсутності повноцінної інформації стосовно внутрішньої ситуації важко робити чіткі висновки стосовно нещодавніх подій. Наприклад, деякі джерела стверджують, що за даними реформами стоїть бажання пом'якшити економічні санкції міжнародних інституцій та отримати право головування у АСЕАН у 2014 [4]. Факт залишається фактом: у сьогоденній ситуації внутрішня ситуація у М'янмі невіддільно пов'язана із зовнішньою, точніше із потенційними змінами у регіоні.

Як зазначалося, важливим буде реакція інших країн, таких як США, та міжнародних організацій. Те, чи підтримають вони сьогоденній сценарій, суттєво вплине на вектор подальшого розвитку М'янми. Зараз же ситуація дещо однозначна: китайський експорт у М'янму в 4 рази перевищує імпорт з М'янми.

Література

1. Jim Della-Giacoma. The Burma Spring [електронний ресурс] // Foreign Policy. – (http://www.foreignpolicy.com/articles/2011/10/13/burma_prisoner_release_spring)
2. Thant Myint-U. Asia's New Great Game [електронний ресурс] // Foreign Policy. – (http://www.foreignpolicy.com/articles/2011/09/12/asias_new_great_game)
3. Bertil Lintner. China behind Myanmar's course shift [електронний ресурс] // Asia Times. – (http://www.atimes.com/atimes/Southeast_Asia/MJ19Ae03.html)
4. Andrew Selth. Thein Sein as Myanmar's Gorbachev [електронний ресурс] // Asia Times. – (http://www.atimes.com/atimes/Southeast_Asia/MJ19Ae01.html)

КРАЇНОЗНАВСТВО

Печерська М.*

СТВОРЕННЯ ПАЛЕСТИНСЬКОЇ НАЦІОНАЛЬНОЇ АВТОНОМІЇ: ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ

Однією з центральних проблем другої половини ХХ ст. є арабо-ізраїльський конфлікт, що супроводжувався шістьма крупно масштабними війнами, які принесли безкінечні біди для народів регіону. Протягом усього цього часу серцевина даної проблеми зводилася до неврегульованості питання про долю палестинського народу, його беззаперечному праві на створення своєї незалежної держави.

Крім того, дана тема є актуальною ще й тому, що в наш час Палестинська Національна Автономія (ПНА) отримала визнання з боку ряду міжнародних суб'єктів, його посольства існують у 85 країнах світу, є символи суверенітету, проте немає столиці, кордонів, історичного досвіду існування в якості незалежного утворення.

Серед дослідників даної проблематики варто відзначити росіян – І. Звягельську, Є. Пирліна, Є. Примакова, Є. Сатановського; американців – Е. Гордона, А. Аріана та інших.

Автор намагався розглянути арабсько-ізраїльське протистояння крізь призму палестино-ізраїльських взаємин, що накладає відбиток на розвиток подій у близькосхідному регіоні. З'ясування ж позицій та суперечностей між конфліктуючими сторонами дозволить нам краще зрозуміти суть близькосхідного конфлікту та характер палестино-ізраїльських взаємин загалом.

Перш за все, треба згадати, мабуть, 1993 р., м. Осло. Саме після проведення цих довготривалих переговорів між прем'єр-міністром Ізраїлю Іцхаком Рабіном та Головою Організації Визволення Палестини Ясиром Арафатом була підписана угода про створення (ПНА). Проте цей процес затягнувся на довгих три роки, тому про остаточне формування ПНА можна говорити тільки у 1996 р., коли після проведення виборів, створення уряду, адміністративних та державних структур ситуація більш-менш стабілізувалася [3, с.146].

За цілих п'ятнадцять років, що пройшли з того часу, в Автономії створена законодавча рада, котра сформувала уряд. В його структуру входять міністерства економіки, торгівлі, охорони здоров'я, природних ресурсів, фінансів, соціальних служб та інших інститутів державності. Сформована судова система [4].

Світова спільнота приймає активну участь у розвитку ПНА. Спільні мирні зусилля ООН, ЄС, США, Росії здійснюються через план «Дорожня карта» (2004 р.). Підтримку надають також арабські країни (в першу чергу, це Єгипет та Йорданія), Всесвітній банк, структурні підрозділи ООН: ЮНІДО (промисловий розвиток), ПРООН (Програма розвитку), МПП (продовольча програма) та інші. Був здійснений трирічний план в ході якого кредитувався приватний сектор. Розвивається тут малий та середній бізнес. При цьому всьому важливе значення мають трудові ресурси. Останнім часом в ПНА спостерігається швидке зростання професійної освіти [2, с.229].

* аспірант кафедри всесвітньої історії Чорноморського державного університету ім. П. Могили
Науковий керівник: проф. Пронь С.В.

Говорячи про перспективи створення ПНА, можна дійти висновку, що існує тільки два основних – проте радикально протилежних – варіанти розвитку подій: збереження на невизначений термін палестинської адміністрації в якості недержавного актора та створення незалежної палестинської держави.

Проте, кожен з варіантів не є досконалим та найбільш виправданим. Так, якщо в першому випадку неминуха подальша маргіналізація палестинської молоді, ріст радикалізму та екстремізму, послаблення впливу світського сектора на палестинське суспільство, повне знесення влади, то в другому – який до речі теж не слід ідеалізувати – створення незалежної держави не стане порятунком від насилля, не зведе нанівець сформовані в суспільстві стереотипи взаємного негативного сприйняття [1, с.49 – 50].

Таким чином, можна зробити висновок, що створення ПНА – як один з можливих варіантів подальших подій – можливе лише на основі розвитку інтеграційних тенденцій у широкому регіональному контексті та посиленні взаємозалежності близькосхідних держав.

Література

1. Звягельская И. Палестина: движение по спирали // Свободная мысль. – 2005. – № 4. – С. 41 – 50.
2. Мякоход Л. Создание Палестинской Автономии и перспективы независимости палестинского народа // Каразінські читання (історичні науки): Тези доповідей 63-ї міжнародної наукової конференції (м. Харків, 2010 р.). – Харків: ХНУ імені В.Н. Карабіна, 2011. – С. 228 – 229.
3. Поляков К.И., Хасянов А.Ж. Палестина: перспективы независимости и проблема лидерства // Политическая элита Ближнего Востока: Сборник материалов конференции. – М., 2000. – С. 146 – 152.
4. Сатановский Е. Палестинская проблема – век XXI // Международная жизнь. – 2003. – № 11. – С. 107 – 117.

Солдатенко О.*

ПЕРЕФОРМАТУВАННЯ МІЖНАРОДНО-ПОЛІТИЧНОЇ СИТУАЦІЇ НА БЛИЗЬКОМУ СХОДІ У КОНТЕКСТІ ПОДІЙ «АРАБСЬКОЇ ВЕСНИ»

Геостратегічна ситуація на Близькому Сході протягом останніх місяців встигла зазнати значної трансформації. Особливо змінилося співвідношення сил навколо Ізраїлю внаслідок переформатування стратегічних коаліцій між останнім та його сусідами. Пропонуємо розглянути найбільш серйозні аспекти цієї трансформації з огляду на її значну практичну актуальність.

Відносини між двома ключовими державами Близького Сходу – Туреччиною та Ізраїлем ніколи не були простими. Тим не менше, між цими державами до 2010 р. існували досить продуктивні союзницькі відносини з достатньо інтенсивним рівнем військово-технічної співпраці. Великий дипломатичний скандал у ізраїльсько-турецьких відносинах розпочався в червні 2010 р. після абордажу «Флотилії свободи» [2]. Туреччина, в зв'язку із небажанням Ізраїлю вибачитися за смерть її 9 громадян, виплатити компенсації родинам постраждалих та припинити блокаду сектора Гази (а саме такими були вимоги Туреччини для того, щоб остання стала вважати інцидент вичерпаним), пішла на загострення відносин із своїм недавнім союзником. Щойно названий процес полягав у критиці Ізраїлю в рамках всіх можливих міжнародних форумах та в демонстративних порушеннях настанов дипломатичного протоколу [1]. Проте скористатися із цього Турецька Республіка змогла лише в поточному році. Сталися події, відомі усім під загальною назвою «арабська весна». Відбувся крах політичних режимів одразу в багатьох арабських державах. Туреччина, яку громадськість тих країн сприймає дуже позитивно, як «маленький Китай», вирішила зробити ставку на розробку стратегічних відносин передусім із «новим Єгиптом», у якому наразі спостерігається значне зростання антиізраїльських настроїв серед місцевого населення [7]. Зокрема, Р. Т. Ердоган пообіцяв збільшити щорічний об'єм фінансової допомоги Єгипту більше ніж у 3 рази – до 5 млрд. дол. [7]. Ці зусилля спрямовані на те, щоб з'явитися та закріпитися в якості нового регіонального (а якщо пощастить, то і глобального) центра сили. Окрім цього, Туреччина продовжила робити демонстративні кроки, спрямовані на відмежування від колишньої, майже проізраїльської, зовнішньої політики. Зокрема, було змінено систему розпізнавання «свій – чужий» на літаках; значно скорочено обсяг транспортних перевезень між двома державами [2]. У відповідь Ізраїлем було введено візовий режим для турецьких громадян. Але апогеем стало офіційне повідомлення про те, що якщо Ізраїль подасть заявку на вступ до НАТО, то Туреччина заблокує цей процес [6]. Гостроти всім вищезазначеним проблемам додає і той факт, що 23 вересня 2011 р. Палестина подала заявку на вступ до ООН, а Туреччина висловила їй свою підтримку [3]. Тим не менше, не дивлячись на усі названі дипломатичні складнощі, економічні відносини між двома державами не постраждали: протягом січня – серпня 2011 р. взаємний товарообіг зріс на 26 % порівняно з аналогічним періодом минулого року [4].

* студентка 5 курсу спеціальності «міжнародні відносини» Інституту міжнародних відносин Київського національного університету імені Тараса Шевченка

Науковий керівник: проф. Головченко В.І.

Значної трансформації зазнали й ізраїльсько-єгипетські відносини. Після теракту 18 серпня 2011 р. відносини між двома державами значно загострилися: Єгипет, як до того Туреччина, звинуватив Ізраїль у вбивстві своїх громадян, та став вимагати розслідування обставин подій на кордоні. Вже 5 днів потому відбулася масштабна акція протесту біля посольства Ізраїлю в Каїрі, яка завершилася зняттям одним із демонстрантів прапора Ізраїлю з будівлі посольства й заміною його на єгипетський [7]. Це поставило під загрозу дипломатичні відносини між двома державами: вони почали взаємно заявляти про можливе відкликання послів, а Ізраїль зробив це, та ще й взяв курс на прийняття на роботу до посольства Держави в АРЄ лише неодружених працівників МЗС із огляду на небезпечну обстановку в останній державі. Але до планів Ізраїлю зовсім не входить втрачати такого цінного союзника, як Єгипет, через один, нехай і масштабний, теракт. У свою чергу, Єгипет відмовився від ідеї відкликати свого посла з Тель-Авіва. 9 жовтня 2011 р. ізраїльська делегація з питань безпеки прибула до Каїру з метою обговорення відносин між двома державами. Одним із центральних питань, які становлять спільний інтерес – це проблема взаємного обміну підозрюваними в терористичній та розвідувальній діяльності.

Все вищенаведене (як і те, що союзником Ізраїлю в регіоні скоріш за все в повному обсязі залишається лише Йорданія, та й із нею відносини наразі не безпроблемні) стурбувало США. Б. Обама запропонував свій план порозуміння між Туреччиною та Ізраїлем; відправив міністра оборони Л. Панетту в близькосхідне турне, метою якого очевидно була максимально можлива в даних умовах консолідація союзників Білого дому в регіоні. У свою чергу, Держсекретар Х. Клінтон закликала Ізраїль відмовитися від орієнтації на військову потугу та зробити все можливе (а фактично – піти на поступки колишнім союзникам) для налагодження відносин із сусідами, щоб уникнути вірогідності міжнародної ізоляції [5]. Проте із огляду на складні внутрішньополітичні умови в самому Ізраїлі (із літа там тривають велелюдні акції протесту, а уряд Нетаньяху прагне будь-що зберегти цілісність парламентської коаліції) у це поки що складно повірити.

На поточний момент часу ми стаємо свідками загострення міжнародно-політичної ситуації на Близькому Сході за рахунок погіршення відносин Ізраїлю з його стратегічно важливими сусідами – Туреччиною, Єгиптом та Іраном. Враховуючи складну специфіку регіону, можна зробити висновок, що основні етапи трансформації місцевої системи МВ ще попереду.

Література

1. http://www.newsru.co.il/mideast/20sep2011/davut_a207.html
2. http://www.newsru.co.il/press/14sep2011/russ_a102.html
3. <http://www.newsru.co.il/press/14sep2011/lar8222.html>
4. http://www.mignews.com/news/economics/world/260911_204003_19476.html
5. <http://lenta.ru/news/2011/09/16/obama/>
6. <http://www.waronline.org/forum/viewtopic.php?p=646307#646307>
7. http://www.newsru.co.il/arch/mideast/19sep2011/turk_a203.html

Гаспарян А.*

ШЛЯХИ НОРМАЛІЗАЦІЇ ОСНОВНИХ ПРОБЛЕМ ВІРМЕНСЬКО-ТУРЕЦЬКИХ ПОЛІТИЧНИХ ВІДНОСИН

Вірменсько-турецькі політичні відносини у наш час є одним із найбільш складних питань зовнішньої політики як Туреччини, так і Вірменії. Більше того, напруженість, яка зберігається у турецько-вірменських відносинах породжує виклики не тільки інтересам національної безпеки Вірменії і Туреччини, але й регіональній стабільності. Тому, вирішення даної проблеми є нагальною вимогою сучасних геополітичних реалій регіону Південного Кавказу.

Коли говоримо про вірменсько-турецькі проблеми, то мова йде про такі фактори: підтримка Туреччиною Азербайджану у Карабаському конфлікті; відсутність дипломатичних представництв між двома сусідніми державами (хоча Туреччина ще в 1991 році визнала незалежність Республіки Вірменія); повністю закритий вірменсько-турецький кордон, відсутність автомобільного та залізничного сполучення, внаслідок чого практично немає економічних зв'язків між країнами (існуючий торговельний оборот в основному проходить через територію Грузії); вірменська діаспора та Вірменія продовжують діяльність щодо визнання геноциду у різних країнах (організований і здійснений в 1915 році на територіях, контрольованих владою Османської імперії із застосуванням фізичного знищення та депортації вірменського населення – найбільш ймовірно близько 1,5 мільйона осіб); Туреччина ж продовжує заперечувати факт геноциду вірмен в Османській імперії. Громадяни Туреччини, які намагаються підняти це питання для обговорення, переслідуються за 301-ю статтею Кримінального Кодексу Туреччини «Образа турецької ідентичності» [1].

Як відомо, так званий процес політичного зближення між Вірменією та Туреччиною розпочався, як не дивно, з футболу: у вересні 2008 року президент Туреччини Абдулла Гюль відвідав Єреван за запрошенням президента Вірменії Сержа

Саргсяна для спільного перегляду футбольного матчу між збірними Туреччини і Вірменії, а у жовтні 2009 року до Туреччини з такою ж метою прибув президент Вірменії. Цей період у вірменсько-турецьких відносинах називають «футбольною дипломатією». Згодом, 10 жовтня 2009 року, главами МЗС Вірменії і Туреччини Едвардом Налбандяном і Ахмедом Давудоглу у Цюриху були підписані наступні Протоколи: «Про встановлення дипломатичних відносин між Республікою Вірменія та Турецькою Республікою» і «Про розвиток двосторонніх відносин між Республікою Вірменія та Турецькою Республікою» [2].

Як не шкода, але на сьогодні процес нормалізації відносин дещо загальмувався у зв'язку з тим, що парламенти обох країн так і не ратифікували вірмено-турецькі протоколи. Це пов'язано з різним трактуванням пунктів Протоколів як з турецької, так і з вірменської сторони. Але поряд з цим не варто забувати й про те, що вірменський народ

* студент 4 курсу спеціальності «міжнародні відносини» Інституту міжнародних відносин Київського національного університету імені Тараса Шевченка

Науковий керівник: доц. Мінгазутдінов І.О.

жодним чином не відходить від позиції з приводу офіційного визнання акту геноциду Туреччиною, на чому власне наголошує президент Вірменії Серж Саргсян: «Примирення може початися тоді, коли Туреччина визнає геноцид. Помиляються ті, хто намагається піднести спроби встановлення відносин з Туреччиною як спроби примирення. Справжнє примирення може бути тільки після покаяння» [3].

Наразі можна було б допустити, що для зменшення напруги у відносинах з Вірменією Туреччина могла б запропонувати маршрути для нафто- і газопроводів, які б проходили по вірменській території, а не оминали її. Але зрештою можна говорити про врегулювання проблеми, якщо на двосторонньому рівні будуть узгоджені наступні складові: 1) будь-які відносини з Туреччиною не можуть поставити під сумнів факт геноциду і вигнання вірменського народу. У цьому контексті можемо говорити про провідних гравців сучасних міжнародних відносин, - саме від них залежить мирне врегулювання даного питання (США, ЄС, Росія є ключовими); 2) питання кордонів між Вірменією і Туреччиною підлягає вирішенню згідно міжнародного права; 3) ці відносини жодним чином не стосуються і не можуть стосуватися врегулювання Нагірно-Карабаського конфлікту, що є незалежним і самостійним процесом. Також, важливим елементом у процесі нормалізації вірмено-турецьких відносин є реалізація спільних проектів між державами на субрегіональному рівні або в рамках регіональних інтеграційних об'єднань (прикладом служить ОЧЕС).

Звичайно, якщо турецька сторона ратифікує Протоколи, а слідом за нею і Вірменія, то нормалізація може зрушитися з мертвої точки. Але слід усвідомлювати, що сьогодні існує проблема примирення народів, - і шлях до цього не лише Протоколи, а діалог товариств, діалог філософів, діячів культури, молоді тощо. Зрушення у процесі налагодження двосторонніх відносин очікувалися після парламентських виборів у Туреччині 12 червня 2011 року. Однак нормалізація відносин з Вірменією і проблема Нагірного Карабаху на даний момент не мають для влади Туреччини першорядну важливість: «Проблема курдів, Сирії та Лівії становлять для Туреччини більший інтерес, ніж Вірменія і Карабах...» [4], - заявив директор Центру регіональних досліджень Річард Гірагосян.

Щодо останніх подій, які могли б вплинути на хід подій, слід говорити про візит Президента Франції Ніколя Саркозі до Вірменії (7 жовтня 2011), під час якого Саркозі зажадав від Туреччини визнати геноцид вірмен 1915 року, пригрозивши, що інакше в його країні може бути прийнятий закон про відповідальність за заперечення геноциду.: «Якщо Туреччина, як і інші великі держави, до кінця року не визнає Геноцид вірмен, то Франція прийме законопроект про криміналізацію заперечення Геноциду». Ніколя Саркозі додав: «Я тут також, щоб сказати Туреччині, що вона зобов'язана поглянути в обличчя своєї історії [5]. Можливо, керівництву Туреччини варто було б сприйняти дані слова серйозно, враховуючи, що інтеграція Туреччини в ЄС є перспективою вже не одного десятиріччя.

Звичайно, ситуація може змінитися у разі погіршення фінансово-економічного становища Туреччини, остаточного провалу політики «нуль проблем із сусідами», коли перед обличчям зовнішньої ізоляції і фінансово-економічної кризи Туреччина змушена буде піти на розморожування відносин з Вірменією та підведе цивілізовану риску під минулим, щоб врятувати свій режим. При цьому, як Туреччині, так і Вірменії варто усвідомлювати, що жодна зі сторін, навіть якщо питання для неї вирішиться якнайкраще, не зможе отримати стовідсотково бажаного результату.

Література

1. Армяно-турецкие отношения /Википедия — свободная энциклопедия [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://ru.wikipedia.org/wiki/Армяно-турецкие_отношения#.

2. «История и проблема нормализации отношений между Арменией и Турцией» - 14/10/2009 04:12 – «РИА Новости» - <http://www.rian.ru/politics/20091010/188182864.html>
3. Примирения с Турцией не может быть без признания Геноцида армян – Саргсян.Новости-Армения//Агентство международной информации/ політика (16.05.2011) [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.newsarmenia.ru/politics/20110516/42453964.html>
4. Петросян С. Выборы в Турции: взгляд из Еревана/ Вестник Кавказа / Статьи / Политика / Дипломатия (27.06.2011, Ереван) [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.vestikavkaza.ru/articles/politika/diplomatia/39233.html>
5. Николя Саркози дал Турции три месяца, чтобы признать Геноцид армян// Новости Армении - PanARMENIAN.Net (6 октября 2011) [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.panarmenian.net/rus/news/80241/>

Дирда А.*

АФРИКАНСЬКИЙ ВЕКТОР ЗОВНІШНЬОЕКОНОМІЧНОЇ ПОЛІТИКИ КНР

Однією з першочергових цілей зовнішньоекономічної експансії КНР стає багата природними ресурсами Африка. Незважаючи на те, що дипломатичні зв'язки та економічне співробітництво Китайської Народної Республіки з державами Африки мають більше ніж піввікову історію, рівень відносин, досягнутий за останнє десятиліття, можна без перебільшень назвати безпрецедентно високим.

Параметри економічних зв'язків тут дуже красномовні: у 2010 р. товарообіг між КНР і Африкою становив 126,9 млрд. дол. Таким чином, Китай вперше очолив список торгових партнерів африканських держав, випередивши США (113,3 млрд.). А прямі іноземні інвестиції КНР в африканські країни за підсумками 2008 року досягли 5,49 млрд. дол., тобто майже 9,8% усіх прямих іноземних інвестицій Китаю припали на Африку [1].

Африка – важливий торговий партнер КНР. Доля Китаю в експорті африканських країн становить 11,3%, в імпорті – 11,4%. Найбільшими торговельними партнерами КНР є: Ангола, ПАР, Алжир, Судан, Єгипет, Нігерія, Республіка Конго, Марокко, Лівія, Екваторіальна Гвінея, Габон, Гана [2]. Більшість з них – виробники нафти, ключової статті двосторонньої торгівлі. Африканська нафта становить 28% китайського імпорту цієї сировини. Важливою особливістю китайської нафтової стратегії є те, що значні поставки вуглеводневої сировини відбуваються з країн, доступ до яких обмежений для західних ТНК (Судан), або з тих, які лише нещодавно почали або відновили нафтовидобування (Ангола). З метою забезпечення країни енергоносіями КНР здійснює активну інвестиційну політику, підписавши угоди для проектів розвитку нафтогазової промисловості на суму 30 млрд. дол.[3] У нафтовій галузі африканських країн діють крупні нафтогазові компанії КНР: КННК (Китайська національна нафтогазова корпорація), Сінопек (Китайська нафтохімічна корпорація), КНОНК (Китайська національна офшорна нафтова корпорація), власником яких є держава, а діяльність контролюється Державним енергетичним комітетом КНР) [4].

Одним з двигунів розвитку економічних зв'язків Китаю з африканськими державами була програма економічної допомоги країнам, що розвиваються, ініційована Пекіном у 1950-і рр. КНР направляла в африканські країни обладнання, спеціалістів для його монтажу і пуску, значну кількість робітників невисокої кваліфікації, що було, головним чином, пов'язано з будівництвом Танзаму (Танзанія-Замбія), - ключової транспортної артерії Східної Африки [5]. Спорудження інфраструктурних об'єктів, подібних Танзаму, стало важливою рисою економічного співробітництва у 1970-і рр., перерісши у т. зв. «цементну дипломатію»: за останнє десятиріччя майже в кожній африканській країні КНР реалізувала декілька будівельних проектів. Серед них – Палац народів у Джибуті, будівлі МЗС в Уганді і Мозамбіку, стадіони в Беніні, Малі, кільцева автострада в Аддис-Абебі. Загалом, у співпраці з африканським континентом беруть участь близько 600 китайських

* студентка 4 курсу спеціальності «міжнародні відносини» Інституту міжнародних відносин Київського національного університету імені Тараса Шевченка

Науковий керівник: проф. Головченко В. І.

будівельних компаній. Одна тільки China Road and Bridge Corporation реалізує 500 проєктів [6].

Списання боргів є важливою складовою допомоги Китаю Африці, під яке зазвичай підпадають найбільш бідні країни регіону. За умовами домовленостей, досягнутих в ході саміту «Китай-Африка» у листопаді 2006 р. у Пекіні, впродовж 2006-2008 рр. КНР списала заборгування 35 африканських країн сумою 2,8 млрд. Крім цього, КНР продовжує надавати кошти для розвитку традиційних галузей співробітництва: сільського господарства і легкої промисловості. У травні 2009 р. в Малаві було розпочато реалізацію сільськогосподарського проєкту Китаю в Африці вартістю 19 млн. [7].

Для подолання наслідків світової кризи в Африці Пекін виділив 10 млрд. дол. пільгових кредитів для середніх і дрібних компаній, надав медичне обладнання вартістю 73 млн. дол. 30 лікарням, побудував 50 шкіл і запропонував 100 проєктів з виробництва «чистої» енергії з відновлюваних джерел [7].

Лібералізація інвестиційного клімату в африканських країнах під впливом глобалізації і спрощення правил залучення інвестицій, зокрема в Анголі, ДРК, Замбії, Беніні, сприяло активізації китайських інвестиційних компаній в цьому регіоні. Останнім часом кількість іноземних компаній з китайським капіталом сягла 1,6 тис. Попри це кількісні показники ПІІ КНР залишаються доволі скромними – на кінець 2009 р. 9,3 млрд. дол. (4,2% загальної суми ПІІ КНР). Головними отримувачами китайських інвестицій є ПАР, Замбія і Нігерія [8].

Співпраця з КНР дає африканським країнам наступні переваги: доступ до дешевих фінансових ресурсів і технологій, насичення споживчого ринку дешевими товарами, створення інфраструктурних об'єктів при власних мінімальних затратах, стійкий збут сировинних і паливних товарів, підтримка малого і середнього бізнесу в зонах економічної співпраці, доступ на перспективний зовнішній ринок збуту [9]. Попри це європейські і американські експерти наголошують на негативних наслідках китайської експансії в Африку. Частіше за все звертають увагу на підрив перспективних галузей місцевої промисловості, недостатню увагу до екологічних проблем, надмірне залучення китайської робочої сили, сировинну прив'язку до китайської економіки, відмову КНР від взаємодії в рамках колективних ініціатив африканських країн [10].

Крім сировинного і паливного «голоду», економіка КНР потребує розширення ринків збуту товарів і послуг, нових сфер застосування капіталу. Пакетна співпраця з країнами Африки сприяє вирішенню цих проблем. Попри ряд переваг і недоліків економічної співпраці, зв'язки з КНР сприяли вирішенню багатьох проблем розвитку у африканських країнах, включно з інфраструктурним забезпеченням.

Література

1. Бабанян Д. Геополитика Китая на современном этапе. – Режим доступа: <http://journal-neo.com/?q=ru/node/459>
2. Лузянин С. Китай — колонизатор или партнер?. – Режим доступа: <http://www.slavic-europe.eu/index.php/comments/31-world-comments/9521-2011-04-26-10-12-14>
3. Томберг Р. И. Китайская «экспансия» как ресурсная составляющая международных конфликтов в Африке Китай и Африка – точки соприкосновения. – Режим доступа: http://www.vestnik.mgimo.ru/fileservers/03/vestnik_03-09.pdf
4. Китайские инвесторы отдают предпочтение странам Африки, а африканская нефть выбирает Китай... Или почему ЕС бомбит Ливию. – Режим доступа: <http://www.wpru.ru/?p=2134>

5. Филоненко М. Африканский акцент Поднебесной. - Режим доступа: <http://www.chinapro.ru/rubrics/2/6522/>
6. Африканская карта Китая. Режим доступа: <http://www.warandpeace.ru/ru/analysis/view/11830/>
7. Успехи африканской стратегии Китая. – Режим доступа: <http://www.newsland.ru/news/detail/id/454781/>
8. Нике В. Стратегия Китая в Африке. – режим доступа: <http://www.diplomatie.gouv.fr/fr/IMG/pdf/0805-Niquet-RUS.pdf>
9. Фризекке У. Китайская экспансия в Африке. – Режим доступа: <http://www.globalscope.ru/content/articles/1233/>
10. Игнатченко И. Пекин и Вашингтон бодаются за Черный континент. - Режим доступа: <http://navoine.ru/articles/2168>

Рубель К.*

ПОЛІТИЧНА ЕВОЛЮЦІЯ АВТОНОМНОЇ МЕЛІЛЬ: ПАРТІЙНИЙ АСПЕКТ

Мелілья - оточений Марокко піванклав у Північній Африці, що належить Королівству Іспанія з 1497 року. Разом із Сеутою, це одне з двох міст, що належать Іспанії і географічно знаходяться на Африканському континенті. До вступу Іспанії до Європейського Союзу, Мелілья, як і Сеута, мала статус вільного порту. На сьогоднішній день ці два міста є єдиними територіями Європейського Союзу, які географічно розташовані в Африці.

Уряд Марокко, починаючи з 1982 року, коли Іспанія вступила в НАТО, неодноразово заявляв про свої претензії на суверенітет над Мелільєю, а також Сеутою, островом Перехіль і низкою інших населених пунктів, в яких відсутнє постійне населення. Незмінна позиція Іспанії стосовно даного питання визначала ці території, як невід'ємні складові частини Іспанії, посилаючись на те, що вони належать Королівству Іспанії ще з XV століття, задовго до того, як Марокко в цілому утворилося як окрема держава, виборовши свою незалежність від Франції тільки у 1956 році. Марокко ж у свою чергу відкидає ці твердження, вважаючи, що приналежність Іспанії міст на узбережжі країни є нічим іншим, як пережитками колоніального минулого, яким слід покласти край. Сама ж Іспанія заявляє про те, що ніякі переговори про передачу Мелільї і Сеути Марокко не будуть проводитися, принаймні до тих пір, поки Великій Британії належить її заморська територія Гібралтар.

З 1995 р. місто отримало автономний статус і право обирати автономний уряд і президента [2]. Саме в другій половині 1990-х в Мелільї активно відбувається формування партійно-політичної системи. Домінуючими партіями стали правочентристська Народна партія і формально лівий Союз за Мелілью. [1, с.5-40] Народна партія є однією з найбільш численних партій Іспанії (близько 700 тисяч чоловік). Це партія правочентристського спрямування, яка у своїй програмі переслідує мету консервативного розвитку Іспанії, повагу її традиційних цінностей, неподільності її території і просуває щодо Мелільї, як і щодо інших областей держави з неперманентним населенням, жорстку політику централізації влади, не допускаючи можливості відділення даних територій у майбутньому. Така політична лінія, якою слідує Народна партія, пояснюється тим, що її коріння походить з Народного Альянсу - консервативної ультраправої партії, створеної в 1976 році на уламках режиму Франсіско Франко, коли засновник партії Мануель Фрага (1922 р.н.) зібрав навколо неї профранкістські політичні сили, які визнали важливість демократичних реформ у державі.

Союз за Мелілью всіляко сприяє підвищенню значимості неіспанського населення на території міста, виступаючи за захист культурних прав мусульманського населення міста [1, с.41]. Її програма передбачає розширення автономного статусу Мелільї, захист прав берберського населення, визнання берберської мови другою офіційною, що робить Союз за Мелілья не тільки лівою, скільки ісламо-берберською регіональною партією [3, с.60]

* студент 4 курсу спеціальності «міжнародні відносини» Інституту міжнародних відносин Київського національного університету імені Тараса Шевченка

Науковий керівник: доц. Кривонос Р.А.

Таким чином, ледве встигнувши здобути автономний статус, Мелілья стала предметом протистояння між лівими і правими політичними силами. Партійно-політичні метаморфози цього маленького міста швидко стали бути схожим на звичайне протистояння консервативних сил з соціалістично спрямованими, що простежується в політичному житті всієї країни з часів падіння режиму Франсиско Франко в 1973 році.

На виборах 1999 р. вперше переміг представник Союзу за Мелілья Мустафа Аберчан, що стало результатом демографічних змін, внаслідок яких частка етнічних іспанців в анклаві знизилася, а частка мусульман - зросла. Але всього лише рік правління М. Аберчана ознаменувався тільки економічним занепадом, що явно стало результатом цілеспрямованої політики центрального уряду. Уряд правоцентристської Народної партії продемонструвало мусульманам анклаву, що подібні результати голосування будуть мати негативні економічні наслідки. У результаті вже в липні 2000 року М. Аберчан змушений був піти у відставку [5, с.211], а його місце на вершині регіональної владної бюрократії зайняв знову представник консерваторів.

У 2000 р. на зміну М. Аберчану прийшов представник Народної партії Хуан Хосе Імброда, який зміг налагодити важелі ефективного управління містом і залишається президентом Мелільї досі, незважаючи на те, що Народна партія не знаходиться при владі в Іспанії з 2004 року. Очевидно Імброді вдалося знайти консенсус з Робочою соціалістичною партією Іспанії, тому йому вдається вже 11 років незмінно перебувати при владі в автономній Мелільї. [4, с.70]

Таким чином, на сьогоднішній день зовні ситуація в Мелільї виглядає досить спокійною з точки зору сепаратистських загроз. Проте, враховуючи постійно зростаючий відсоток мусульманського населення в Мелільї, відсутність мусульманського президента на своїй посаді виглядає тимчасовим явищем, тому цілком реальним виглядає повернення до влади в цій автономній області промусульманських властей, які можуть поставити питання про відділення Мелільї від Іспанії у майбутньому.

ЛІТЕРАТУРА

1. De la Fuente, P. Una discusión sobre la gestión de la diversidad cultural. Madrid: Instituto de Derechos Humanos Bartolomé de las Casas, Universidad Carlos III de Madrid, 2008. 316 p.
2. Estatuto de Autonomía de Melilla [Електронний ресурс] // Режим доступу: noticias.juridicas.com/base_datos/Admin/lo2-1995.html.
3. Gold P. Europe or Africa? A Contemporary Study of the Spanish North-African Enclaves of Ceuta and Melilla. Liverpool: Liverpool University Press, 2000. 192 p.
4. Los derechos de participación como elemento de integración de los inmigrantes / Javier de Lucas Martín, María José Añón Roig, Ángeles Galiana Saura, José García Añón, Ruth Mestre i Mestre, Pablo Miravet Bergón, Mario Ruiz Sanz, Carles Xavier Simó Noguera, Ángeles Solanes Corella y Francisco Torres Pérez. Bilbao: Fundación BBVA, 2008. 231 p.
5. Ruibérriz de Torres Sánchez, A. El hombre de Nador. Madrid: De Librum Tremens Editores, 2006. 351 p.

Кухта В.*

ПРЕЦЕДЕНТ САМОВИЗНАЧЕННЯ ПІВДЕННОГО СУДАНУ У МІЖАФРИКАНСЬКИХ ВІДНОСИНАХ

Прагнення ревізії накреслених колонізаторами кордонів з боку певних африканських територій зумовлює все чергові винятки із затвердженого Каїрським самітом ОАЄ 1964 р. принципу неподільності, які в громадській думці відразу ж постають як прецеденти. Подібними настроями ознаменувався початок поточного року у зв'язку з близькістю до основних арабських революційних вогнищ Судану, поділ якого у результаті референдуму 9—15 січня було визнано як світовим співтовариством, так і Президентом Хасаном Омаром аль-Баширом. Він ознаменував завершення громадянської війни між мусульманським правлячим північним режимом Хартуму та християнським півднем, яка тривала з першою з моменту здобуття країною незалежності 1956 року.

Після референдуму на тлі початку «арабських революцій» чимало наголошувалося на тому, що відокремлення півдня стане прецедентом не лише для інших проблемних регіонів (Дарфур, Південний Кордофан, Голубий Ніл), а й для сусідніх арабських країн, що потягне за собою «балканізацію» донедавна найбільшої в Африці та арабському світі держави [1]. Але відокремлення інших провінцій виглядає малоймовірним, бо жодна з них не становила такої загрози для демонтажу режиму Башира, як християнське суспільство півдня, яке внаслідок англійського місіонерства і освіти вирізняється вищим ступенем розвитку щодо ортодоксальних мусульман півночі та всюди розселених негроїдів-політеїстів.

Унікальність самовизначення Південного Судану полягає в тому, що поділ санкціонували великі держави, які чи не вперше проявили за останні роки одностайність в ООН, відмовившись від військової підтримки сторін. Аналітики назвали розподіл «чорногорським варіантом балканізації», і саме в цьому його цінність для подальшого застосування як свідчення того, що незалежність в Африці можна здобути законним шляхом, з повноцінним визнанням та прийняттям в ООН [4]. Чимало фактів дозволяє стверджувати про компроміс Заходу з Баширом: в обмін на мирне відокремлення Півдня міжнародні інституції погодилися списати звинувачення в геноциді близько 2,7 млн. осіб. І справді, наразі останній «гаазький» ордер на арешт генерала датується 12 липня 2010 р., а з моменту поділу про його злочини не згадують. Диктатор зобов'язався припинити тиск щодо вже згаданих «чужих» йому територій, що допомогло легітимізувати владу в мусульманських провінціях та отримати повну свободу дій щодо проведення там експериментів у сфері державного будівництва. Відтак прогнози про появу на політичній карті п'ятої ісламської республіки виглядають цілком реальними [4].

Політичний та економічний розвиток країни був підпорядкований вирішенню проблеми Півдня, яка забирала значні «нафтові» кошти на військові потреби. Складалася ситуація, коли перемогти чи укласти перемир'я на власних умовах було неможливо, а спроба ком-

* студент 2 курсу спеціальності «міжнародні відносини» Інституту міжнародних відносин Київського національного університету імені Тараса Шевченка

Науковий керівник: проф. Головченко В. І.

пенсувати втрату нафтових надходжень за рахунок Дарфуру засвідчила здатність кризи на півдні до каталізування нових, вже на півночі [5]. За цих умов режим, скомпрометований злочинами, розумів, що може легітимізуватися лише позбувшись проблемної території. Як «оплату» за мирне відокремлення Півдня можна розглядати і мовчазну реакцію Заходу на захоплення найпівденнішого нафтоносного регіону Лівії, Куфрі та можливість отримання Хартумом долі на новому ринку лівійської нафти [2].

Поява нової держави була б неможливою без однастайності РБ ООН, а, отже, — позиції Китаю, якому хоча й було вигідним зберегти повновладдя «вічного друга» Башира, але з відокремленням Півдня для Пекіну відкривалися нові можливості щодо гарантованого постачання нафти [3]. Необхідність енергетичного співробітництва двох держав неминуха, адже 75% нафтових родовищ знаходиться на півдні, а нафтопереробні заводи та трубопроводи, які ведуть до єдиного Порт-Судану — на півночі [4]. Ослаблений Хартум, як і ще зовсім слабка Джуба, не зможуть обійтися без нафти як основи бюджету, а, отже, змушені будуть спільно експлуатувати південні родовища та північні проводи і порт. За цих умов КНР, прямо зацікавлена у імпорті нафти, покладаючись на дружні відносини з Баширом, економічну присутність в регіоні та можливість бути «інвестиційним донором» для півдня, прагне стати посередником у спільній експлуатації та експорті нафти, а, щоб це забезпечити — у врегулюванні і політичних відносин між країнами [3]. Враховуючи традицію надання КНР Україні права щодо збройного забезпечення сегментів сфери своїх інтересів, можна припускати, що постачання танків суховантажем «Фаїна» у 2008—2009 рр. до Кенії, звідки партія за домовленістю була спрямована до автономного уряду півдня, було спробою Пекіну задекларувати підтримку майбутній державі [6].

Тому введення майже всієї Північної Африки до орбіти зовнішньополітичних інтересів США, які цікавлять насамперед пошуки альтернативних джерел енергоносіїв через нестабільність теперішніх ринків, а також подальше проникнення китайських інвестицій до Тропічної, дозволяє стверджувати про неформальний розподіл Африки за сферою інтересів. Водночас той факт, що Пекін переважно виступав як ворог Півдня і союзник Башира, а також бажання США закріпитися у «нафтових» країнах континенту зумовлює альтернативну точку зору щодо найбільш зацікавлених у новій республіці та її подальшій зовнішньополітичній орієнтації.

Після визнання Південного Судану чимало стверджувалося про прецедентне значення події для невизнаних держав, насамперед Абхазії та Південної Осетії. Проте конституювання Півдня відбулося зі згоди Хартуму, а, отже, це прецедент виключно для їх «метрополій» [7]. У Африці до згаданих подій не було не лише сценарію, подібного до Чорногорії та Східного Тимору, а й відходу від принципу неподільності. У Європі, де він аналогічно використовувався, прецедентом стала незалежність Косова, що дало підстави Росії визнати аналогічні йому колишні автономні утворення СРСР, адже раніше самовизначитися могли лише экс-суб'єкти союзних та федеративних утворень. В Африці таке право мали території, які колись становили окрему колонію (як Еритрея, яка до того ж була суб'єктом Ефіопської федерації), а цілковитого винятку з «каїрського правила», коли для суверенізації не було жодних юридичних підстав, не існувало.

ЛІТЕРАТУРА

1. Жидков С. Южный Судан – великий прецедент [Електронний ресурс] /С. Жидков. — Режим доступу: <http://www.hrono.ru/statii/2011/zhdksudan.php>

2. Игнатченко И. Нефтяное раздвоение Судана [Электронный ресурс] / И. Игнатченко. — Режим доступа: <http://nvo.ng.ru/index.php/articles/42-articles/2161-neftyanoie-razdvoenie-sudana>
3. Из Китая выдачи нет [Электронный ресурс] — Режим доступа: <http://www.kommersant.ru/doc/1669080/print>
4. Каспрук В. Південний Судан на шляху до незалежності [Електронний ресурс] / В. Каспрук. — Режим доступу: http://dt.ua/POLITICS/pivdenniy_sudan_na_shlyahu_do_nezalezhnosti-73254.html
5. Серёгичев С. Кризис в Судане как двигатель прогресса [Электронный ресурс] / С. Серёгичев. — Режим доступа: <http://www.iimes.ru/rus/stat/2008/23-09-08.htm>
6. Трегубов В. Відлуння «Фаїни» [Електронний ресурс] / В. Трегубов. — Режим доступу: <http://ua.glavred.info/archive/2010/12/14/140150-6.html>
7. Шелест Г. Чи потрібен нам Південний Судан? [Електронний ресурс] / Г. Шелест. — Режим доступу: http://dt.ua/POLITICS/chi_potriben_nam_pivdenniy_sudan-84530.html

Ситковецька І.В.*

ТУРЕЦЬКО-ІЗРАЇЛЬСЬКІ ВІДНОСИНИ: ЧЕРГОВА КРИЗА НА БЛИЗЬКОМУ СХОДІ

Одним із найгостріших вузлів протистояння на Близькому Сході з 2009 року залишається турецько-ізраїльський конфлікт, новий виток якого розгорнувся у вересні цього року. 7 вересня 2011 року пролунала офіційна заява міністра закордонних справ Туреччини щодо посилення військової присутності турецького ВМФ у Східному Середземномор'ї. Це рішення має на меті виконання 2 стратегічних завдань:

- Перешкоджання спільним геологорозвідувальним роботам Республіки Кіпр та Ізраїлю у шельфі острова Кіпр без залучення невизнаної Турецької Республіки Північного Кіпру;
- Супровід гуманітарних вантажів у Сектор Гази та за необхідності надання їм військової підтримки для прориву блокади ізраїльських ВМС [2].

Однак за офіційною риторикою криється ряд чинників, які спонукають обидві сторони на саме таку поведінку.

Насамперед це двоїста позиція Європейського Союзу з приводу інтеграції Туреччини, що полягає у свідомому затягуванні переговорного процесу. Головним каменем спотикання і досі залишається питання Кіпру, невирішене на провальних переговорах 2008 року. На додаток було домовлено, що у 2012 році саме Республіка Кіпр буде головує у ЄС, у відповідь на що Туреччина заявила про замороження стосунків із ЄС в разі втілення в життя цих планів [7]. Такі ультиматуми та зовнішньополітичний курс Туреччини в цілому є формою тиску на ЄС з метою пришвидшення набуття повноправного членства [4].

Результатом зволікання ЄС та різких заяв з обох сторін бачимо стрімке падіння кількості прихильників євроінтеграції в країні до 5%, у той час як число її противників постійно зростає, досягаючи за деякими даними третини населення [7]. Така ситуація мимовільно ставить країну перед вибором європейського чи азійського вектору розвитку, на що не може не звертати уваги євроспільнота, адже за оцінками деяких експертів Туреччина до 2050 р. стане другою економікою Європи з населенням 130 млн. та щорічним його приростом у 5-10% [1].

Аналогічну за своєю суттю політику демонструють і Сполучені Штати та НАТО. З одного боку саме США були творцем та основним протектором ізраїльсько-турецького союзу. Але після початку іракської кампанії, в якій Туреччина не підтримала Сполучені Штати, між країнами почали наростати серйозні суперечності у курдському питанні, які існують і донині. Наразі місце Туреччини у зовнішньополітичній орбіті Сполучених Штатів змінилося порівняно із періодом холодної війни, коли саме Туреччина розглядалася як стратегічний партнер для протистояння СРСР [1]. Очевидно, що загострення стосунків із членами Альянсу та безпосередньо зі США не в інтересах Туреччини, але разом із

* студентка 2 курсу спеціальності «міжнародні відносини» Інституту міжнародних відносин Київського національного університету імені Тараса Шевченка

Науковий керівник: доц. Капітоненко М. Г.

тим у світлі останніх подій додаткові труднощі може викликати втілення досягнутої напередодні домовленості про розгортання на південному сході країни системи ПРО.

Таку активацію зовнішньої політики Туреччини можна пояснити зокрема прагненням до встановлення регіонального лідерства та поширення впливу на країни Магрибу після значного їх послаблення внаслідок арабських революцій початку цього року. Фактично арабський світ залишився без харизматичного лідера, роль якого вдало відіграє демократична та помірно ісламська Туреччина, декларуючи наміри стати «рольовою моделлю» для не зовсім стабільних постреволюційних держав.

Водночас ці країни з неприхованою радістю сприймають антиізраїльську, а після односторонньої підтримки Сполученими Штатами Ізраїлю у палестинському питанні і антиамериканську налаштованість Туреччини, про що яскраво свідчить недавній візит Прем'єр-міністра Туреччини Реджепа Таїпа Ердогана у Єгипет, Туніс та Лівію [6].

Природно у цей конфлікт втягнуто і чимало третіх країн-сусідів Ізраїлю та Туреччини. Зокрема, Греція традиційно підтримує Ізраїль, а також має і досі не врегульовані кордони із Туреччиною на Егейських островах. Не додає грекам оптимізму і переозброєння та передислокація турецького флоту з Чорного в Егейське море, а також гучна заява президента країни Абдули Гюля про намір отримати у XXI столітті власні авіаносці.

У досить складну ситуацію потрапила влада Азербайджану, яка традиційно має дружні стосунки із Туреччиною і сильні економічні зв'язки з Ізраїлем. Сьогодні це фактично єдина країна, яка зберігає однаково гарні стосунки з обома сторонами конфлікту, попри погрози Ізраїлю вслід за США визнати геноцид вірмен 1915-1923 років. Окрім культурної спільності, із Туреччиною Азербайджан єднає також підтримка, надана турками у питанні нагірно-карабаського конфлікту, що на думку турецьких політиків накладає на Азербайджан аналогічні зобов'язання у конфлікті з Ізраїлем. Водночас сумнівним видається перегляд зовнішньополітичної стратегії Азербайджану на користь будь-якої сторони, оскільки останніми роками Ізраїль став головним інвестором, військовим партнером та імпортером енергоносіїв [5]. Тому саме Азербайджан розглядається Сполученими Штатами як потенційний посередник у вирішенні конфлікту.

Допоки не зовсім зрозумілою залишається роль Ірану у протистоянні, адже з одного боку ісламська солідарність, підтримка Палестини та ненависть до Ізраїлю створюють гарний ґрунт для двосторонніх відносин. З іншого – нещодавній запуск Бушерської АЕС свідчить про імовірність створення Іраном атомної зброї, що дозволяє їм будувати відносини в першу чергу із сусідами з позиції сили [4]. Так, 5 жовтня президент Ірану заявив, що розгортання протиракетної системи, направленої в тому числі проти Ірану на території Туреччини, свідчить про захист нею «сіоністського режиму Ізраїлю» [3]. Це в свою чергу ставить під питання досягнення компромісу між двома країнами, що мають на меті здобуття лідерства у регіоні.

ЛІТЕРАТУРА

1. Вагабов Т., Полтораков О. «Турецький гамбіт»: втрати на Заході – виграти на Сході? [Електронний ресурс] / Т. Вагабов., О. Полтораков. – Режим доступу: <http://uaforeignaffairs.com/article.html?id=544>
2. Грабовський С. Завтра була війна? [Електронний ресурс] / С. Грабовський. – Режим доступу: <http://www.ut.net.ua/World/31141>
3. Іран критикує Турцію за захист Ізраїля [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://cursorinfo.co.il/news/novosti/2011/10/10/jazairi/>

4. Каспрук В. Туреччина — Ізраїль: від стратегічного партнерства до протистояння [Електронний ресурс] / В. Каспрук. – Режим доступу: http://dt.ua/POLITICS/turechchina__izrayil_vid_strategichnogo_partnerstva_do_protistoya_nnya-87978.html
5. Таривердиева Э. Отношения Турции и Израиля – Азербайджан крайний? [Електронний ресурс] / Э. Таривердиева. – Режим доступу: <http://journal-neo.com/?q=ru/node/9319>
6. Туреччина може стати лідером Арабського світу [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://www.tyzhden.ua/News/30696>
7. Турки все менше хочуть до ЄС [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://www.ut.net.ua/News/31052>

МІЖНАРОДНІ ОРГАНІЗАЦІЇ ТА ДИПЛОМАТІЯ

Сахно С.М.*

ПОЛІТИКА ЄС З РЕАЛІЗАЦІЇ ПРОЕКТІВ LNG – ТЕРМІНАЛІВ

Один із елементів енергетичної політики ЄС - це реалізація проектів з постачання газу у скрапленому вигляді (скраплений природний газ, СПГ), оскільки такий спосіб дозволяє диверсифікувати як джерела, так і маршрути постачання. Європі є вже 10 діючих терміналів із його регазифікації, частка СПГ у загальному обсязі продажу газу збільшилася до 18%. У деяких країнах Азійсько-Тихоокеанського регіону, які стрімко розвиваються, за рахунок його постачання через LNG-термінали задовольняється до 100% потреб у природному газі.

Так, в Італії на різних стадіях будівництва знаходиться кілька терміналів (Adriatic-, Brindisi-, Livorno LNG Terminals) і планується будівництво ще п'яти; Франція – будує термінал Fos Cavaou LNG Terminal і планує будувати Le Havre LNG Terminal. Найбільший європейський споживач СПГ – Іспанія має п'ять і планує будівництво двох нових терміналів. Навесні 2009р. Велика Британія ввела в дію два термінали – Dragon і South Hook LNG Terminal. Нідерланди будують термінал Gate LNG Terminal і планують будувати LionGas LNG Terminal [1].

Більшість СПГ-проектів реалізуються за підтримки країни-виробника СПГ, зацікавленої в нових ринках збуту та розширенні діючих. Крім цього, власну зацікавленість втілюють й інші країни та інституції, які володіють відповідним досвідом.

Реалізацію європейських СПГ-проектів підтримують і США. Так, ще у вересні 2008р. Агенція з торгівлі та розвитку США (U.S. Trade and Development Agency, USTDA) попередньо узгодила виділення гранту на будівництво приймального СПГ-терміналу в Румунії і Литві [2].

Нові члени ЄС, відносно невеликі країни з малим обсягом споживання газу, також переймаються питанням будівництва терміналів для підвищення рівня енергетичної безпеки. Так, з 2014 Польща планує третину своїх потреб у газі забезпечити через використання скрапленого газу., що буде надходити по морю через новий порт Свиноуйсьце [3].

Реалізація даного проекту дозволить Польщі зміцнити енергетичну безпеку усієї Європи та стане основним енергетичним коридором Північ – Південь. Передбачається, що регазифікаційний термінал при фінансовій допомозі ЄС підключать до трубопровідної системи Центральної та Південної Європи. Таким чином через термінал можуть здійснюватися постачання СПГ в країни без виходу до моря.

Вигідність отримання скрапленого газу як енергоресурса для країн ЄС полягає у його нижчій ціні у порівнянні з трубопровідним газом. Поряд з тим, країни ЄС, будуючи термінали з приймання такого газу, створюють конкуренцію традиційним газовим трубопроводів, що йдуть від Росії.

* аспірант кафедри міжнародних організацій та дипломатичної служби Інституту міжнародних відносин Київського національного університету імені Тараса Шевченка

Науковий керівник: проф. Матвієнко В.М.

Будуючи термінали з приймання скрапленого газу, країни ЄС можуть створювати так звані інтерконектори між собою – трубопроводи.

Така політика сприяє послабленню позицій Росії щодо ціни на енергоресурси для Європи. Так, лише підготовча стадія проекту газопроводу між Польщею та Литвою спонукала «Газпром» розпочати переговори з країнами Балтії про оптимізацію цін на газ, які, так само, як і в Україні, не виправдано завищені [4].

Важливо зазначати, що скраплений газ є великою альтернативою залежності європейського ринку від російського. Завдяки можливостям приймати скраплений газ географія постачань до Європейського Союзу торкатиметься різних континентів.

Окрім Нігерії, Трінідаду та країн Близькосхідного регіону (Іран та Катар) постачання відбуватимуться з США.

Зарубіжні експерти впевнені, що присутність США на європейському ринку здатне зменшити його залежність від «Газпрому». Російські, навпаки, вважають це показником становища, що погіршується на газовому ринку самої Америки. США серйозно націлені перетворитися з імпортера блакитного палива в експортера. Штати планують побудувати підприємство для виробництва СПГ у штаті Луїзіана, щоб з 2015 року мати можливість здійснювати торгівлю по всьому світу. У США вже є один завод СПГ на Алясці, який був побудований чотири десятиліття тому і здійснює постачання до Азії.

Іншим важливим постачальником може бути штат Західна Австралія, про що неодноразово заявляло керівництво штату.

Термінали прийому скрапленого газу – перспектива, яка на сьогоднішній день дає можливість купувати енергоресурси за нижчими цінами та забезпечувати власні потреби на достатньому рівні.

Європейські країни становляться на шлях будівництва таких терміналів, витрачаючи на це великі кошти.

Не виключенням є і Україна. Наразі в Україні розпочалася реалізація національного проекту з будівництва терміналу скрапленого газу. На сьогоднішній день проект знаходиться у стадії розробки ТЕО. Даний проект сприятиме вирішенню проблеми залежності від російського газу та дозволить зменшити ціни на енергоресурси для країни. Разом з тим, будівництво подібних об'єктів передбачає завчасну підготовку до вирішення питань постачань на термінали. Так, Україна вже провела попередні переговори з Азербайджаном про майбутні постачання танкерами на термінал скрапленого газу.

Таким чином, виходячи із тенденцій світового енергетичного ринку, можна стверджувати, що термінали скрапленого газу є одним із шляхів вирішення проблеми диверсифікації постачань енергоресурсів, у тому числі для ЄС.

Література

1. Уніговський Л. Диверсифікація джерел і маршрутів газопостачання: вибір для Європи та України// Національна безпека і оборона. - №6. – 2009.
2. За даними Держдепартаменту США. – Вашингтон, 16 вересня 2008р.; http://www.ustda.gov/news/pressreleases/2008/europeeurasia/romania/romania_lng_091608.asp
3. Польша строит СПГ-терминал, чтобы снизить зависимость от России/ Інформаційний портал Deutsche Welle. – Режим доступу: <http://www.dw-world.de/dw/article/0,,14941756,00.html>
4. Термінал скрапленого газу: бути чи не бути/ BBC Ukraine. – Режим доступу: http://www.bbc.co.uk/ukrainian/business/2010/10/101021_ukraine_lng_it.shtml

Вилінський С.І.*

ЕНЕРГЕТИЧНА БЕЗПЕКА ФРН: СТАН ТА ПЕРСПЕКТИВИ

Енергетична безпека стоїть на першому пункті порядку денному зовнішньої політики Німеччини і відіграє не тільки важливу роль в енерго-політичних та економіко-політичних, але і в зовнішньополітичних дебатах у сфері політики безпеки. Зростаюча залежність від імпорту газу та нафти повинна мати стратегічно заплановані заходи, які повинні бути спрямовані на спільну європейську енергетичну зовнішню політику [1].

На сьогодні питання енергетичної безпеки є однією з найважливіших тем для обговорення як в Німеччині, так і в Європі в цілому. Політика, економіка та засоби масової інформації вказали на глобальну проблему стосовно енергоресурсів та їх вплив на Німеччину й Європу. Ще на початку 2006 р. міністр закордонних справ ФРН Штайнмайер на міжнародному засіданні у сфері політики безпеки в Мюнхені приділив велику увагу німецької політики, зокрема, зовнішньої політики і політики безпеки, центральному і основному питанню - безпеки постачання енергетичними ресурсами. Газова криза у відносинах між Україною та Росією, що вибухнула на початку 2006 р., стала поштовхом до поновлення активних дебатів в країнах ЄС щодо безпеки їх енергетичного забезпечення [2].

У загальному обсязі енергоспоживання ЄС-25 ФРН посідає 1-е місце (20 %). При цьому вона покриває свої енергетичні потреби на три чверті за рахунок імпортерів і ця залежність має тенденцію до зростання. На сьогодні залежність Німеччини від поставок нафти складає біля 97 %, газу - 83 %, кам'яного вугілля - 61 %, а уран взагалі повністю завозиться до країни.

Основним та найбільшим постачальником природного газу до Німеччини виступає Росія (біля 37 % від загальних обсягів імпорту газу), причому в обсягах, що перевищують ті, які надходять з Норвегії (близько 30 %) та Нідерландів (близько 23 %). При цьому 80 % газу з Росії транспортується до ФРН через Україну [3]. Газова криза змусила Німеччину дуже серйозно замислитися щодо безпеки енергопостачання, в тому числі через транзитні країни [5].

Енергетична безпека стає все більш важливим при розробці і формуванні зовнішньої політики, з урахуванням зростаючого міжнародного попиту на паливо, нові регіональні економічні форуми співробітництва та потенційно нестабільних регіонах. Тут, в Німеччині і в Європі стикаються з наступними проблемами:

- забезпечення безпеки та диверсифікації джерел постачання;
- розширення діалогу з виробниками, транзитерами і основними країнами-споживачами високорозвинутих індустріальних країн;
- дотримання міжнародних угод щодо охорони навколишнього середовища й клімату;
- заохочення енергоефективності і використання поновлюваних джерел енергії;

* здобувач кафедри міжнародних організацій і дипломатичної служби Інституту міжнародних відносин Київського національного університету імені Тараса Шевченка

Науковий керівник: проф. Скороход Ю.С.

- сприяння передачі економічних і наукових знань німецькими компаніями дослідницьким інститутам країн –партнерів та ЄС.

Пошук постійних та надійних джерел енергії стає все більш важливим в зовнішній політиці і в політиці безпеки. Німеччина - високотехнологічна держава, яка в той же час мало має власної сировини. Ось тому перед нею виникають два основні завдання:

По-перше, Німеччина повинна в майбутньому більш тісно співпрацювати в регіональному та глобальному рівнях для забезпечення стійкої енергетичної політики.

По-друге, ФРН повинна відігравати активну роль в переході від викопних видів палива на поновлювані джерела енергії. Тільки з поновлюваних джерел енергії є можливість досягнення для Німеччини безпечного і сталого енергопостачання. Тому Федеральний уряд працює над прийняттям і розширенням використання поновлюваних джерел енергії в Німеччині і в усьому світі [6].

У 2009 році поновлювані джерела енергії склали 9,5% від загального споживання кінцевої енергії. До 2020 року федеральний уряд планує збільшити частку поновлюваних джерел енергії у кінцевому споживанні до 18%, тобто майже в два рази порівняно з рівнем 2009 року [7].

Саме цей факт та аварія АЕС на Фукусімі в Японії стали причиною прийняття урядом ФРН остаточного рішення «про поворот в енергетиці»: всі німецькі АЕС будуть закриті до 2022 р. Всього в ФРН їх нараховується 17, вісім з них були закриті в березні 2011 року. Втім, німці визнають, що питання використання атомної енергії — значною мірою політичне. Якщо ж говорити про роль атомної енергії у виробництві безпосередньо електроенергії, то її частка 2011 р. становила 26,3% від загального обсягу виробництва. І хоча в Німеччині здійснюється активна політика енергозбереження і переходу на максимально можливе використання відновлювальних, екологічно безпечних джерел енергії, уряд ФРН все-таки розуміє, що лише у такий спосіб забезпечити зростаючі потреби країни в забезпеченні енергоресурсами неможливо [8].

Росія і надалі залишиться постійним постачальником природного газу до Німеччини. І відмовитися від більшості цих поставок ФРН на даний час не може, а навпаки: 6 вересня 2011 року почалося заповнення технічним газом першої нитки газопроводу «Північний потік» між Росією і Німеччиною. «Nord Stream» є новим маршрутом для експорту російського газу в Європу. Газопровід протяжністю 1,22 тис. км. пройде по дну Балтійського моря від Росії (Виборг) до Німеччини (Грайфсвальд) пропускною спроможністю 27,5 млрд. м³ газу в рік. Зрозуміло, що для ФРН відкриття цього газопроводу має велике значення. Експерти ж прогнозують, що це змусить деякі країни перейти на сланцевий газ та вугілля [9].

Підсумовуючи хочеться сказати про те, що ФРН розраховує не тільки на імпорт енергоносіїв (що є немаловажним для її економіки), а власними силами дбає про енергетичну безпеку, вирішуючи проблеми енергоефективності і енергозбереження.

Література

1. Стан та перспективи розвитку українсько-німецьких відносин/Політичні відносини. (Довідка). Поточний архів Кабінету Міністрів України. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.viche.info/journal/1743>
2. Єрмоменко А. Енергетична політика Німеччини: ставка на ефективність і збільшення використання відновлювальних джерел енергії/ «Дзеркало тижня» № 16 (645) (28.04-11.05). – Київ, 2007. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.dt.ua/tags/energy_market?page=6&type=top

3. Гончар М. Енергетичний вимір двосторонніх стосунків у Східному партнерстві/ центр «Номос» (7 травня). – Київ, 2009. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: [http:// www usipr.kiev.ua>print.php...](http://www.usipr.kiev.ua/print.php...)
4. Марсель фон Вітор. «IRENA» і «RuDEA» - сприяння в області поновлюваних джерел енергії та енергоефективності Німеччини (7 січня). – ФРН, 2009.
5. Dirmoser D. Energiesicherheit. Neue Knappheiten, das Wiederaufleben des Ressourcen-nationalismus und die Aussichten für multilaterale Ansätze(August)/Kompass 2020/ Friedrich Ebert Stieftung. – Berlin, 2007. [Електронний ресурс]. – Режим доступу:[http:// www.library.fes.de>cgi-bin/populo/digbib.pl...](http://www.library.fes.de/cgi-bin/populo/digbib.pl...)
6. Christoph Pietsch. Energiesicherheit Europas Herausforderung im 21. Jahrhundert/ Universität Potsdam, 2009. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: [http:// www.politische-bildung-brandenburg.de](http://www.politische-bildung-brandenburg.de)
7. Ожаровский А. Германия закрывает свои АЭС, ищет место для отходов и требует ре-формы МАГАТЭ, 2011.[Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.bellona.ru/articles_ru/articles_2011/DeutscheAussteig
8. Чем будут топить в Германии/ «Независимая» (31.05.2011). [Електронний ресурс]. – Режим доступу: [http:// www ng.ru>В мире>2011-05-31/7_germany.html](http://www.ng.ru/В_мире/2011-05-31/7_germany.html)
9. Північний потік» змусить деякі країни перейти на сланцевий газ та вугілля/ «Тиж-день» (09.09.2011). [Електронний ресурс]. – Режим доступу: [http:// www ut.net.ua>Tag/Північний потік](http://www.ut.net.ua/Tag/Північний_потік)

Опанасенко А.*

ДИПЛОМАТІЯ ДВАДЦЯТЬ ПЕРШОГО СТОЛІТТЯ: НОВІ ПЕРСПЕКТИВИ ТА ВИКЛИКИ

Протягом двадцятого століття дипломатія зазнала великих перетворень. Раніше мистецтво ведення двосторонніх відносин між державами культивували переважно люди вищих шарів суспільства. Перша світова війна принесла революційні зрушення в дипломатії. Мирна конференція в Парижі започаткувала багатосторонню дипломатію нового рівня. Тепер дипломатами частіше ставали відповідно до професійної компетентності, ніж через соціальне походження. Жінки-дипломати також поступово зайняли зростаючий відсоток на дипломатичних посадах. Але нові виклики та можливості, які принесло ХХІ століття, обумовлені взаємозалежністю держав та глобалізацією, справили визначальний вплив на розвиток дипломатії.

Дипломатія стала багатограннішою, мобільнішою, інтенсивнішою та більш економізованою. Бар'єри суверенітету, які захищали держави від втручання в їх внутрішні справи, або справи інших держав почали руйнуватися. Сьогодні дипломатична діяльність часто відбувається поза традиційними рамками конференц-залів. Новітні технології залучили нових учасників та нові тематичні області переговорів [1]. Що за умов постійного скорочення ресурсів та високих суспільних очікувань, вимагатиме більшої координації зусиль та забезпечення узгодженості дипломатичної служби.

Виклики та перспективи дипломатії ХХІ-го ст.

Сама професійна дипломатія зазнає значних змін з точки зору використовуваних методів. У рамках двосторонніх відносин, необхідність підтримки дипломатичних представництв та консульських установ була піддана сумніву через розвиток так званої «віртуальної дипломатії» [3]. У сфері багатосторонніх відносин безплідні ідеологічні та політичні конфронтації поступаються місцем кооперативній взаємодії, спрямованій на вирішення проблем пов'язаних з фінансовими обмеженнями.

Більше відрізняється від традиційних методів і активніша участь непрофесійних акторів – «звичайних» громадян, неурядових організацій, груп тиску та лобістів в тому, що колись було виключно дипломатичною діяльністю. Розвиток новітніх технологій надав їм можливість і дозволив безпосередньо брати участь у прийнятті рішень та формуванні стратегій [5].

Окрім того, сама тематика дипломатичних зносин стає ширшою та набуває рис «міждисциплінарності», обмежуючи можливості професійних дипломатів. Наприклад, тематика зміни клімату та довкілля, енергетики, інформаційного суспільства, чи здоров'я – особливо в країнах що розвиваються та які мають обмежені ресурси – вимагатиме співробітництва з іншими глобально або локально зацікавленими сторонами (науковими колами, бізнесом) [4].

Еволюція засобів телекомунікації та швидке зростання широкого доступу до мережі Інтернет відкрило великі можливості, а й миттєвий доступ до майже будь-кого та будь-якої

* аспірант кафедри зовнішньої політики і дипломатії Дипломатичної академії України при МЗС України
Науковий керівник: проф. Білоусов М.М.

інформації у будь-який момент. Це вимагає миттєвої реакції та піддає додатковому стресу дипломатію «реального часу», не даючи можливості на довгі роздуми. Більш того, публічна дипломатія спирається як на традиційні засоби масової інформації так і на новітні технології. Це означає, що дипломат сьогоdnішнього та завтрашнього дня повинен бути ознайомлений з ними, щоб мати можливість служити своїм країнам - і міжнародним установам - найкращим чином [2].

Погляд на майбутнє.

Дипломатія буде продовжувати розвиватися і змінюватися. Таким чином, для тих, хто бере участь у вивченні та викладанні дипломатії, важливо «тримати відкритими очі» і приймати до відома зміни структури і потреб дипломатичних зносин. Щоб бути ефективно представленими на міжнародній арені, необхідно повною мірою використовувати можливості, що надають нові інструменти дипломатії.

Література

1. Фесенко М.В. Формування сучасної системи міжнародних відносин // Політика і час. – К., 2005. – Вип.12. - С. 26-37.
2. Гуменюк Б.І. Нові підходи у підготовці кадрів у Дипломатичній академії України при МЗС України // Науковий вісник Дипломатичної академії України. – К., 2007. – Вип.14. – С. 14-25.
3. Baldi S. The Internet and diplomats of the twenty first century: How New Information Technologies Affect The Ordinary Work Of Diplomats// Modern Diplomacy. Malta: DiploPublishing. - 1998.
4. Berridge, G.R. Diplomacy: theory and practice.// Basingstoke: Palgrave.- 2002.
5. Foreign and Commonwealth Office. What is digital diplomacy?. – 2010. <http://digitaldiplomacy.fco.gov.uk/en/about/digital-diplomacy/>

Полівода К.*

ОБОРОННІ ТА БЕЗПЕКОВІ АСПЕКТИ ЄВРОПЕЙСЬКОЇ ІНТЕГРАЦІЇ ЧЕСЬКОЇ РЕСПУБЛІКИ

Європейський Союз – політичне об'єднання, що пройшло досить складний і тривалий шлях розвитку від суто економічного об'єднання (Європейське об'єднання вугілля та сталі у 1951 р., Європейська економічна Спільнота та Європейська спільнота з атомної енергетики у 1957 р. стали базисом європейської післявоєнної інтеграції) до комплексного (політичного, економічного, військового) союзу європейських держав, покликаних забезпечити мир і стабільність, добробут і процвітання на континенті.

З усіх основних напрямів європейської інтеграції найбільшій критиці піддавались самооборонний і безпековий напрями. Так, відомим є висловлювання колишнього прем'єр-міністра Королівства Бельгія про те, що «Європа – це економічний гігант, політичний карлик, і, що ще гірше, просто хробак доти, доки вона не займеться створенням власного оборонного потенціалу» [1, с.232]. Дійсно, створений у 1948 році Західноєвропейський Союз (Бельгія, Велика Британія, Люксембург, Нідерланди та Франція), що мав метою створення системи «колективної оборони» проти можливої радянської агресії, фактично став допоміжною структурою НАТО і протягом «холодної війни» ніякої військово-політичної ролі фактично не відігравав. Остаточо ЗЄС було ліквідовано у 2010-2011 рр. [2]. Причиною такого кроку став розвиток військової інтеграції в межах власне ЄС.

7 лютого 1992 року в Маастрихті було прийнято Договір про Європейський Союз (Маастрихтський договір), яким було засновано цю організацію. 13 грудня 2007 року цей Договір було переглянуто у Лісабоні (Лісабонський договір). Обидва договори є основоположними документами в сфері оборонного і безпекового співробітництва ЄС. Так ст. 42 Лісабонського договору вказує, що спільна політика безпеки і оборони включає в себе розробку спільної оборонної політики ЄС. Ця політика не порушує особливого характеру оборонної політики членів, котрі є членами НАТО [3]. Таким чином, Спільна оборонна політика ЄС обмежується зобов'язаннями країн-членів НАТО (з числа членів ЄС не членами НАТО є лише Швеція, Фінляндія, Австрія, Ірландія, Кіпр і Мальта). Значною мірою така бінарність оборонної політики характерна і для членів ЄС з регіону Центрально-Східної Європи, зокрема, для Чеської республіки.

Досить суперечливим, аспектом євроінтеграції в сфері оборони і безпеки є створенні Євроармії – спільних європейських сил швидкого реагування. В. Вагнер та Г. Гелльманн зазначають про намір ЄС (за винятком Данії) до 2003 року створити і утримувати у бойовій готовності армію чисельністю до 60 тис військових для виконання так званих «пелтерсберзьких завдань», які включають в себе як евакуацію мирного населення у зоні військових конфліктів, так і миротворчі місії [4, с.383]. Традиційно прихильниками такої ідеї виступають Франція, Німеччина, Бельгія, Іспанія та Люксембург. Одним з прихильників даної ідеї є Польща, що вже приступила до формування відповідних контингентів. Станом на 2008 рік ЄС сформував 15 «бойових груп ЄС» чисельністю 1500 солдатів

* Здобувач кафедри міжнародних організацій та міжнародних організацій Інституту міжнародних відносин Київського національного університету імені Тараса Шевченка

Науковий керівник: проф. Ю.С.Скороход

кожна, однак французький президент Н. Саркозі вважає за доцільне збільшити їх число [5]. На 2011 рік Європейський союз сформував підрозділи загальною чисельністю 100 тис. військовослужбовців (з них 15 сухопутних бригад або біля 60 тис. особового складу), 400 літаків, 100 кораблів і суден [1, с.240].

Чехія досить обережно підходить до даної ідеї, прагнучи уникнути дублювання силових структур ЄС і НАТО та конкуренції між ними. Так, Чехія спільно зі Словаччиною взяли на себе зобов'язання сформувати лише одну «бойову групу», але про стан виконання цього зобов'язання інформація відсутня. Наразі також нема жодних даних про залучення Чехії в будь-якій з військових місій ЄС. Причому, якщо залучення ЧР до, наприклад, антипіратської операції «Атланта», є неможливим через відсутність у неї військово-морських сил, то в ряді інших випадків чеські військові брали участь у альтернативних операціях НАТО.

При цьому ЧР абсолютно приймає для себе нові загрози, що ЄС вважає визначальними – тероризм, розповсюдження зброї масового знищення, регіональні конфлікти та посилення організованої злочинності.

Для боротьби принаймні з першими двома видами загроз задіяна елітна чеська 31 бригада з радіаційної, хімічної та біологічної оборони (м. Ліберець), яка, за словами речника Міноборони Чехії Андрія Чиртека ця бригада не лише бере участь у операціях по відновленню миру в Афганістані (провінція Урузган) в складі нідерландської реконструкційної команди, а й входить до складу резервних сил швидкого реагування НАТО [6].

Для протидії регіональним конфліктам та пов'язаному з ним поширенню організованої злочинності, зокрема, наркотрафіку, підрозділи чеської армії та поліції брали участь у багатьох миротворчих операціях, що проводились під егідою ООН та НАТО.

Інший напрямок оборонно-безпекової політики ЄС – цивільний, що передбачає розгортання сил цивільної поліції для пошуково-рятувальних операцій, надання гуманітарної допомоги, спостереження за виборами тощо. У 2004 році всі країни ЄС (в тому числі і Чехія) зобов'язались виділити для цієї мети 12 тис. чоловік. З них у 2005 році було створено об'єднаний жандармський континент ЄС, що являє собою мілітаризовану поліцію для надзвичайних подій, в т.ч. і боротьби з тероризмом [1, с. 241].

Таким чином, доводиться констатувати, що Чеська Республіка, поділяючи позицію ЄС щодо загроз і викликів у оборонній сфері, все ж більшого значення надає військовій інтеграції з НАТО. При цьому, якщо в процесах європейської інтеграції у політичній та економічній сферах ЧР є взірцем для наслідування, то у військовій вона виконує лише необхідний мінімум заходів.

Література

1. Европейская интеграция: учебник / под. ред. О.В. Буториной. – М.: ИД «Деловая литература», 2011 – 720 с.
2. Западноевропейский союз прекратил существование //Взгляд. Деловая газета. – Режим доступа: <http://www.vz.ru/news/2011/6/30/503796.html>
3. Договор о Европейском Союзе (в редакции Лиссабонского договора) //Право Европейского Союза – Режим доступа: <http://eulaw.ru/treaties/teu>
4. Вольфганг Вагнер, Гунтер Гелльманн. Цивільна світова держава? Зовнішня політика та політика безпеки Європейського Союзу // Європейська інтеграція. Збірник праць. Укладачі Маркус Яхтенфукс, Беата Колер-Кох. – К.: В.Д. «Києво-Могилянська академія», 2007 – С. 377-393

5. Евроармия против НАТО: заговор Франции, Германии и Польши //Интернет-Сайт «Регион плюс» - режим доступа: <http://regionplus.az/ru/posts/view/59810>
6. Чем полезны чехи в НАТО? И немного про Россию. // Radio Praha. Ragiogazeta – Режим доступа: <http://www.radio.cz/ru/rubrika/demokrati/chem-polezny-chexi-nato-i-nemnogo-pro-rossiyu>

Тіхонова О.О.*

АНАЛІЗ ГОЛОВУВАННЯ УКРАЇНИ В КОМІТЕТІ МІНІСТРІВ РАДИ ЄВРОПИ

Останнє десятиліття ХХ століття ознаменувалося значними змінами на міжнародній арені. Із набуттям незалежності в 1991 році Україна обирає шлях на євроінтеграцію. Набувши членства в Раді Європи у 1995 році, Україна стала активним учасником політичних та економічних процесів в Європі.

Під час 120-го міністерського засідання комітету міністрів Ради Європи у Страсбурзі 11 травня 2010 року було прийнято рішення про головування України в Комітеті Міністрів Ради Європи з травня до листопада 2011 року.

З метою належної підготовки та забезпечення головування України в Комітеті міністрів Ради Європи Президент України 6 липня 2010 року видав Указ № 758/2010 «Про підготовку та забезпечення здійснення заходів, пов'язаних із головуванням України в Комітеті міністрів Ради Європи» [1].

У Стамбулі 11 травня 2011р. Туреччина передала Україні головування в КМРЄ. Основними пріоритетами українського головування стали захист прав дитини, прав людини, верховенства права та посилення місцевого самоврядування [2].

Відповідно до зазначених пріоритетів, Україною було ініційовано цілу низку заходів. Першим з них 24-25 травня ц. р. в Києві проведено масштабну конференцію «Протидія насильству щодо дітей: від окремих дій до комплексних стратегій». В роботі конференції взяли участь 200 представників з 23 країн [3]. Слід зауважити, що результати Київської конференції розвивають попередні досягнення та закладають нові основи всеохоплюючої політики щодо боротьби з насильством щодо дітей, що, відповідно, має стати внеском у процес підготовки нової Стратегії Ради Європи щодо прав дітей на 2012-2015 роки.

26-27 травня в Ялті мала місце конференція під назвою «Київська ініціатива» та «Східне партнерство» – співробітництво та взаємодія». Метою Конференції стало обговорення ролі культури та культурної спадщини у посиленні міжкультурного діалогу, соціальної єдності, соціально-економічного розвитку, регіонального співробітництва та міжнародного партнерства. В результаті конференції було підписано Ялтинську декларацію країн-учасниць Регіональної програми «Київська ініціатива» [4].

30-31 травня 2011 р. в Одесі в рамках головування України в КМ РЄ відбулась Європейська конференція з імплементації положень Плану дій Ради Європи щодо сприяння правам і повній участі людей з обмеженими можливостями в суспільстві на 2006-2015 роки [5]. Результати конференції стали додатковим засобом сприяння Україні в імплементації ефективної політики щодо осіб з обмеженими можливостями, а також значним внеском у другий етап втілення відповідного Плану дій РЄ на 2006-2015 рр. для досягнення повної громадської активності та безпосередньої участі людей з обмеженими можливостями у суспільному житті в Європі.

* аспірантка кафедри міжнародних організацій і дипломатичної служби Інституту міжнародних відносин Київського національного університету імені Тараса Шевченка

Науковий керівник: проф. Яковенко Н.Л.

20 червня міністр закордонних справ України як головуючий у Комітеті Міністрів РЄ відзвітував перед членами ПАРЄ про роботу ключового виконавчого органу організації протягом попередніх двох місяців. Серед здобутків – затвердження першого етапу реформи Ради Європи, спрямованої на підвищення її ефективності, зменшення витрат на утримання апарату, адаптацію її завдань та цілей до європейських і світових реалій XXI століття [6].

Зазначимо, що Україна в рамках головування в КМРЄ виступає за посилення взаємодії Ради Європи з Європейським Союзом. Так, 6 липня 2011 року в ході засідання під головуванням Міністра закордонних справ України, Голови Комітету Міністрів Ради Європи Костянтина Грищенка було підписано план дій між Радою Європи та Європейською комісією щодо політики по відношенню до ромів. З боку Ради Європи документ підписав Генеральний Секретар Організації Торбйорн Ягланд, а з боку Єврокомісії – Європейський комісар з питань освіти, культури, багатомовності та молоді Андрулла Вассіліу.

З нагоди 15-ї річниці Конституційного Суду України у рамках головування України в Комітеті міністрів Ради Європи 15-17 вересня 2011 року в Києві відбулася Міжнародна конференція «Захист прав людини органами конституційної юстиції: можливості і проблеми індивідуального доступу» [7]. Варто відмітити, що дана подія стала найбільшим представницьким зібранням з початку діяльності Конституційного Суду України.

Також 20-21 вересня 2011 року в Києві відбулася міжнародна конференція на тему: «Роль превенції в заохоченні та захисті прав людини». Під час заходу, організованого у форматі Україна–Рада Європи, обговорювали те, як запобігти порушенням прав людини на національному рівні у різних сферах; особливу увагу учасники форуму приділили системі виконання покарань [8]. Метою конференції був обмін досвідом правозахисту всіх сорока семи держав, що входять до Ради Європи, а також участь у цих процесах органів місцевого самоврядування. Останній із названих аспектів є новим для України.

Важливого значення також мала конференція, проведена в Києві 25-26 жовтня «Сучасні тенденції розвитку національних механізмів забезпечення рівності жінок та чоловіків в європейських країнах», участь в якій взяли представники наукових, урядових та неурядових кіл держав-членів Ради Європи.

Серед пріоритетів України протягом головування в КМРЄ було вказано підтримку місцевого самоврядування та місцевої демократії. Відповідно 3-4 листопада 2011р. в Києві буде проведено 17-у сесію Європейської конференції міністрів, відповідальних за місцеве та регіональне самоврядування. Очікується, що в роботі Конференції візьмуть участь: Генеральний секретар Ради Європи Турбйорн Ягланд, Президент Парламентської асамблеї РЄ Мевлут Чавушоглу, Президент Конгресу місцевих і регіональних влад РЄ Кіт Вітмор [9].

Заслуговує на увагу той факт, що Україна головує в КМРЄ, одночасно перебуваючи під моніторингом ПАРЄ. Це підтверджує демократичні засади діяльності Ради Європи. Україна ж, в свою чергу, не виконує тих зобов'язань, які покладені на неї як на члена Ради Європи. Так, на сьогодні експерти Організації звертають увагу на невиконання Україною обов'язків в тих сферах, які вона обрала пріоритетами свого головування в КМРЄ. Зокрема захист прав людини (занепокоєння в Раді Європи викликають умови утримання ув'язнених, справи проти опозиційних політиків). Тим не менш, на початку жовтня Генеральний секретар Ради Європи Турбйорн Ягланд високо оцінив попередні результати головування України у Комітеті міністрів РЄ, особливо відзначивши внесок нашої держави у хід реалізації реформ Ради Європи.

Таким чином, Україна протягом шести місяців головування в КМРЄ мала довести, що може займати гідне місце на європейській міжнародній арені. Пріоритетами були обрані сфери, актуальні не лише для нашої держави, а і для всіх країн-членів Ради Європи. В рамках головування України в Комітеті Міністрів було проведено значну кількість заходів, декілька ще планується провести.

Список літератури

1. Указ Президента України № 758/2010 «Про підготовку та забезпечення здійснення заходів, пов'язаних із головуванням України в Комітеті міністрів Ради Європи»// <http://www.president.gov.ua/documents/12040.html>
2. Пріоритети українського головування у Комітеті міністрів Ради Європи// <http://www.coeukraine2011.mfa.gov.ua/pr-oriteti-ukra-nskogo-golovuvannya-u-kom-tet-m-n-str-v-radi-vropi>
3. 24-25 травня 2011 р. Україна провела міжнародну конференцію «Протидія насильству щодо дітей: від окремих дій до комплексних стратегій»// <http://www.coeukraine2011.mfa.gov.ua/24-25-travnnya-2011-r-ukraiina-provela-mizhnarodnu-konferentsiyu-protidiya-nasilstvu-shchodo-ditei-vi>
4. Ялтинська декларація країн-учасниць Регіональної програми «Київська ініціатива»// <http://195.78.68.75/mincult/uk/publish/article/246223;jsessionid=42536D1835EB5F852505EECD8DEF8C8D>
5. В Одесі відбулась Європейська конференція з імплементації положень Плану дій Ради Європи щодо сприяння правам і повній участі людей з обмеженими можливостями в суспільстві на 2006-2015 роки// <http://www.coeukraine2011.mfa.gov.ua/v-odesi-vidbulas-evropeiska-konferentsiya-z-implementatsiii-polozhen-planu-dii-radi-evropi-shchodo-s>
6. Грищенко: Під головуванням України проведено перший етап реформи Ради Європи// <http://www.rbc.ua/ukr/top/show/grishchenko-pod-predsdatelstvom-ukrainy-proveden-pervyy-20062011210200>
7. Участь Голови та суддів Конституційного Суду України в роботі Міжнародної конференції// <http://www.ccu.gov.ua/uk/publish/article/15372>
8. 20-21 вересня 2011 року в Києві в рамках головування України в Комітеті Міністрів Ради Європи відбулася міжнародна конференція на тему: «Роль превенції в заохоченні та захисті прав людини»// <http://www.lawyersunion.org.ua/?p=2244>
9. 17-а сесія Європейської конференції міністрів, відповідальних за місцеве та регіональне самоврядування// <http://www.auc.org.ua/news/17-sesiya-evropeiskoi-konferentsii-ministriv-vidpovidalnikh-za-mistseve-ta-regionalne-samovryad>

Цирфа Ю.*

КУЛЬТУРНА СКЛАДОВА ФОРМУВАННЯ ЗОВНІШНЬОПОЛІТИЧНОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ ДЕРЖАВИ В СУЧАСНОМУ СВІТІ

Держава як соціальна спільність має різні джерела ідентифікації ендегенного та екзогенного характеру. До першої групи належать культурні та історичні чинники, такі як історична пам'ять народу, ступінь культурної, етнічної, релігійної та мовної схожості з референтами, рівень засвоєння націоналістичних ідей. Перебуваючи в тісному взаємозв'язку і будучи взаємообумовленими, вони визначають такі виміри зовнішньоспрямованої державної ідентичності, як ступінь розвиненості національної самосвідомості і рівень сприйняття своєї унікальності в порівнянні і у відносинах з іншими акторами на міжнародній арені, найбільш вагомими з яких наразі виступають Росія, Захід, мусульманський світ. Тому з ціннісної точки зору зовнішньополітична стратегія держави зумовлена не стільки економічними і військово-політичними чинниками, скільки особливостями зовнішньополітичної культурної ідентичності, тобто сукупністю соціальних уявлень і культурних норм, які відображають емоційні установки суспільства та державних лідерів по відношенню до своєї держави і інших акторів на міжнародній арені, втілених у громадській свідомості і свідомості державних діячів. Зовнішня політика при цьому розглядається одночасно як інструмент конструювання національно-державної ідентичності, що обумовлює уявлення держави про свої національні інтереси, і засіб реалізації цих соціально сконструйованих інтересів, що визначають особливості зовнішньополітичної самоідентифікації.

У сучасному світі єдиного підходу до визначення критеріїв ідентичності немає і, у принципі, бути не може, перш за все, через асинхронність розвитку регіонів і країн. Тим не менше, говорити про те, що процес глобалізації повністю стирає культурні кордони ідентичностей, передчасно. Навіть у тому випадку, коли держави готові передати значну частину свого суверенітету в галузі економіки, політики, міжнародної безпеки та прав людини транснаціональним структурам, міжнародним інститутам, вони як і раніше зберігають свою значимість, у першу чергу як хранителі культурної складової власної ідентичності [2].

У цьому сенсі російський дослідник О.О. Кара-Мурза приходить до висновку про те, що природа зовнішньополітичної ідентифікації кожної держави (як провідного актора міжнародних відносин) міститься в синтезі цивілізаційної (етнокультурної) ідентичності та геополітичної ідентичності, які функціонують в комплексі, доповнюючи одна одну [1]. На думку ж А. Вендта, взаємне конструювання національних етнокультурних ідентичностей проходить якраз у процесі інтерактивної взаємодії держав на міжнародній арені, коли здебільшого можна виявити, як актори, які беруть участь у інтеракціях, сприймають один одного в контексті навколишнього середовища [3].

* аспірантка кафедри міжнародних відносин та зовнішньої політики Інституту міжнародних відносин Київського національного університету імені Тараса Шевченка

Науковий керівник: проф. Коппель О.А.

Чітке самовизначення, тверда опора на національні ідентифікаційні коди відкриває можливість для держави проводити власні внутрішньо- і зовнішньополітичний курси, засновані на глибоко усвідомлених і чітко сформульованих національних інтересах. Втрата ж національно-культурної ідентичності веде, як показує світова практика, до втрати не тільки національних ціннісних орієнтирів, але й значної частини національного суверенітету держави. Це, в свою чергу означає відмову від власних національних інтересів, нездатність цих держав до самостійної як внутрішньої, так і зовнішньої політики.

У таких випадках настає криза ідентичності, адже розпад ідеалів і цінностей, які лежали в основі раніше домінуючої політичної культури, змушує людей шукати нові орієнтири для усвідомлення свого місця в суспільстві і своїх зв'язків з навколишнім світом. Результатом цього поступово стає нова конфігурація світового порядку, нова геополітична, економічна, цивілізаційна картина світу. Ставиться питання навіть про так званий «оборот ідентичностей»: їх перенесення, перетворення, втрату, відновлення. Оскільки ж ідентичність є важливим структурним компонентом конкурентоспроможності національних держав, вона сама втягується у вир всесвітньої конкуренції. Йде «битва ідентичностей». У цій конкурентній боротьбі пощади немає нікому. І виграють ті держави, чия ідентичність має велику історичну, культурну, етнічну і політичну глибину і силу. Держави, слабкі в цьому відношенні, змушені лише спостерігати, як їхні національні ідентичності стрімко і неминуче розчиняються у процесах глобалізації.

З іншого боку, бездумно чинити опір процесам глобалізації не тільки неможливо, але і контрпродуктивно. Опанувавши її «правила гри», слід використовувати ті можливості, які вона надає, а бажано – впливати на ці правила. Необхідно по можливості бути не тільки об'єктом, але і суб'єктом глобалізації. Кожна, без виключення, країна є її об'єктом. Але лише деякі – суб'єктами. Наприклад, Японія – це і об'єкт, і суб'єкт глобалізації. Відчуваючи тиск американізації, вона є її об'єктом. Але, трансформуючи запозичені цінності, вона виступає в ролі суб'єкта глобалізації, передаючи їх в адаптованому вигляді азійським країнам.

Тому виживають лише ті культури, які виявляються здатними адаптуватися до надто мінливого світу, сприймати новітні досягнення світової цивілізації, при цьому не втрачаючи своєї самобутності.

Література

1. Кара-Мурза А. А. Кризис идентичности в современной России: возможности преодоления. Реформаторские идеи в социальном развитии России. – М.: ИФРАН, 1998. – С. 159.
2. Картунов С.В. Национальная идентичность. Постигание смысла. – М.: Аспект Пресс, 2009. – С. 24.
3. Поиск национально-цивилизационной идентичности и концепт «особого пути» в российском массовом сознании в контексте модернизации./ Под ред. В.В. Лапкина, В.И. Пантина. – М.: ИМЭМО, 2004. – С. 40-41.

Черінько І.П.*

ЕВОЛЮЦІЯ СИСТЕМИ ДЕРЖАВНОЇ І ДИПЛОМАТИЧНОЇ СЛУЖБИ УКРАЇНИ В КОНТЕКСТІ АДМІНІСТРАТИВНОЇ РЕФОРМИ ПРЕЗИДЕНТА В. ЯНУКОВИЧА

Ідея адміністративного реформування назрівала в Україні доволі давно, адже державна служба України за роки незалежності розрослася до величезної мережі державних структур, які нерідко виконували дублюючі одна одну бюрократичні функції та мали в своєму арсеналі майже 400.000 чиновників.

Про оптимізацію системи державної служби в Україні говорилося неодноразово, однак практика показувала, що жодне скорочення, фактично, не завершувалося потім масштабним розширенням, і всі реформістські ініціативи перетворювалися на переливання із пустого в порожнє. Прийшовши до влади на початку 2010 р. Президент України Віктор Янукович спочатку не виявляв ознак до адміністративної оптимізації, створивши команду із цілих тридцяти міністрів. Однак після 9 грудня 2010 року, коли вийшов Указ Президента України «Про оптимізацію системи центральних органів виконавчої влади» у системі державної служби України почалися радикальні зміни [1].

Необхідно зауважити, що платформою для адміністративної реформи в Україні стала конституційна реформа та повернення України до Основного закону зразка 1996 року, відповідно до якого уряд України став знову призначатися Президентом України за поданням Прем'єр-міністра України [2], а не Верховною Радою України після представлення голови уряду (за виключенням міністра оборони та керівника зовнішньополітичного відомства) [3]. Президент, безсумнівно, отримав значно ширші повноваження після того, як Конституційний Суд України скасував зміни до Конституції від 2004 року [4]. Саме ці фактори – зміна порядку призначення уряду та фактична трансформація самого його підпорядкування – і зумовили можливість глави держави провести масштабну адміністративну реформу в державі.

Навесні 2011 року з'явився додатковий Указ Президента України «Питання оптимізації системи центральних органів виконавчої влади» [5], який вніс косметичні корективи до загального курсу адміністративних змін. На початок грудня 2010 р. Україна знала 111 центральних органів виконавчої влади у вигляді 20 міністерств, 7 агенцій, 18 служб, 20 комітетів, 8 адміністрацій, 12 департаментів, 12 інспекцій, 5 комісій, 3 фондів та 6 інших органів з особливим статусом, які разом виконували майже 10.000 різнорідних функцій. В результаті залишилося 67 центральних органів виконавчої влади, кількість функцій яких фактично скоротилася удвоє. Причому, функції контролю були виділені від надання самої послуги. Кількість державних службовців в Україні скоротилася приблизно на кожного третього.

Деякі органи були просто скасовані, деякі структури об'єднали між собою. Особливої уваги, поряд зі скороченням числа членів уряду, заслуговує і питання скорочення

* аспірант кафедри міжнародних організацій і дипломатичної служби Інституту міжнародних відносин Київського національного університету імені Тараса Шевченка

Науковий керівник: проф. Матвієнко В.М. .

заступників міністрів. Так, раніше міністр сам добирав собі належну кількість заступників (в тому числі і перших), і, на жаль, здійснювалося це часто-густо на засадах міжпартійних компромісів або ж взагалі родинних зв'язків та особистих уподобань. Адміністративна реформа чітко прописала формулу «один перший плюс троє», і нині кожен член уряду має по одному першому заступнику та трьох заступників, як і в самому уряді є один Перший віце-прем'єр та троє віце-прем'єрів. Є ще одна важлива річ: адміністративна реформа в Україні в жодному разі не обмежується центральними органами виконавчої влади, її межі мають охопити і районні, і обласні адміністрації, регіональні представництва центральних органів виконавчої влади України.

Значно поріділи ряди центральних апаратів міністерств, фактично всіх без виключення. Так, наприклад, в Міністерстві закордонних справ до моменту адміністративної реформи центральний апарат налічував понад 900 осіб, а внаслідок кадрових пертурбацій захисників зовнішньої політики України лишилося трохи більше 770. Можна вести мову про те, що вельми повезло тим дипломатам, яких було направлено на навчання у відомчій заклад МЗС – Дипломатичну академію, адже після її закінчення установа, що направила туди на навчання, зобов'язана забезпечити роботою особу, принаймні якщо не підвищенням, то посадою, еквівалентною займаній раніше. Якщо до реформи навчання в академії сприймалося деякими службовцями як відрив від роботи і менш цікаве життя, ніж праця в кабінетах МЗС, то з ходом реформи чимало зрозуміли, що їм все ж повезло, адже вивчати історію та іноземні мови краще, ніж сидіти на біржі праці. Однак Дипломатична академія не гумова, і тим, кому зовсім не повезло, доводиться звикати до реалій пошуку нового робочого місця.

Зауважимо, що і до адміністративної реформи дипломатична служба України була вельми поміркованою у кількісних показниках, особливо якщо порівнювати її з іншими державами світу, які за своїми габаритами нагадують Україну. Так, Велика Британія та Німеччина мають понад десятитисячний штат дипломатів, більша частина якого працює за кордоном. Українських же зарубіжних службовців всього близько 1200, причому, далеко не всі з них є дипломатами, натомість до цієї цифри включено і кухарів, і водіїв і завідуючих господарством. Теза про те, що краще мати додатково тисячу дипломатів аніж тисячу безробітних є дискусивною, однак безсумнівно, що за умов ефективного менеджменту додатковий дипломатичний штат аж ніяк не завадив би захисту державних інтересів.

По аналогії з вищезазначеним повезло і тим державним службовцям, яких було направлено їхньою установою на інші види підвищення кваліфікації, наприклад, в аспірантуру стаціонарної форми, або ж жінкам, які пішли у декретну відпустку. Зрозуміло, що якщо проходить злиття двох міністерств, то потреба в однакових органах у новоствореному міністерстві відпадає, і якщо, наприклад, обидва міністерства мали управління чи департамент міжнародних зв'язків, то у новій установі такий підрозділ буде один, нехай може і в трохи розширеному вигляді, і тому багатьом там місця не знайдеться. Крім того, скорочення на державній службі ще триватимуть, адже вони не можуть являти собою одномоментне явище.

Такий стан речей, звісно ж, не може не засмутити молодих випускників українських ВНЗ, які мріють про державну службу і не лякаються низьких там зарплат. Нині державна служба є вельми популярною серед молоді, і зовсім не через примарні корупційні можливості, адже з повною об'єктивністю можна стверджувати про зростання її престижу останніми роками. Натомість у той час, коли в державі є величезна кількість скорочених державних службовців, які не полишають надії повернутися до держапарату, можна

припускати, що саме їм, як особам з досвідом, буде надаватися перевага у разі звільнення вакансії в органі державної служби. Проте це твердження не є однозначним, адже кадрова політика у багатьох випадках може передбачати так зване «оновлення кадрів та мислення», виражене у прийомі на роботу молодих фахівців, можливо навіть і без досвіду, які натомість викликають сподівання, що через кілька місяців роботи у режимі «входження в обстановку», який може бути цілком виражений формально у вигляді випробувального терміну, передбаченого чинним законодавством, працюватимуть наполегливо та ефективно, і покажуть результати навіть кращі за своїх попередників.

Враховуючи вищезазначене можна дійти висновку, що попри певну кількість недоліків і прорахунків у провадженні адміністративної реформи в Україні, все ж остання являє собою радше позитивне для України явище аніж негативне. Крім того, недоліки адміністративного реформування можуть цілком бути під кореговані внаслідок пильної уваги до неї як політичних діячів, так і науковців.

Крім того, скорочення державних службовців неодмінно тягне за собою і збільшення зарплат тим державним службовцям, які залишилися. І не завжди скорочення держслужбовців має виглядати як їхнє примітивне звільнення, адже існує добре відома французька модель скорочення, згідно до якої на місце особи, яка звільнилася на пенсію просто нікого нового не беруть, а цю посаду просто ліквідовують. Збільшення заробітної платні державним чиновникам, примножене на обмеження їхніх корупційних можливостей та поділене на скорочення самої чисельності чиновників – ось і є та формула, яка допомогла багатьом державам вирватися з аутсайдерів та стати успішними.

Література

1. Указ Президента України «Про оптимізацію системи центральних органів виконавчої влади» [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=1085%2f2010>
2. Конституція України: Прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України 28 червня 1996 року. - К.: Українська Правнича Фундація, 1996. - 156 с.
3. Закон України про внесення змін до Конституції України [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=2222-15>
4. Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням 252 народних депутатів України щодо відповідності Конституції України (конституційності) Закону України «Про внесення змін до Конституції України» від 8 грудня 2004 року N 2222-IV [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=2222-15>
5. Указ Президента України «Питання оптимізації системи центральних органів виконавчої влади» [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <http://www.president.gov.ua/documents/13340.html>

Гавриленко І.*

ПРОБЛЕМА ФОРМУВАННЯ ПОЗИТИВНОГО ІМІДЖУ УКРАЇНИ НА МІЖНАРОДНІЙ АРЕНІ В КОНТЕКСТІ РЕАЛІЗАЦІЇ КОНЦЕПЦІЇ «М'ЯКОЇ СИЛИ»

У нещодавній статті (квітень 2011) [1] видатний американський дослідник міжнародних відносин, автор терміну «м'яка сила» («soft power»), Джозеф Най досить критично висловлюється щодо останніх дій американської влади. Зокрема, він вважає помилкою урізання 8,5 млрд. дол. із 36-мільярдного бюджету Держдепартаменту. Дослідник наводить ряд живописних прикладів, вважаючи цю суму мізерною у порівнянні із витратами на «жорстку силу» та із зовнішнім боргом США. Під скорочення передусім підпадають програми зовнішньої допомоги, міжнародних обмінів, комунікацій та інформації, котрі у 500 разів менші за витрати на озброєння. З огляду на цей факт, творець терміну «м'яка сила» пророкує занепад його можливостей у зовнішній політиці США [1].

Із цього факту можна здійснити ряд висновків, актуальних і для України. По-перше, отримується більш чітке розуміння самого поняття. В Україні ґрунтовних теоретичних досліджень поняття «м'яка сила» не проводилось, саме тому усталилось таке визначення: «м'яка сила» (або м'який вплив, влада) – це здатність досягати бажаного шляхом привабливості та переконання інших до засвоєння ваших цілей», у той же час «було б помилковим вважати м'яку силу однозначно більш гуманною за жорстку. Адже кінцевою метою переконання також можуть бути дії, які цілком суперечать інтересам об'єкта впливу». Фактично єдине в Україні практичне дослідження у цій сфері – «М'яка сила України в регіоні: Інструмент ефективної зовнішньої політики», здійснене «Інститутом світової політики», котрий фінансується американським механізмом використання «м'якої сили» – Агентством США з міжнародного розвитку (USAID) [2], фактично звело питання до іміджу України у 6 країнах регіону. Джозеф Най не заперечував щодо врахування іміджу держави закордоном, який формується часто незалежно від старань держави та її установ, та все ж, як ми бачимо з останніх його публікацій, надає пріоритетне значення умисним і цілеспрямованим діям держави на міжнародній арені. Таке розуміння зближує поняття «м'яка сила» із таким методом її накопичення як «публічна дипломатія», однак якщо остання передбачає лише відкриті, офіційні дії, то «м'яка сила» не виключає наприклад і секретних інформаційних операцій, тому є ширшим.

По-друге, проявляється інша розбіжність між розумінням Джозефа Ная та реальною практикою як України, так і Сполучених Штатів. Дослідник вважає, що обидва види сили є важливими, однак «привабити набагато дешевше, ніж примусити». Якщо вирахувати відсоткове співвідношення коштів, що виділяються із бюджетів обох країн, то вони є несприятливими щодо методів «м'якої сили». Як уже згадувалось, бюджет Держдепу складає у нинішньому році 36 млрд. дол., це при загальних витратах 3,82 трлн. дол., що складає дещо менше 1%, однак цікавим є те, що витрати на «м'яку силу», які передбачено

* студент 5 курсу спеціальності «міжнародні відносини» Інституту міжнародних відносин Київського національного університету імені Тараса Шевченка

Науковий керівник: доц. Ковтун О.Ю.

скоротити у 2012 р., складали більш ніж 1/5 всіх витрат зовнішньополітичного відомства. Звісно, Україна не володіє таким бюджетом, як США, тому в абсолютних цифрах не може конкурувати із останніми, однак відсотки все ж є більш ніж промовистими. При загальних видатках держбюджету України на 2011 р. у 337,6 млрд. грн., витрати МЗС України становлять близько 1 млрд. грн., що менше 0,3%. Із 1 млрд. грн. на сфери, що пов'язані із «м'якою силою» надійде 8 млн. грн. на «фінансова підтримку забезпечення міжнародного позитивного України» та 3,6 млн. грн. на «формування інформаційно-комунікаційної системи консульської служби» (загалом близько 1%), а на «заходи щодо підтримки зв'язків з українцями, які проживають за межами України», взагалі не передбачено виділення коштів [3]. Дивує ситуація, коли в Україні, державі, що з'явилася на політичній карті світу лише 20 років, на інформування світової громадськості виділяється у 20 разів менше (у відсотковому співвідношенні) коштів ніж у загальновідомій великій державі. Особливо актуальним має бути це питання напередодні «Євро-2012», та у разі бажання України приймати Олімпіаду у 2022.

Слушними виглядають висновки та рекомендації проекту згаданого «М'яка сила України в регіоні». Основний висновок є таким: якщо офіційний Київ гордовито повідомляє співвітчизників, що Україна, є «визнаним лідером Східної Європи» або «грає ключову роль у Чорноморському регіоні» – це аж ніяк не означає, що сусіди України у цих регіонах дотримуються аналогічної думки або ж погоджуються з цими твердженнями [4]. А рекомендації є такими: посольствам України в країнах-сусідах необхідно проводити активнішу роботу з місцевими медіа, організовуючи брифінги з актуальних питань двосторонніх відносин; організувати низку інформаційних турів до України делегацій опініон-мейкерів країн регіону; промотувати сучасну українську культуру, зокрема літературу, через посольства України, наприклад, проводити презентації літературних новинок на посольських прийомах; провести переговори з місцевими урядами щодо ретрансляції популярних українських телеканалів та музичних каналів; розглянути створення культурно-інформаційних центрів України на зразок Британської Ради, Гете Інституту тощо. Однак, імовірно, що реалізація цих заходів унеможливиться браком коштів. Позитивним фактом є те, що у 2011 р., вперше за роки незалежності, МЗС України представило «Стратегію позиціонування України за кордоном» [5].

Література

1. J.S.Nye JR. The War on Soft Power – Режим доступу: http://www.foreignpolicy.com/articles/2011/04/12/the_war_on_soft_power
2. «М'яка сила» України в регіоні: Інструмент ефективної зовнішньої політики – Режим доступу: http://iwp.org.ua/img/myaka_syla_ukr.pdf
3. Закон України «Про Державний бюджет України на 2011 рік» – Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?page=1&nreg=2857-17>
4. «М'яка сила» Україна: якими нас бачать сусіди – Режим доступу: <http://ukrslowo.org.ua/nagolos/susidy/m-yaka-syla-ukrayiny-yakumu-nas-bachat-susidy.html>
5. Презентовано Стратегію позиціонування України за кордоном – Режим доступу: http://www.kmu.gov.ua/control/publish/article?art_id=244157980

Пірлік А.*

БОРОТЬБА З НЕЗАКОННИМ ОБІГОМ НАРКОТИЧНИХ РЕЧОВИН У ДІЯЛЬНОСТІ ООН

Вже 50 довгих років триває боротьба ООН із нелегальним виробництвом та транзитом заборонених наркотичних речовин. Проблема нелегального виробництва та використання наркотичних речовин в даний час набула особливо гострого характеру. За оцінками Управління Організації Об'єднаних Націй з наркотиків і злочинності за 2010 рік у світі хоча б один раз заборонені речовини вживали від 149 до 272 млн. чоловік (3,3-6,% населення у віці 15-64 років) [1]. Половина з них – постійні наркоспоживачі. І це число невпинно зростає.

Боротьба з наркотиками – не нова проблема. Перші спроби її врегулювання відносять ще до початку діяльності Ліги Націй. В 1912 році був підписаний перший міжнародний документ, що стосувався наркотиків, - Міжнародна опіумна конвенція, відома ще як Конвенція де Ла Айа, що пізніше стала основою діяльності Постійної центральної опіумної ради, створеної в рамках Ліги Націй. Проте про високу ефективність даного документу говорити не можна, адже більшість країн-виробників наркотичних засобів класу опіатів її не виконували. Про сучасний етап боротьби можна говорити починаючи з 1961 року, коли був створений Міжнародний комітет з контролю над наркотиками та прийнята Єдина конвенція про наркотичні засоби.

Говорячи про сучасний механізм міжнародного контролю над наркотиками, потрібно відзначити наступні структури:

- Структури загального характеру: до них відносяться Генеральна Асамблея та Економічна і Соціальна Рада. Вони здійснюють загальний розгляд питань та контроль над реалізацією рішень.

- Структури спеціального характеру: Міжнародний комітет з контролю над наркотиками (МККН), Комісія з наркотичних засобів (підконтрольна першій) та Управління Організації Об'єднаних Націй з наркотиків і злочинності – керівна структура. У МККН є секретаріат, який сприяє у здійсненні певних функцій, передбачених у міжнародних договорах. В адміністративному відношенні секретаріат МККН є підрозділом Управління Організації Об'єднаних Націй з наркотиків і злочинності (ЮНОДК), проте по суті він підзвітний лише Комітету.

МККН співпрацює і з іншими міжнародними органами, які займаються питаннями контролю над наркотиками, включаючи відповідні спеціалізовані установи Організації Об'єднаних Націй, зокрема ВООЗ. Він співпрацює також з організаціями, що не входять в систему Організації Об'єднаних Націй, особливо з Міжнародною організацією кримінальної поліції (Інтерпол) та Всесвітньою митною організацією.

Основними документами, що контролюють діяльність у сфері наркотиків є Єдина конвенція про наркотичні засоби 1961 року та Протокол про поправки до неї 1971 року, Конвенція про психотропні речовини 1971 року та Лакхнауська угода про прийняття

* студентка 4 курсу спеціальності «міжнародні відносини» Інституту міжнародних відносин Київського національного університету імені Тараса Шевченка

Науковий керівник: доц. Ковтун О.Ю.

єдиних заходів з контролю міжнародної торгівлі прекурсорами та іншими хімічними речовинами, що використовуються при незаконному виготовленні наркотичних засобів і психотропних речовин.

В Доповіді Міжнародного комітету з контролю над наркотиками зазначається, що найпоширенішим видом заборонених наркотиків залишається каннабіс, який у 2010 році у всьому світі вживали від 125 до 203 млн. осіб. Таким чином показник річної поширеності його споживання склав 2,8-4,5 відсотка. За ступенем поширеності споживання за каннабісом йдуть САР (стимулятори амфетамінного ряду, головним чином метамфетамін, амфетамін та екстазі), опіоїди (включаючи опій, героїн і опіоїди рецептурного відпуску) і кокаїн [1].

В останні роки поширення набули нові синтетичні наркотики. Багато з них пропонуються на ринку як «легальні стимулятори тонусу», що заміщають заборонені наркотичні стимулятори, такі, як кокаїн або «екстазі». У якості двох прикладів можна привести піперазин і мефедрон, на які не поширюється міжнародний контроль. Зв'язано це головним чином із спробою обійти міжнародну та національну систему контролю. Замість забороненого наркотику створюється інший, подібний за складом, але з іншою молекулярною структурою, який по суті продається доки його не внесуть у список заборонених. Таке коло – один із методів «легального» поширення наркотичних речовин.

Щодо виробництва наркотичних засобів, то найбільшими виробниками залишаються Афганістан, Колумбія, Перу, Марокко, Болівія і М'янма, в залежності від виду наркотичних речовин. Афганістан спеціалізується на вирощуванні опійного маку та каннабісу, Також лідером у виробництві опіуму є М'янма, її частина у світовому виробництві становить 20% [3]. Кока вирощується переважно в Колумбії, Перу та Болівії. Світовим виробником марихуани є Марокко. САР виробляються по всій земній кулі, але дещо більшою ця частка є в Північній Америці, Азії та Африці.

Дослідження основних наркоринків показало зменшення виробництва і споживання деяких видів наркотиків:

1. Ринок опіатів.

Світовий ринок опіатів у 2010 році оцінювався в 68 млрд. дол. США, з яких 61 млрд. дол. США припадає на споживачів героїну, виробником якого є головним чином Афганістан. На нього припадає 89% світового виробництва цього наркотику. Слідом за Афганістаном йдуть М'янма, Мексика та Колумбія [3].

Першим за кількістю споживання героїну є ринок Західної Європи. Наркотики постачаються сюди переважно з Афганістану, «Балканським маршрутом», через Іран або Пакистан, Туреччину, Південно-Східну Європу до Західної Європи.

На Афганістан припадає 63 відсотки загального культивування опійного маку. Його масштаби в цій країні в 2010 залишалися стабільними. У той же час розширення масштабів культивування, зареєстроване в 2010 році в М'янмі, спричинило загальне збільшення масштабів культивування в світі (на 5 %). Тим не менше в порівнянні з попереднім роком виробництво опію в світі в цілому в 2010 році скоротилося з 7853 до 4860 метричних тонн [1]. Але це викликано не активною діяльністю урядів чи ООН, а різким скороченням виробництва опію в Афганістані внаслідок захворювань рослин опійного маку.

Другим за розмірами є ринок РФ, куди героїн потрапляє «Північним маршрутом», з Афганістану, через Таджикистан, Киргизстан та Казахстан.

2. Ринок кокаїну.

У 2010 році загальносвітовий показник річної поширеності споживання кокаїну серед осіб у віці від 15 до 64 років склав, згідно з оцінками, від 0,3 до 0,5 відсотка (тобто від 14,2 до 20,5 млн. чоловік цієї вікової групи). Але рівень споживання залишається стабільним.

Найбільшим ринком кокаїну залишаються Сполучені Штати, де споживання кокаїну, за оцінками, складає 157 метричних тонн, або 36 % від загального обсягу споживання в світі. До США кокаїн потрапляє з Мексики та Колумбії [1].

Другим найбільшим ринком є ринок Європи, зокрема Західної і Центральної Європи, де споживання оцінюється на рівні 123 метричних тонн. За останнє десятиліття обсяг споживання кокаїну в Європі збільшився вдвічі, що викликає неабияке занепокоєння міжнародного співтовариства. В Західну Європу кокаїн потрапляє з Перу та Болівії через Іспанію та Нідерланди.

Загальносвітовий ринок оцінюється в значно меншу суму, чим скажімо в 1990-х роках. У 1995 році він становив 165 млрд. дол. США, а вже в 2009 році його вартість скоротилася майже удвічі, склавши близько 85 млрд. дол. США.

3. Ринок каннабісу (міжнародна назва марихуани).

Виробництво і споживання каннабісу складає найбільшу частку на загальному наркоринку. У 2009 році хоча б один раз каннабіс вживали від 125 до 203 млн. чоловік, що складає від 2,8 до 4,5 % населення у віці від 15 до 64 років [1]. Але протягом останніх 10 років експерти з дедалі більшої кількості країн повідомляють про тенденцію до стабільного споживання каннабіса.

Джерелами постачання смоли каннабісу найчастіше є такі країни, як Марокко, Афганістан, Ліван і Непал.

Обсяг вилучень марихуани дещо зріс, повернувшись після падіння в 2008 році до рівня 2006-2007 років, і становить близько 6 000 метричних тонн. На Північну Америку припадає більша частина вилучень марихуани, зокрема, зросли обсяги вилучень у 2009 році в Сполучених Штатах та Мексиці. В той же час об'єми виробництва смоли каннабіса зменшилися

4. Ринок САР.

САР можна розділити на дві основні групи: амфетамінна група (головним чином амфетамін і метамфетамін) і група екстазі (МДМА та його аналоги).

ЮНОДК вважає, що показник річної поширеності речовин групи амфетамінів склав в 2010 році від 0,3 до 1,3 %, тобто від 14 до 57 мільйонів чоловік у віці від 15 до 64 років вживали такі речовини хоч один раз протягом минулого року. Для групи екстазі загальносвітовий показник поширеності споживання серед осіб у віці від 15 до 64 оцінюється на рівні від 0,2 до 0,6 %, тобто від 11 до 28 мільйонів вживали екстазі минулого року [3].

Виготовлення САР не має географічної прив'язки, і лабораторії з виготовлення САР найчастіше розташовуються поблизу від незаконних ринків збуту цих наркотиків.

ООН використовує різносторонній підхід про проблеми нелегального обігу наркотиків. Її діяльність спрямована на попередження та ліквідацію наркотрафіку, виробництва і споживання наркотичних речовин. Стратегія ООН включає в себе такі методи:

- Глобальна програма моніторингу незаконних культур. Ця програма включає в себе супутникове зондування, аерофотозйомку та експертизу на місцях з метою забезпечення можливості мати широку картину районів і тенденцій незаконного вирощування наркотичних рослин. Вона реалізується щодо таких країн, як Афганістан, Лаос, М'янма, Болівія, Колумбія та Перу. Відповідно збираються дані, що пізніше відображаються в щорічних доповідях МККН.

- Глобальна програма оцінки зловживань наркотичними засобами. Вона забезпечує точні та актуальні статистичні дані з нелегального споживання наркотиків у світовому масштабі. Ці тенденції в зловживанні наркотиками мають вирішальне значення для вироблення оптимальних стратегій попередження, лікування і реабілітації наркозалежних;

- Програма юридичної допомоги. Вона забезпечує виконання договорів про контроль над наркотиками, допомагаючи в розробці законодавчих актів та підготовки судових працівників для національних органів влади.

Якщо перші дві – моніторингові, то третя програма забезпечує виконання на практиці взятих на себе зобов'язань державами. Стратегія дійсно ефективна. В її рамках МККН здійснює консультації з правових питань та питань внутрішньої політики держави в галузі незаконного обігу наркотиків. Також держави щорічно подають звіт про стан на їхній території щодо даної проблеми. МККН сприяє підписанню регіональних зобов'язань та надає рекомендації регіональним організаціям з даного питання.

Не дивлячись на такі активні дії, ситуація в світі не дуже покращилася за останні роки. Але проблема не в стратегії ООН, а у внутрішньо національних системах. Тут можна відзначити такі проблемні точки, як наркокорупція, відсутність правового режиму контролю над діяльністю у цій сфері, неприєднання певних держав до міжнародних угод.

Тож основна проблема криється в середині країн, а не в неефективності стратегії ООН. І тільки вирішивши свої внутрішні проблеми країни зможуть ефективніше співпрацювати з ООН та дійсно зменшити географію даної проблеми. Над цим працює все міжнародне співтовариство.

Література

1. Всемирный доклад о наркотиках 2010. ООН. Управление по наркотикам и преступности, январь 2011. Режим доступа в Интернете: <http://www.un.org/ru/development/surveys/docs/drug2010.pdf>
2. Всемирный доклад о наркотиках 2009. ООН. Управление по наркотикам и преступности, январь 2010. Режим доступа в Интернете: <http://www.un.org/ru/development/surveys/docs/drug2009.pdf>
3. Резюме. Глобальные изменения в области незаконного потребления, производства и оборота наркотиков 2011. Режим доступа в Интернете: <http://www.un.org/ru/development/surveys/docs/drug2011.pdf>

Єлизавета Я.*

СПЕЦИФІКА КУЛЬТУРНОЇ ПОЛІТИКИ ЯК ЗАСОБУ МІЖНАРОДНИХ ВІДНОСИН

Культурна політика як засіб здійснення зовнішньої політики завжди займала вагоме місце в міжнародних відносинах. З появою нових засобів комунікації змінились інструменти впливу на суспільство. Культура і пов'язані з нею відносини є інструментом soft power, культурної дипломатії та відіграють вагому роль у міжнародних відносинах.

Про культурний фактор міжнародних відносин згадували у своїх працях багато вчених. Дослідження особливостей культурної політики держав почали проводитись у XX столітті, але на даний момент існує потреба більш детального вивчення культурного фактору в зовнішньополітичній діяльності держав. Р. Шнайдер, Х. Брук, Б. Сапін вважають, що міжнародні відносини відбуваються з приводу ідеологічних, культурних вартостей частіше, аніж з приводу суперечностей щодо ґрунтовних політичних інтересів. С. Хантингтон розглядає міжнародні відносини через призму взаємодій між національними культурними просторами, а конфлікти як похідну від суперечностей, спричинених впливом світових культур на широкі маси населення, «культура і культурна ідентичність визначають зразки спільностей, дезінтеграцію і конфлікти у світі» [3, с.203].

Одним з структурних елементів міжнародних відносин є культурна політика, яку проводить держава у рамках своєї зовнішньої політики. Культурна політика – це: «комплекс операційних принципів, адміністративних та фінансових видів діяльності й процедур, які забезпечують основу дій держави у сфері культури»[1]. Так як культура є душею народу, ознакою існування нації, вона перетворилась на інструмент здійснення публічної політики, засобом вирішення, а точніше «розв'язування проблем» суспільства. Це можна помітити навіть на рівні публічного життя громадян Стародавньої Греції, Риму. Через появу засобів масової інформації вплив культурного чинника у міжнародних відносинах особливо помітний у наші часи. Тому активне проведення певної культурної політики є одним з інструментів соціально-політичного управління, реалізації державних стратегій у міжнародних відносинах. Сучасні міжнародні відносини у сфері культури являють собою: «різноманітні контакти державних і недержавних суб'єктів, що представляють різні країни світу щодо обміну досягненнями та інформацією про них у галузях освіти, науки, мистецтва, літератури тощо» [3, с.202].

В США почали використовувати зв'язок культури і політики у XX столітті. Згідно з програмами WPA у 1930-х р. та СЕТА у 1970-х р. «забезпечувалось надання можливостей для самореалізації митців задля «перебудови» нації засобами їхнього мистецтва. Мистецтво та культура стали частиною міжнародних відносин, зброєю холодної війни» [2]. В культурі містяться суспільні коди, національна свідомість, національна пам'ять, тому при правильному використанні її вона дає поштовх піднесенню суспільства. Отже,

---

* студентка 4 курсу філософського факультету Київського національного університету імені Тараса Шевченка

Науковий керівник: проф. Цвих В.Ф.

«управляти культурою» означає управляти суспільним життям, поведінкою, свідомістю людей.

Специфіка культурної політики у міжнародних відносинах яскраво проявляється у зовнішньо політичній діяльності розвинених країн. Наприклад, зовнішня культурна політика поряд із класичною дипломатією та зовнішньоекономічною політикою є третім стовпом німецької зовнішньої політики. Її мета – розвивати німецькі інтереси в галузі культурної та освітньої політики, демонструвати картину сучасної Німеччини, сприяти європейському інтеграційному процесу і взаєморозумінню поміж народами. Зовнішня культурна діяльність розвинених держав завдає утисків національним культурам інших держав і чинить вплив на сфери суспільного життя: економіку, соціальну, правову сфери.

Деякі дослідники називають культурну політику США та Японії політикою «культурної експансії», за допомогою якої «насаджуються культурні коди», популяризується національний культурний продукт у світі. Боротьба за місце в ієрархії учасників міжнародних відносин ведеться дуже активно, але «перемагають» культурні гегемони - США, Японія, Китай. Через швидкий розвиток інформаційних систем та під впливом американської культури виникло поняття «масової культури». З. Бжезінський вбачає одну з причин глобального лідерства США у світі вдалу культурну політику, завдяки якій відбулося поширення американської культури, «культурна перевага є неоцінним аспектом американської могутності» [3, с204]. Американська культура апелює до молоді у всьому світі, а так як культура формує суспільну свідомість, то відбувалося світова «американізація» за допомогою засобів мас-медіа (особливо MTV, Hollywood). США проводять активну культурну політику, направлену на залучення якомога більшої кількості людей до американського стилю життя, до «американської мрії».

Від особливостей культурної політики як засобу політичного піару та плейсбрендінгу держави залежить реалізація національних інтересів у міжнародних відносинах, підтримання певного політичного бренду, іміджу, створення довіри, розвиток інвестиційного клімату в країні. За допомогою культурної політики можна привернути увагу до досягнень, успіхів держави. В бюджетах міністерств закордонних справ, міністерств культури виділяється значна сума на «поширення у світі образу держави як надійного і передбачуваного партнера». Важливу роль у культурній політиці грає діяльність культурно-просвітницьких центрів, які за допомогою популяризації культури, закріплюють позитивний імідж держави. Такими центрами є Гьоте Інститут, Британська Рада, Французький культурний центр.

Складовою національної безпеки є культурна безпека, захист вільного культурного розвитку, культурно-історичної спадщини. Через порушення національної безпеки у сфері культури виникають конфлікти. Культурні цінності, на думку Хантингтона, є ґрунтом для міжнародних конфліктів. Через несприйняття ісламським світом американських культурних цінностей відбувається багато конфліктів між США та ісламськими країнами.

Розвинені держави приділяють увагу культурній політиці, бо вона сприяє стратегічній комунікації на рівні міжнародних відносин. Культурна політика є як засобом «відродження нації», так і засобом здійснення міжнародних відносин, інструментом брендінгу країни. У добу інтеграційних процесів важлива зважена культурна політика держав, яка б сприяла не загостренню конфліктів, а розвіюванню соціального напруження, задоволенню духовних потреб народу. Досвід культурної політики розвинених держав повинен слугувати прикладом Україні для реалізації свого зовнішньополітичного курсу. Культурна політика у міжнародних відносинах повинна створювати, підтримувати умови вільного розвитку національних культур у контексті міжнародного політичного діалогу.

Література

1. Гриценко О., Культура і влада, Теорія і практика культурної політики в сучасному світі. [Електронний ресурс] // - Режим доступу:
http://www.culturalstudies.in.ua/knigi_1_1_4.php
2. Cultural Policy: What is it, Who Makes it, Why Does it Matter? By Caron Atlas// - Режим доступу: http://www.nyfa.org/files_uploaded/Pages_65-68.pdf
3. Мальський М.З., Мацях М.М. , Теорія міжнародних відносин: Підручник. – 3- тє вид., переробл і доп.– К.: Знання, 2007. – 461 с.
4. Культурная политика в Европе: выбор стратегии и ориентиры. Сборник материалов. Е.А. Кузьмин, В.Р. Фирсов. – М.: «Издательство Либерия», 2002. – 240 с.

Білокриницький В.*

СПІВПРАЦЯ УКРАЇНИ З ОБСЄ В КОНТЕКСТІ ГОЛОВУВАННЯ 2013 РОКУ

Актуальність теми, обраної для дослідження визначається важливістю співпраці України з ОБСЄ та багатосторонньою дипломатією України в межах цієї організації. Особливо важливою постає окреслена проблематика з огляду на майбутнє головування України в ОБСЄ у 2013 р. Безсумнівно, головування України в ОБСЄ у 2013 р. є великим шансом, водночас і великим викликом для нашої держави. Тому метою цієї роботи є аналіз діяльності ОБСЄ з перспективою вироблення практичних рекомендаційних положень щодо головування нашої держави в цій організації у 2013 році.

Перша за все потрібно чітко усвідомлювати, що наразі ОБСЄ перебуває в стані перманентної кризи, пов'язаної з неспроможністю організації створити систему колективної безпеки, яка охоплювала б євроатлантичний та євразійський регіон. Головна причина тому – суперечності всередині організації, адже вона складається з держав, які сповідують різні принципи та цінності, мають різне уявлення щодо поняття зовнішньої загрози тощо. Саміт ОБСЄ в Астані, що відбувся в грудні 2010 року і став першим за 11 років самітом на найвищому рівні, яскраво продемонстрував проблему падіння престижу ОБСЄ як регіональної безпекової організації через нездатність створити всезагальне «суспільство безпеки», особливо ж з огляду на ігнорування саміту в Казахстані лідерами багатьох провідних держав.

Виходячи з цього, Україна, як майбутня головуюча країна в Організації з безпеки та співробітництва в Європі, постає перед вибором – або продовжувати намагатися втілювати в житті задекларовану в документах ОБСЄ ідею «суспільства безпеки» у всьому регіоні, або ж відмовитися від цієї ідеї, як неперспективної та нездійсненної на сьогодні, зосередившись на тих напрямках діяльності організації, які вона виконує найкраще, наприклад,

гуманітарні, екологічні питання тощо. Друге положення може прозвучати дисонансом на фоні задекларованих ідей та принципів і таким, що нівелює попередні надбання, проте саме воно може врятувати ОБСЄ від остаточної деградації. І саме Україна може стати тією державою, яка запропонує членам ОБСЄ відкласти ідею колективної безпеки «від Ванкувера до Владивостока» на другий план. Головна передумова для цього – позаблоковість нашої держави, що означає здатність її відігравати активну роль у питанні компромісу між різними військово – політичними організаціями, члени яких і є членами ОБСЄ [1].

З огляду на вищесказане, як Україна, так і всі без винятку члени ОБСЄ повинні усвідомити, що ідея створення «суспільства безпеки» неможлива без остаточного вирішення усіх внутрішніх суперечностей всередині організації. До них належать і так звані «заморожені конфлікти», перш за все пов'язані з конфліктами в Придністров'ї,

* студент 3 курсу спеціальності «міжнародні відносини» Інституту міжнародних відносин Київського національного університету імені Тараса Шевченка

Науковий керівник: ас. Сапсай А.П.

Нагірному Карабасі, Грузії. Врегулювання цих конфліктів та заходи, спрямовані на це врегулювання, і є тією метою та практичними кроками, які в першу чергу повинна здійснити Україна протягом свого головування в ОБСЄ. І найбільш пріоритетним має стати врегулювання придністровської кризи.

Перша за все, вирішення проблеми Придністров'я повинно бути пріоритетним для України у зв'язку з безпосередньою територіальною близькістю нашої держави до зони конфлікту. Особливо важливу роль тут відіграє відтинок україно - молдавського кордону, що є водночас і україно – придністровським кордоном. Переміщення контрабандних товарів через цю ділянку кордону, неодноразові порушення правил його перетину, неврегульовані митні питання є тими аспектами, які зачіпають національні інтереси України, а також є джерелом напруги в регіоні в цілому.

Ще однією причиною зацікавленості України у вирішенні придністровської кризи є той факт, що на її території проживають представники близько 100 національностей і в Україні не було серйозних етнонаціональних конфліктів, тому наша держава є прикладом для наслідування у питаннях щодо національних меншин і саме вона може згодом вирішально вплинути на остаточне розв'язання цього «замороженого конфлікту».

Практичними кроками на шляху до врегулювання придністровської проблеми з боку України мають стати вдосконалення вже раніше існуючих проектів та пропозицій, серед яких найвідомішим є «план Ющенка», запропонований 2005 року [2]. Оскільки керівництво невизнаної республіки відхилило цей план через небажання проводити внутрішню демократизацію, а Російська Федерація – через небажання зменшувати чисельність своїх військ у республіці за рахунок миротворчого контингенту, Україна повинна винайти формулу, максимально прийнятну для усіх сторін. Одним з кроків може бути посилення інформаційного впливу України на території ПМР, просування демократичних цінностей як серед української діаспори, так і решти населення.

В цілому Україні варто зберігати ту ж позицію щодо врегулювання придністровського питання, обрану нею раніше і яку наша держава підтверджує і зараз, а саме: принцип погодження усіх питань між сторонами конфлікту, особливий статус для Придністров'я, гарантування прав людини та національних меншин, повага до суверенітету і територіальної цілісності Молдови [3]. Крім того, Україна завжди активно працювала у форматі «5+2», і поживавлення роботи цієї групи у вересні 2011 року є позитивним імпульсом, який повинен зберігатися і надалі. Головуючи в 2013 році в ОБСЄ, Україна повинна проявити більше ініціативи і сприяти остаточному вирішенню конфлікту.

Врегулювання як придністровського питання, так і решти «заморожених конфліктів» є необхідним для більш ефективного функціонування ОБСЄ. Тому майбутнє головування України – шанс для неї закріпитися на міжнародній арені та зробити свій внесок у покращення ефективності роботи ОБСЄ.

Література

1. Участь України в Організації з безпеки та співробітництва в Європі. Міністерство закордонних справ України: [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.mfa.gov.ua/mfa/ua/publication/content/30319.htm>
2. Придністровський конфлікт. Центр дослідження міжнародних відносин: [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://edu.cirs.kiev.ua/s-sainmenu-19/s-inmenu-48.html>
3. Заява МЗС України щодо зустрічі учасників придністровського врегулювання у форматі «5+2» у Москві. Міністерство закордонних справ України: [Електронний ресурс]. – режим доступу: <http://www.mfa.gov.ua/mfa/ua/news/detail/68273.htm>

Курбанова Т.*

ВСТАНОВЛЕННЯ ДИПЛОМАТИЧНИХ ВІДНОСИН МІЖ УКРАЇНОЮ ТА ОАЕ

Встановлення дипломатичних відносин між Україною та ОАЕ, що відбулося у жовтні 1992 року, та відкриття Посольства України в Абу-Дабі у жовтні 1993 року можна вважати початком практичної реалізації близькосхідного напрямку зовнішньої політики України.

16-17 квітня 1993 року відбувся візит в ОАЕ урядової української делегації на чолі з тодішнім Прем'єр-міністром України Л.Кучмою, під час якого були проведені переговори щодо налагодження двостороннього співробітництва між Україною та ОАЕ. 21 жовтня 1993 року в ОАЕ прибула передова група Посольства на чолі з Тимчасовим Повіреном у справах України в ОАЕ О.Семенцем, а з 1 січня 1994 року почало діяти Посольство України в ОАЕ.

У політичній сфері було визначено підтримання відповідного високого рівня двосторонніх відносин, перш за все шляхом активного обміну делегаціями (урядового та відомчого рівнів). Найбільшої активності ця робота набула в період 1993-1996 рр., коли відбувся цілий ряд візитів до ОАЕ українських делегацій на рівні Прем'єр-міністра, віцепрем'єр-міністрів, міністрів оборони, промислової політики, керівництва зовнішньополітичних відомств. У той же час, необхідно зазначити, що ініціатива щодо політичних контактів належала виключно українській стороні, що відображало певний дисбаланс у взаємній зацікавленості сторін.

На середину 1990 роках була сформована договірно-правова база двосторонніх відносин між ОАЕ та Україною. 1995 році була укладена міжурядова угода про торговельно-економічне співробітництво; у 1996 році було парафоровано ще дві угоди в сфері економіки (про уникнення подвійного оподаткування та про взаємний захист інвестицій).

На виконання відповідних доручень Прем'єр-міністра України щодо реалізації основних положень Послання Президента України «Україна: поступ у ХХІ століття» у 2001 році (у квітні та листопаді 2001 року) було організовано і проведено два Міжнародних форуми «Україна - ОАЕ: бізнес, інвестиції, приватизація».

Основним засобом реалізації інтересів України в сфері економічного співробітництва було обрано «масоване вторгнення» на еміратський ринок шляхом участі українських експозицій у численних міжнародних виставкових заходах, що проводяться в ОАЕ на регулярній основі. Свого часу така тактика принесла відчутні позитивні результати, оскільки дозволила достатньою мірою репрезентувати можливості вітчизняної економіки та її готовність до розгортання широкомасштабного співробітництва з ОАЕ та іншими державами близько східного регіону, зокрема, у традиційних для України експортних галузях (металургія, хімія), продукція яких користується тут підвищеним попитом.

---

* студентка 3 курсу спеціальності «міжнародні відносини» Інституту міжнародних відносин Київського національного університету імені Тараса Шевченка

Науковий керівник: проф. Скороход Ю.С.

Аналіз та оцінка стану двосторонніх політичних відносин між Україною та ОАЕ дають підстави стверджувати про значні нереалізовані резерви у цій сфері, перш за все це стосується необхідності переведення політичного українсько-еміратського діалогу у площину систематизованих регулярних контактів, їх поширення на регіональний та глобальний аспекти (в тому числі у сфері безпеки), вироблення та реалізації взаємоузгоджених кроків на міжнародній арені з метою розв'язання найгостріших проблем сьогодення.

Економічним стимулом розбудови двосторонніх відносин між Україною та ОАЕ був пошук нових та альтернативних ринків для просування вітчизняної продукції (на початковому етапі це здебільшого стосувалося традиційних предметів українського експорту - металургійної та хімічної продукції).

Розбудова двосторонніх торговельно-економічних відносин зосереджена на роз'ясненні на офіційному та індивідуальному рівнях можливостей і умов ведення справ у двох країнах, індивідуальній роботі з окремими підприємцями, організації торговельно-промислових виставок, забезпеченні участі українського ВПК у виставках військової техніки «Айдекс» та «Трайдекс».

Є реальні можливості активізації торгівельно-економічних відносин за рахунок збільшення товарообігу по вже існуючих напрямках співпраці (продукція металургійної та хімічної промисловості), а також використовуючи нереалізовані до цього часу резерви, насамперед потенціал України у галузі машинобудування (авіаційна, суднобудівна промисловість), у сфері високих технологій, агропромислового комплексу тощо.

Список використаних джерел

1. Алмонд Г. П., Дж., С. К., Далтон Р. Сравнительная политология сегодня. – М.: Аспект Пресс, 2002. – 536 с.
2. Козак Ю. Г., Ковалевский В. В., Макогон Ю. В., Ржепішевський К. І., Михайлюк О. Л.. Економіка зарубіжних країн: Навч. посіб. для студ. екон. вузів і ф-тів / Одеський держ. економічний ун-т / Юрій Георгійович Козак (ред.). — О.: Астропринт, 2002. — 352 с.
3. Чужиков В. І. Економіка зарубіжних країн: навч. посібник / Київський національний економічний ун-т. — К., 2005. — 308 с.
4. <http://www.oae.mfa.gov.ua/oae/ua/21730.ht>
5. http://pakfa.ucoz.ru/news/kontrakt_mezhdu_franciej_i_oaeh_po_rafal_blizok_k_podpisaniju/2011-05-23-1873
6. <http://uae.al-hayat.ru/index/0-9>
7. <http://www.world-asia.info/oae.htm>
8. http://www.perspektivy.info/oykumena/vostok/rol_stran_pers_zaliva.htm
9. <http://www.ukrtrade.info/ru/economics/detail.php?ID=1393>

Приймак Б.*

ВІДМОВА ВІД ВИСОКОЗБАГАЧЕНОГО УРАНУ В КОНТЕКСТІ ЯДЕРНОГО СТАТУСУ УКРАЇНИ

В умовах сьогодення членство в ООН, ОБСЄ, Раді Європи, партнерські відносини з НАТО і ЄС не дають Україні надійних механізмів усунення загроз національній безпеці. Гарантії безпеки, отримані Україною у зв'язку з відмовою від ядерної зброї у 1994 р. (вступу до ДНЯЗ), не мають необхідного інституційного оформлення і порушуються; ядерні країни, які є постійними членами Ради Безпеки ООН, або ігнорують надані Україні гарантії, або трактують їх як політичні заяви, що не передбачають обов'язкового реагування [1]. За таких умов все частіше постає питання про повернення ядерного потенціалу і статусу ядерної держави, як фактор утримання агресивних заяв і дій наших сусідів [2].

Проте звертаючи увагу на останні події, а саме підписання меморандуму між урядом України та урядом США з питань ядерної безпеки про вивезення всього високозбагаченого урану (ВЗУ) [5], якого вистачило б на виготовлення декількох атомних бомб, перекреслює майже усі надії на повернення «Ядерної валізки». Питання необхідності позбавлення України ВЗУ і наскільки були вигідні міжнародно-політичні дії урядовців для збереження національних інтересів при укладенні договору буде основним найближчим часом.

Відповідної домовленості Україна та США досягли ще торік, але лише зараз її оформили в офіційну угоду. Яка була оголошена під час міжнародної конференції з ядерної безпеки, яку приймав президент США Барак Обама. За договором Україна приєднується до міжнародних зусиль Сполучених Штатів у питаннях ядерної безпеки у світі, спираючись на закладені принципи у Хартії Україна-США про стратегічне партнерство діючої від 19.12.2008 [3] та зобов'язується вивезти ВЗУ до березня 2012 р., США зі свого боку повинні надати, згідно з домовленістю, відповідну фінансову та технічну допомогу для здійснення поставлених цілей [4; 6].

Таким чином, питання доцільності підписання цього меморандуму, його позитивні та негативні сторони для України є надзвичайно важливою темою для вивчення та дослідження, оскільки охоплює інтереси великих міжнародно-політичних акторів світу, що впливають на внутрішню та зовнішньополітичну діяльність нашої держави.

Література

1. Горбулін В.П., Литвиненко О.В. Національна безпека: український вимір. – К.:ІПІ «Інтертехнологія», 2008. – 104 с.
2. Українська Правда <http://www.pravda.com.ua/rus/search/?strict=0&search= ядерної б>
3. США, Україна; Хартія, Міжнародний документ від 19.12.2008

* студент 3 курсу спеціальності «міжнародні відносини» Інституту міжнародних відносин Київського національного університету імені Тараса Шевченка.

Науковий керівник: ас. Петюк Р. К.

4. http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=840_140
5. <http://www.america.gov/st/texttrans-english/2010/April/20100412184038eaifas0.1725384.html>
6. <http://www.mfa.gov.ua/usa/ua/news/detail/68532.htm>
7. http://www.bbc.co.uk/ukrainian/news_in_brief/2011/09/110927_dt_ukraine_uranium.shtml

МІЖНАРОДНЕ ПРАВО

Бездєнєжна М.Ю.*

СПІЛЬНІ ПОКЛАДИ МІНЕРАЛЬНИХ РЕСУРСІВ ЯК ОБ'ЄКТ МІЖНАРОДНО-ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ

Мінеральні ресурси як природні ресурси можна розуміти як сукупність запасів корисних копалин в надрах району, країни, групи країн, континенту та світу в цілому, яка підраховується з урахуванням існуючих кондицій на корисні копалини і досягнутого рівня їх переробки [1]. Деякі з ресурсів внаслідок своїх фізичних властивостей рухаються, наприклад, нафта та газ. Крім того, збалансованість тиску породи з тиском газу, що перебуває на певній глибині, вказує на експлуатаційну єдність ресурсу, і у випадку розташування такого ресурсу на кордоні держав (транскордонність ресурсу) робить його експлуатацію однією державою неможливим без координації дій з іншою, адже вплив на останню від такої розробки є невідворотним. Держави все частіше укладають угоди спільної експлуатації мінеральних ресурсів. Саме тому постає питання, чи можна говорити про становлення звичаєвої норми про обов'язкову співпрацю у сфері спільної розвідки, розробки та експлуатації спільних покладів гідрокарбонних ресурсів?

Практика держав свідчить, що укладання угод з різними рівнями інтеграції є найвлучнішим вирішенням для них питання розробки ресурсу. Держави укладають угоди стосовно розробки ресурсів (як правило, угоди про спільне управління), які вони можуть відкрити з часом, навіть не зважаючи на наявність не вирішених співпадаючих територіальних претензій у виключній економічній зоні або на континентальному шельфі. Цей обов'язок передбачено статтею 83(1) Конвенції ООН 1982 року з морського права. Таким чином, можливо держави можуть уникнути ще більшого поглиблення непорозумінь щодо поділу території. Можна допустити, що ряд угод є підтвердженням наявності необхідної практики держав, але проблема полягає у відсутності вказівок на *opinio juris*. Для того, щоб така норма виникла, по відношенні до будь-якого покладу мінеральних ресурсів необхідно, щоб протягом тривалого часу одноманітно і з упевненістю у необхідності діяти певним чином, державами мають застосовуватися певні правила з укладання та дії таких угод [2, с.13]. На сьогодні така практика привалює в таких регіонах, як Північне море, Перська затока, Східнокитайське море, Південно-Китайське море, Тиморське море і Карибський басейн, а також у східному та південному районах Атлантичного океану. Необхідно доводити, на скільки держави даних регіонів керуються *opinio juris*, і тягар доведення наявності локального або, тим більше, регіонального звичаю, є досить серйозним, і покладається на того хто доводить.

Крім того, наявність такої норми свідчитиме про необхідність співпраці між державами за будь-яких обставин, а порушення її буде вважатися порушенням норми

* аспірант кафедри міжнародного права Інституту міжнародних відносин Київського Національного Університету імені Тараса Шевченка

Науковий керівник: доц. Буткевич О.В.

міжнародного права і, можливо, навіть призведе до відповідальності держави за неправомірну поведінку. П. Рід, таким чином, зводить дискусію щодо наявності звичаєвої норми про обов'язковість співпраці у сфері спільної розробки до висновку про те, що «наявна практика держав та відповідні багатосторонні договори можуть лише окреслити напрями (англ. – framework) для сторін спору щодо меж континентального шельфу у пошуках двостороннього підходу для його вирішення, яке буде швидше враховувати політичні аспекти, аніж жорсткі міжнародно-правові критерії» [3].

Все ж кожна з угод про розробку спільних покладів корисних копалин є особливою, такою, що враховує особливості відносин як між двома або більше державами (економічні, політичні), так і ресурсу. Відповідно, це був одним із основних аргументів противників роботи Комісія міжнародного права ООН (далі – КМП ООН) над кодифікацією права у цій сфері. Генеральна Асамблея доручила КМП ООН роботу над спільними природними ресурсами і, завершивши розробку права транскордонних водоносних горизонтів, наступним пунктом порядку денного мала стати робота над правом інших спільних природних ресурсів, зокрема, нафти та газу. Проте, КМП ООН висловила сумніви у можливості продовження дослідження і роботи у цьому напрямку у своїй останній доповіді минулого року і Генеральна Асамблея погодилась із мотивуванням КМП ООН.

Таким чином, з одного боку кожна з угод у даній сфері враховує специфіку відносин між державами, говорячи про те, що практику важко уніфікувати, але водночас тенденції до укладання таких угод свідчать про сприйняття таких дій як єдино правильних. Тому, можна з упевненістю говорити, що початок формування звичаєвої норми зі співпраці держав у сфері розробки спільних покладів нафти та газу.

Література

1. Мала гірнича енциклопедія. В 3-х т./ За ред.. В.С. Білецького. – Донецьк: Донбас, 2004;
2. David M. Ong. Joint Development of Common Offshore Oil and Gas Deposits: «Mere» State Practice or Customary International Law? / 93 American Journal of International Law 771, 1999;
3. Peter C. Reid. Petroleum Development Areas of International Seabed Boundary Disputes: Means for Resolution, 8 OIL & GAS Law & TA'N REVIEW, 214, 215, 1984/1985/

Бек М.В.*

ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ПЕРЕДАЧІ ДАНИХ ДЗЗ З СУПУТНИКА НА НАЗЕМНІ СТАНЦІЇ ПРИЙОМУ, ОБРОБКИ ТА РОЗПОВСЮДЖЕННЯ ЦИХ ДАНИХ: МІЖНАРОДНИЙ ТА НАЦІОНАЛЬНИЙ СТАНДАРТ

Будь-які дані про Землю, отримані за допомогою супутника, потрапляють до оператора системи ДЗЗ індивідуально визначеним та технічно регламентованим способом. Передача даних ДЗЗ з супутника на наземні станції прийому, обробки та розповсюдження цих даних здійснюється через радіоканал. Отож, правове регулювання діяльності з ДЗЗ охоплює питання роботи радіоканалу з метою забезпечення налагодженого використання радіочастот і, відповідно, отримання якісних даних ДЗЗ. Норми права, які регламентують питання розподілу радіочастотного спектру, формують так зване «частотне право».

Регулювання діяльності з ДЗЗ щодо забезпечення функціонування радіоканалів на міжнародному рівні здійснюється Міжнародним союзом електрозв'язку (далі – Союз), до компетенції якого входить: розподіл радіочастотного спектру, виділення радіочастот та реєстрація присвоєння радіочастот і відповідних позицій на орбіті геостационарних супутників з метою уникнення шкідливих завад між радіостанціями різних держав [1, с.2].

Ці функції важливі у зв'язку з необхідністю використання під час прийому з орбітальних супутників даних ДЗЗ спеціалізованих апаратних прийомних комплексів, які для нормального функціонування вимагають встановлення захисту від радіозавад [7, с.38].

«Міжнародне частотне право» складають норми, що містяться в установчих та інституційних документах Союзу у сфері радіочастотного ресурсу [8, с.31]. Статут Союзу [1, с.1] та Конвенція Міжнародного союзу електрозв'язку від 22.12.1992 року [2, с.1] розподіляють завдання, функції та повноваження між окремими органами, що входять до складу Союзу, визначають цілі і завдання, організаційну структуру, загальний порядок управління та функціонування. Зокрема, в рамках Союзу функціонує спеціалізований структурний підрозділ – Сектор радіозв'язку (ITU-R) - в рамках якого розробляються відповідні галузеві стандарти Союзу у формі рекомендацій. Рекомендації Союзу за своєю юридичною природою не є юридично обов'язковими документами, однак широко застосовуються державами, оскільки дозволяють впорядкувати та забезпечити налагоджене використання радіочастот на міжнародному рівні, що в свою чергу забезпечує нормальну роботу радіоканалів.

В Україні норми «частотного права», що регулюють діяльність з ДЗЗ як підгалузі телекомунікаційного права, містяться в Законі України «Про телекомунікацію» від 18.11.2003 року [3, с.3] та Законі України «Про радіочастотний ресурс України» від 01.06.2000 року [4, с.2-4].

---

* здобувач кафедри міжнародного права Інституту міжнародних відносин Київського національного університету імені Тараса Шевченка

Науковий керівник: доц. Григоров О.М.

Діяльність з ДЗЗ здійснюється за посередністю передачі радіосигналу з борту космічного апарату на прийомну станцію, розташовану на землі [9, с.71], отож, прийом і передача радіосигналів підпадають під дію вищезазначених законів.

Найважливішими аспектами національного «частотного законодавства» України в рамках діяльності з ДЗЗ є:

- управління українським радіочастотним ресурсом (виділення, присвоєння смуг радіочастот), в т.ч. орбітально-частотним,
- реєстрація станцій (отримання свідоцтв про реєстрацію радіоелектростанцій (далі - РЕС),
- захист інтересів користувачів прийомних станцій, в т.ч. захист від радіозавад,
- інші питання телекомунікаційного законодавства, зокрема порядок та умови експлуатації прийомних станцій, питання державного управління та інше.

Розподілення частотного ресурсу є виключним правом держави, яке здійснюється шляхом проведення певних економічних, організаційних та технічних заходів.

Використання радіочастотного спектру в Україні здійснюється відповідно до наступних принципів:

- 1) дозвільний порядок доступу користувачів до радіочастотного спектру,
- 2) зближення розподілу смуг радіочастот та умов їхнього використання в Україні з міжнародним розподіленням смуг радіочастот,
- 3) право доступу всіх користувачів до радіочастотного спектру з врахуванням державних пріоритетів, в т.ч. забезпечення радіочастотним спектром радіослужб України з метою забезпечення безпеки громадян, президентського, урядового зв'язку, оборони та безпеки держави, правопорядку, попередження надзвичайних ситуацій техногенного характеру,
- 4) оплатний характер використання частотного спектру,
- 5) заборона безстрокового виділення смуг радіочастот, присвоєння радіочастот чи радіочастотних каналів,
- 6) прозорість та відкритість процедури розподілу та використання радіочастотного спектру.

Таким чином, з однієї сторони декларується принцип державного пріоритету на радіочастотний спектр, а з іншої – повинна проводитися його конверсія, тобто розширення використання радіочастотного спектру радіоелектронними засобами цивільного призначення.

В Україні регулювання використання частотного спектру здійснюється Національною комісією з питань регулювання зв'язку (далі - НКРЗ), провідною функцією нормативного регулювання якої є розробка Плану використання радіочастотного ресурсу України [5, с.1-4] та Національної таблиці розподілення смуг радіочастот [6, с.1-3], які затверджуються Кабінетом Міністрів України.

Таким чином, правове забезпечення діяльності з ДЗЗ на кожному рівні функціонування системи ДЗЗ як у міжнародному, так і в національному аспектах є передумовою повноцінного здійснення такої діяльності, а регламентація використання радіочастот виступає правовою гарантією отримання якісних даних ДЗЗ.

Література

1. Статут Міжнародного союзу електрозв'язку від 22.12.1992 р. [Електронний ресурс]. URL: http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=995_099 (дата відвідування: 05.08.2011).

2. Конвенція Міжнародного союзу електрозв'язку від 22.12.1992 р. [Електронний ресурс]. URL: http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=995_100 (дата відвідування: 05.08.2011).
3. Закон України «Про телекомунікацію» №1280 від 18.11.2003 р. [Електронний ресурс]. URL: <http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=1280-15> (дата відвідування: 05.08.2011).
4. Закон України «Про радіочастотний ресурс України» №1770 від 01.06.2000 р. [Електронний ресурс]. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=1770-14> (дата відвідування: 05.08.2011).
5. Постанова Кабінету Міністрів України «Про затвердження Плану використання радіочастотного ресурсу України» №815 від 9.06.2006 р. [Електронний ресурс]. URL: <http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=815-2006-%EF> (дата відвідування: 05.08.2011).
6. Постанова Кабінету Міністрів України «Про затвердження Національної таблиці розподілення смуг радіочастот» №1208 від 15.12.2005 р. [Електронний ресурс]. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1208-2005-%EF> (дата відвідування: 05.08.2011).
7. Атрошенко Л.М., Бірюков О.Г., Горобець М.М., Яворський Є.О. Наземне забезпечення активних і пасивних аерокосмічних систем дистанційного зондування земної поверхні в радіодіапазоні//1-й інформаційний бюлетень Української астрономічної асоціації. – 1993. - № 4. - С.38.
8. Дистанционное зондирование Земли из космоса – обзор законодательства и правоприменительной практики/Под общей редакцией А.А.Балагурова/ Электронная версия. - М. - 2009. – С.31.
9. Постышев В.М. Освоение космоса и развивающиеся страны (международно-правовые проблемы). – М. -1990. – С.71.

Василенко Л.*

**ПЕРСПЕКТИВИ НОРМАТИВНОГО ЗАКРІПЛЕННЯ
ЕКОЛОГІЧНИХ ПРАВ ЛЮДИНИ.
АНАЛІЗ АКТУАЛЬНОСТІ ДОПОВНЕННЯ МІЖНАРОДНИХ
ДОГОВОРІВ З ЗАХИСТУ ПРАВ ЛЮДИНИ
ЕКОЛОГІЧНИМИ ПОЛОЖЕННЯМИ**

В національному праві, на міжнародній арені та в різного рівня судових інстанціях все частіше звертається увага та вживається термін так званих екологічних прав людини. Про право на безпечне довкілля ведуть дискусії представники держав, громадянського суспільства та бізнесу.

На сьогоднішній день між захистом прав людини та захистом довкілля встановився безперечний сталий зв'язок. Загальновизнаним є той факт, що більшість порушень у сфері прав людини випливають з діяльності, яка має негативний вплив на навколишнє середовище. Все, що несе загрозу довкіл्लю має такі самі, якщо не більші, ризики для життя, здоров'я та діяльності індивідів. Забезпечуючи механізми захисту та підтримки адекватної якості довкілля, гарантується забезпечення як фундаментальних прав людини так і економічних інтересів суспільства та захист культурної спадщини людства. Екологічна безпека стала по суті передумовою існування та розвитку людини.

Проте, історія формування міжнародної системи захисту прав людини свідчить про те, що екологічні права людини вважалися абсурдною концепцією майбутнього, яка не заслуговувала жодної уваги поруч з фундаментальними цивільними, політичними та навіть економічними правами. У 60-х роках двадцятого століття, коли приймався Міжнародний Білль з прав людини природні ресурси вбачалися нескінченними, а права на них сприймалися як належне. Будь-яке обговорення обов'язків щодо забезпечення екологічних прав теперішніх та майбутніх поколінь розглядалося як політична демагогія, відволікаюча від першочергового завдання захисту права на життя та забезпечення миру і безпеки людства.

Незважаючи на скепсис експертів в царині прав людини, активно розвивалися норми, направлені на безпосередній захист флори, фауни, повітряного, водного та атмосферного просторів. Однак, аналіз норм екологічного права свідчить, що вони формувалися внаслідок усвідомлення впливу діяльності людини на навколишнє середовище. За винятком Акту про міри захисту довкілля, компенсації та відповідальності, прийнятого в США 11 грудня 1980 року (Comprehensive Environmental Response Compensation and Liability Act (CERCLA) or Superfund Act), на сьогодні жоден нормативно правовий акт національного чи міжнародного характеру не стосується виключно захисту довкілля. Всі механізми у сфері екологічного права більшою чи меншою мірою мають антропогенний характер. Так, - норми екологічного права покликані захищати природу від негативних

---

* аспірантка кафедри міжнародного права Інституту міжнародних відносин Київського національного університету імені Тараса Шевченка

Науковий керівник: проф. Мицик В.В.

наслідків розвитку цивілізації. Але в той же час вони захищають людину, її життя, здоров'я, власність, економічні та інші інтереси від наслідків проживання в умовах несприятливих та шкідливих для її існування. Прийняття норм, спрямованих на захист довкілля виключно заради захисту самого довкілля без прив'язки до впливу на людину та суспільство фактично неможливе. Природно, що людина, як творець норм, вирішує що і як вони регулюють, виходячи виключно з власних цілей та потреб.

Перший крок в процесі визнання та закріплення явного взаємовпливу та зв'язку між правами людини та екологічним правом був зроблений при розробці принципу 1 Стокгольмської декларації 1972 року щодо навколишнього середовища, де відмічається право на адекватні умови життя в навколишньому середовищі тієї якості, яке забезпечує гідність та добробут людини. Декларацією Ріо-де-Жанейро 1992 року щодо навколишнього середовища та розвитку були затверджені принципи існування людини в умовах безпечного довкілля та сталого розвитку. Доктрина міжнародного екологічного права визначає проблеми як зміну клімату та забезпечення біологічного розмаїття як такі, що становлять інтерес всього людства. Конвенції та інші інструменти «твердого» екологічного права регулюють питання відповідальності та компенсації за збитки нанесені життю, здоров'ю та власності людей. Свідченням того, що незадовільний стан довкілля може мати вплив і на такі права як право на приватне та сімейне життя, свободу пересування та умови праці є постійно зростаюча кількість позовів до регіональних судів захисту прав людини (Європейський суд з прав людини: *Hatton v UK*, *Lopez Ostra v Spain*; Міжамериканський Суд з прав людини: *La Oroya Community v Peru*).

Проте, незважаючи на безспірність зв'язку між екологічним правом та правами людини та антропогенний характер норм екологічного права, чіткого визначення права на безпечне довкілля чи будь-яких інших формулювань екологічних прав людини досі немає. Спроби розробки таких прав були зроблені Фатмою Ксентіні у її доповіді Підкомісії Комісії Економічної та соціальної ради ООН по запобіганню дискримінації та захисту меншин у 1994 році. Запропонований проект Декларації принципів прав людини та довкілля прийнятим не був.

Вважається, що існування окремої системи екологічних прав людини є недоцільним. Кількість та широкий спектр дії норм екологічного права фактично не залишають неврегульованих аспектів відповідних суспільних відносин. Зфокусованість екологічних норм на потребах та інтересах людини, по суті, забезпечує захист прав у цій сфері. Переведення існуючих екологічних норм у термінологічні рамки прав людини не призведе до суттєвих змін, але ризикує мати наслідком втрату певних важливих положень.

Тим не менше, відсутність нормативного закріплення екологічних прав людини означає фактичну відсутність засобів ефективного захисту. Адже лише нормативно закріплене правило дає підстави гарантії права та можливості оскарження його порушення в суді чи органах влади.

Практика Європейського суду з прав людини свідчить про те, що досить важко доказувати та вирішувати екологічні позови, керуючись лише тлумаченням закріплених Європейською конвенцією громадянських, політичних та економічних прав згідно з принципами презюмованих прав та обмежень. Відсутність окремих положень щодо захисту права на безпечне довкілля в Європейській Конвенції з прав людини також означає, що переважно Суд розглядає справи, ґрунтуючись на теорії межі розсуду (*margin of appreciation*), зазначаючи, що органи державної влади мають переважуючу компетенцію у вирішенні екологічних справ. А з досвіду Хаттон проти Сполученого Королівства випливає, що держава, навряд чи, задовольнить позов проти себе самої.

Більше того, ані норми захисту прав та свобод людини, ані положення договорів в галузі міжнародного екологічного права безпосередньо не направлені на захист екологічних прав осіб. Існуючі правові механізми не здатні задовольнити та не відповідають особливостям та специфічним критеріям екологічних прав та позовів, що виникають у зв'язку з ними.

З огляду на вищевикладене формування та прийняття загальнообов'язкової системи екологічних прав людини як прав *sui generis* є невідворотним етапом на шляху цивілізаційного розвитку. Закріплення екологічних прав, втім як і будь-яких інших, залежить від висловлення суспільних потреб та досягнення політичних консенсусів щодо їх задоволення на міждержавному рівні. Чим швидше буде визначений статус норм екологічних прав людини, тим швидше буде завершено більш складний та тривалий процес імплементації цих норм та забезпечення режиму їхньої реалізації та захисту.

Волкова О.О.*

ПРИНЦИПИ ЩОДО МІЖНАРОДНО-ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ТРАНСПЛАНТАЦІЇ ЛЮДСЬКИХ ОРГАНІВ ТКАНИН ТА КЛІТИН

Трансплантологія як медична галузь виникла на початку минулого сторіччя. Успіхи трансплантації життєво важливих органів, можливість врятувати життя невиліковно хворих, все зростаюча кількість операцій з трансплантації доводять велику роль трансплантології у сучасній медицині.

Поряд з цим, постають дуже жорсткі питання етичного та правового плану, що пов'язані як з забором органів у трупних та живих донорів, так і з розподілом донорських органів, клітин та тканин. Захист прав донорів, незахищених верств населення від протизаконних дій, прав неповнолітніх наряду з необхідністю розвивати дану галузь медицини як дуже перспективну у боротьбі з невиліковними хворобами визначають актуальність правового регулювання трансплантації людських органів, тканин та клітин.

Правове регулювання клінічної трансплантації як в Україні, так і за кордоном, до теперішнього часу продовжує переживати етап свого розвитку і вдосконалення.

При цьому, слід зазначити, що цей розвиток і вдосконалення носить найбільш динамічний характер, в порівнянні з аналогічними процесами в більшості інших галузей права.

При розробці принципів міжнародно-правового регулювання трансплантації людських органів, клітин та тканин питому вагу має діяльність ВООЗ (Всесвітньої Організації Охорони Здоров'я).

Діяльність ВООЗ у цій сфері направлена на вироблення певних принципів, згідно з якими необхідно розвивати світову трансплантологію та її юридичне регулювання задля запобігання порушення прав людини.

На даний момент керуючих принципів щодо трансплантації органів, тканин та клітин від померлих налічується 11 [1].

Принципи ВООЗ щодо трансплантації органів, клітин та тканин людини, носять характер норм «м'якого права», тобто несуть зміст рекомендацій, та закріплюють певні моделі реалізації медичної діяльності з трансплантації [2].

Реалізація принципів ВООЗ в межах правових систем різних країн світу може складати певні проблеми [3].

З цього приводу ми, аналізуючи роботи вчених з міжнародного права та інші джерела, виробили певні принципи, які можуть слугувати основою для дослідження та правотворчої діяльності з приводу подальшого розроблення норм міжнародно-правового регулювання трансплантації людських органів, клітин та тканин:

Принцип сприяння розвитку трансплантології - норми міжнародного права повинні контролювати, але не унеможлиблювати, прогрес даної медичної галузі.

Принцип моральної основи - необхідною умовою адекватного ефективного міжнародно-правового регулювання є покладання морально-етичних норм суспільства в

* аспірант кафедри міжнародного права Інституту міжнародних відносин Київського національного університету імені Тараса Шевченка

Науковий керівник: проф. Задорожний О.В.

якості основи нормативного забезпечення трансплантації органів, тканин та клітин людини.

Принцип урахування принципів міжнародного права - основні принципи міжнародного права повинні бути враховано в будь якій законотворчості на міжнародному рівні. Одним з таких принципів є принцип поваги до прав людини. Другий важливий для нашого дослідження принцип – це принцип суверенної рівності.

Принцип максимальної узгодженості - дуже важливим є урахування культурних, соціальних, релігійних відмінностей країн та регіонів світу з необхідною розробкою норм міжнародного права, які б, щонайбільше, узгоджували цю диференціацію.

Принцип трансформаційного впливу - під цим принципом ми розуміємо розробку загальних норм міжнародного права, щодо трансплантації органів, тканин та клітин людини у вигляді норм «м'якого права», що несуть рекомендаційний характер. «М'яке право» здатне швидше пристосовуватися до змінних національно-політичних реалій.

Таким чином, на підставі дослідження сучасного стану законодавства країн світу з приводу регулювання трансплантації людських органів, тканин та клітин, маючи на увазі морально-етичну основу, спираючись на діяльність міжнародних організацій по регулюванню трансплантації та беручи до уваги роботи вчених ми виробили певну базову систему принципів, що повинна забезпечити ефективну та відповідну реаліям роботу з приводу правотворчої діяльності у галузі міжнародного права з трансплантації органів, тканин та клітин людини.

Список використаних джерел та літератури

1. Лукашук И.И. Международное право. Общая часть, Изд. 3-е, перераб. и доп. – М.: Волтерс Клувер, 2005;
2. Этические проблемы трансплантации органов и тканей человека. // http://old.rsmu.ru/deps/caf_bioet/lect/111.htm [Електронне джерело];
3. Сальников В., Стеценко С., Общие принципы правового регулирования трансплантации органов и тканей человека, Юрист, 2000

Криштона О.*

ОСОБЛИВОСТІ ЗАСТОСУВАННЯ ЕЛЕКТРОННОГО ПІДПISУ НА ПРАВОЧИНАХ: МІЖНАРОДНИЙ ДОСВІД

Питанням застосування електронного підпису при посвідченні правочину піднімались вченими при коментуванні норм Цивільного кодексу щодо вимог до письмової форми правочину, але такі коментарі досить короткі і в них має місце лише відсилка до Закону України «Про електронний підпис». Питанням застосування нотаріусами електронного підпису в Україні присвячувалися роботи українських вчених, зокрема, Фурси С.Я [1], Волкова А. [2], іноземних - Козьє Д. [3], Красикової Г.В. [4] та ін.

У ХХІ ст. електронна комунікація завдяки вільному доступу до мережі Інтернету набуває значних розмірів. Новітні інформаційні технології проникають у всі сфери діяльності людини, у тому числі й в регулювання міжнародних правових відносин. Тут йде про технології та інформацію, що доступні всім адресатам у будь-який момент і не є обмеженими жодними просторово-часовими чи фізичними факторами. У зв'язку з цим, економічна, соціальна та культурна сфери мають пережити потужну хвилю перетворень. Вочевидь, це стосується і галузі права, яка повинна оновлюватися відповідно до вимог часу для того, щоб дати відповідь новим нагальним питанням і вкотре засвідчити цінність основних принципів свободи, солідарності та справедливості у взаєминах між суспільством та урядом

Отже, необхідно сформувати надійну інфраструктуру, яка б дозволила створення і об'єднання електронної інформаційної спільноти, здатної захистити інтереси своїх громадян, з одного боку, а з іншого – розвинути електронну торгівельну мережу, основою якої були б гарантії на кшталт тих, що є дійсними для обміну офіційними документами на паперових носіях.

Одним із вироблених суспільством регулятивних захисних заходів і виступає електронний підпис, ключовою властивістю якого є надання юридичної сили повідомленням, здійсненим в електронному вигляді. Електронний підпис (далі ЕП) – це реквізит електронного документа, призначений для його захисту від підробки, який дозволяє ідентифікувати власника сертифіката ключа підпису, а також засвідчити відсутність неточностей в інформації електронного документа. Власником сертифіката ключа підпису виступає фізична особа, на ім'я якої сертифікаційним центром виданий сертифікат ключа підпису і яка за допомогою цифрових засобів може створювати власний ЕП для використання в електронних документах [5].

Іспанія була однією з перших європейських країн, яка ухвалила національні закони щодо застосування ЕП. Так, в країні було видано королівський указ 14/1999 про електронний підпис, який корегує іспанське законодавство з урахуванням положень

* аспірант кафедри міжнародного права Інституту міжнародних відносин Київського національного університету імені Тараса Шевченка

Науковий керівник: проф. Фурса С.Я.

директиви Європарламенту та Ради Європи 1999/93/ЄС навіть раніше, за її публікацію у Офіційному віснику європейського співтовариства. В наступні роки в Іспанії приймається ще ряд законів та уточнень, пов'язаних із використанням електронного документообігу, серед них Закон 34/2002 «Про інформаційні послуги та електронну торгівлю» [6], Закон 59/2003 «Про електронний підпис» [7], в якому розрізняють три види ЕП:

1) електронний підпис як сукупність даних у електронному варіанті, які можуть бути використані як засіб ідентифікації особи, яка підписує. Чітким прикладом такого підпису (найпростішого серед трьох і такого, який надає користувачам найменше гарантій безпеки) є користувач і пароль, який ми використовуємо для доступу до нашої електронної пошти.

2) ускладнений або «прогресивний» ЕП як сукупність даних, які дозволяють ідентифікувати особу, яка підписує і зафіксувати будь-які подальші зміни інформації щодо самого підписуючого чи щодо даних, на які він посилається при підписанні документу, і які знаходяться під його безпосереднім контролем. У такому випадку ЕП нам забезпечує цілісність та достовірність документу, що підписується, тобто гарантує, що зміст документу не зазнав жодних змін з моменту його підписання.

3) кваліфікований (визнаний) сертифікат – це удосконалений ЕП з підвищеним рівнем безпеки, який створено на основі державного визнаного сертифікату щодо створення ЕП. Різниця між другим та третім різновидом ЕП полягає у тому, що останній засвідчується Державним відділом сертифікації, який перед виданням сертифікату встановлює дієздатність його особи-власника.

В Україні відносини, які виникають при використанні електронного цифрового підпису нотаріусами, регулюються законами України «Про електронний цифровий підпис» [8], «Про електронні документи та електронний документообіг» [9], а також в положеннях Інструкції про порядок вчинення нотаріальних дій нотаріусами України [10]. Так, в п. 18 глави II Інструкції, передбачено, що застосування ЕП на правочинах здійснюється нотаріусом лише за наявності технічних можливостей роботи з електронними документами та на підставі попередньої письмової згоди підписувача щодо використання електронного варіанту підпису.

Так, в Інструкції вказується, що у заяві повинен бути перелік правочинів, хоча не уточнюється яких саме. Також прописується, що у разі застосування ЕП нотаріус спочатку повинен встановити особу підписувача і перевірити його дієздатність, крім того обсяг правоздатності юридичної особи та повноважень її представника. Отже, насамперед, потрібно зазначити, що в Україні не існує єдиного реєстру щодо ЕП. Відповідно, проблема полягає в тому, що нотаріуси взагалі не застосовують ЕП, так як не знають, коли його потрібно застосовувати, нечітко це питання регламентовано в законодавстві і відсутні положення щодо співробітництва нотаріусів (зокрема, вчинення електронних підписів) у міжнародних договорах України з іншими державами. Існування Реєстру електронного підпису може значно полегшити роботу нотаріусів України з іншими європейськими державами, наприклад, у випадках звернення громадян до нотаріусів іншої країни та іноземних громадян до українських нотаріусів.

1. Фурса С. Я. Електронний підпис у діяльності нотаріуса // Нотаріат Адвокатура Суд. - 2005. №5 (7). - С. 4.
2. Волков А. Електронному документу - електронний цифровий підпис // — Режим доступу: <http://www.yur-gazeta.com/oarticle/23/>
3. Козье Д. Электронная коммерция / Пер. с англ. - М.: Издательско-торговый дом «Русская редакция», 1999. - 288 с.

4. Красикова А.В. Гражданско-правовое регулирование электронных сделок : Дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.03 : Саратов, 2005 180 с. — Режим доступа: <http://www.lib.ua-ru.net/diss/cont/223304.html>
5. Bosh Carrera A., Brancós Nùñez E., Piera A., Fuentes Martínez, Fugardo Estivil J., Gómez Clavería P., Huidobro Arreba C., Gonzáles Bou E., Martínez Dié R. El notariado y la reforma de la fe pública. – Madrid: Marcial Pons, 2007-415 p.
6. García-Atante Lacadena R. Prontuario de Práctica Notarial. - Navarra: Dapp publicaciones jurídicas, 2008-997 p.
7. Ley del Notariado. Ley de 28 de mayo de 1862, Gaceta de Madrid del 29/5/1862 <http://www.jurisweb.com/legislacion/civil/Ley%20del%20Notariado.htm>
8. Закон України Про електронний цифровий підпис: / Верховна Рада України. Режим доступа: <http://www.rada.gov.ua>
9. Закон України Про електронні документи та електронний окументообіг за станом на: / Верховна Рада України. Офіц. Вид. К: Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2003, N 36, 275 с.
10. Інструкція про порядок вчинення нотаріальних дій нотаріусами України за станом на: 16 грудн. 2009 р. 03.03.2004 N 20/5 зареєстровано в Міністерстві юстиції України 3 березня 2004 р. за N 283/8882

Нагаєвська А.*

ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ ДОТРИМАННЯ ПРАВ ДИТИНИ

Концепція прав дитини розвивалась, з однієї сторони з широкого руху прав людини, з іншого боку, вона бере свій початок в інших тенденціях у соціальній, освітній та психологічній сферах. Серед останніх – вплив обов’язкової освіти, індустріалізація, наслідки війн. Нові моделі виховання та рухи за «визволення дітей» у 1970 році призвели до нового розуміння розвитку дітей. Увага зосереджувалась вже не тільки на вразливості дитини та необхідності її захисту, а й на нових аспектах автономії дитини, її самовизначення, відкидаючи традиційні погляди на дітей як на прості об’єкти батьківського контролю та піклування. В результаті такі тенденції надали поштовх для політичного процесу, який розпочався в ООН у 1979 році з розробки нового та першого юридичного документу в галузі прав дитини – Конвенції з прав дитини.

Майже нікому не спаде на думку в сучасному світі нівелювати положення про те, що молоді люди мають право на дім, на життя, на можливість розвивати свої таланти, на повагу. Проте обговорення цього питання стає чи не самим болючим питанням сьогодення, особливо коли мова йде про відповідальність за реалізацію цих прав.

Конвенція Організації Об’єднаних Націй про права дитини, прийнята Генеральною Асамблеєю у 1989 році, являє собою основу міжнародного захисту прав дитини. Її історія тріумфальна. На сьогодні вона ратифікована майже всіма країнами світу. Таким чином, Конвенція встановлює насправді універсальні стандарти. Однак, регламентовані в документі переконання держав гостро контрастують з досить непривабливою картинкою їх реалізації, а розходження між принципами та практикою стають дедалі явними. Отже, після успішного закріплення таких стандартів ключовим завданням в галузі прав дитини стає реалізація зобов’язань, взятих на себе країнами-членами міжнародної спільноти.

Різні аргументи можуть бути приведені аби виправдати таку ситуацію. Безумовно питання прав дитини пов’язані зі спірними дискусіями про сімейні цінності, культурні чи релігійні традиції, відсутність інфраструктури, орієнтованої на дитину, або політичних ініціатив, направлених на досягнення добробуту дитини. Утім одним із впливових факторів є слабка договірна система моніторингу реалізації Конвенції.

Конвенція закріплює лише один механізм моніторингу дотримання її положень – надання звітів до її наглядового органу – Комітету у справах дитини. У відповідності з даною процедурою держави зобов’язані звітувати перед Комітетом щодо прогресу у виконанні положень Конвенції та вжитих заходів стосовно забезпечення та захисту прав дитини на своїй території. Завдяки такому «конструктивному діалогу» видаються критичні рекомендації та заключні зауваження. Іншого механізму моніторингу в Конвенції не передбачено. Можливість подання індивідуальних скарг або запитів дозволило б Комітету більш ефективно реагувати та вирішувати актуальні питання у справах дітей, створити свою міцну юридичну базу. Відсутністю таких традиційних інструментів значно ускладнює завдання для реалізації та моніторингу.

* аспірант кафедри зовнішньої політики і дипломатії Дипломатичної академії України при МЗС України.
Науковий керівник: проф. Білоусов М.М.

Україна на разі, приєднавшись до Конвенції ще у 1991 році, підготувала та представила свою четверту періодичну доповідь. Запропоноване на Спеціальній сесії ООН в інтересах дитини у 2002 році прийняття Національного плану дій в якості основи політики відбулося в Україні значно пізніше. Верховна Рада України затвердила Закон України «Про загальнодержавну програму «Національний план дій щодо виконання Конвенції ООН з прав дитини» 5 березня 2009 року. Підсумковий документ сесії також містить Зобов'язання держав щодо створення та укріплення інституційних національних органів з питань підтримки та моніторингу положення дітей, так званих незалежних омбудсманів. В Україні інститут омбудсмана з прав дитини був створений вже після чергового звітування у Комітеті. Проте, саме Уповноважений з прав дитини може забезпечувати роботу механізму скарг, консультування, виконувати комплексний та системний моніторинг дотримання прав дитини.

Очевидно, що попередні рекомендації Комітету враховані та виконані лише частково, українське законодавство щодо прав дитини продовжує залишатись декларативним. Проте реалізація будь-яких прав має бути в першу чергу заснована на ефективній та правдивій інформації, на реальному стані речей. Відповідальність за дотримання прав дитини має стати загальною турботою всього цивілізаційного світу.

Сліпченко А.*

УГОДА ПРО СПІЛЬНИЙ АВІАПРОСТІР З ЄС – ПРІОРИТЕТНИЙ ФОРМАТ УЧАСТІ УКРАЇНИ В ПРОГРАМІ «ЄДИНЕ ЄВРОПЕЙСЬКЕ НЕБО»

Формування єдиного європейського авіаційного простору має на меті об'єднати доволі різні за рівнем розвитку та умов функціонування повітряні території близько 60 європейських країн з понад 800 млн. населенням. Це є пріоритетною метою зовнішньої політики Європейських Співтовариств у сфері авіації. В 2006 році ЄС та його держави - члени підписали з 10 сусідніми країнами всеохоплюючу багатосторонню авіаційну угоду про створення єдиного авіаційного району в Європі (ЕСАА). В рамках цього спільного простору можуть здійснюватися польоти у будь-яку країну без жодних обмежень на вибір маршруту, частоту польотів та кількість авіакомпаній.

Функціонування спільного авіаційного простору дуже позитивно розглядається ЄС, оскільки воно забезпечує більш інтенсивний розвиток європейського сектору авіації та збільшення кількості пасажирів, що можуть літати без обмежень.

Керівна роль Європейського союзу на регіональному авіаційному ринку обумовлена його здатністю протистояти викликам глобалізації та забезпечувати швидкий розвиток галузі. Досягається це, зокрема, завдяки системі регуляторних правил, що отримали назву «Єдине європейське небо» (SES) і яка визначила технічні заходи з контролю та регулюванню єдиного авіаційного простору. В 2008 р. програма була доповнена пакетом актів «Єдине європейське небо II» (SES II) і визначила розмежування авіаційного простору в Європі на 9 зон контролю – Functional Airspace Blocks (FAB). Крім цього, в рамках програми SES здійснюється впровадження системи Single European Sky ATM Research (SESAR), що забезпечує застосування новітніх технологій в авіаційному секторі. Тому Співтовариства прагнуть поширити свій досвід і на сусідні країни через лібералізацію спільного повітряного простору. При цьому офіційними гаслами такого процесу виступають а) забезпечення однакових правил гри на єдиному ринку; б) посилення безпеки на загально європейському рівні, в) модернізація регуляторного середовища, зокрема управління повітряним рухом (АТМ), г) боротьба із зміною клімату (контроль за шкідливими викидами).

Україна, яка має ємний ринок авіаційних послуг, на якому діє тільки близько 30 вітчизняних компаній, має розгалужену інфраструктуру аеропортів та власну базу для літакобудування, розглядається ЄС як один із пріоритетних партнерів. Тому, відразу після ратифікації Угоди про певні аспекти повітряних перевезень між Україною та ЄС (13 жовтня 2006 року) на порядку денному стала підготовка та укладання Угоди між Європейським Союзом і його державами-членами й Україною про формування спільного авіаційного простору. Ця угода має базуватися на взаємному доступі до ринків авіаперевезень і свободі заснування, з рівними умовами конкуренції та визнанні однакових

* аспірант кафедри міжнародного права Інституту міжнародних відносин Київського національного університету імені Тараса Шевченка

Науковий керівник: доц. Григоров О.М.

правил, зокрема, у сфері безпеки польотів, авіаційної безпеки, управління повітряним рухом, а також гармонізації соціальної сфери та захисту навколишнього середовища. В у грудні 2007 року почався перший раунд переговорів. На сьогодні відбулося 5 раундів переговорів. На наступному, шостому, раунді передбачається розробити дорожню карту щодо створення спільного авіаційного простору між Україною та ЄС, а також віднайти спільне рішення щодо питання взаємного визнання сторонами сертифікатів та свідоцтв, визнання стороною ЄС авіаційних продуктів, вже сертифікованих Україною, та визначення конкретної дати відкриття ринку. Але є ряд питань суто практичного характеру, які уповільнюють процес переговорів. Зокрема серед них питання заправки паливом та аеронавігаційне обслуговування на території України, що коштують надто дорого, візові бар'єри для українських споживачів, відсутність зручних слотів (місць та часу) для обслуговування українських авіакомпаній в європейських аеропортах тощо. Крім цього, позицію України у переговорному процесі послаблює той факт, що її регуляторні норми у сфері авіації давно не відповідають вимогам часу, не забезпечують адекватну безпеку польотів, а інфраструктура аеропортів і парк літаків дуже зношені.

Таким чином, щоб стати конкурентоздатним учасником єдиного європейського ринку авіаційних послуг, Україна повинна: ліквідувати інфраструктурні «вузькі місця»; модернізувати авіаційну галузь у відповідності із європейськими стандартами; повністю імплементувати вимоги ЄС щодо безпеки; модернізувати системи управління повітряним рухом та аеронавігаційного обслуговування; забезпечити покращення технічних характеристик літаків. Без досягнення цих цілей Україна не отримає задекларованих переваг спільного повітряного простору – сильніша конкуренція на ринку (що означає нижчі тарифи на перевезення за вищої якості послуг), вищі стандарти безпеки, розвиток регіональних аеропортів, зростання замовлень на виробництво вітчизняних літаків. Натомість вітчизняні компанії можуть опинитися в новому регуляторному та бізнесовому середовищі, у якому швидко програють конкурентну боротьбу із європейськими компаніями, хоча споживачі, як українські, так і європейські повинні виграти за будь-якого сценарію.

Беручи до уваги все вище наведене, можна зазначити, що переговори щодо створення спільного авіаційного простору винятково важливі як для ЄС, так і для України, які прагнуть більш широких можливостей на ринку авіаційних послуг та задоволення транспортних потреб своїх громадян. На перший погляд, може здатися, що від лібералізації повітряного простору виграють компанії та споживачі передусім ЄС. Однак, «українське небо» потребує глобальних змін, зокрема суттєвого покращення законодавчої бази в сфері авіації, оскільки без оптимізації діяльності національного авіаційного сектору українська авіація взагалі не матиме перспектив у майбутньому. Тому створення спільного авіаційного простору з ЄС може виступити дуже сильним каталізатором стрімких позитивних змін на ринку авіаційних послуг України.

Ярош О.*

«СХЕМА ЗЕЛЕНИХ ІНВЕСТИЦІЙ» ЯК НОВИЙ МІЖНАРОДНО-ПРАВОВИЙ ЗАСІБ БОРОТЬБИ ЗІ ЗМІНОЮ КЛІМАТУ

Сьогодні питання зміни клімату займає один із пріоритетних пунктів в міжнародному порядку денному. Визнання актуальності проблеми було підтверджено прийняттям в 1992 році Рамкової конвенції ООН про зміну клімату (далі – РКЗК), а пізніше в 1997 році – Кіотського протоколу (далі – КП). Даний Протокол став першим міжнародно-правовим інструментом універсального характеру, який для вирішення глобальної екологічної проблеми використовує ринкові механізми, а саме: проекти спільного впровадження, механізм чистого розвитку та міжнародну торгівлю квотами.

З трьох «гнучких механізмів» КП для даного дослідження найбільший інтерес становить міжнародна торгівля квотами, оскільки саме вона є основою «схеми зелених інвестицій» (далі – СЗІ). Так, відповідно до ст. 17 КП сторони, які включені до Додатка В, можуть брати участь у торгівлі викидами з метою виконання своїх зобов'язань за ст. 3, будь-яка така торгівля має доповнювати внутрішні дії з метою виконання встановлених кількісних зобов'язань з обмеження та скорочення викидів [1]. Тобто, якщо країна не використовує на сто відсотків щорічний дозволений їй обсяг викидів парникових газів (квоти або так звані кредити квот), вона може продати залишок «гарячого повітря» [2] іншій країні.

Незважаючи на широке використання торгівлі квотами, даний «гнучкий механізм», як він закріплений в КП та Марракеських угодах 2001 року, є не зовсім ефективним для скорочення антропогенних викидів, оскільки не визначене цільове призначення коштів, які отримуються в результаті продажу країною квот, адже у разі витрачання одержаних грошових засобів з іншою метою, ніж боротьба зі зміною клімату, втрачається основна ідея як РКЗК, так і КП.

Тому в останні роки особливої популярності набула СЗІ, як більш удосконалений варіант міжнародної торгівлі квотами. СЗІ вперше була запропонована на шостій сесії Конференції Сторін РКЗК у 2001 році, однак не існує ні офіційного визначення, ні єдиної думки чи вимог КП щодо реалізації механізму зелених інвестицій. Його суть полягає в тому, що кошти, отримані від продажу квот, направляються на фінансування проектів зі скорочення викидів в країні продавця, а покупець квот має можливість проконтролювати їх цільове використання. Таким чином, вся угода набуває характеру участі покупця квот у фінансуванні проектів зі скорочення викидів на території країни продавця. Це в певній мірі поєднує схему зелених інвестицій із проектами спільного впровадження. Проте існують і суттєві відмінності. В рамках проекту спільного впровадження кошти отримує підприємство, яке безпосередньо реалізує проект, а іноземний інвестор отримує певну кількість одиниць скорочення викидів (ОСВ), які утворилися в результаті реалізації проекту. Під час здійснення «зеленої схеми» кошти спершу отримує уряд, який потім їх

* студентка 5 курсу спеціальності «міжнародне право» Інституту міжнародних відносин Київського національного університету імені Тараса Шевченка

Науковий керівник: доц. Медведєва М.О.

направляє на фінансування проектів зі скорочення викидів, а покупець отримує частину квоти на викиди, незалежно від реалізації цих проектів.

Основним принципом СЗІ є принцип конкуренції [3]. Його суть полягає, по-перше, в тому, що квоти повинні продаватися на ринковій шляхом проведення аукціону з метою виявлення справедливої ринкової ціни, і, по-друге, проекти, в які будуть направлені отримані кошти, також повинні відбиратися на конкурсній основі.

На сьогодні країнами-продавцями, які продемонстрували свій інтерес до СЗІ, є Болгарія, Литва, Чехія та Україна. В найближчому майбутньому «зелена схема» може бути використана Росією та Румунією. Для цих країн СЗІ є джерелом отримання доходу та можливістю вирішення ряду екологічних проблем. Потенційними покупцями є Японія, Нідерланди, Іспанія, Австрія та Канада [4].

14 липня 2008 року між урядами Японії та України був підписаний Меморандум про співробітництво у впровадженні Рамкової конвенції ООН про зміну клімату та Кіотського протоколу до неї у відповідності до Статей 6 та 17 Кіотського протоколу. Меморандум заклав основу для підписання 19 березня 2009 року Договору про продаж Японії квот України на викиди парникових газів в розмірі 30 млн. одиниць. Договір став першим в світі документом такого характеру, оскільки був підписаний за СЗІ. 24 лютого 2011 року проект зі скорочення викидів парникових газів в рамках цього договору почав успішно реалізовуватися. Цього дня після проведення ремонтних робіт була здана в експлуатацію Кримська республіканська установа «Клінічний госпіталь інвалідів та ветеранів війни». За рахунок коштів, отриманих Україною від продажу Японії одиниць встановленої кількості у госпіталі був утеплений фасад та були замінені дерев'яні віконні коробки на металопластикові. Вжиті заходи дадуть можливість скоротити викиди ПГ в атмосферу на 149 тонн на рік [5].

«Схема зелених інвестицій» довела свою ефективність та більшу екологічну обґрунтованість, як засобу боротьби зі зміною клімату, порівняно із торгівлею квотами. Її можна вважати четвертим ринковим механізмом, який сформувався поза рамками КП. На думку автора, в майбутньому було б доцільним замінити торгівлю квотами «схемою зелених інвестицій». Більше того, Україна як одна із учасниць першого в світі міжнародного договору, підписаного за СЗІ, могла б виступити ініціатором такої заміни під час Конференції Сторін РКЗК наприкінці 2011 року в Дурбані, на якій обговорюватимуться перспективи розробки та прийняття нової угоди про обмеження викидів парникових газів.

Література

1. Киотский протокол к Рамочной конвенции Организации Объединенных Наций об изменении климата от 16 февраля 2005 года. [Электронный ресурс]. – С. 18. - Режим доступа: <http://unfccc.int/resource/docs/convkp/kprus.pdf>. - Дата доступа: 29.09. 11
2. Жарова Л.В. Економічні механізми контролю за викидами парникових газів / за наук. ред. д-р. екон. наук, проф. Є.В. Хлобистова / Л.В. Жарова, М.В. Ільїна. – К. – Сімферополь: РВПС України НАН України, НДІ СРП, 2009. – С. 45
3. Глобальні зміни клімату: економіко-правові механізми імплементації Кіотського протоколу в Україні / За ред. Шевчука В.Я. – К.: Геопринт, 2005. – С. 57.
4. Хлобистов Є.В. Еколого-економічна оцінка механізму контролю за викидами парникових газів / Є.В. Хлобистов, М. В. Потабенко // Економічний журнал. – Суми, 2007. – № 3. – С. 23
5. Завершено перший проект в рамках схеми зелених інвестицій. [Електронний ресурс]. – Зелена хвиля, 2011. - Режим доступу: <http://ecoclubua.com/2011/02/zave-pershyj-proekt-szi/>. – Дата доступу: 29.09.11

Бровко О.*

ОСОБЛИВОСТІ ДИПЛОМАТИЧНОГО ЗАХИСТУ ЮРИДИЧНИХ ОСІБ ТА АКЦІОНЕРІВ У МІЖНАРОДНОМУ ПРАВІ

Відповідно до Проекту Статей Комісії ООН з міжнародного права (далі - Комісія) з питань дипломатичного захисту, ухвалених у 2006 році на 58-ій сесії Комісії, інститут дипломатичного захисту як право держави застосовується як по відношенню громадян, апатридів, біпатридів та біженців, а також по відношенню до юридичних осіб [1, с.3].

Проте належність юридичної особи до тієї чи іншої держави для цілей застосування норм міжнародного чи національного права зазвичай визначається за концепцією «громадянства» [3, с.64]. Однак поширення підходів, застосованих до фізичних осіб, де громадянство розуміється як політико-правовий зв'язок між відповідною особою та державою, що проявляється у їхніх взаємних правах та обов'язках [6], не завжди є доречним по відношенню до юридичних осіб [3, с.64-65].

Найбільш поширеною є концепція «громадянства» юридичної особи за місцем інкорпорації (або реєстрації) останньої. Тобто навіть у випадку, коли юридична особа зареєстрована відповідно до норм, наприклад, Кіпру, але основна її діяльність сконцентрована на території Маврикію, то все одно особистим законом такої корпорації буде Кіпр. Проте існує мало даних про те, що держава може заявляти претензію від імені держави лише на тій основі, що така корпорація зареєстрована за законами цієї держави.

Проте існують й інші теорії визначення громадянства, або точніше сказати – національності, юридичної особи. Серед них варто зазначити:

- Теорію «осілости» - особистий статус юридичної особи визначається за законодавством країни, де знаходиться її адміністративно-управлінський центр [4, с.143];
- Теорію «контролю» - правовий режим юридичної особи визначається за законодавством тієї держави, громадянами якої контролюється дана юридична особа або з якої походить основний капітал [4, с.143 - 144];
- Теорію «центру експлуатації», що означає місце здійснення господарської діяльності юридичної особи [4, с.143].

Зазначені питання мають не лише суто теоретичне, але й практичне значення, оскільки неодноразово перед Міжнародним Судом ООН (далі – МС ООН) поставало питання про національність юридичних осіб та здійснення дипломатичного захисту у зв'язку з цим.

Найбільш відомою є справа *Barcelona Traction*, суть якої полягала тому, що компанія з однойменною назвою була зареєстрована в Канаді та мала свої контору в цій же державі, проте основна її діяльність була сконцентрована на території Іспанії (Каталонії) [7]. Через відмову на перевід іноземної валюти для погашення стерлінгових облігаційних позичок, компанія була визнана неспроможною та до 1952 року перейшла до рук іспанців. Бельгія ж виступила на захист своїх акціонерів, оскільки це була єдина можливість право-

* студентка 4 курсу спеціальності «міжнародне право» Інституту міжнародних відносин Київського національного університету імені Тараса Шевченка

Науковий курівник: доц. Медведєва М.О.

вого захисту у зв'язку із нанесеною шкодою [3, с.162]. Проте МС ООН визнав, що Бельгія не мала правового інтересу в предметі претензії, і тому не став розглядати справу по суті постановивши, що право надання допомоги належало Канаді, проте це право було дискреційним.

Окрім цього МС ООН постановив, що акціонер має самостійні основи для захисту, якщо оскаржуваний акт направлений проти безпосередніх прав акціонера як такого, наприклад, проти права на отримання дивідендів. Захист акціонерів може бути виправданий, коли компанія є «повністю паралізованою», або «практично мертвою» [3, с.165]. Варто зазначити, що цей підхід знайшов вираження і вищезазначеному Проекті Статей з питань дипломатичного захисту, зокрема у статтях 11 та 12.

Важливим у рішення по справі *Barcelona Traction* було також те, що МС ООН визнав, що захист може бути наданий тоді, коли корпорація має «громадянство» тієї держави, яка відповідає за оспорованні акти.

Іншою важливою справою, що знаходилась на розгляді МС ООН, є справа *Diallo*, у якій Гвінея виступила на захист свого громадянина, чий права були порушені Демократичної Республікою Конго [8]. Важливо підкреслити, що МС ООН вкотре наголосив, що порушення прав юридичної особи не передбачає автоматичного порушення прав акціонерів [9]. Тобто у будь-якому разі юридична особа та її акціонери мають розглядатись окремо. Тому МС ООН визнав заперечення Демократичної Республіки Конго проти права Гвінеї на захист свого громадянина, який є акціонером, безпідставними.

На думку, судді Kubiowski у справі *Barcelona Traction* були створені непоборні бар'єри для захисту порушених прав акціонерів [9]. Проте на сьогодні в рамках укладання дво- та багатосторонніх договорів поширеною є практика захисту акціонерів своїх прав через механізми, запроваджені Вашингтонською Конвенцією 1965 року та Сеульською Конвенцією 1985 (International Centre for Settlement of Investment Disputes та Multilateral Investment Guarantee Agency відповідно).

Таким чином, питання здійснення дипломатичного захисту юридичних осіб та акціонерів мають принципового різний механізм функціонування. Проте у будь-якому разі дипломатичний захист має дискреційний характер, оскільки залишається правом, а не обов'язком держави.

Література

1. <Draft Articles on Diplomatic Protection> –http://untreaty.un.org/ilc/texts/instruments/english/draft%20articles/9_8_2006.pdf (19.10.2011)
2. <Draft Articles on Diplomatic Protection with commentaries> – http://untreaty.un.org/ilc/texts/instruments/english/commentaries/9_8_2006.pdf (19.10.2011)
3. Я. Броунли. Международное право. Книга вторая. – М.: Прогресс, 1977. – 506 с.
4. Міжнародне приватне право. Науково-практичний коментар Закону/За ред. доктора юрид. наук, проф. А. Довгєрта. – Х.: ТОВ «Одіссей». – 352 с.
5. Гомьєн Д. Европейская конвенция о правах человека и Европейская социальная хартия : право и практика / Д. Гомьєн, Д. Харрис, Л. Зваак. – М.: МНИМП, 1998. – 132 с.
6. Закон України «Про громадянство України» № 2235-III від 18.11.2001 р. // Офіційний вісник України – 2001. – 16.03.2001. – № 9.
7. <Barcelona Traction> - <http://www.icj-cij.org/docket/index.php?p1=3&p2=3&k=1a&case=50&code=bt2&p3=4> (19.10.2011)

8. <Diallo case> - <http://www.icj-cij.org/docket/index.php?p1=3&p2=3&code=gc&case=103&k=7a> (19.10.2011)
9. Case Note: Ahmadou Sadio Diallo. Melbourne Journal of International law.
10. Лукашук И.И. Дипломатическая защита / И.И. Лукашук. // Политика и право. - 2000. - № 8. - С. 109-117.
11. Malcolm N. Shaw. International law. Sixth edition, Cambridge University Press, 2008
12. Rosenne. The perplexities of modern international law. Martinus Nijhoff. Leiden/Boston, 2008

Волкова І.*

ДОЦІЛЬНІСТЬ ЗАПРОВАДЖЕННЯ В УКРАЇНІ СИСТЕМИ ВИБОРНОСТІ СУДДІВ. ДОСВІД США

Сьогодні часто говорять про те, що в судових органах суцільна корупція, що терміново необхідно міняти систему. Багато хто заявляє про необхідність ввести виборність суддів.

Виборність суддів в ряді країн - конституційний принцип судової системи, що означає, що всі або основна частина суддів у державі мають обиратися або безпосередньо населенням, або певним представницьким органом.

В даний час в демократичних державах даний принцип зустрічається досить рідко. Він реалізований тільки в Швейцарії, в ряді штатів США і частково в Японії.

Звернімося до практики США:

- Всі федеральні судді призначаються Президентом
- Щодо суддів у штатах, то практика зводиться до наступного:

1) Appointment (призначення суддів) є поширеним в наступних штатах: Каліфорнія, Мен, Нью-Джерсі, Вірджинія. Суть: у 4 штатах, судді призначаються губернатором або (у Південній Кароліні і Вірджинії) законодавчим органом. Призначення губернатором як правило, вимагає згоди верхньої палати законодавчого органу або участі спеціальної комісії, наприклад, такої, як виконавча рада. У більшості з цих штатів, строк повноважень складає від 6 до 14 років, а потім суддя може бути повторно призначений у тому ж порядку. У штаті Массачусетс, Нью-Гемпшир і Род-Айленд діє довічний або майже довічний строк призначення.

2) Merit selection (обрання, яке потрібно заслужити) поширене в наступних штатах: Аляска, Аризона, Колорадо, Коннектикут, Делавер, Флорида, Гавайї, Індіана, Айова, Канзас, Меріленд, Массачусетс, Міссурі, Небраска, Нью-Гемпшир, Оклахома, Род-Айленд, Південна Кароліна, Південна Дакота, Теннессі, Юта, Вермонт, Вайомінг. Суть: в 23 штатах спочатку кандидатура судді пропонується безпартійною комісією, потім, вибираючи із списку, губернатор штату призначає суддю. Після закінчення терміну відбуваються вибори, під час яких суддя є єдиним кандидатом, і виборці можуть або схвалити його кандидатуру на новий термін, або відхилити. Строки повноважень варіюються в різних штатах, але в цілому вони менше, ніж у тих штатах, в яких відбувається призначення.

3) Nonpartisan election (непартійний обрання) поширене в наступних штатах: Арканзас, Джорджія, Айдахо, Кентуккі, Мічиган, Міннесота, Міссісіпі, Монтана, Невада, Північна Кароліна, Північна Дакота, Огайо, Орегон, Вашингтон, Вісконсін. Суть: в 15 штатах судді балотуються на виборах. Їх політична приналежність не вказана у виборчому бюлетені, і тому виборці не знають, до якої політичної партії належить той чи інший кандидат. Ці судді також можуть балотуватися на наступних виборах. Строк повноважень складає від 6 до 10 років.

* студентка 4 курсу спеціальності «міжнародне право» Інституту міжнародних відносин Київського національного університету імені Тараса Шевченка

Науковий керівник: доц. Хонін В.М.

4) Partisan election (партійне обрання) поширене в наступних штатах: Алабама, Іллінойс, Луїзіана, Нью-Мексико, Нью-Йорк, Пенсільванія, Техас, штат Західна Вірджинія. Суть: у 8 державах судді балотуються на виборах як члени політичної партії. Строк перебування на посаді становить від 6 до 10 років. Потім суддя може переобиратися на повторний термін.

Проаналізуємо вищеназвані системи:

1) При системі «Appointment» призначення, зазвичай, є прерогативою якоїсь однієї гілки влади (у більшості західних країн, на які ми звикли рівнятися, судді призначаються главами держав або міністрами юстиції), що не є позитивним явищем.

2) При виборах суддів громадянами за системою «Partisan election» неминуче діє політичний фактор: коли вибирають суддю громадяни, то вони керуються не стільки його особистими якостями, скільки політичними переконаннями. А це приходиться у суперечність з об'єктивною вимогою максимально можливої деполітизації судової влади.

2) При виборах суддів за системами «Partisan election» та «Nonpartisan election» за перемогу своїх кандидатів все активніше борються бізнесмени, а також працюючі в судах юристи та їх об'єднання. За ними «підтягуються» і індивідуальні спонсори. В результаті суми, що виділяються на передвиборчі перегони, збільшуються настільки, що це підриває довіру громадськості до судів. Якщо кандидату в судді хтось дає гроші на передвиборчу кампанію і завдяки цьому він стає суддею, то чи зможе він потім залишатися неупередженим по відношенню до таких «фінансистів»? Адже виділяючи кошти на вибори судді, такі особи демонструють, що зацікавлені в ньому. Якщо згодом до судді надійдуть позови, пов'язані з компаніями, які фінансували його прихід на посаду, чи зможе він виносити об'єктивні рішення? Адже ж ні. Той, хто дає гроші на кампанію судді, може тиснути на нього, вимагаючи ухвалення певних рішень, подібно тому, як це відбувається при лобіюванні інтересів у законодавчих органах.

Висновок:

Звичайно, при будь-яких умовах чесні, прозорі, вільні, об'єктивні та конкурентні на основі закону вибори є більш кращими, ніж кулуарне, суб'єктивне призначення на посаду чи вибори з відтінком корупції та подальшим лобіюванням інтересів певних осіб. Також ідея виборності суддів є досить привабливою і з точки зору демократії, оскільки обрання мало б зробити суддів відповідальними перед громадськістю. На мій погляд, найбільш цікавою є так звана «Массачусетська система» призначення суддів або, як її ще називають, «Merit selection» яка, як вже було зазначено вище, діє в деяких штатах США. Цікава тому, що громадяни мають можливість ознайомитися не тільки з передвиборчими обіцянками, а й безпосередньо з діяльністю судді. Якщо суддя судить справедливо – то залишається на посаді. Якщо суддя виносить несправедливі рішення – громадяни відхиляють його кандидатуру на виборах, висловлюючи йому таким чином недовіру. Аналогічну систему можна було б запровадити і в Україні. З одного боку, це дало б можливість здійснити відбір на посаду суддів професійних і компетентних кандидатів, а з іншого – забезпечити реальний контроль з боку народу над окремими суддями та судовою системою в цілому.

Література

1. Гуценко К. Ф. Правосудие по-американски. – М., 1969.
2. Гуценко К. Ф. Судебная система США и ее классовая сущность. – М., Госюриздат, 1961.
3. Егоров С. А. Политическая юриспруденция США.- М., Наука, 1989.

4. Карлен Д. Американские суды: система и персонал. – Пер. с англ. В. А. Власихина. – М., «Прогресс», 1972.
5. Филиппов С. В. Судебная система в США. – М., Наука, 1980.
6. Фостер У.З. очерки политической истории Америки. – Пер. с англ. – 2-изд., М., Изд. Иностран. Лит., 1955.
7. Маринин С. Б. США: политика и управление. – М., Междунар. Отношения, 1967.
8. http://www.judicialselection.us/uploads/documents/Judging_the_Quality_of_Judicial_Sel_8EF0DC3806ED8.pdf
9. http://wiki.answers.com/Q/Are_state_judges_appointed_or_elected

Галушка М.*

МІЖНАРОДНЕ ПРАВО ОХОРОНИ КУЛЬТУРНИХ ЦІННОСТЕЙ ЯК ГАЛУЗЬ СУЧАСНОГО МІЖНАРОДНОГО ПРАВА: ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ

Вступ. Проблема охорони культурних цінностей, що існує так давно, як сама культура, переймала як античних мислителів, так і теоретиків сучасного міжнародного права [1, с.136; 3, с.26, 48]. Але останнім часом відбулися дві суттєві зміни. По-перше, у період цивілізаційних перетворень культура набуває істотно нового значення для суспільства як безцінне джерело інформації. По-друге, глобалізаційні процеси, що охопили майже всі сфери сучасного життя призвели до інтенсифікації міжнародних відносин, не в останню чергу таких, що торкаються культурних цінностей. [1, с.136]. Всесвітня культурна спадщина виступає в ролі об'єкта міждержавних відносин, спрямованих на охорону, збереження, використання, дослідження культурної спадщини в цілому, її популяризації, а також в межах співробітництва в боротьбі з міжнародною злочинністю. При цьому нормативно-правова база виявляється неспроможною врегульовувати широкий спектр відносин, що складаються між державами, міжнародними організаціями та індивідами, а також нездатною вирішити низку гострих проблем, що виникають в даній сфері. Ці проблеми можна умовно поділити на три групи:

1) Проблеми охорони всесвітньої культурної спадщини від природних та антропогенних загроз (від руйнівних війн до природних катаклізмів), у тому числі і нематеріальної культурної спадщини корінних народів, яку мов маленьку рибину поглинають щелепи глобалізаційного левіафана.

2) Майнові спори щодо реституції культурних цінностей, особливо рухомих, що виникають як на вищому рівні між державами (нещодавні високопрофільні справи щодо викрадення предметів культури під час Голокосту німецькими владними органами та військовими, а також повернення коштовностей і об'єктів мистецтва у володіння аристократичним сім'ям, які були змушені покинути Росію в 1917 р., справа Байелер пр. Італії про обсяг приватної власності на предмети античності та ін.)

3) Боротьба з міжнародною злочинністю, що посягає на всесвітню культурну спадщину: крадіжка, контрабанда, незаконне вивезення предметів культури за кордон, нелегальна екскавація – так звана чорна археологія, яка на сьогодні обирає безпрецедентних обсягів у Китаї, Перу та країнах Середземного моря.

Необхідно відзначити, що ефективне вирішення даних проблем можливе лише за умови, що воно буде спиратись на чинні норми як міжнародного, так і національного права, які передбачають механізми регулювання найбільш дискусійних аспектів міжнародних культурних відносин, відповідальність за порушення загальнообов'язкових норм, і що саме головне – закріплюють на законодавчому рівні фундаментальні принципи даної галузі, які приймають до уваги особливий статус об'єктів культури.

* студентка 4 курсу спеціальності «міжнародне право» Інституту міжнародних відносин Київського національного університету імені Тараса Шевченка

Науковий керівник: ас. Льовін А.В.

Наука міжнародного права надає найбільш загальне визначення МП ОКЦ як галузь МП, принципи, норми якої регулюють відносини суб'єктів (насамперед держав і спеціальних міжнародних організацій) у сфері охорони, збереження, використання, дослідження культурної спадщини в цілому, відновлення історичного середовища та спрямовані на задоволення культурних прав людини [2, с.24-25].

Під егідою ЮНЕСКО у сфері охорони культур, цінностей укладені й набули чинності 4 універсальні акти (Конвенція про захист культурних цінностей у випадку збройного конфлікту 1954 та Протокол до неї, Конвенція про заходи, спрямовані на заборону і запобігання незаконному ввезенню, вивезенню та передачі права власності на культурні цінності, 1970 і Конвенція про охорону всесвітньої культурної та природної спадщини 1972). Конвенціями ЮНЕСКО введено в юридичний обіг поняття «культурна спадщина людства», з 2003 р. також «нематеріальна спадщина людства» [4].

Висновки:

1) Міжнародне право охорони культурних цінностей (МП ОКЦ) можна виокремити як самостійну галузь сучасного міжнародного права, що знаходиться у стані активного формування. Підставами для такого твердження є наявність специфічного об'єкта регулювання – культурної спадщини людства, специфічних інститутів, принципів галузі, а також наявності нормативної бази, хоча у ній і переважають диспозитивні норми та норми «м'якого права».

2) Виокремлення МП ОКЦ як самостійної галузі МП має практичне значення. Саме специфічність об'єкту даної галузі – культурної спадщини людства – вимагає розробки особливих правових режимів в межах окремої галузі МП. Сприяння розвитку МП ОКЦ є одним із основних засобів вирішення тих гострих проблем, які постали перед людством в останні десятиліття, таких як масове знищення археологічних пам'яток, зникнення нематеріальної спадщини людства, неконтрольоване зростання міжнародної злочинності, пов'язаної з об'єктами культури.

3) Нині в галузі МП ОКЦ переважають норми «м'якого права», що не відповідає викликам часу і неспроможне забезпечити належне регулювання міжнародних культурних відносин, а також відносин, в яких об'єктом виступає культурна спадщина людства. Розробка імперативних норм МП ОКЦ, які б зобов'язували держав забезпечувати охорону, збереження, використання, дослідження, популяризацію культурної спадщини в цілому, має супроводжуватись розбудовою національного законодавства стосовно впровадження норм МП в даній сфері. Саме на національному рівні необхідно передбачити адміністративну та кримінальну відповідальність за недотримання норм МП ОКЦ.

4) Виокремлення МК ОКЦ як самостійної галузі МП не означає його герметизацію. МК ОКЦ нерозривно пов'язано з такими галузями МП, як міжнародне кримінальне право, міжнародне гуманітарне право, право міжнародних організацій. Здобутки цих усталених галузей можуть бути використані для вирішення специфічних завдань, покладених на МК ОКЦ. Боротьба з міжнародною злочинністю у сфері культури залишається явищем відносно недослідженим, оскільки загальна наука міжнародного кримінального права не завжди бере до уваги специфічності культурної спадщини людства як об'єкту МП відносин. Практична необхідність подальшого дослідження її чинників, суб'єктів, методів вбачається в необхідності розробки дієвих методів боротьби з цим ганебним і небезпечним для всього людства явищем, що неможливе без наявності достовірної і диверсифікованої інформації.

Література:

1. Акуленко В.І., Мельничук О.І. Міжнародне право охорони культурної спадщини. – К., 2007.
2. Богуславський М.М. Международная охрана культурных ценностей. – М.: Международные отношения, 1979.
3. Баскин Ю.Я., Фельдман Д.И. История международного права. – М.: Международные отношения, 1990. – С. 23, 48.
4. Максимов В.В. Правова охорона культурних цінностей у конвенціях ЮНЕСКО: Дис. канд. юрид. наук: 12.00.11. – К., 1997.

Задорожній І.*

МІЖНАРОДНО-ПРАВОВІ ПИТАННЯ УЧАСТІ УКРАЇНИ В МИТНОМУ СОЮЗІ ТА ЗВТ З ЄС

Актуальність Митний союз (Custom union) - тип міжнародної інтеграції, що передбачає погоджене скасування країнами - учасниками такого об'єднання національних митних тарифів і введення загального митного тарифу і єдиної системи нетарифного регулювання торгівлі відносно третіх країн; утворення єдиної митної території. Звичайно, країни - учасники митного союзу домовляються про створення міждержавних органів, що координують проведення погодженої зовнішньоторговельної політики. Фактично мова йде про форму міждержавної інтеграції, що передбачає створення наднаціональних органів. У цьому плані митний союз є набагато більш жорсткою формою інтеграції, ніж, наприклад, зона вільної торгівлі. Зона вільної торгівлі (Free trade area) - тип міжнародної інтеграції, при якій країни-учасниці скасовують мита, податки й збори, а також кількісні обмеження у взаємній торгівлі. За кожною країною-учасницею зберігається право на самостійне й незалежне визначення режиму торгівлі стосовно третіх країн. Очевидним юридичним ускладненням при розгляді можливості укладання Україною Митного союзу з Росією, Казахстаном і Білоруссю є те, що Україна є єдиним із цих чотирьох країн членом СОТ. Ще зовсім недавно здавалося, що Україна твердою ходою йде в зону вільної торгівлі з Європейським союзом, але у нашої держави з'явився ще один варіант, який не можна залишити поза увагою, існує дилема, - зона вільної торгівлі з ЄС або Митний союз із Росією, Білоруссю й Казахстаном. Треба сказати, що членство України в МС Євразійського економічного союзу, безумовно, несумісно із вступом України в Євросоюз, тому що виключає одночасне членство в різних митних союзах. Також існує ряд юридичних перешкод для нашої країни щодо вступу до Митного союзу. Постановка проблеми Росія, Білорусія й Казахстан не мають наміру зупинятися на створенні Митного союзу, що запрацював з 2010 року, і Єдиного економічного простору, що почне діяти з 2012 року. У наступному році вони підпишуть договір про формування Євразійського економічного союзу, що запрацює із 2013 року. На першому етапі Євразійський союз буде лише формальною назвою для єдиного економічного простору, у перспективі він передбачає появу єдиної валюти. Очевидним юридичним ускладненням при розгляді можливості укладання Україною Митного союзу з Росією, Казахстаном і Білоруссю є те, що Україна є єдиним із цих чотирьох країн членом Всесвітньої торгової організації. Це значить, що Україна підпорядковується правилам і обмеженням СОТ щодо того, у які митні союзи вона може вступати як член СОТ. Це існуюча на сьогодні проблема, але це може змінитися в майбутньому, якщо Росія, Казахстан і Білорусь вступлять у СОТ, що відкриє нові можливості для України легально створювати торговельні коаліції з іншими країнами. Крім того, необхідно звернути увагу на можливість застосування юридичних санкцій у випадку, якщо Україною будуть порушені положення СОТ при вступі в Митний

* студент 4 курсу спеціальності «міжнародне право» Інституту міжнародних відносин Київського національного університету імені Тараса Шевченка

Науковий керівник: доц. Медведєва М.О.

союз. Україна має і юридичні обмеження, що не дозволяють їй стати членом Митного союзу. Адже він передбачає існування наднаціонального органу - комісії Митного союзу. Рішення цієї комісії має приймати над національним правом країни-учасниці альянсу. Однак Конституція України не допускає існування наднаціонального органу. Законом України «Про засади внутрішньої і зовнішньої політики» європейська інтеграція визначається одним із головних зовнішньополітичних пріоритетів України, першочерговим завданням на найближчу перспективу є завершення переговорів та підписання угоди про створення зони вільної торгівлі між Україною та ЄС як невід'ємної частини угоди про асоціацію з ЄС. Саме запровадження стандартів Ради Європи у сфері демократії, верховенства права і прав людини слід розглядати як головний політичний пріоритет держави та ключовий механізм досягнення відповідності України передусім політичним критеріям членства в Євросоюзі. Для України інтеграція до Європейського економічного простору, а в перспективі і політична інтеграція до ЄС, є реальним майбутнім. Стратегія інтеграції України до Європейського Союзу має забезпечити входження держави до європейського політичного (в тому числі у сфері зовнішньої політики і політики безпеки), інформаційного, економічного і правового простору. ВИСНОВОК Отже, для багатьох експертів зараз ідея участі України в Митному союзі країн Євразійського економічного союзу виглядає практично неможливою для реалізації. Розглянувши питання вибору, що стоїть перед Україною щодо створення зони вільної торгівлі з ЄС чи вступу до Митного союзу, всі за та проти, я вважаю доцільним зробити вибір на користь створення зони вільної торгівлі з ЄС, оскільки митний союз є більш жорсткою формою інтеграції, ніж зона вільної торгівлі. Також важливо зазначити, що вступ до ЗВТ з ЄС не має юридичних перешкод для України, ні в міжнародному, ні в національному. На відміну від Митного союзу, що суперечить нормам членства у СОТ, Конституції та загальному курсу України до Євроінтеграції.

Література

1. Право Європейського Союзу: Підручник / За ред. В. І. Муравйова. – К.: Юрінком Інтер. – 2011. – 704 с.
2. Смирнова К. В. Європейська інтеграція та Україна. – Право України. – 2011. – № 4. – С. 153–158.
3. Шульга Р. Р. Джерела правового регулювання надання послуг: господарсько-правовий аспект. – Митна справа. – 2011. – № 1 (73). – Частина 2. – С. 352–356.
4. <http://www.niss.gov.ua/articles>
5. <http://www.pda.coolreferat.com>
6. <http://zakon1.rada.gov.ua>

Ксьондзик К.*

МІЖНАРОДНО-ПРАВОВІ МЕХАНІЗМИ РЕГУЛЮВАННЯ МІГРАЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ

Останнім часом все більшу увагу дослідників привертає проблема збільшення кількості мігрантів внаслідок різних політичних, соціальних, економічних причин, внаслідок перенаселення в певних регіонах та, перш за все, внаслідок екологічних катастроф та природних катаклізмів.

Крім того, піднімаються питання вимушеної міграції, режимів вільного пересування, тенденція до посилення контролю на кордонах, перевірка біометричних даних при перетині кордону мігрантами та ряд інших аспектів, яких раніше національні правові системи не знали [1].

Здавалося б, що питання переміщення великої кількості населення виникало і раніше, зокрема внаслідок війн, військових конфліктів, кліматичних змін. Проте, глобалізація як феномен останніх десятиріч змінила підхід до таких масових явищ, оскільки ми вже не можемо не реагувати на процеси, які в силу пов'язаності світового суспільства безпосередньо впливають на нас.

Таким чином, все більшу увагу науковців привертають саме правові механізми регулювання міграції, і насамперед, їх міжнародний аспект. Тут поки що годі нарікати, оскільки інструментів, які на даний момент мають в своєму арсеналі Міжнародна організація з міграції та національні уряди, достатньо.

Проте, швидкий розвиток суспільства і неймовірні темпи глобалізації при тому, що рівень економічного та соціального добробуту, стандарти в галузі прав людини, політична та правова культура в різних регіонах світу різко відрізняються, можуть поставити нові завдання перед світовою спільнотою.

На даний момент основною інституцією в галузі забезпечення дотримання прав мігрантів є саме Міжнародна організація з міграції. Із самого початку свого створення в 1951 році вона працювала як регіональний орган – Тимчасовий Міжурядовий комітет з питань руху мігрантів з Європи, з 1952-го – як постійний орган – Міжурядовий Комітет з питань Європейської міграції, з 1980-го року як Міжурядовий Комітет з міграції, і лише в 1989 році вона перетворилася на Міжнародну організацію з міграції.

Мабуть, саме такий довгий процес становлення МОМ став причиною того, що практично всі універсальні міжнародно-правові документи в галузі захисту прав мігрантів приймалися або на рівні ООН в цілому, як конвенції або як акти м'якого права, або в рамках Міжнародної організації праці.

До таких документів ми, зокрема, можемо віднести:

- ∅ Міжнародний пакт про громадянські та політичні права 1966 р.
- ∅ Конвенція про статус біженців 1951 р. та Протокол до неї 1967 р.
- ∅ Конвенція про скорочення випадків безгромадянства 1961 р.

* студентка 4 курсу спеціальності «міжнародне право» Інституту міжнародних відносин Київського національного університету імені Тараса Шевченка

Науковий курівник: доц. Хонін В.М.

∅ Конвенція МОП про зловживання в галузі міграції та про забезпечення трудящим-мігрантам рівності можливостей та ставлення 1975р.

∅ Міжнародна конвенція про захист прав трудящих-мігрантів та членів їх сімей 1990 р.

Окрім того, права мігрантів захищаються на рівні Верховного комісара ООН з прав людини. Існує Спеціальний доповідач з прав мігрантів, мандат якого поширюється на всі країни, та Комітет з питань трудящих-мігрантів [2].

Проте, назви вищезазначених документів та органів нашою думкою, що довгий час в міжнародному праві переважав підхід, відповідно до якого міжнародні організації захищали виключно права трудящих мігрантів, а права іншого населення, що мігрувало, захищалися в рамках інституту захисту біженців.

Можливо, для XX століття цього було досить, проте XXI століття ставить нові виклики. За даними МОМ за останні 10 років кількість мігрантів зросла зі 150 мільйонів у 2000 році до 214 мільйонів сьогодні. Що цікаво, 49% усіх мігрантів становлять жінки [4].

Країнами з високим рівнем мігрантів є Катар – 87%, ОАЕ – 70%, Йорданія – 46% , Сінгапур – 41% та Саудівська Аравія – 28%.

Низький відсоток мігрантів можна спостерігати в Південній Африці, Словаччині, Туреччині, Японії, Нігерії, Румунії, Індії та в Індонезії [5].

Розвинені країни Європи, Австралія та Нова Зеландія посилюють контроль на кордонах, обмежують рух мігрантів до своєї країни. Якщо країни зі стабільною демографічною ситуацією можуть собі це дозволити, то країни ЄС, де все інтенсивніше відбувається процес старіння населення, стикаються з проблемою недостатньої кількості трудових ресурсів. Раніше цю різницю вони могли зменшити за рахунок мігрантів, але тут теж не все так просто.

Приїзд великої кількості іноземців, особливо якщо вони сповідують іншу релігію, мають іншу культуру та традиції, створює соціальну напруженість в країні, збільшує розрив між багатим та бідним населенням.

У майбутньому перед суспільством можуть постати нові виклики, пов'язані з глобальною зміною клімату та перенаселенням. Як наслідок процес міграції набуде абсолютно нових масштабів, а на даний момент МОМ не має дієвих міжнародно-правових механізмів, які б регулювали такі питання як:

- ∅ квотування кількості мігрантів;
- ∅ розміщення «екологічних» мігрантів та захист їх прав;
- ∅ працевлаштування вимушених мігрантів;
- ∅ соціальний захист вимушених мігрантів
- ∅ та ряд інших питань, пов'язаних з глобальними катаклізмами

Таким чином, перш за все, необхідно розробити нову міжнародно-правову базу для уніфікованого регулювання цих питань, щоб уникнути конфліктів на рівні держав та забезпечити захист прав людини.

Література

1. International Migration Law: Developing Paradigms and Key Challenges/ T.A. Aleinikoff and V. Chetail; T.M.C. Asser Press, 2003.
2. <Special Rapporteur on the human rights of migrants> - <http://www.ohchr.org/EN/Issues/Migration/SRMigrants/Pages/SRMigrantsIndex.aspx> (19.10.2011)
3. <Committee on Migrant Workers> - <http://www2.ohchr.org/english/bodies/cmw/index.htm> (19.10.2011)

4. <United Nations Department of Economic and Social Affairs (UN DESA), Trends in International Migrant Stock: The 2008 Revision> - <http://esa.un.org/migration/index.asp?panel=1> (19.10.2011)
5. <IOM, World Migration Report 2010> - <http://www.publications.iom.int>. (19.10.2011)

Троц В.*

СУПЕРЕЧКА МІЖ УКРАЇНОЮ ТА РУМУНІЄЮ ЩОДО БУДІВНИЦТВА КАНАЛУ ДУНАЙ – ЧОРНЕ МОРЕ

Українсько-румунські відносини на початку ХХІ ст. знаходяться в епіцентрі міжнародної та громадської уваги. Значна частина дослідників, політологів, експертів з міжнародних відносин відзначає, що вони на сучасному етапі набули ознак зовнішньополітичної конфронтації, яка відображається, в основному, на стані двосторонніх контактів. Фактично українсько-румунський фрагмент міжнародних відносин сьогодні став вузловим елементом політичного напруження в Центральній та Південно-Східній Європі.

На сучасному етапі Румунія посідає важливе місце у зовнішньополітичних інтересах України, що зумовлено багатьма факторами. Зокрема, суміжним кордоном, спільністю орієнтирів на європейську інтеграцію, широкими потенційними можливостями для розвитку взаємовигідного торговельно-економічного співробітництва, а також проживанням у цих країнах, відповідно, української та румунської меншин. Проте, у відносинах двох держав спостерігалась відкрита зовнішньополітична конфронтація у питаннях дотримання прав національних меншин, статусу острова Зміїний, будівництва Україною каналу «Дунай – Чорне море», висунення територіальних претензій до України тощо.

Сьогодні я хочу розглянути одну з головних проблем сучасних українсько-румунських відносин це - суперечка між цими країнами щодо будівництва каналу «Дунай-Чорне море», яку Україна розпочала в травні 2004 р. Румунія звернулася до міжнародних інстанцій з протестом проти поглиблення Україною гирла Бистре, заявляючи, що це може спричинити екологічну катастрофу. Українська сторона запевняє, що експертиза була проведена, і для прискорення справи надала Бухаресту на ознайомлення всі необхідні документи. Причиною побоювань офіційного Бухареста був зовсім не екологічний «альтруїзм», а можлива втрата монополії на проходження кораблів із Дунаю у Чорне море. Якщо Україна припинить будівництво судноплавного каналу, то Румунія збереже монопольне право на вихід до моря. В результаті українські судна змушені щороку платити близько 2 млн. доларів за прохід у Чорне море через румунські канали. Отже, незважаючи на дорожнечу відновлювальних робіт (вартість першого етапу очищення і розширення каналу сягає 14,7 млн. доларів), Україна сподівається заробляти на новому проході 50 тис. доларів на рік. На порядку денному постало питання жорсткої економічної конкуренції щодо недопущення України до економічно вигідних варіантів навігації.

Ситуація ускладнилася у зв'язку з розповсюдженням румунською стороною необ'єктивної інформації про екологічний стан у регіоні, який за наполяганням Румунії погіршиться в разі відновлення судноплавного українського каналу. Румунська сторона вдалася до анти правних дій на Дунаї: ліквідовувала буї, забороняла іноземним

* студентки 4 курсу спеціальності «міжнародне право» Інституту міжнародних відносин Київського Національного Університету імені Тараса Шевченка

Науковий керівник: доц. Медведєва М.О.

туристичним суднам пересуватися річкою тощо. Отже, Бухарест вдався до неправомірних дій з недопущення міжнародної навігації на річковій прикордонній ділянці глибоководного суднового ходу. Українська сторона закликала Румунію дотримуватися вимог міжнародного права, а також звернулася до міжнародних без-пекових структур із роз'ясненням ситуації. У жовтні 2004 р. в Ізмаїлі за ініціативи української сторони відбулись українсько-румунські переговори з урегулювання ситуації, яка склалася на річній ділянці (р. Дунай) спільного українсько-румунського державного кордону, що торкалися питання створення умов для безпечної експлуатації першої черги відновлюваного глибоководного суднового ходу «Дунай — Чорне море», збереження та розвитку добросусідських українсько-румунських відносин. Сторони домовилися створити українсько-румунську робочу групу *ad hoc* із представників транспортних та прикордонних відомств і визначили орієнтовну дату початку її роботи.

Для ознайомлення світової спільноти із суттю справи щодо каналу Дунай — Чорне море Україна презентувала на 18-й сесії Міжнародної координаційної ради Програми ЮНЕСКО «Людина і біосфера» (восени 2004 р.) проект поновлення судноплавства в українській частині дельти Дунаю. Члени ради позитивно оцінили проект, наголосивши, що Україна виконала свої зобов'язання і вжила заходів для посилення природоохоронної функції Дунайського біосферного заповідника.

13—14 грудня 2004 р. у Відні (Австрія) відбулася зустріч міністрів охорони довкілля країн — членів Міжнародної комісії з захисту р. Дунай та засідання Постійної робочої групи Комісії, в рамках якої проведено заходи з нагоди 10-річчя підписання Конвенції із співробітництва щодо захисту та сталого використання р. Дунай. Україна ратифікувала цю Конвенцію 2003 р., набувши повноправного членства в організації. На сучасному етапі українські спеціалісти та експерти залучаються на постійній основі до реалізації основних напрямів діяльності Комісії та співпрацюють у важливих для України сферах запобігання та подолання екологічних небезпек, поліпшення якості води, зниження рівня забруднення та антропогенного тиску на навколишнє природне середовище Дунайського регіону. Українські фахівці співпрацюють в усіх робочих групах Комісії.

Прикладом особливої уваги, яку надають міжнародні інституції даній проблематиці, слугує і той факт, що до планів роботи Комісії, завдяки неодноразовим зверненням України, внесено питання негативного впливу антропогенної діяльності Румунії на ситуацію в дельті.

Щоб захистити вітчизняні інтереси в експлуатації саме українського шляху товарних і пасажирських потоків, Україна може задіяти як двосторонні, так і багатосторонні міжнародно-правові механізми. Основним аргументом, який висуває Україна, є неприпустимість монополізації або монопольного володіння, що в міжнародних відносинах розглядається джерелом зазіхання на права інших. У даному разі Румунія намагається виступити монополістом, зайняти домінуючу позицію, щоб диктувати іншим країнам монопольну ціну на надані послуги проходження каналом.

У протистоянні румунській політиці Україна залучає механізм двосторонніх відносин з іншими країнами, зацікавленими у більш дешевому українському шляху. Серед багатосторонніх міжнародних важелів до розв'язання проблеми судноплавства залучено й механізм міжнародних структур, як Організація Чорноморського економічного співробітництва (ОЧЕС), повноправним учасником якої є і Україна, Росія, Румунія тощо, а серед спостерігачів — Польща, а також ГУАМ. Таким чином, можна поступово перемістити питання каналу Дунай — Чорне море з політичної в суто економічну площину.

Вже 8 квітня 2009 р. Україна завершила будівництво майже двокілометрової греблі на вході до Дунаю. Насип, що змінив перебіг річки для проходу суден по українському каналу, приймав президент В. Ющенко, який відзначив: «Ми затверджуємо свою геоекономічну, геополітичну присутність тут. Бо це найкращий, оптимальний варіант уніфікації із 7-м транспортним європейським коридором, який дає простір для формування транспортних перевезень на Кавказ, Середню Азію і далі на Схід».

Отже, весь комплекс українсько-румунських непорозумінь включає в себе як дипломатичні натяки на територіальні претензії Румунії до України, так і розбіжності щодо реалізації Україною різноманітних економічних проектів.

Проте на українсько-румунському напрямку сьогодні нашою державою досягнуті певні результати, зокрема підписана угода про режим державного кордону, здійснена делімітація континентального шельфу, відновлений власний суднохідний канал «Дунай – Чорне море». Невирішеними залишаються, в основному, політико-ідеологічні питання щодо проблеми національних меншин та бажання Румунії приєднати свої «історичні території». Сьогодні подібні виклики ставлять перед українською дипломатією завдання більш відповідально та консолідовано захищати національні інтереси. Найбільш перспективним методом для цього має стати пошук компромісу та виведення за дужки заполітизованих та надуманих претензій та звинувачень.

Література

1. Договір між Україною та Румунією про режим українсько-румунського державного кордону, співробітництво та взаємну допомогу з прикордонних питань. – // <http://zakon.rada.gov.ua/>
2. Гакман С. Проблеми українсько-румунського прикордоння.
3. Буркинський Б. Будівництво ГСХ «Дунай – Чорне море» на українській ділянці дельти Дунаю // Наук. Вісн. ОДЕУ.- 2002.
4. Вишневецький В. Судноплавство в дельті Дунаю: конкурентний шторм при екологічному штилі // Урядовий кур'єр. – 2004.
5. Додаток до Договору про відносини добросусідства і співробітництва між Україною та Румунією від 2 червня 1997 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov>.

Кривецька О.*

БІОПІРАТСТВО. МІЖНАРОДНО-ПРАВОВА ПОЗИЦІЯ ЩОДО СПІВВІДНОШЕННЯ ІНТЕРЕСІВ ЛЮДСТВА, ДЕРЖАВИ, КОРИННИХ НАРОДІВ І ТРАНСНАЦІОНАЛЬНИХ КОМПАНІЙ

Ніщо так не впливає на розвиток сучасного міжнародного права, як людський інтелект. Саме людина, удосконалюючи набуті століттями знання, часто із використанням ресурсів природи, спонукає право розробляти нові норми і стандарти. При цьому право відкриває себе по-новому, стикаючись із внутрішніми протиріччями, адже інтелектуальна діяльність людини вибудовує систему часто неузгоджених зв'язків всередині себе самої. Прикладом такої неузгодженості є біопіратство, що породжує ряд етичних і правових суперечностей, які автор статті вбачає в наступному.

- Біопіратство – явний приклад лобіювання приватних інтересів монополій, які порушують права корінних народів, патентуючи їх генетичні ресурси і традиційні знання корінних народів, а також технологій, похідних від цих знань, а також гальмують розвиток науки, обмежуючи доступ до цих відкриттів [4].
- Такі технології можуть бути застосовані в насильницьких цілях, тобто для виробництва біологічної зброї.
- Відсутній єдиний міжнародно-правовий документ, який би регулював режим використання та застосування запатентованих об'єктів.
- Внаслідок відсутності узгодженого правового механізму «країни походження генетичних ресурсів» [1, ст.2] не отримують компенсацій за використання їх досвіду та природного багатства і не мають права вимагати звіту про цілі та результати

На сьогоднішній день міжнародним організаціям не вдалося вивести єдиного підходу навіть до правової доцільності патентування генетичних ресурсів і біотехнологій, не кажучи вже про конкретні механізми та стратегії. Проаналізувавши різні джерела, М.О. Медведєва все-таки дійшла висновку, що на рівні міжнародного права існує тенденція до того, щоб дозволяти патентувати біотехнологічні продукти і методи, однак заборонити розповсюдження захисту права інтелектуальної власності на генетичні ресурси, які не є результатом людської винахідливості, з метою забезпечувати привілеї дослідникам і фермерам [3, с.121].

Згідно з цією позицією, біопіратство набуває правового захисту і формально перестає бути проблемою, що насправді таїть величезну небезпеку. Як уже було зазначено вище, з розвитком технологій біопіратство цілком може стати одним із інструментів біотероризму. Крім того, із даною практикою тісно пов'язане патентування послідовностей генів [4], що не дозволяє науковцям вільно проводити дослідження, особливо у сфері медицини. З цього випливає ще один недолік біопіратства – патентування фармацевтичними компаніями (переважно США) традиційних аювердичних рецептів. Лише цих трьох прикладів достатньо для того, щоб усвідомити злочинність і небезпеку даної практики патентування по відношенню до прав людини і всієї світової спільноти.

* студентка 3 курсу спеціальності «міжнародне право» Інституту міжнародних відносин Київського національного університету імені Тараса Шевченка

Науковий керівник: доц. Хонін В.М.

Отже, на сучасному етапі біопіратство – це сфера протистояння людського досвіду в особі корінних народів, людського інтелекту на прикладі наукових розробок і людського егоїзму, втіленого в ТНК, які використовують у комерційних цілях і досвід, і інтелект. Завдання міжнародного права полягає в тому, щоб за допомогою вироблених підходів і уніфікованих норм перетворити цю конфронтацію у взаємодію. Перший крок до такого взаємопроникнення – це визнання світової важливості за генетичними ресурсами, переходять із категорії знань корінних народів у надбання всього людства.

Етично-правова проблема біопіратства полягає ще й у тому, що досягнення інтелектуальної діяльності потрапляють у «чорну діру авторського права» [6], а спільний досвід, який може пригодитися у боротьбі з голодом, бідністю, продовольчою кризою та іншими випробуваннями сьогодення [2], перетворюється в інструмент задоволення корпоративних інтересів. Ми пропонуємо створити на міжнародному рівні універсальний документ, що регулював би тільки дане питання на основі такого головного принципу: традиційні знання і технології, визнані як загальнопрактиковані, не підлягають патентуванню. Під загальнопрактикованістю слід розуміти застосування таких об'єктів протягом строку продуктивної діяльності більше, ніж одного покоління. При цьому документ повинен містити чітко прописані тривалість такого строку, правила та особливості режиму використання об'єктів і справедливого поділу вигод для кожної сфери, де може мати місце біопіратство, а також встановлювати заходи контролю над реалізацією у мирних цілях технологій, на які не поширюється дана «презумпція».

Крім того, документ передбачатиме конкретні санкції за порушення таких *jus cogens*, які здійснюватиме міжнародний трибунал. І, що найголовніше, даним актом буде припинено дію всіх інших джерел, які різними методами та з політичних міркувань окремих суб'єктів міжнародного права регулювали відносини біопіратства та спричиняли колізії у цій сфері. Діятиме принцип пріоритетності спеціального закону над загальним.

Для реалізації поставлених завдань на основі конкретної норми буде створена спеціальна і єдина міжнародно-правова інституція у складі представників усіх держав світу і неурядових організацій – із охорони як природи, так і інтелектуальної власності. Таким чином захист природної різноманітності, здоров'я населення, світової безпеки та прав людини від біопіратства забезпечуватиметься з позицій узгодженості та етичності, а всі декларативні підходи, регулятивні принципи та правозастосовчі рішення матимуть обов'язковий характер і одне нормативне джерело.

Результат розв'язання проблеми біопіратства покаже, чи «подорослішала» світова спільнота настільки, щоб підпорядкувати особисті та державні потреби інтересам усього людства. Досягнення цієї мети можливе лише шляхом розробки міжнародного акту, в якому будуть враховані усі виклики та стрімкі зміни, що постають перед сучасністю.

Література

1. Конвенція ООН про біологічне різноманіття від 5 червня 1992 року //Режим доступу: <http://www.rada.gov.ua>.
2. WIPO/GRTKF/iwg/3/6 //Mode of access: <http://www.wipo.int>.
3. Медведєва М.О. Міжнародне право та біотехнології /Київський національний університет імені Тараса Шевченка, Інститут міжнародних відносин. – К.:Видавничий дім «Промінь», 2006. – 256.
4. Ричард Столлман. Биопиратство или биокаперство? //Режим доступу: <http://piter.indymedia.org/node/11303>.
5. Lessig L. The future of ideas. – New York: Vintage Books, 2002. – P. 250.

Шевчук О.*

ОСОБЛИВОСТІ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ІМПЕРАТИВНОГО І КОНСУЛЬТАТИВНОГО РЕФЕРЕНДУМІВ: ДОСВІД УКРАЇНИ ТА ЗАРУБІЖНИХ КРАЇН

Інститут референдуму є засобом захисту громадян від свавілля державної влади. І саме без аналізу досвіду застосування інституту референдуму в зарубіжних країнах неможливо передбачити перспективу розвитку інституту безпосередньої демократії в Україні.

В Україні є досвід проведення двох загальнодержавних референдумів. Перший було проведено 1 грудня 1991 року, більшість громадян підтримали Акт проголошення незалежності України. Який було прийнятий парламентом України 24 серпня 1991 року. Другий всеукраїнський референдум було проведено 16 квітня 2000 року. Громадяни України підтримали запровадження двопалатного парламенту, зменшення кількості депутатів парламенту. Скасування депутатської недоторканості. Однак практика впровадження результатів референдуму було досить різною. Якщо після проведення першого всеукраїнського референдуму Україна була визнана як незалежна іншими державами, стала повноправним суб'єктом міжнародних відносин, то рішення, прийняті за результатами другого референдуму, так і залишилися на папері. Подальші спроби провести референдуми на загальнодержавному рівні в Україні були без результативними.

На нашу думку, це пояснюється недосконалістю конституційно-правового регулювання інституту референдуму в Україні, застарілістю законодавчої бази (наприклад, положення Закону України «Про всеукраїнський та місцеві референдуми» від 3 липня 1991 р.). Саме це зумовлює необхідність дослідження особливостей конституційного закріплення інституту референдуму в зарубіжних країнах [3].

Референдуми можуть проходити у різних формах. Консультативні референдуми перевіряють громадську думку щодо певного важливого питання. Уряди або законодавці потім можуть враховувати результати таких референдумів у нових законах, розробляти у відповідності з ними державну політику. І хоча консультативні референдуми можуть мати велику вагу за відповідних політичних обставин, політики інколи ігнорують їх результати. У загальношведському референдумі 1955 р. 85% виборців висловилися за лівосторонній автодорожній рух. Лише через 12 років Уряд Швеції вирішив змінити напрям дорожнього руху на правосторонній без проведення нового референдуму.

Як консультативні, так і загальнообов'язкові референдуми можуть ініціюватися лише офіційними органами (особами) - іноді главою держави, інколи парламентами, частіше за все урядами. Оскільки на референдум часто виносяться питання, схвалення яких виборцями потребує подальших дій з боку органів державної влади, у ряді країн ЄС законодавство визначає механізми реалізації рішень референдумів. Серед таких країн зокрема Болгарія, Естонія, Литва, Нідерланди та Португалія. В одних випадках порядок реаліза-

* студент 3 курсу спеціальності «міжнародне право» Інституту міжнародних відносин Київського національного університету імені Тараса Шевченка

Науковий керівник: доц. Лисенко О.В.

ції рішень референдумів визначається загально, відсильними нормами; в інших (наприклад в Португалії) на законодавчому рівні визначено строки прийняття рішень, необхідних для реалізації результатів народного волевиявлення.

Механізми реалізації рішень референдумів [2].

Основною відмінністю консультативних референдумів від імперативних є те, що їх результати не є обов'язковими для виконання - вони лише можуть враховуватись при прийнятті парламентом або іншими органами публічної влади рішень з питань, що були предметом консультативного референдуму. Таким чином, консультативний референдум не належить до інститутів безпосередньої демократії, а є інструментом партисипаторної демократії. Можливість проведення консультативних референдумів передбачена законодавством Бельгії, Іспанії, Нідерландів, Фінляндії, Німеччини, Франції, Швеції. В останній, хоча всі референдуми по своїй суті є консультативними, рішення консультативного референдуму щодо відхилення проекту змін до конституції підлягають обов'язковому виконанню (розділ 8 Інструменту врядування) [1].

У багатьох країнах ЄС законодавство передбачає проведення як консультативних, так і імперативних референдумів. В окремих державах Євросоюзу законодавство чітко визначає, які рішення референдумів мають імперативний характер, а які - консультативний (Польща). Натомість в більшості інших країн вичерпно окреслено лише предмет імперативних референдумів, тоді як решту питань загальнодержавного значення віднесено до предмету консультативних референдумів (зокрема в Іспанії, Італії, Мальті). В більшості країн ЄС рішення референдумів мають не імперативний, а лише консультативний характер - імперативний характер за всіма рішеннями, що ухвалюються на референдумах, закріплено лише в Естонії та Ірландії, тоді як в більшості країн, де практикуються імперативні референдуми, визначено критерії «імперативності» - коло питань, винесених на референдум (Австрія, Данія, Іспанія, Литва, Мальта, Польща, Португалія, Швеція, Італія, Німеччина), рівень підтримки питання виборцями (Польща, Португалія), порядок ініціювання (Словенія, Угорщина) [2].

Дивлячись на досвід зарубіжних країн, недосконалість чинного законодавства України про референдуми, про що пишуть та говорять політики та науковці, нагальна суспільна потреба його оновлення пов'язані із ініціюванням та реальними перспективами проведення конституційного всеукраїнського референдуму. Необхідність вивчення та використання європейських виборчих стандартів об'єктивується прагненням України до європейської та євроатлантичної інтеграції. «Терміново поновити проект реформування Конституції, у тісній співпраці з Венеціанською Комісією, з тим, щоб вдосконалити Основний Закон України та привести його у відповідність до європейських стандартів» заявляла Парламентська Асамблея Ради Європи (Резолюція від 19.04.2007 р.), рекомендуючи органам української влади схвалити та ввести в дію без подальшого зволікання базові конституційні закони, серед них - закон про референдум .

Запровадження європейських стандартів демократії та формування в Україні ефективної політичної системи визначено одним із пріоритетів діяльності Уряду. Міністерством юстиції України розроблено і проведено через їх веб-сайт обговорення проектів законів України «Про всеукраїнських референдум» та «Про місцеві референдуми». Зауважимо, що їх авторів відзначає прагнення до широкого і зваженого використання європейського досвіду регулювання референдних правовідносин. У прагненні вже сьогодні адаптувати українське законодавство до європейських стандартів, неприпустимим є їх некритичне запозичення, ігнорування правової спадщини, правової культури і правового менталітету народу України.

Сьогодні, загалом національне законодавство про референдуми відзначається демократичністю, значною мірою відповідає європейським виборчим стандартам. У нових законопроектах «Про всеукраїнських референдум» та «Про місцеві референдуми» доцільно було б використати положення названих «Керівних принципів для конституційних референдумів на національному рівні», оскільки досить ймовірним є винесення проекту нової Конституції України на всеукраїнський референдум, що повинно надати їй найвищої легітимної політичної і суспільної сили.

Література:

1. Конституція Швейцарской Конфедерации // Конституции государств Европы в 3-х т. / Под ред.. Л.А.Окунькова. - Т.3. - М., 2001.
2. Шаповал В.М. Конституційне право зарубіжних країн: Підручник. - К., 2006.
3. Федоренко В.Л. Конституційно-правові основи всеукраїнського референдуму: проблеми теорії та практики: Дис.канд.. юрид. Наук.-К., 1999.

МІЖНАРОДНЕ ПРИВАТНЕ ПРАВО

Буквич А.*

ДЕЯКІ ПРИНЦИПИ ТА СФЕРА ЗАСТОСУВАННЯ КОНВЕНЦІЇ УНІДРУА З МАТЕРІАЛЬНО-ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ЦІННИХ ПАПЕРІВ, ЯКІ ЗНАХОДЯТЬСЯ У ВОЛОДІННІ ПОСЕРЕДНИКА

Актуальність дослідження полягає в аналізі предмету регулювання Конвенції, яка є основоположним документом з матеріального регулювання правовідносин, які виникають з приводу обігу цінних паперів, які знаходяться у володінні посередника, а також основних принципів та методів використаних в Конвенції. Враховуючи збільшення кількості трансакцій з цінними паперами та збільшенням ролі і значення обігу цінних паперів виникає питання в дослідженні та аналізі матеріально-правових норм, які можуть полегшити регулювання правовідносин, які виникають в рамках трансакцій з цінними паперами. Наукова новизна даного дослідження полягає в тому, що незважаючи на актуальність даного питання лише незначна кількість науковців приділяли увагу тлумаченню предмету Конвенції та дослідженню основних її положень. Більше того, з огляду на повільність ратифікації Конвенції державами, що приймали участь в розробці Конвенції, виникає необхідність наукового обґрунтування необхідності ратифікації, що, безумовно, буде мати важливе практичне значення в майбутньому.

В результаті роботи Робочої Групи, яка була створена в 2002 році, було розроблено Конвенцію УНІДРУА з матеріальних норм права щодо цінних паперів, які знаходяться у володінні посередника (далі «Конвенція УНІДРУА» або «Женевська Конвенція»). Конвенція УНІДРУА була ухвалена 9 жовтня 2009 року, а 26 січня 2010 року, Конвенція УНІДРУА була підписана єдиною з сорока держав, які приймали участь у її розробці, Бангладеш. Офіційний коментар, який був розроблений у 2010 році на думку розробників має прискорити приєднання, підписання та ратифікацію Конвенції УНІДРУА.

В основу документу були покладені наступні принципи матеріально-правового регулювання як:

1) сумісність законодавств та непорушність їх основних принципів. Наприклад, відповідно до першого принципу «непорушності основних принципів внутрішнього законодавства» кожна система має право закріплювати власні правові принципи, яким будуть відповідати норми Конвенції УНІДРУА щодо володіння та передачі цінних паперів через посередника враховуючи обов'язковий принцип ефективного захисту інвестора. Проте, безумовно, застосування лише першого принципу без взаємодії з принципом сумісності не дасть можливості досягти поставленої мети в рамках уніфікації та гармонізації законодавства, оскільки стосується лише внутрішнього законодавства окремо взятої держави. Вважаю за доцільне говорити навіть про нероздільний характер таких двох принципів,

* аспірант кафедри міжнародного приватного права Інституту міжнародних відносин Київського національного університету імені Тараса Шевченка

Науковий керівник: проф. Кисіль В.І.

оскільки взятий кожен окремо принцип не буде відповідати головному принципу уніфікації, який був закладений в основу розробки Конвенції УНІДРУА;

2) нейтралітет по відношенню до процедури банкрутства відповідно до якого Конвенція жодним чином не впливає на норми щодо неспроможності та банкрутства, за виключенням, коли необхідно забезпечити ефективність права та охоронювані інтереси визначені в Конвенції УНІДРУА;

3) транспарентність, що випливає з загальнодоступності Конвенції.

4) універсальність в силу міжнародного характеру Конвенції.

5) єдиноподібність та передбачуваність у застосуванні.

Враховуючи вищезазначене, можна було зробити висновок, що найбільш складним завданням в рамках Конвенції УНІДРУА, стало поєднання в рамках одного документу великої кількості підходів, норм та принципів багатьох правових систем різних держав. В результаті пошуку основоположного методу розробки Конвенції таким став «функціональний» або «вузькопрофесійний підхід», тобто такий, що орієнтований на результат. Відповідно до офіційного тлумачення суть такого методу базується на принципі універсальності та має на меті через нейтральні засоби мови поєднати різні правові традиції та підходи, знайти єдині універсальні механізми визначення термінів та понять з метою полегшити зближення декількох різних правових систем. Однією зі складових функціонального механізму є використання нейтральної термінології для визначення термінів та понять. Проте варто зауважити, із застосування функціонального підходу існують також певні виключення, оскільки відповідно до пояснювальної доповіді до Конвенції УНІДРУА Міжнародного Інституту з уніфікації міжнародного права, з одного боку, Конвенція УНІДРУА запроваджує єдину уніфіковану норму в рамках гармонізації міжнародного права; з іншого боку Конвенцією не виключено застосування традиційних норм законодавства, за умови примату норм Конвенції УНІДРУА.

Щодо сфери застосування Конвенції, то Конвенція закріплює два випадки її застосування: коли відповідно до колізійних норм міжнародного приватного права застосовується діюче право договірної держави і коли неможливо застосувати будь-яке інше право, окрім права договірної держави. Таким чином, врегульовані права та обов'язки, які виникають із зарахування цінних паперів на рахунок в цінних паперах і належать власнику такого рахунку. До таких прав відносять: право здійснювати повноваження щодо цінних паперів, що включає право на отримання дивідендів, доходи або інші виплати, а також право приймати участь в управлінні юридичною особою. До таких прав також входить право розпоряджатись опосередкованими цінними паперами відповідно до умов встановлених Конвенцією. Зарахування цінних паперів на рахунок може також призвести до виникнення інших прав на опосередковані цінні папери.

Таким чином, Конвенція УНІДРУА може діяти лише в комплексі з дієвими інструментами внутрішнього законодавства, його норм та принципів. Дійсно, навіть деякі положення, що прямо визначені в Конвенції, містять диспозитивний характер, надаючи держав-учасникам вибір опцій щодо деяких питань. Наприклад, що стосується методів набуття права власності на цінні папери. Кожна держава шляхом заяв та декларацій в праві сама обрати метод набуття власності в рамках тих, що визначені Конвенцією УНІДРУА.

Література:

1. Ерпылева Н.Ю. Международное частное право /Ерпылева Н.Ю. —М.: Юрайт, 2011. — 508 с.

2. Ralf Michaels, *The Functional Method of Comparative Law*. Oxford. The Oxford Handbook of Comparative Law, 2006. P.116
3. Draft Official Commentary on the Draft Convention on Substantive Rules regarding Intermediated Securities, p 12. <http://www.unidroit.org/english/conventions/>
4. Luise Gullifer, Jennifer Payne. *Intermediated Securities, Legal Problems and Practical Issues*. Oxford and Portland. Oregon, 2010, p. 129
5. *Intermediated Securities, Legal Risk and the International Harmonization of Commercial law*, Luc Thevenoz, [www. works. bepress.com/luc_thevenoz/1/](http://www.works.bepress.com/luc_thevenoz/1/) p. 68

Василенко О.*

УНІФІКАЦІЯ ПРАВИЛ ЕЛЕКТРОННОЇ ТОРГІВЛІ В РАМКАХ ЮНСІТРАЛ

1. Актуальність теми дослідження. Проблема уніфікації правового регулювання міжнародної торгівлі є актуальною в сучасній науці. Відмінності в правовому регулюванні окремих питань міжнародної торгівлі різних держав перешкоджають розвитку міжнародної торгівлі. Усунення таких перешкод сприятиме пошвидченню розвитку міжнародної торгівлі.

2. Уніфікацією окремих аспектів міжнародного приватного права займаються такі міжнародні організації, як Гаазька конференція з міжнародного приватного права, Комісія з права міжнародної торгівлі (ЮНСІТРАЛ), Міжнародний інститут уніфікації приватного права (УНІДРУА), Міжнародна організація цивільної авіації (ІКАО), Міжнародна морська організація (ІМО), Міжнародна організація праці (МОП), Конференція ООН з торгівлі та розвитку (ЮНКТАД) тощо.

3. Створюючи ЮНСІТРАЛ [1] Генеральна Асамблея ООН розглядала ЮНСІТРАЛ в якості інструмента, завдяки якому ООН відіграла б активну роль у скороченні чи усуненні таких перешкод. Україна не бере участі у багатьох приватноправових конвенціях, розроблених і прийнятих в рамках ЮНСІТРАЛ. Ряд прогресивних положень та досвід роботи ЮНСІТРАЛ залишаються поза увагою законодавця. Сьогодні необхідно провести комплексний аналіз конвенцій ЮНСІТРАЛ, визначити можливості їх застосування в Україні, враховуючи міжнародний досвід та національну специфіку.

4. В науковій літературі дослідженням окремих питань уніфікації міжнародної торгівлі були посвячені праці наступних науковців: Довгерт А. С., Богуславського М., Буткевича В., Лунца Л. А., Матвєєва Г., Руденко О. В., Попко В., Теуш С., Варшаломідзе Л., Маковського А.Л., Хлестової І. О., Швидак Н. Г., Шмітгоффа К. та інших.

5. Сьогодні, зважаючи на бурхливий технічний розвиток, інформатизацію суспільства, найбільш цікавими є дослідження ЮНСІТРАЛ в галузі електронної комерції. На своїй двадцять дев'ятій сесії (1996 рік) Комісія, на своєму 605-му засіданні 12 червня 1996 року ухвалила Типовий закон ЮНСІТРАЛ про електронну торгівлю (надалі – «ТЗЕТ»). Згодом, у 2001 році був прийнятий Типовий закон про електронні підписи. У 2005 році ЮНСІТРАЛ був підготовлений текст Конвенції ООН про використання електронних повідомлень в міжнародних договорах. Треба зазначити, що Верховна Рада України, намагаючись підтримати такий процес 22 травня 2003 року прийняла Закон України «Про електронні документи та електронний документообіг». Тоді ж був прийнятий і Закон України «Про електронний цифровий підпис» [2].

6. ТЗЕТ заклав правові основи діяльності в сфері електронної торгівлі, запропонував визначення електронного документа, електронного підпису, автора електронного документа, визнано юридичну і доказову силу за документами в електронній формі, вимоги до

* аспірантка кафедри міжнародного приватного права Інституту міжнародних відносин Київського національного університету імені Тараса Шевченка

Науковий керівник: проф. Довгерт А. С.

електронного підпису як засобу підтвердження достовірності і цілісності електронного документа [3].

7. ТЗЕТ виходить з «Функціонально-еквівалентного підходу». Такий принцип функціональної еквівалентності встановлює критерії, по яких електронні повідомлення можуть розглядатися як еквівалент повідомлень в паперовій формі. Слід зазначити, що стосовно функцій паперового документа ЮНСІТРАЛ прийшла до висновку, що електронні записи дозволяють забезпечити такий же рівень безпеки, як і документи, складені на папері, і в більшості випадків вищу міру надійності і швидкість обробки, особливо в тому, що стосується визначення джерела і вмісту даних, за умови дотримання ряду технічних і правових вимог.

8. ТЗЕТ закріплює засадничий принцип недискримінації, згідно якому дискримінація відносно повідомлень даних є недопустимою, забезпечуючи цим рівний режим відносно повідомлень даних і паперових документів [4, п.46].

9. Згодом ЮНСІТРАЛ було прийнято статтю 5 біс «Включення шляхом посилання». Дане положення дозволяє визнавати юридичну силу за певними умовами, у випадку якщо такі умови і не вказані в повному об'ємі, а лише згадуються в повідомленні даних, наприклад, дозволяє використовувати можливість використання «гіпертекстових зв'язків».

10. ТЗЕТ визнає функції підпису у сфері паперових документів, вводить мінімальні прийнятні вимоги відносно форми, якій повинні відповідати повідомлення даних, аби вважатися функціональним еквівалентом оригіналу [5, ст.8]. ТЗЕТ встановлює допустимість повідомлень даних як доказів при будь-яких процесуальних діях і встановлює їх доказову силу, а також критерії оцінки доказової сили інформації, що міститься в повідомленні даних [6, ст.9].

11. ТЗЕТ сприяє міжнародній торгівлі шляхом забезпечення більшої правової визначеності в питанні дійсності контрактів, укладених за допомогою електронних засобів зв'язку і визначає форму, в якій можуть бути виражена оферта і акцепт оферти, встановлює норми щодо складання і дійсності контрактів, що укладаються за допомогою електронних засобів, атрибуції повідомлень даних, підтвердження отримання і визначення часу і місця відправлення і отримання повідомлень даних тощо.

12. Сьогодні велика частина документів, підготовлених в рамках ЮНСІТРАЛ, зокрема в галузі електронної торгівлі, лежать поза увагою законодавця.

Вже сьогодні, з огляду на необхідність надання нових можливостей для учасників ринку, необхідно підготувати теоретичні підходи до вирішення питання застосування електронного цифрового підпису, електронних документів, вирішення технічних та теоретичних питань, визнання юридичної сили електронних повідомлень, внесення відповідних змін до чинного законодавства, яке стосується питань укладання угод у електронній формі, укладення зовнішньоекономічних договорів за допомогою електронних повідомлень.

Враховуючи те, що сьогодні в Україні прийнято Закон України «Про електронні документи та електронний документообіг», в якому був дотриманий функціонально-еквівалентний підхід до розуміння електронного документа, запропонований Типовим законом ЮНСІТРАЛ «Про електронну комерцію» [7], а також Закон України «Про електронний цифровий підпис», можливість більш детального дослідження положень документів, підготовлених в рамках ЮНСІТРАЛ, дозволить вдосконалити регулювання відносин в сфері електронної торгівлі.

Література

1. Резолюція 2205 (ХІІ) ГА ООН від 17 грудня 1966, Розділ І;
2. Правове регулювання електронної комерції: досвід окремих країн світу, В.М. Желіховський/ Науково-практичний журнал №10, 2004. http://mndc.naiau.kiev.ua/Gurnal/10text/g10_25.htm
3. Типовий закон ЮНСІТРАЛ «Про електронну торгівлю», Видання ООН №R.99.V.4b, офіційний звіт ГА ООН, 51 сесія, Додаток 17 (А/51/17), Додаток І.
4. Керівництво з прийняття Типового закону ЮНСІТРАЛ «Про електронну торгівлю», п. 46;
5. Типовий закон ЮНСІТРАЛ «Про електронну торгівлю», стаття 8;
6. Типовий закон ЮНСІТРАЛ «Про електронну торгівлю», стаття 9;
7. В.М. Желіховський. Правове регулювання електронної комерції: досвід окремих країн світу./ http://mndc.naiau.kiev.ua/Gurnal/10text/g10_25.htm

Іващенко О.Р.*

КОНСТИТУЦІЙНА ПРАКТИКА ДЕЯКИХ ЄВРОПЕЙСЬКИХ ДЕРЖАВ ЩОДО СПІВВІДНОШЕННЯ МІЖНАРОДНОГО ТА ВНУТРІШНЬОДЕРЖАВНОГО ПРАВА

За умов зростання міжнародної взаємозалежності держав, з метою вирішення життєво важливих глобальних проблем світового співтовариства, як на національному, так і на міжнародному рівнях, держави об'єктивно зіткнулися з необхідністю ефективного забезпечення дотримання норм міжнародного права у внутрішньодержавній сфері. Для ефективного реалізації норм міжнародного права у своїй національній правовій системі держави почали відображати відповідні положення у своїх основних законах – конституціях.

Будучи основою правової системи держави, конституція володіє вищою юридичною силою серед інших національних джерел права. Загальновизнаним є принцип, згідно з яким кожна держава володіє суверенним правом вільно обирати і розвивати свою правову систему, в тому числі визначати статус норм міжнародного права, порядок взаємодії міжнародного та національного права за допомогою національного, насамперед конституційного, законодавства та судової практики держав. В процесі такого вибору держава має керуватися такими основними принципами міжнародного права, як принцип рівності держав і добросовісності виконання взятих на себе зобов'язань.

Остаточно ці принципи отримали своє закріплення у Віденській Конвенції про право міжнародних договорів 1969 р. у ст. 27, де зазначається, що учасник не може посилається на положення свого внутрішнього права як на виправдання для невиконання ним договору [8].

Конституційна та судова практика щодо визначення місця і ролі міжнародного права в національному правопорядку, а також визначення питання взаємодії та співвідношення норм двох систем права дуже різноманітна.

Так, наприклад, верховенство Конституції і водночас своєрідний пріоритет норм міжнародного договору над національними законами затверджують настанови конституцій Російської Федерації, Болгарії та Хорватії.

Конституція Російської Федерації 1993 р. створювалась як основний закон правової держави, невід'ємною рисою якої є повага до норм і принципів міжнародного права[8]. В Законі Російської Федерації про міжнародні договори і в міжнародних договорах Російської Федерації міститься положення про визнання державою принципів добросовісності виконання міжнародних зобов'язань та верховенства міжнародного права.

Відповідно до п. 1 ст. 15 Конституції Російської Федерації Конституція Російської Федерації має вищу юридичну силу, пряму дію і застосовується на всій території Російської Федерації. Частина 1 ст. 16 вказує на існування конституційних гарантій здійснення норм міжнародного права. Пункт 4 ст. 15 визначає, що «загальновизнані принципи і норми міжнародного права та міжнародні договори Російської Федерації є складовою частиною

* юрист II категорії НДЧ Інституту міжнародних відносин Київського національного університету імені Тараса Шевченка

Науковий керівник: проф. Мицик В.В.

її правової системи. Якщо міжнародним договором Російської Федерації встановлено інші правила, ніж це передбачено законом, то застосовуються правила міжнародного договору» [4].

Будучи частиною національного права країни, норми міжнародних договорів регулюють діяльність державних органів. В постанові Конституційного суду Російської Федерації від 31 липня 1995 року зазначається, що «органи влади в своїй діяльності керуються як національним, так і міжнародним правом» [9].

Що стосується статусу міжнародного права в правовій системі Російської Федерації, формулювання статті 15 дає деяким фахівцям можливість розглядати її як закріплення примату міжнародного права над національним. Однак, як зазначає І. І. Лукашук, після аналізу заяв службових осіб держави, таке положення конституції означає пріоритет правил міжнародного договору лише щодо федеральних законів держави. Міжнародне право не розповсюджує своє верховенство на Основний закон держави і конституційні закони [2].

Водночас деякі науковці стверджують, що Конституція Російської Федерації щодо однієї галузі права все ж таки проголосила примат міжнародного права. Мова йде про особливий статус загальновизнаних принципів і норм міжнародного права про захист прав людини [6]. Частина 1 ст. 17 проголошує: «В Російській Федерації визнаються і гарантуються права і свободи людини і громадянина відповідно до загальновизнаних принципів і норм міжнародного права і відповідно до даної Конституції» [9]. Оскільки в даному положенні норми про права людини поставлені на перше місце, передуючи за місцем розташування Конституції, тому, як зазначають деякі вчені, володіють пріоритетом. На противагу доктрині, судові органи Російської Федерації тлумачать це положення по різному.

Конституційний суд у своїй Постанові від 10 липня 1995 року зробив спробу перетлумачити Конституцію шляхом перефразування ст. 17 таким чином: «права і свободи людини і громадянина визнаються і гарантуються у відповідності до Конституції Російської Федерації і норм міжнародного права» [9].

Разом з тим у Постанові від 2 лютого 1996 р. Конституційний Суд вказує на особливий статус норм прав людини, і зазначає, що передбачені процесуальним правом процедури повинні гарантувати пріоритет прав і свобод людини і громадянина.

Загалом можна визначити, що відповідно до положень Конституції Російській Федерації міжнародне право є частиною національного права із застосуванням елементів теорії примату міжнародного права над національним, де особливий статус мають норми прав людини і громадянина.

Подібною у своїх формулюваннях є Конституція Республіки Болгарії 1991 р. Так, у п. 1 ст. 5 проголошується, що Конституція є верховним законом, і інші закони не можуть їй суперечити. У п. 4 ст. 5 зазначається, що міжнародні договори, які були ратифіковані в конституційному порядку, опубліковані та набули чинності є частиною внутрішнього права країни. У випадку виникнення суперечності між нормами внутрішнього права та міжнародного договору, перевагу мають норми останнього [4]. Необхідними вимогами для міжнародних договорів законодавець визначає ратифікацію в конституційному порядку, публікацію та набуття чинності міжнародного договору.

Конституція Словачької Республіки 1992 р. та Конституція Чеської Республіки 1992 р. визначають примат норм міжнародного права головним чином у галузі захисту прав людини і громадянина. Так у ст.11 Конституції Словачької Республіки зазначається, що міжнародні договори з питань прав та свобод людини, ратифіковані республікою і опри-

люднені згідно з вимогами закону, мають пріоритет перед національними законами за умови, що міжнародні договори та угоди гарантують вищий рівень конституційних прав і свобод [4]. У даному випадку можна говорити про застосування національного механізму визначення ступеня відповідності міжнародних норм конституційним.

У свою чергу ст. 10 Конституції Чеської Республіки визначає, що ратифіковані міжнародні договори, до яких приєдналася Чеська Республіка, стосовно основних прав і свобод людини мають пряму дію та пріоритет перед внутрішніми законами [4]. Такі міжнародні договори, відповідним чином затверджені державою, призначені для безпосереднього регулювання внутрішньодержавних стосунків.

Статус міжнародного права в національній правовій системі визначається ст. 7 Конституції Республіки Угорщини, в якій визначається, що «правнича система Республіки Угорщини включає загальноприйняті норми міжнародного права і забезпечує узгодженість між узятими міжнародно-правовими зобов'язаннями та внутрішнім правом». Держава вносить у свою правову систему загальновизнані норми міжнародного права і бере на себе конституційне зобов'язання в узгодженні норм двох систем права, не зводячи до об'єднання їх в одну систему національного права [1].

Аналізуючи конституційну практику деяких держав щодо співвідношення міжнародного та національного права, можна визначити, що на сьогодні така практика є дуже різноманітною. Спільним фактором для держав є те, що вони визнають вплив міжнародного права на свої правові системи, прагнуть створити механізм узгодження міжнародного та національного права. Найчастіше у Конституціях не порушується прямо питання про примат міжнародного права, однак його норми визнаються як частина національного права, що стають такими після спеціальної внутрішньодержавної процедури імплементації. Як частина національного правопорядку держави норми міжнародного права набувають загальнообов'язкового характеру. Таким чином держави за допомогою національного права забезпечують реалізацію своїх зобов'язань за міжнародним правом.

Література

1. Буткевич В. Г., Мицик В. В., Задорожній О. В. Міжнародне право. Основи теорії: Підручник / За ред. В. Г. Буткевича. – К.: Либідь, 2002. – С. 270.
2. Карташкін В. А. Права человека в международном и внутригосударственном праве. М., 1995. – С. 17.
3. Конституція (Основний Закон) України // ВВР України. – 1996. – № 30. – С. 141.
4. Конституції нових держав Європи та Азії. К., 1996. – С. 89, 121, 448, 487.
5. Лукашук И. И. Взаимодействие международного и внутригосударственного права в условиях глобализации // Журнал российского права. – 2002. – № 3.
6. Лукашук И. И. Конституции государств и международное право. – М., 1998. – С. 70.
7. Лукашук И. И. Международное право в судах государств. – СПб., 1993. – С. 21, 22, 23.
8. Лукашук И. И. Международное право. Общая часть. Учебник. – М.: Издательство БЕК, 1996. – С. 236.
9. Собрание законодательства Российской Федерации. 1995. № 33. С. 3424, 3425, 2860.
10. Шевчук С. Порівняльне прецедентне право прав людини. – К.: Видавництво «Реферат», 2002. – 344 с.
11. The judge and international law. Multilateral meeting Bucharest, 28-30 November 1995. – Council of Europe legal co-operation with central and eastern European countries Council of Europe Publishing. 1995 – 166 с.

Дідовець О.*

ТРАНСКОРДОННА НЕСПРОМОЖНІСТЬ У ДЕРЖАВАХ КОНТИНЕНТАЛЬНОЇ ПРАВОВОЇ СИСТЕМИ ТА В УКРАЇНІ

Характерними особливостями сучасної системи міжнародних відносин та системи міжнародного права є збільшення ролі транснаціональних корпорацій, посилення глобалізаційних та інтеграційних процесів, а, отже, зміцнення зв'язків між окремими суб'єктами приватноправових відносин, де наявність іноземного елемента стає все більш частим явищем. У зв'язку з перебігом вищезгаданих процесів питання неспроможності осіб, активи яких знаходиться за межами одного національного правопорядку чи їх кредиторами є особи з різних держав, набуває все більшого поширення. У наукових колах такі випадки отримали назву транскордонної неспроможності.

У Франції як державі – засновниці Європейського Союзу, питання правового регулювання відносин транскордонної неспроможності віднесено до положень Регламенту ЄС 1346/2000 про провадження у справах про неспроможність від 29 травня 2000 року. Відповідно, саме цей документ визначає всі аспекти проваджень у справах про банкрутство у межах держав – членів ЄС.

Загалом робота над реформуванням законодавства у сфері неспроможності у Франції почалася з 1983 року та мала наслідком прийняття в 1985 році Закону № 85-98 про відновлення підприємств і ліквідацію їх майна в судовому порядку, Декрету №85-1388 та Закону про конкурсних керуючих, ліквідаторів та експертів з визначення стану підприємств [1]. У відповідності з цим законодавством до змін 2000 року у Франції провадження у справі про банкрутство могло порушуватися щодо будь-якого кредитора за умови, що він мав активи на території держави. Паралельні провадження могли відкриватися незалежно від наявності іноземного провадження. Іноземним кредиторам надавалося право звертатися з вимогами в суд Франції, яким розглядалася справа, та брати участь в провадженні. Як зазначає В. В. Степанов, при цьому враховувався розмір грошових коштів, які кредитор отримав в іноземному провадженні [2, с.179].

Федеральний закон про неспроможність Російської Федерації від 27 вересня 2002 року надає іноземним кредиторам національний правовий режим, тобто такий самий, як і власним громадянам, зокрема щодо участі у судовому провадженні. Рішення іноземного суду можуть визнаватися в Росії на основі принципу взаємності у випадку відсутності міжнародного договору між державами. Якщо такий договір існує, його положення мають пріоритет та підлягають застосуванню [3].

У відповідності з процесуальним правом Російської Федерації провадження щодо боржника, який інкорпорований не в Росії не може порушуватися. Степанов В. В. зазначає, що «така правова конструкція є односторонньою та архаїчною та підлягає реформуванню» [2, с.180].

Говорячи про законодавство Польщі у сфері транскордонної неспроможності, то воно було піддано змінам у процесі введення положень Регламенту ЄС 1346/2000. О. М. Бірю-

* студентка 5 курсу спеціальності «міжнародне право» Інституту міжнародних відносин Київського національного університету імені Тараса Шевченка

Науковий керівник: ас. Виговський О. І.

ков відзначає, що даний документ був запроваджений в національне законодавство Польщі з суттєвими змінами, модифікаціями та застереженнями, які враховують особливості національного законодавства цієї країни [4, с.240].

Аналізуючи законодавство Польщі у сфері транскордонної неспроможності, О. М. Бірюков зазначає, що «практика застосування положень про транскордонні банкрутства у Польщі тільки з'являється. Польські суди поки що неохоче йдуть на визнання іноземних проваджень у справах про транскордонні банкрутства з мотивів відсутності прикладів взаємного визнання проваджень у таких справах» [4, с.240].

Варто зазначити, що Польща в 2003 році прийняла Типовий закон ЮНСІТРАЛ про транскордонну неспроможність та його положення були інкорпоровані в національне законодавство цієї держави.

Правове регулювання відносин неспроможності, ускладнених іноземним елементом в Україні зводиться до нормативних положень Закону України «Про відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом» від 14.05.1992 року (із змінами), Закону України «Про міжнародне приватне право» та тих міжнародних договорів за участі нашої держави, які певною мірою зачіпають транскордонні аспекти неспроможності чи правову допомогу між державами у сфері приватноправових відносин.

Пункт 7 статті 77 Закону України «Про міжнародне приватне право» визначає, що підсудність судам України є виключною у справах з іноземним елементом, якщо у справах про банкрутство боржник був створений відповідно до законодавства України [5, с.316].

Закріпивши критерій інкорпорації боржника на території України як підставу для виключної підсудності національних судів у справах про банкрутство з іноземним елементом, було фактично унеможливлено визнання судових проваджень в інших державах щодо того ж боржника у якості основних. Крім того, як зазначає В. В. Джунь, у такий спосіб до кола резидентів України, а отже, осіб, щодо яких або якими порушуються справи про неспроможність, входять зареєстровані в Україні підприємства з іноземними інвестиціями, включаючи і стовідсоткову іноземну інвестицію [6, с.362].

З однієї сторони, у такий спосіб держава захищає свої національні юридичні особи, а з іншої – створюється сприятливе середовище для маніпуляцій з законом, в тому числі вчинення дій у його обхід. Це простежується у випадках, наприклад, коли, зареєструвавшись в Україні, певне підприємство основні свої активи та діяльність зосереджує в іншій державі чи державах. Порушивши справу про банкрутство в Україні, відбувається обмеження інтересів національних кредиторів у задоволенні їх вимог, а у випадку відкриття провадження у справі в державі місця основних інтересів боржника – така справа та рішення з неї можуть взагалі не визнаватися на території України (простежується неможливість акумулювання всього майна боржника в рамках одного провадження та, відповідно, задоволення вимог кредиторів у повному обсязі).

В. В. Джунь стверджує: «Принцип інкорпорації виключає або суттєво обмежує можливість порушення судами України справ про неспроможність нерезидентів, навіть якщо останні мають майнові активи в Україні або здійснюють на її теренах ділові операції» [6, с.363].

Варто зазначити, що проект Закону України «Про відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом», офіційно оприлюднений 18 травня 2011 року, у розділі IX, присвяченому процедурам банкрутства, пов'язаним з іноземним елементом, також закріплює принцип інкорпорації юридичних осіб при визначенні основного провадження у справі про банкрутство. Проект закону, врегулювавши більш детально ви-

падки транскордонної неспроможності та особливості визнання іноземного провадження, судової допомоги, все ж не змінив основоположного підходу до характеру визначення підсудності даної категорії справ.

Таким чином, п. 7 ст. 77 Закону «Про міжнародне приватне право» (виключна підсудність українських судів у справах про банкрутство з боржником-резидентом України) не здатний відобразити та врегулювати всі аспекти підвідомчості та розгляду справ про банкрутство з іноземним елементом. Враховуючи все вищенаведене, це положення унеможливило повною мірою здійснення всіх необхідних заходів процедури неспроможності юридичної особи. Крім того, окремої уваги заслуговує можливість поширення законодавства про неспроможність на фізичних осіб, які не є суб'єктами підприємницької діяльності. Такий інститут знаходить своє обґрунтування та підтвердження в практиці інших держав, наприклад у праві США.

Перспективу вдосконалення законодавства України у сфері транскордонної неспроможності різні науковці вбачають у різних підходах. Так, О. М. Бірюков, розуміючи необхідність та бажаність вступу України до Європейського Союзу, широко та ґрунтовно досліджує випадки адаптації українського законодавства до права ЄС з метою досягнення його відповідності з *acquis communautaire* та сприянню євроінтеграції України [4, с.242].

В. В. Джунь більш схильний вбачати майбутнє українського права транскордонної неспроможності в його орієнтації на прийняття та інкорпорацію положень Типового закону ЮНСІТРАЛ. Науковець вважає, що в такий спосіб буде досягнуто значного рівня співпраці між судовими інстанціями різних держав під час проваджень у справах про банкрутство, доступу іноземних судів та іноземних керуючих в суди України, взаємної правової допомоги. «Механізм прямого доступу іноземних судів і керуючих до судів країни, національним порядком якої прийнято викладені норми Типового закону, дозволяє відмовитись від використання складної і пов'язаної з великими витратами часу практики судових доручень або звернення до інших каналів дипломатичних і консульських зносин. А це, в свою чергу, має сприяти впровадженню скоординованого, оперативного і заснованого на співробітництві підходу до розгляду справ про транскордонну неспроможність». У той же час він пропонує вводити норми Типового закону не в повному обсязі та, враховуючи особливості національного законодавства України, обережно ставитися до нововведень. «Законодавцю України слід добре обмірковувати доцільність запровадження норм Типового закону щодо поширення юрисдикції національних судів на розгляд справ про неспроможність нерезидентів, оскільки таке рішення об'єктивно майже завжди створить у цих справах юрисдикційну колізію з судом країни резидента» [6, с.354-369].

Російські науковці В. В. Степанов та Л. П. Ануфрієва є прихильниками розроблення договору у рамках СНД, який би об'єднав процедурні та матеріальні аспекти розгляду справ про транскордонну неспроможність серед держав – членів СНД. У випадку реалізації такого проекту Україна як учасниця СНД мала б певним чином застосовувати положення такого договору за умови приєднання до нього [2, с.193-200].

Література

1. Гражданское и торговое право зарубежных государств / Е. А. Васильев, А. С. Комаров – 4-е изд., перераб. и доп. В 2-х т. – Т. II. – М.: Международные отношения, 2008. – С. 400.
2. Степанов. В. В. Несостоятельность (банкротство) в России, Франции, Англии, Германии. – М.: Статут, 1999. – 204 с.

3. Федеральный закон РФ «О несостоятельности (банкротстве) от 26.10.2002. – Ст. 1. – П. 5 – 6.
4. Бірюков О. М. Транскордонні банкрутства: теорія і практика: Монографія. – К.: ВПЦ «Київський університет», 2008. – 318 с.
5. Міжнародне приватне право. Науково-практичний коментар Закону / За ред. доктора юр. наук, проф. А. С. Довгерт. – Х.: ТОВ «Одіссей», 2008. – С. 316.
6. Джунь В. В. Інститут неспроможності: світовий досвід розвитку і особливості становлення в Україні: Монографія. – Видання друге, виправлене та доповнене. К.: Юридична практика, 2006. – 384 с.
7. Закон України «Про відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом» від 14 травня 1992 року // www.zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=2343-12. – Дата відвідування: 5 жовтня 2011.
8. Проект Закону України «Про відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом» від 18 травня 2011 року // www.zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=2343-12. – Дата відвідування: 5 жовтня 2011.

Дзис А.*

ОХОРОНА ПРАВА ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ

Одним з важливих прав людини є право на результати інтелектуальної, творчої діяльності.

В якості захисту від використання технічного рішення (винаходу або корисної моделі) конкурентами можна обрати два способи - патентування або збереження в таємниці.

Названі способи збереження технічного рішення від посягань принципово відрізняються. На відміну від збереження в таємниці, зазвичай це називають «Ноу-Хау», патентування передбачає розкриття відомостей і подальший, законодавчо забезпечений, захист. При збереженні в таємниці, відомості нікому не розкриваються, але у разі розголошення або незалежного відкриття іншою особою, заборонити використання технічного рішення стає неможливо. Права на Ноу-хау діють допоки зберігається конфіденційність.

Але у світі сучасних інформаційних технологій і комунікацій, зберігати технічну розробку в таємниці і одночасно її використовувати - дуже непросто. Тривалий час це робити вдається лише компанії Coca-Cola, що відома за назвою однойменного напою, рецепт якого зберігається в таємниці з 1886 року [2].

Певний негативом при патентування для автора технічного рішення є те, що неможливо зберегти ідею технічної розробки у секреті, з метою подальшого розвитку цієї ідеї лише ним самим, оскільки, у процесі патентування, заявка публікується і ідея стає загальнодоступною. Таким, чином, розвивати ідею може кожний, хто ознайомиться з публікацією.

Іншим негативом є те, що винахід, після його опублікування без будь-яких санкцій зможуть використовувати особи в інших державах, де цей винахід не запатентовано.

Поняття «інтелектуальна власність» виникло в процесі тривалої практики юридичного закріплення за певними особами їхніх прав на результати інтелектуальної діяльності у промисловій, науковій, художній, виробничій та інших сферах.

В 1967 році у Стокгольмі було підписано Конвенцію, якою визначено, що до інтелектуальної власності належать права на: літературні, художні та наукові твори; виконавську діяльність артистів, звукозапис, радіо і телевізійні передачі; винаходи у сферах людської діяльності; наукові відкриття; промислові зразки, товарні знаки.

Прийнятими, практично у всіх країнах, документами, що засвідчують першість у створенні і права на володіння об'єктами інтелектуальної власності, є патент на винахід, промисловий зразок; свідоцтво на товарний знак, топографію інтегральної схеми, зазначення походження товарів; свідоцтво про реєстрацію твору (в галузі мистецтва, літератури та науки). У ряді країн, також, видаються патенти на корисні моделі, (зокрема, патенти на корисні моделі, з деякими відмінностями, реєструються в Україні і Росії). Окрім державних органів, свідоцтва про реєстрацію авторських прав на твори також можуть видавати уповноважені авторські товариства.

* студентка 4 курсу спеціальності «міжнародне право» Інституту міжнародних відносин Київського національного університету імені Тараса Шевченка

Науковий керівник: доц. Черняк Ю.В

Суспільство змушене, на короткий термін, надавати патентно-копірайтну монополію, незважаючи на те, що вона, в принципі, для економічного життя є негативним явищем (шкодить конкуренції), оскільки без такої монополії не будуть створюватися нові засоби виробництва і предмети праці, на ринок буде мало надходити нових товарів, загальмується культурно-освітній розвиток.

Заявник за це ділиться з державою і громадськістю інформацією про суть і зміст об'єкту, і згідний, що об'єкт, після завершення вказаних строків охорони, стане суспільним надбанням і може вільно використовуватися будь-якою особою.

Слід зазначити, що стосовно необхідності охорони прав інтелектуальної власності існує протилежна думка, яка полягає у тому, що саме патентно-копірайтна монополія уповільнює культурний розвиток, зупиняє людський прогрес і ставить більшість інформаційних та інтелектуальних ресурсів під контроль мультинаціональних корпорацій. Прихильники такої думки є у багатьох країнах. Вони, навіть, об'єднуються в свої політичні партії. Подібна піратська партія «Піратська бухта», що є у Швеції, і яка виступає за легалізацію порушення авторських прав, навіть одержала місце у Європейському парламенті [2].

Охоронні документи на об'єкти промислової власності мають національний характер, тобто вони діють на території тільки тієї країни, яка видала охоронний документ.

Разом з тим, для бажаючих розповсюдити охорону об'єкту промислової власності заявленого для реєстрації у будь якій країні-учасниці Паризької конвенції про охорону промислової власності від 20.03.1883р. (набула чинності для України 25.12.1991р.).

Умовою надання конвенційного пріоритету є правильне оформлення національної заявки відповідно до внутрішнього законодавства країни.

Охоронний документ на об'єкт інтелектуальної власності видається якщо заявлений об'єкт відповідає умовам надання правової охорони. Винахід можна запатентувати, якщо він є новим, має винахідницький (неочевидний для фахівця) і промислово придатний. Для корисної моделі і промислового зразка такими умовами є тільки новизна і промислова придатність. Що стосується знаку для товарів і послуг, то свідоцтво про його реєстрацію для вибраних товарів і/або послуг можна одержати якщо заявлений знак володіє розрізняльною здатністю.

Охоронні документи на об'єкти інтелектуальної власності видаються за умови сплати відповідних зборів і мита.

Розвитком та захистом інтелектуальної власності в усьому світі займається Всесвітня організація інтелектуальної власності (ВОІВ), заснована при ООН в 1976 році.

ВОІВ сприяє підписанню нових міжнародних угод та модернізації національних законодавств, заохочує адміністративне співробітництво між країнами, надає технічну допомогу країнам, що розвиваються і утримує служби, які полегшують міжнародний захист винаходів, знаків та промислових зразків [2].

Жодна галузь законодавства, окрім права інтелектуальної власності, не вимагає постійного розширення сфери дії охорони на нові об'єкти. Основною причиною цього є технологічний прогрес, що закономірно супроводжується виникненням нових технологій. Розвиток біотехнологій зумовив поширення патентної охорони на живі організми. США, де сконцентровані дослідження у цій сфері, доклали зусиль для внесення відповідних змін до законодавства. З розвитком комп'ютерних технологій об'єктом правової охорони стали комп'ютерні програми. Тривалий час без відповіді залишалося питання про те, який спосіб охорони буде обрано – авторське право, патенти чи комплексний підхід. Зрештою, більшістю країн світу було запроваджено модель охорони комп'ютерних програм у межах авторського права.

Проблеми сучасної системи охорони прав інтелектуальної власності пов'язані з нематеріальною природою інформації та специфічними властивостями «інтелектуальних» активів. Він полягає у тому, що охорона результатів інтелектуальної діяльності обмежує доступ суспільства до інформації та знань, а тому знижує інноваційну активність у суспільстві. Натомість без охорони неможливо забезпечити стимул винахідників та авторів до продукування нових ідей.

Сучасній системі охорони притаманна незбалансованість прав власників з інтересами суспільства. Вона характеризується відчутною асиметрією переваг на користь перших. Законодавство у сфері охорони прав інтелектуальної власності постало перед викликами доби глобалізації. Країни центру, прагнучи імплементувати ефективну охорону прав для забезпечення інтересів національних економік, ініціюють підвищення глобального рівня охорони прав інтелектуальної власності. Вони нав'язують країнам периферії високі стандарти через застосування різноманітних заходів впливу і санкцій щодо останніх. Доступ останніх до нових технологій залежить від політики країн центру щодо охорони прав інтелектуальної власності [1]. Переваги глобальних стандартів охорони прав інтелектуальної власності є очевидними для країн центру. Натомість можливості економічного розвитку країн периферії в умовах глобальної охорони – обмежені.

Конфлікт інтересів між країнами центру і периферії, між виробниками і користувачами технологій загострює проблему розробки оптимального режиму охорони прав інтелектуальної власності, який би відповідав інтересам усіх учасників відносин інтелектуальної власності [6]. Технологічний прогрес дедалі більше актуалізує проблему реформування законодавства у сфері інтелектуальної власності. Виникнення нових технологій спричиняє необхідність розширення переліку об'єктів охорони. Першими законодавство реформують розвинені країни. Пізніше відповідні зміни запроваджуються на глобальному рівні. Реформування глобальної системи охорони вимагає від країн усунення суперечностей у національному законодавстві для приведення його у відповідність до міжнародних угод.

Список використаної літератури:

1. Валле В. Парадокси права інтелектуальної власності. - Київ: Освіта України, 2010. - 448 с.
2. Мала енциклопедія права інтелектуальної власності / Редкол.: Ю.Л.Бошицький, В.М.Білоусов, І.І.Вацинець, А.Г.Жарінова, П.А.Калиниченко, В.І.Косенко, М.В.Паладій, В.О.Потехіна. – Київ: Вид-во Європ. Ун-ту, 2009. – 260 с.
3. Потехіна В. Інтелектуальна власність / За ред. Дахна І. І. – Київ: ЦУЛ, 2008. – 413 с.
4. <http://radnuk.info>
5. Інтелектуальна власність: теорія і практика інноваційної діяльності: Підр. / За ред. М. В. Вачевського. — К.: ВД Професіонал, 2005. – 448 с.
6. Антонов В.М. Інтелектуальна власність і комп'ютерне авторське право (2-е вид., стереотип.). - К.: КНТ, 2006. - 520 с.
7. Інтелектуальна власність в Україні. Т2. Авторське право і суміжні права (За ред. О.Д. Святоцького)
8. Паризька конвенція про охорону промислової власності (1883)
9. Базидевич.В., Ільїн.В., Інтелектуальна власність. Креативи метафізичного пошуку.

Іващенко Ю.*

ПОДВІЙНЕ РЕГУЛЮВАННЯ НАСЛІДКІВ НЕДІЙСНОСТІ ПРАВочИНУ В МІЖНАРОДНОМУ ПРАВІ

Для міжнародного права є характерним використання простих альтернативних колізійних прив'язок щодо форми правочину – або відсилання до права, яке застосовується до змісту правочину (*lex causae*), або відсилання до права місця його вчинення (*lex loci actus*) - Ввідний закон до Німецького цивільного уложення. Іноді замість рівнозначних альтернативних прив'язок використовують складні: *lex causae* визначають як генеральну, основну прив'язку, а *lex loci actus* як додаткову, субсидіарну – Закон Польщі «Про міжнародне приватне право».

В Законі України «Про міжнародне приватне право» міститься складна альтернативна прив'язка: «якщо інше не передбачене законом, форма правочину має відповідати вимогам права, яке застосовується до змісту правочину, але достатньо дотримання вимог права місця його вчинення, а якщо сторони знаходяться в різних державах, - права місця проживання сторони, яка зробила пропозицію» [1].

Основне правило підпорядкування форми правочину закону, яким визначається його зміст, впливає з уявлення про єдність форми та змісту правочину – закон, який визначає права та обов'язки сторін правочину, є компетентним і для визначення вимог його форми [2, с.156].

Закон, що застосовується до форми правочину, по логіці визначає і підстави та наслідки його недійсності в разі недотримання форми. Однак виникає проблемна ситуація, у випадку якщо форма правочину врегульована місцем його вчинення, а зміст врегульовано яким-небудь іншим правом, оскільки Закон України «Про міжнародне приватне право» дозволяє підпорядковувати зміст правочину праву іншому, ніж право, що обиралося до його форми. Виникає питання, яким правом у такому випадку буде регулюватися питання недійсності та наслідків недійсності правочину?

Законодавство України не уникнуло проблеми подвійного регулювання для таких правовідносин. Закон України «Про міжнародне приватне право» у ст. 33 визначає, що дійсність правочину, його тлумачення та правові наслідки недійсності правочину визначаються правом, що застосовується до змісту правочину. Слушною є думка Галушценка В.Г., що «було б нелогічним визнавати договір дійсним, якщо згідно з правом, що застосовується до змісту правочину, він має бути визнаний недійсним» [2, с.164].

Зазначена стаття стосується недійсності правочину взагалі, включаючи і недійсність у зв'язку з недотриманням його форми. Подібне твердження містить і ст.47 Закону України «Про міжнародне приватне право», в якій перелічено напрямки сфери дії права, що застосовується до договору (як двостороннього та багатостороннього правочину): право, що застосовується до змісту правочину охоплює питання дійсності договору та наслідків його недійсності [1].

* студентка 4 курсу спеціальності «міжнародне право» Інституту міжнародних відносин Київського національного університету імені Тараса Шевченка

Науковий керівник: доц. Черняк Ю.В.

Таким чином, недійсність внаслідок недотримання форми формально відповідно до законодавства України може підпадати і під право місця укладення, і під право змісту. Однак, якщо виходити з логіки та звертатися до тієї обставини, що норма, яка регулює колізійні питання форми, є спеціальною для питання недійсності внаслідок її недотримання, то при визнанні договору недійсним внаслідок вад форми варто керуватися правом, що застосовувалося до форми. Хоч це і не закріплено в законодавстві, але виходячи з логічного тлумачення можна дійти такого висновку.

Зокрема, в багатьох країнах, де є альтернативні прив'язки щодо питання форми правочину, аспекти недійсності окремо не регулюються, що дає підстави виводити їх з права, що застосовувалося *lex loci actus*, якщо таке було обрано. Український же законодавець ввівши вищеописані норми «сфера дії права» для правочинів взагалі, і для договорів зокрема, посіяв родючі зерна непорозуміння.

Особливо проблемним є питання наслідків недійсності правочину. У цьому аспекті неможливо автоматично вивести необхідність його регулювання правом, яке було обрано до форми, хоча певна логіка в цьому є, адже сторони які керуються певним правом при оформленні договору, повинні усвідомлювати наслідки його недійсності відповідно до цього права. Виникає ситуація, коли по суті до наслідків недійсності правочину внаслідок вад форми може застосовуватися законодавство різних країн – і країни *lex causae*, і країни *lex loci actus*, що є явною прогалиною.

Наслідки недійсності є досить важливим питанням, що регулює і порядок відшкодування збитків та моральної шкоди, і абсолютність чи відносність недійсності (чи є якісь наслідки окрім самої недійсності), і можливість застосування домовленості сторін до недійсності, і особливі умови застосування недійсності. Окрім того, в українському законодавстві є підвиди недійсності – власне недійсність, нікчемність та оспорюваність [3].

З цього випливає, що питання наслідків недійсності є надзвичайно важливим, тому наявність можливості подвійного регулювання – і за законом форми, і за законом змісту призводить до правової невизначеності договірних відносин з іноземним елементом. Доцільним є введення норми, що визначила б питання недійсності внаслідок вад форми та її наслідків компетенцією права, що застосовувалося до власне до форми, і узгодження з нею положень ст. 33 та ст.47 Закону України «Про міжнародне приватне право».

Література

1. Закон України «Про міжнародне приватне право». [Електронне посилання]: <http://www.rada.gov.ua>
2. Міжнародне приватне право. Науково-практичний коментар Закону/ За ред. Доктора юридичних наук, проф. А. Довгерт. – Х.: ТОВ «Одіссей», 2008.- 352 с.
3. Цивільний кодекс. [Електронне посилання]: <http://www.rada.gov.ua>

Ковганич І.*

АНАЛІЗ ПРАВОВИХ ПОЗИЦІЙ ПІРАТСЬКИХ ПАРТІЙ ЩОДО РЕФОРМУВАННЯ ІНСТИТУТУ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ В ІНФОРМАЦІЙНОМУ СУСПІЛЬСТВІ

Певний рівень охорони інтелектуальної власності є необхідним для забезпечення власників правами на використання результатів їх інноваційної діяльності та, відповідно, для науково-технічного прогресу. Однак встановлення монополії на права інтелектуальної власності (шляхом впровадження занадто високих стандартів охорони) може спричинити збідніння «банку знань» людства, загрожує незбалансованістю такої системи із суспільними інтересами.

Проблема глобалізації у сфері інтелектуальної власності пов'язана з розмежуванням учасників відносин інтелектуальної власності на дві категорії — власники таких прав (винахідники, автори, їх правонаступники) і користувачі інформації та технологій. Важливою проблемою глобалізації, яка пов'язана, передусім, з рівнем економічного розвитку країни-учасниці глобалізації є нерівномірність розподілу доходів від інтелектуальної власності між країнами [1, с.69–70].

Дискусійним є питання про те, до якої межі права інтелектуальної власності можуть вважатися ексклюзивними, і як забезпечити доступ до них суспільства. Вивченню цієї проблеми присвячені роботи наступних зарубіжних фахівців у сфері інтелектуальної власності: А. Дітц, П. Дракос, Р. Мейн, В. Лейндс, Р. Познер та ін.

У своїх працях ці автори зосереджуються на дослідженні наступних питань. Яким має бути оптимальний режим охорони прав інтелектуальної власності? Як досягти балансу між стимулюванням винахідників (авторів) для інноваційної (творчої) діяльності та розповсюдженням знань і технологій? Яким має бути режим охорони прав інтелектуальної власності, щоб використання знань і технологій у суспільстві не завдавало шкоди інтересам власників [2, с.336].

У 2010 р. було засновано Піратську Міжнародну Партію (Pirate Parties International). Піратська Міжнародна Партія існує для допомоги при заснуванні, підтримки і сприяння, і для підтримки зв'язків і співробітництва між піратськими партіями у світі [3]. На сьогодні піратські партії (далі — ПП) як суспільні рухи існують в 61-й країні світу, близько 15 зареєстровано як політичні партії.

Засновник Шведської ПП Рік Фальквінге визначив три основні принципи піратського співтовариства: культура обміну, свобода інформації та непорушність права на особисте життя [4].

Маніфест Піратської партії Сполученого королівства 2011 складається з п'яти частин (звернення лідера ПП Сполученого Королівства; авторське право (і суміжні права); патенти; недоторканність особистого життя; свобода слова) і має на меті зокрема зменшити тривалість дії авторського права до 10 років з можливістю подовження його через 5 років

* студент 4 курсу спеціальності «міжнародне право» Інституту міжнародних відносин Київського національного університету ім. Тараса Шевченка

Науковий керівник: доц. Серьогін О.Ю.

або через 10 у випадку вільного ПЗ а також унеможливити поновлення охорони для творів, які було незначно змінено. Пропонується повернути наступні права, не обмежуючись ними: право на зміну формату; право обмінюватися файлами між друзями й децентралізовано між комп'ютерами; право користуватися й обмінюватися нашою культурною спадщиною вільно від загрози надмірного судового переслідування. Контрафакція і прямий прибуток від творів інших людей без оплати їм буде залишатися незаконним [5].

У декларації принципів Українського піратського співтовариства (це громадська організація) можна виділити кілька провідних намірів: обмін інформацією, що не передбачає отримання комерційної вигоди у будь-якому вигляді повинен бути вільним; необхідно визнати на законодавчому рівні міжнародні вільні ліцензії, такі як Creative Commons, GNU GPL/GFDL, BSD та інші; патентне право має використовуватись для заохочування та винагородження авторів і винахідників, а також сприяти вільній конкуренції [6].

Слід зазначити, що в існуючій системі охорони ІВ можна здійснити певні прогресивні реформи, навіть не вносячи значних змін. Наприклад, в умовах вільного відтворення творів (відповідно до ЗУ «Про авторське право і суміжні права») необхідно зняти обмеження, накладені репрографічним способом відтворення творів (слід дозволити відтворення в електронній формі як зображень).

Отже, позиції ПП спрямовані на зменшення рівня охорони ІВ там, де це буде відповідати інтересам інформаційного суспільства. Цей підхід суперечить існуючій системі охорони ІВ, насамперед стосовно охорони майнових прав володільців ІВ. Саме тому у деяких країнах ПП відмовляють у реєстрації як політичним партіям.

На сьогодні для підвищення рівня дотримання законів про ІВ необхідне їх послаблення, інакше доведеться втручатися в особисте життя людей для контролю за дотриманням цих законів (наприклад, відстежувати порушників через інтернет-провайдерів), що неприпустимо. А значні порушення такого законодавства у країнах, що розвиваються і найменш розвинутих країнах загрожують стійкості й авторитетності усієї національної правової системи, знижують правосвідомість населення.

Реалізація пропозицій ПП не є простою з огляду на міжнародні договори, прийняті певною державою. Оскільки у більшості держав є фактичний примат міжнародного права, то необхідним буде внесення застережень до договорів, які стосуються ІВ, ратифікованих ними раніше. Якщо держава є членом СОТ, то їй доведеться припинити членство у цій організації у разі внесення змін до законодавства, які суперечать Угоді про торговельні аспекти прав інтелектуальної власності (ТРИПС). Таким чином, правові позиції піратських партій потребують зміни положень стосовно охорони ІВ не лише на національному рівні, але й на міжнародному.

Література

1. Потехіна В. Інтелектуальна власність / За ред. Дахна І. І. - Київ: ЦУЛ, 2008. — 413 с.
2. Валле В. Парадокси права інтелектуальної власності. — Київ: Освіта України, 2010. — 448 с.
3. Pirate Parties International Statutes [Електронний ресурс]. — Режим доступу до сайту: http://wiki.pp-international.net/wiki/images/a/a6/Statutes_of_the_Pirate_Parties_International.pdf.
4. Хто ми та які наші цілі // Громадська організація «Українське піратське співтовариство» [Електронний ресурс]. — Режим доступу до сайту: <http://pp-ua.org/who-we-are.html>.

5. Pirate Party Manifesto 2011 (UK 2011 Manifesto) // Pirate Party UK [Електронний ресурс]. — Режим доступу до сайту: http://www.pirateparty.org.uk/media/uploads/manifesto2011/uk/UK_Final_Low.pdf.
6. Декларація принципів // Громадська організація «Українське піратське співтовариство» [Електронний ресурс]. — Режим доступу до сайту: <http://pp-ua.org/Ofitsiyni-dokumenti/2011-04-22-06-58-12.html>.

Ткачова А.*

ПІДСУДНІСТЬ СУДАМ УКРАЇНИ ЦИВІЛЬНИХ СПРАВ З ІНОЗЕМНИМ ЕЛЕМЕНТОМ: НОРМИ НАЦІОНАЛЬНОГО ЗАКОНОДАВСТВА

Міжнародна підсудність цивільних справ – це компетенція національних судових установ певної держави щодо розгляду і вирішення по суті цивільних справ з іноземним елементом [2].

Джерела правового регулювання в Україні міжнародної підсудності в цивільних справах:

- внутрішнє законодавство України (Конституція України від 1996р, ЦПК України від 2004р., ГПК України від 1991р., ЗУ «Про міжнародне приватне право» від 2005р., ЗУ «Про зовнішньоекономічну діяльність» від 1991р.[3,4,5,6,7]).

- чинні міжнародні договори, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України (ч. 1 ст. 9 КУ). При чому чинним міжнародним договорам надається пріоритет при вирішенні колізії у внутрішньому законодавстві.

В доктрині точаться дискусії, щодо того відносити міжнародний цивільний процес, та міжнародну підсудність як таку, до приватного чи до публічного порядку. Їх мета скоріше приватноправова, хоча засоби швидше публічно правові [2].

Колізійний метод, у його чистому вигляді, внаслідок цивільно-процесуального характеру цивільно-правових норм, не може бути у міжнародному цивільному процесі застосованим [2].

Визначення міжнародної підсудності на рівні національних законодавств здійснюється за допомогою використання сталих принципів (критеріїв), запозичених з міжнародної звичаєвої практики (найбільш поширені: встановлення підсудності за ознакою громадянства сторін або сторони у спорі, за ознакою місця проживання відповідача, за ознакою присутності відповідача або наявності його майна на території держави суду, за ознакою місця знаходження спірної речі). Такі критерії не є прив'язками як у МПрП, бо встановлюються на рівні національного законодавства імперативно; суд окреслює межі лише своєї компетенції [1, 2].

Уніфікований метод набирає обертів у наш час. Однак Україна бере участь у міжнародно-правовій уніфікації норм інституту міжнародної підсудності у спосіб включення правових приписів про міжнародну підсудність до міжнародних угод, які регулюють певне вузьке коло цивільних відносин з іноземним елементом.

Внутрішнє законодавство як джерело міжнародної підсудності.

Види міжнародної підсудності.

Міжнародна загальна підсудність. Правило «місця проживання» і «місця знаходження» відповідача (п.2 ст. 76 ЗУ «Про МПрП», ст. 414, ст. 109 ЦПК, ч. 1 ст. 124 і ст. 15 ГПК).

* студентка 4 курсу спеціальності «міжнародне право» Інституту міжнародних відносин Київського національного університету імені Тараса Шевченка

Науковий керівник: доц. Черняк Ю.В.

Міжнародна виключна підсудність. Причиною впровадження виключної підсудності є захист юрисдикції національних судів у тих випадках, коли спори порушують питання публічного порядку, певних економічних та соціальних інтересів. Виключна міжнародна підсудність судам України встановлена в ст. 76 ЗУ «Про МПрП». Характерна ознака перелічених у статті випадків виключної підсудності – це зв'язок спірного цивільного правовідношення з територією України [1]. Такі спірні правовідносини:

- включають в себе реєстрацію або ліквідацію майнових прав, які підлягають державній реєстрації (наприклад, нерухоме майно та інтелектуальна власність);
- зачіпають першочергові інтереси третіх осіб або громадськості в цілому (процедура банкрутства);
- включають втручання адміністративних органів (конкурентні стосунки);
- зачіпають такі функції державних органів, як фіскальну, соціальне забезпечення та інші економічні аспекти.

Міжнародна спеціальна підсудність. З метою захисту вітчизняного відповідача. Відмінна ознака встановлених в ст. 76 ЗУ «Про МПрП» випадків міжнародної спеціальної підсудності – це зв'язок спірного цивільного правовідношення з територією України. Список підстав не є вичерпним.

Міжнародна договірна підсудність. Встановлена ч. 1 п.1 ст. 76 ЗУ «Про МПрП». Прогодаційна угода (угода сторін про підсудність, юрисдикційна угода) – угода, яка встановлює вибір підсудності і таким чином обумовлює, в який суд звертатимуться сторони з приводу визначеного спору. Можливість укладення такої угоди відповідає характеру міжнародних приватно правових відносин. Прогодаційна угода не зачіпає сфери виключної міжнародної підсудності. Необхідна конкретизація положень згаданого закону з питань часу укладення угоди (до виникнення спору, під час виникнення спору), уточнення положень про форму угоди, автономність угоди (не залежність як додаткової від основного договору між сторонами), урегулювання конфлікту підсудності (юрисдикції) між судом, обраним угодою, та судом, уповноваженим законом [1].

Вирішення проблемних питань підсудності:

- Ч.2 ст. 75 ЗУ «Про МПрП» врегульовує проблему *lis alibi pendens* - відмова суду у відкритті провадження у справі, якщо у суді чи іншому юрисдикційному органі іноземної держави є справа із спору між тими самими сторонами, про той самий предмет і з тих самих підстав; або вже є рішення по такій справі.

- Ч. 1 ст. 75 ЗУ «Про МПрП» вирішила питання *perpetuation jurisdictions* (*perpetuation fori*) – встановлення правила неприпустимості зміни підсудності у цивільному процесі. Визначається на час відкриття провадження у справі, і не залежить від того, чи в ході провадження такі підстави відпали чи ні.

- Підсудність зустрічного позову. Відсутність регулювання в ЗУ «Про МПрП», міститься в національному законодавстві (правові основи в ч. 2 ст. 113, ст. 123 ЦПК; ст. 60 ГПК) у вигляді загального правила: зустрічний позов і вимога про зарахування, які випливають з того самого правовідношення, що і основний позов, підлягають розгляду в тому суді, в якому розглядається основний позов (також можна додати – при умові, якщо обидва позови взаємопов'язані та їх сумісний розгляд є доцільним).

Замість висновку. Законодавство вирішує частину питань, пов'язаних з міжнародною підсудністю. Однак існує доцільність звести норми міжнародного цивільного процесу в один нормативний документ та доопрацювати (особливо регулювання пророгаційних угод та визначення підсудності зустрічних позовів), щоб раціоналізувати застосування такого законодавства.

Література

1. Черняк Ю.В. Інститут підсудності в міжнародному приватному праві країн Європейського Союзу та України: Монографія. - К.: Прецедент, 2008
2. Міжнародне приватне право: Навчальний посібник. – К.: Атіка, 2008. – С. 454.
3. Конституція України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР//Відомості Верховної Ради України від 23.07.1996 - 1996 р., № 30, стаття 141.
4. Цивільний процесуальний кодекс України від 18.03.2004 № 1618-IV//Офіційний вісник України від 07.05.2004 - 2004 р., № 16, стор. 11, стаття 1088, код акту 28609/2004.
5. Господарський процесуальний кодекс України від 06.11.1991 № 1798-XII//Відомості Верховної Ради України від 11.02.1992 - 1992 р., № 6, стаття 56.
6. Закон України «Про міжнародне приватне право» від 23.06.2005 № 2709-IV//Офіційний вісник України від 05.08.2005 - 2005 р., № 29, стор. 48, стаття 1694, код акту 33145/2005.
7. Закон України «Про зовнішньоекономічну діяльність» від 16.04.1991 № 959-XII//Відомості Верховної Ради УРСР від 16.07.1991 - 1991 р., № 29, стаття 377.

ПОРІВНЯЛЬНЕ І ЄВРОПЕЙСЬКЕ ПРАВО

Гончарук О.*

ДОВІЧНЕ ПОЗБАВЛЕННЯ ВОЛІ ЯК НАЙВИЩА МІРА ПОКАРАННЯ У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРАВІ ЄВРОПЕЙСЬКИХ ДЕРЖАВ

1. Довічне позбавлення волі (далі – ДПВ) розглядається кримінальним правом як найбільш суворе покарання. У більшості держав, кримінальне законодавство яких передбачає такий вид покарання, ДПВ – найвища міра покарання. Лише у державах, де існує смертна кара, ДПВ застосовується нарівні з нею, часто замінюючи смертну кару (наприклад, у Російській Федерації).

2. Кількість складів злочинів, за які суд може призначити ДПВ, у різних державах неоднакова. Найчастіше, у кримінальному праві держав чітко перелічено злочини, за які може бути призначене ДПВ. Так, кримінальний кодекс Російської Федерації передбачає 5 складів злочинів, Бельгії – 6, Польщі – 7, Австрії – 8, Латвії – 9, Данії – 10, Нідерландів – 23, Швеції – 25, Франції, Болгарії – 28.

Німеччина представляє 16 складів злочинів, за які може бути призначене ДПВ: підготовка агресивної війни (пар. 80), державна зрада Федерації (пар. 81), розбій, що спричинив смерть потерпілого (пар. 251), загально небезпечне отруєння (пар. 319) та інші. Крім того, КК Німеччини передбачає ДПВ за геноцид (абз. 1 пар. 220 а) та тяжке вбивство (пар. 211) як безальтернативний вид покарання [1, с.306-316].

Франція передбачає пожиттєве заключення (за загальнокримінальні злочини) та пожиттєве заточення (за політичні злочини) у ст. 131-1 п.1 Кримінального кодексу 1992 року, причому ДПВ є безальтернативним видом покарання.

Кримінальне право Великобританії передбачає застосування ДПВ Законом про злочини (про покарання) 1997 року і враховує при засудженні особу злочинця, характер та обставини скоєння злочину, а також наявність у особи судимості за скоєння «серйозного злочину». До таких злочинів ч.1 пар.2 Закону відносить, зокрема, вчинення, замах, зговір на тяжке вбивство, скоєння простого вбивства, умисного поранення чи спричинення тяжких тілесних ушкоджень, згвалтування чи замах на нього тощо.

3. У ряді держав Євросоюзу ДПВ у кримінальному праві не передбачено. До таких держав-учасниць ЄС належать: Іспанія, Португалія, Словенія. Позбавлення волі у таких країнах завжди має строковий характер. Так, у КК Іспанії передбачений максимальний строк покарання у 30 років щодо особи, засудженої за вчинення двох чи більше злочинів, де строк позбавлення волі хоча б за один з них становить 20 років [6].

4. Крім того, найчастіше кримінальне право зарубіжних держав передбачає обмеження у застосуванні ДПВ стосовно певних категорій осіб, що вчинили злочин. Найчастіше, ДПВ не застосовується до осіб, які не досягли певного віку. У Франції мінімальний

* асистент кафедри порівняльного і європейського права Інституту міжнародних відносин Київського національного університету імені Тараса Шевченка

вік для застосування ДПВ становить 16 років, у Великобританії, Німеччини, Угорщині, Данії, Італії, Польщі, Фінляндії, Україні, РФ, Естонії – 18 років, у Австрії та Швеції – 21 рік. До даних осіб застосовується лише строкове позбавлення волі. Крім того, у деяких державах відбувається послаблення режиму відбування ДПВ. Приміром, у Австрії, якщо ДПВ як безальтернативних вид покарання за вчинений злочин повинне бути застосоване до осіб молодше 20 років, воно замінюється строковим позбавленням волі на строк від 10 до 20 років. У Німеччині ДПВ у виняткових випадках не призначається до осіб у віці від 18 до 21 року, а максимальний термін позбавлення волі може становити для молодих злочинців 10 років. У Данії особи до 18 років засуджуються максимально до 8 років позбавлення волі чи до арешту на невизначений строк. Максимальний строк позбавлення волі для юних злочинців у Польщі – 25 років, у Фінляндії – 15 років, у Естонії та Україні – 10 років [5]. Крім того, КК РФ не застосовує ДПВ до жінок та чоловіків старше 65-річного віку, а в КК України – до осіб будь-якої статі, яким виповнилося 65 років, а також до жінок, які були вагітні на момент вчинення злочину або на момент винесення вироку.

5. Більшість європейських держав своїм кримінальним законодавством передбачають можливість застосування умовно-дострокового звільнення (далі - УДЗ) особи у разі призначення їй ДПВ після відбуття нею певного терміну ув'язнення. Ці мінімальні строки відрізняються часом досить суттєво. Так, мінімальний строк відбування покарання у вигляді ДПВ становить: 7 р. – Ірландія (у середньому 12 років); 10 р. – Бельгія (за злочин, скоєний вперше), Швеція (можливість помилування); 12 р. – Данія (внесення до списку слухання про помилування), Фінляндія; 15 р. – Австрія, Німеччина; 16 р. – Греція (всього строк 25 років), Данія; 18 р. – Франція; 20 р. – Греція (якщо призначено декілька позитивних строків), Бельгія (за вчинення злочину у рецидиві), Румунія; 22 р. – Франція (рецидивісти); 25 р. – Польща, РФ; 26 р. – Італія (21 р. за гарну поведінку); 30 р. – Франція (якщо є спеціальна вказівка суду) [1, с.104].

6. Натомість, деякі держави взагалі не передбачають можливості автоматичного УДЗ особи, засудженої до ДПВ. До таких держав належать Болгарія, Великобританія, Нідерланди, Швеція, Естонія. Більш того, на сьогоднішній момент у Великобританії зафіксовано більше 20 вироків, де суд не встановив мінімального строку позбавлення волі, а отже, ув'язнені відбувають покарання без можливості подачі прохання про УДЗ. Крім того, Нідерланди є тією європейською державою, де перегляд ДПВ на практиці майже не застосовується. За більш ніж 70 років було помилувано лише 2 особи із 41 засудженої до такої міри покарання. У Італії заборонено звільняти осіб, засуджених до ДПВ за тероризм чи будь-яку діяльність у мафії. В Україні можливість автоматичного УДЗ також законодавчо не передбачена, визначена лише можливість заміни ДПВ більш м'яким покаранням, строковим позбавленням волі на строк не менше 25 років.

7. Умови відбуття ДПВ в усіх європейських державах особливі. Найчастіше створюється особливий режим утримання таких злочинців. Так, більшість держав тримає таких осіб в умовах строгої ізоляції в одиночних камерах і лише, приміром, в РФ та в Україні передбачена можливість тримання таких осіб по 2 чоловіка в камерах, а умови переводу в одиночну камеру визначаються в кожному конкретному випадку і залежать від медичних, психологічних чи інших чинників. У більшості держав передбачено спеціальний одяг таких ув'язнених. Залучення їх до праці також відбувається з деякими обмовками. Найчастіше вони працюють в умовах ізоляції тюремної камери, або лише на території установи позбавлення волі.

8. ДПВ за кримінальним правом держав Європи може бути замінене більш м'яким видом покарання лише у порядку помилування, яке надає глава держави за особистим

проханням засудженого або через відповідних посадових осіб. Наприклад, у Австрії така пропозиція розглядається Президентом за представленням міністра юстиції, у Данії – королем чи королевою за пропозицією міністра юстиції. В Ірландії рішення про звільнення розглядаються Міністром Ірландії за рекомендацією департаменту по звільненню. У Фінляндії питаннями помилування займається Президент республіки, а з 2006 року – також Апеляційний суд Гельсінкі. У Швеції засуджений може бути помилуваний Урядом, хоча на практиці щорічно ним задовольняється 1 чи 2 прохання про помилування. Починаючи з 2006 року засуджений до ДПВ може звернутися з проханням про помилування до Законного суду м. Еребру щодо встановлення меж строку позбавлення волі.

9. На сьогоднішній момент вироки із найвищою мірою покарання у вигляді ДПВ становлять у кримінальному праві зарубіжних держав дуже невеликий відсоток. Приміром, у Нідерландах кількість осіб, що відбувають покарання у вигляді ДПВ становить майже 50 осіб, у Швеції – 170 осіб. У Франції таких засуджених налічується майже 600 осіб. У РФ число таких засуджених становить близько 1700, з них трохи більше 600 ті, яким було замінено вирок у вигляді смертної кари на ДПВ [3, с.100]. У Великобританії відсоток засуджених до ДПВ від усієї кількості засуджених до позбавлення волі становить менше 9%. Як свідчить статистика, відсоток засуджених до ДПВ серед усіх осіб, що відбувають покарання у вигляді позбавлення волі, поволі зростає в усіх державах.

Література

1. Жалинский А.Э. Современное немецкое уголовное право. М.: ТК Велби, Проспект, 2006 – 560 с.
2. Кирюхина, Е. Л. Уголовно-правовые и уголовно-исполнительные аспекты применения наказания в виде пожизненного лишения свободы: Авт. дис. канд. юрид. наук. Спец. 12.00.08 – уголовное право и криминология ; уголовно-исполнительное право – М., 2008. – 24 с.
3. Константинов А. Некоторые проблемы пожизненного заключения в России // Неволя, Издание журнала «Досье на цензуру», № 9, М., 2006. – С. 100-109
4. Михлин А.С. Заключение пожизненно // Российская юстиция, 1995, № 7 – С. 24-25
5. Уголовное право буржуазных стран. Общая часть: Сборник законодательных актов / Под ред. А.Н. Игнатова, И.Д. Козочкина. – М.: Издательство УДН, 1990. – 310 с.
6. <http://www.tenerife-navigator.com/directory/laws-of-spain/criminal-code/index.htm> - Дата доступу: 10.10.2011

Чорнобай Д.*

МОРАЛЬНИЙ АСПЕКТ МІЖНАРОДНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЗА ПРАВОМІРНУ ДІЯЛЬНІСТЬ У ПРАКТИЦІ ЮРИСТІВ-МІЖНАРОДНИКІВ

Інститут міжнародної відповідальності за правомірну діяльність своїми механізмами покликаний забезпечувати життя на Землі. Останнім пунктом на сьогоднішній день у розвитку цього правового явища є Резолюція Ради Безпеки ООН 1809 (2011) [1]. В ній зазначено, що вода має найважливіше значення для виживання людини, однак мільярд людей у світі не має доступу до питної води. У зв'язку з цим Парламентська Асамблея відзначає, що на Йоханнесбургському саміті в 2002 році [2] було сформульовано завдання: до 2015 року скоротити на половину кількість людей, що не мають доступу до питної води. При цьому Асамблея посилається на свою резолюцію 1693 (2009) [3] «Вода: стратегічний виклик для Середземномор'я», а також на пропозиції, внесені парламентами на 5-у Всесвітньому водному форумі, що відбувся у Стамбулі 19 березня 2009 року [4], на якому акцент був зроблений, зокрема, на ролі парламентаріїв в розробці правил раціонального використання водних ресурсів, водопостачання, поширення дотримання права на воду і реалізації політики водокористування. Окрім цього, Асамблея висловлює занепокоєння, що уряди у своїй заяві від 22 березня 2009 року не визнали право на воду і санітарію як одне з прав людини. Асамблея відзначає, що 28 липня 2010 року Організація Об'єднаних Націй визнала доступ до води і санітарії як одне з найважливіших прав людини, і що 30 вересня 2010 року. У зв'язку з висловленням, Асамблея рекомендує урядам держав-членів Ради Європи і держав, що не є членами: визнати, що доступ до води є одним з найважливіших прав людини (резолюція 64/292 від 28 липня 2010 року Генеральної асамблеї ООН і резолюція 15/9 від 30 вересня 2010 року Ради з прав людини ООН); застосовувати, а при необхідності і переглянути, норми міжнародного водного права; проаналізувати системи сумісного управління трансграничними річками і водоносними шарами; та інше [5].

Однак, нестача води – це не єдина проблема, що все гостріше повстає перед людством. Великими темпами втрачаються ресурси планети через ряд факторів, серед яких чи не найперше місце посідає проблема трансграничного забруднення навколишнього середовища. Вже зараз гостро постало питання вичерпання запасів води, а що далі – нестача придатного для дихання повітря? – природа заставляє відповідати за правомірні дії людства, суд її жорстокий та не підлягає оскарженню.

Не останнє слово в «цивілізованому світі» має діяльність юристів, юристів-міжнародників. Прагнення до матеріального збагачення «уже сьогодні» взагалі витісняє навіть і найменші коливання у роздумах «а якою ціною?». Юристи створюють прецеденти, якими обґрунтовують право нищити здавалося б невичерпне, а потім доводиться захищати остатки того, що вже безповоротно втрачено.

* здобувач кафедри порівняльного і європейського права Інституту міжнародних відносин Київського національного університету імені Тараса Шевченка

Науковий керівник: проф. Білас І.Г.

Освітній рівень людей у 20-у столітті дозволяє чи не кожному другому самостійно дізнаватися, що прямо прописано в нормативно-правових документах. Це обумовлює необхідність юристам щоденно удосконалювати і поглиблювати професіоналізм до такого рівня, щоб не лише знати як обійти прописані «незручні норми права», але обійти їх так, щоб і наслідки не призводили до фатальних результатів, результатів трансграничного характеру.

Необхідність у зміні підходів до діяльності юристів обумовлює виникнення питання нагальної потреби у вихованні нового покоління людей, що матимуть нове мислення направлене на збереження оточуючого середовища і покращення його характеристик відповідно до придатності для життя людини. «Споживацьке» мислення має бути замінено на мислення «самозбереження», інакше нинішня цивілізація може розділити участь попередніх – будуть проводитися розкопки і дослідження з приводу «а якими ж були жителі 20-го століття?». «Міжнародна відповідальність за правомірну діяльність» - так називається інститут міжнародного права, який має включати не лише черговий текст спрямований розроблених норм на виправлення і недопущення чергових катастроф, але також і викорінювання навіть найменших передумов які створюють підґрунтя для виникнення несприятливих для життя обставин.

Література

1. Документ: 12538(2011), доклад Комиссии по окружающей среде, сельскому хозяйству, местным и региональным вопросам: г-н Марке.– <http://assembly.coe.int/>;
2. Йоханнесбургський саміт - <http://www.un.org/russian/conferen/wssd/>;
3. http://www.coe.int/t/r/parliamentary_assembly/%5Brussian_documents%5D/%5B2009%5B
4. http://news.truba.ua/20090323/minprirodi_ukrainska_delegacija;
5. http://www.coe.int/T/r/Parliamentary_Assembly/%5BRussian_documents%5D/%5B2011%5D/%5BApril2011%5D/Res1809_rus.asp.

Ахметов Р.*

ЄВРОПЕЙСЬКА РАДА ЯК ОРГАН СТРАТЕГІЧНОГО ПЛАНУВАННЯ ЄВРОПЕЙСЬКОЇ ІНТЕГРАЦІЇ

Регулювання процесів європейської інтеграції здійснюється при вирішальній ролі інститутів Європейського Союзу (Євросоюзу).

Правовим проблемам діяльності інститутів Європейського Союзу присвячені роботи таких українських та зарубіжних авторів як В.Муравйов, В.Опришко, В.Василенко, Р.Петров, В.Кернз, Ж.-Л.Сорон, А.Татам, І.Грицяк, Л.Ентін та ін. Проте динамічний характер розвитку процесів європейської інтеграції призвів до значних змін у перерозподілі повноважень між інститутами Євросоюзу, що знайшло своє закріплення у Лісабонських договорах 2010 року. Це помітно вплинуло на функціонування інституційного механізму цього об'єднання в цілому і обумовлює необхідність дослідження ролі Європейської Ради у регулюванні процесів європейської інтеграції.

Отже, Європейська рада є органом стратегічного планування розвитку європейської інтеграції. Вона з'явилася в результаті практики як реакція на необхідність формалізувати зустрічі у верхах держав-членів ЄС, що почали відбуватися з 1961 р. Додатковим імпульсом для створення Європейської ради стало дедалі більше усвідомлення державами-членами важливості європейського вектора їх політичного життя в процесі просування європейської інтеграції. Свій юридичний статус Європейська рада отримала в межах Єдиного європейського акту у 1967 р., а Договір про Євросоюз 1993 р. остаточно затвердив роль цього органу як джерела політичних ініціатив та форуму для вирішення суперечностей між державами-членами, які не може вирішити Рада [3, с.129].

Науковий керівник: кандидат юридичних наук, доцент кафедри порівняльного і європейського права, докторант Інституту міжнародних відносин Київського національного університету імені Тараса Шевченка.

Тривалий час Європейська рада займала окреме місце в системі інституційного механізму європейської інтеграції. Цього органу не було у переліку інститутів Європейського співтовариства і Євросоюзу (ст. 5 Договору про Євросоюз, ст. 7 Договору про заснування Європейського співтовариства) [4, с.132].

На сьогодні Лісабонські договори віднесли Європейську раду до інститутів Союзу і розширили її повноваження.

Договір про Євросоюз підкреслює, що Європейська рада дає Союзу необхідні імпульси для розвитку та визначає його загальні політичні орієнтири і пріоритети.

До Європейської ради входять керівники держав або урядів держав-членів, її голова та голова Комісії. За домовленістю їх можуть супроводжувати по одному міністру і один з членів Комісії У її роботі приймає участь Високий представник Союзу у закордонних справах і політики безпеки.

Свої рішення Європейська рада приймає консенсусом (ст. 15.4 ДЄС). Установчі договори також передбачають ухвалення постанов Європейською радою одноголосно, ква-

* студент 4 курсу спеціальності «міжнародне право» Інституту міжнародних відносин Київського національного університету імені Тараса Шевченка

Науковий керівник: доц. Шпакович О.М.

ліфікованою більшістю, простою більшістю. Для здійснення свої функцій Європейська рада наділена широкими повноваженнями з ухвалення постанов. Більшість постанов Європейської ради ухвалюється у формі рішень. Вони мають обов'язковий характер, проте не можуть бути законодавчими актами, ухвалюватись з метою уніфікації чи гармонізації внутрішнього законодавства держав-членів [4, с.132-133].

Основні напрямки діяльності Європейської ради стосуються стратегічного планування розвитку Союзу, зовнішньополітичної сфери, ухвалення постанов, а також врегулювання суперечок між державами-членами ЄС. Переважна більшість повноважень Європейської ради зосереджена у зовнішньополітичній сфері. Своїми рішеннями вона встановлює стратегічні інтереси, фіксує цілі і визначає загальні орієнтири Союзу у сфері СЗППБ та інших сферах, які відносяться до зовнішньополітичної діяльності (ст.ст. 22 та 26 ДЄС).

Європейська рада може виробляти загальні політичні пріоритети і орієнтири розвитку Союзу. Вони містяться у висновках, що не мають обов'язкової сили. Їхній пріоритет обумовлений тим, що вони ухвалюються вищими посадовими особами держав-членів і тому мають бути імplementовані іншими інститутами Євросоюзу [4, с.133].

Європейська рада вирішує організаційні питання. Вона встановлює квоти держав-членів при виборах до Європарламенту (ст. 14.2 ДЄС), визначає порядок ротації держав-членів при призначенні членів Комісії (ст. 244 ДФЄС), висуває кандидатуру на посаду голови Комісії (ст. 17.7 ДЄС), призначає Високого представника Союзу у закордонних справах і питаннях безпеки (ст. 18.1 ДЄС), поширює повноваження Європейської прокуратури на тяжкі злочини транскордонного характеру (ст. 86.4 ДФЄС).

Під керівництвом Європейської ради здійснюється перегляд положень установчих договорів (ст. 48 ДЄС). Європейська рада визначає критерії вступу до Союзу (ст. 49 ДЄС), а також орієнтири для переговорів про вихід з ЄС (ст. 50.2 ДЄС). Європейська Рада може вирішувати суперечки між державами-членами, пов'язані з небажанням когось з них підтримати рішення, ухвалені кваліфікованою більшістю Ради (ст. 31.2 ДЄС) [4, с.134].

Таким чином, інституційний механізм Євросоюзу має складну конструкцію, яка відображає поступовий характер розвитку європейської інтеграції. Основу його організаційної структури складають Європейський парламент, Європейська рада, Рада, Комісія, Суд, Європейський центральний банк, Рахункова палата. Їх повноваження визначені в установчих договорах та актах про внесення змін і поправок до них. Стаття 13.2 Договору про Європейський Союз закріплює положення, в якому зазначено, що кожен інститут діє в межах повноважень, наданих йому у Договорах відповідно до передбачених процедур, умов і цілей. Закріплені в них приписи можуть регулювати поведінку не тільки держав-членів чи інститутів Європейського Союзу, але й фізичних та юридичних осіб.

Література

1. Грицяк І. Право та інституції Європейського Союзу: Навчальний посібник. – Київ, 2004. – 260 с.
2. Европейское право. Учебник для вузов / Под общ.ред. д.ю.н., проф. Л.М.Энтина – Москва, 2000. – 720 с.
3. Муравйов В.І. Вступ до права Європейського Союзу : Підручник. – Київ, 2007. – 303 с.
4. Право Європейського Союзу: Підручник. / за ред.. Муравйова В.І.– Київ, 2011. – 704 с.

Демчак О.*

АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ ПРИЄДНАННЯ ЄС ДО ЄВРОПЕЙСЬКОЇ КОНВЕНЦІЇ З ПРАВ ЛЮДИНИ

Європейська система захисту прав людини є однією з особливих механізмів міжнародного-правового захисту. Національну систему захисту прав людини, яка функціонує в державах-членах, доповнює система захисту на рівні Євросоюзу. Окрім цього, захист прав і свобод людини здійснюється в межах Ради Європи, учасниками якої є всі держави-члени Євросоюзу [7]. Поступово в Європі почали формуватися дві самостійні системи захисту прав людини – в межах Ради Європи і Європейського Союзу. Правові системи Європейського Союзу та Ради Європи на сьогодні мають тенденцію до зближення. Метою даної роботи є правовий аналіз приєднання Євросоюзу до Європейської Конвенції з прав людини від 04.11.1950 р. (ЄКПЛ). Дане питання досліджувалося у вітчизняній доктрині такими науковцями як В. Муравйов, А. Федорова, О. Святун, О. Дмитренко, А. Юдківська, П.Пушкар та іншими.

7 грудня 2000 року була прийнята Хартія основних прав Європейського Союзу, після проголошення якої з'явилися думки щодо утворення в Європі нової системи захисту прав людини, яка може створити конкуренцію вже наявній системі захисту прав людини Ради Європи. Завдяки Лісабонському договору, що вступив в силу з 1 грудня 2009 року, Хартія отримала статус установчих договорів.

З прийняттям Лісабонського договору нарешті було зроблено конкретні кроки для реалізації давно обговорюваної ідеї про приєднання ЄС до ЄКПЛ. Надзвичайно важливе значення у цьому випадку має нова редакція ст. 6 Договору про Європейський Союз, у якій зазначено, що Союз повинен приєднатися до Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод і таке приєднання не повинно впливати на повноваження Союзу, визначені у

Договорах. У Протоколі № 8 до ДФЄС передбачається, що угода про приєднання Союзу до ЄКПЛ включатиме положення, спрямовані на збереження специфічної природи ЄС та його правової системи [7].

Ст. 17 Протоколу № 14 до ЄКПЛ, підписаного у 2004 р., передбачає внесення доповнень до ст. 59 ЄКПЛ новим пунктом 2 у такій редакції: «2. До цієї Конвенції може приєднатися Європейський Союз». Таким чином, Протокол N 14 до ЄКПЛ, що набув чинності 1 червня 2010 р., встановив, що від тепер не тільки країни, а й організації можуть бути членами цієї Конвенції. Зразу після набуття чинності Протоколом №14 до ЄКПЛ розпочалися переговори щодо приєднання Євросоюзу до ЄКПЛ.

До підписання Лісабонського договору установчі договори ЄС не передбачали можливості його приєднання до ЄКПЛ, оскільки спочатку ЄС функціонував лише як економічна організація. Проблема захисту у ньому прав людини постала з подальшим розвитком та розширенням компетенції ЄС.

* студентка 4 курсу спеціальності «міжнародне право» Інституту міжнародних відносин Київського національного університету імені Тараса Шевченка

Науковий керівник: доц. Смирнова К.В.

Вперше в актах первинного законодавства ЄС ЄКПЛ була згадана у Договорі про Європейський Союз, зміни до якого були внесені Амстердамським договором. Він передбачає, що ЄС «повинен поважати основні права, гарантовані Європейською конвенцією про захист прав людини і основоположних свобод». Це положення, безперечно, вказувало на визнання і необхідність дотримання ЄС встановлених Радою Європи стандартів прав людини. Але воно прямо не передбачало поширення на ЄС в цілому (тобто на діяльність інституцій, які його уособлюють і представляють) механізмів їх захисту, передбачених ЄКПЛ. Ще у 1996 році Рада Міністрів Європейського Союзу зверталась до Суду Справедливості Європейських Співтовариств із запитом щодо можливості приєднання їх до ЄКПЛ. Тоді цей Суд вказав на відсутність такої можливості з огляду на те, що вона не передбачена в установчих договорах, а тому Співтовариство не має необхідних повноважень. Однак Суд визнав спеціальне значення ЄКПЛ для ЄС.

З прийняттям Хартії питання про приєднання ЄС до ЄКПЛ набуло ще більшої актуальності. Хартія стала першим документом ЄС, що регулює відповідну сферу на рівні правопорядку ЄС, а отже, і наділяє органи ЄС відповідною компетенцією [5, с.47]. Її прийняття стало позитивним фактом у розвитку системи захисту прав людини в ЄС, але при цьому «важливим є уникнути створення альтернативної європейської системи захисту прав людини та основоположних свобод, яка б могла конкурувати з ЄКПЛ». Інакше це мало би неабиякі негативні наслідки, оскільки руйнувалася б цілісність існуючої системи захисту прав людини, яка створювалась довгий період часу і вже сформувала свої стандарти. Проте є підстави сподіватися, що приєднання ЄС до ЄКПЛ попередить такий розвиток подій.

Ще раніше висловлювали думку про те, що приєднання ЄС до ЄКПЛ і Хартія основних прав ЄС повинні розглядатись не як альтернативи, а радше, як взаємодоповнення. Приєднання ЄС до ЄКПЛ повинно відбутись із урахуванням особливостей природи самого ЄС, про що вказується також у Протоколі до Лісабонського договору, який стосується ст. 6(2) Договору про Європейський Союз. Зокрема в угоді про приєднання має бути звернено увагу на специфіку можливої участі ЄС в контролюючих органах ЄКПЛ. Також потрібно буде враховувати необхідність розмежування участі в ЄКПЛ самого ЄС в цілому та його держав-членів [4, с.6].

Після приєднання Союзу до ЄКПЛ громадяни і інші суб'єкти основних прав, гарантованих цією Конвенцією, вперше отримають можливість подавати до Європейського Суду з прав людини скарги на дії і бездіяльність не лише національних властей (органів держав-учасників ЄКПЛ), але і наднаціональних інстанцій Союзу (інститутів, органів, установ ЄС).

Проте, слід згадати про декілька застережень. Приєднання ЄС до Європейської конвенції не є автоматичним, бо такий процес вимагатиме одностайного схвалення усіма державами-членами угоди про приєднання до Європейської конвенції, а також схвалення такої угоди Європейським парламентом й кваліфікованою більшістю в Раді (можуть виникнути певні проблеми). Для забезпечення цього процесу має бути вироблено протокол з викладенням усіх думок та застережень держав-членів [6].

Крім того, потрібно зазначити, що п.2 ст.59 («Підписання і ратифікація») Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод містить положення про те, що цієї Конвенції може приєднатися Європейський Союз.

Таким чином, за останнє півстоліття Європейський Союз пройшов тривалий шлях становлення своєї власної системи захисту прав людини: від повного відхилення ідеї, що захист прав людини може користуватися перевагою перед положеннями права ЄС, до роз-

робки власного каталогу прав людини, яким стала Хартія основних прав. Набуття чинності Лісабонським договором запровадило правові підстави для приєднання ЄС до Європейської конвенції з прав людини, що є відображенням тенденції до зближення правових систем Ради Європи та Європейського Союзу.

Література

1. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод з поправками, внесеними Протоколами №№ 11 та 14. [Електронний ресурс]. – Режим доступу до докум.: http://www.echr.coe.int/NR/rdonlyres/888FC791-E2C0-4096-AF5E-D843F09C0E24/0/UKR_CONV.pdf.
2. Charter of Fundamental Rights of the European Union // Official Journal. - 2007 – 14. 12. – с 303. – Р. 0001 - 0016.
3. Лісабонські консолідовані договори про Європейський Союз і функціонування Європейського Союзу // Право Європейського Союзу: підручник / за ред. В.І. Муравйова. – К. : Юрінком Інтер, 2011. - С. 527 – 691.
4. Венецька О. Лісабонський договір і єдині європейські стандарти прав людини/ Вісник Львівського університету, Серія юрид. 2009р. Вип. 49. С. 3–7.
5. Власов А. Реалізація прав людини як принципу конституціоналізму в Європейському праві. // Юридична Україна, 2007р. №4, С. 45–50.
6. Терещенко О.С. Міфи про хартію основних прав Європейського союзу/ Юридичний журнал, 2005р. №5. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.justinian.com.ua/article.php?id=1728>
7. Муравйов В.І., Святун О.В. Захист прав людини в Європейському Союзі // Право України. - 2011. - №6. - С. 85-100.

Приходько Ю.*

ПЕРСПЕКТИВИ ЛЕГАЛІЗАЦІЇ ЕУТАНАЗІЇ В УКРАЇНІ: ВІТЧИЗНЯНА ДУМКА ТА ЗАРУБІЖНИЙ ДОСВІД

Проблема еутаназії, а саме питання її легалізації на внутрішньодержавному або навіть на міжнародно-правовому рівнях, є одним із найсуперечливіших питань сучасного права. Необхідність вивчення правових проблем еутаназії у ракурсі медичного права обґрунтовується складною природою самої еутаназії, де тісно переплітаються питання медицини і права. Це також можна пояснити тим, що на сьогодні відсутній не лише єдиний правовий погляд на дану проблему, але й не визначено відношення до неї з точки зору моралі, етики, зокрема медичної; внаслідок чого ускладнюється пошук вірного визначення статусу еутаназії на законодавчому рівні. Початок ХХІ століття ознаменувався безпрецедентною до цього легалізацією еутаназії у загальнодержавному масштабі (Нідерланди, Бельгія та ін.). Ці події зумовили значне поживавлення в обговоренні означеної теми та сприяли її детальному вивченню у рамках співвідношення з основними правами людини, закріпленими на міжнародно-правовому, а також національному рівні.

На сьогодні питання щодо можливості застосування еутаназії залишається відкритим. У більшості держав світу вона або не передбачена законом, або заборонена ним. Поділ еутаназії на активну (здійснення лікарем дій, свідомо і безпосередньо спрямованих на спричинення смерті пацієнта) і пасивну (бездіяльність оточуючих, відмову від лікування, що підтримує життя) знайшов відображення у законодавстві різних країн. Зокрема, активна і пасивна еутаназія дозволена в Нідерландах, Бельгії, а також у штаті Орегон США (ще з 1994 р). В той же час у таких країнах, як Швейцарія, Швеція, Фінляндія легалізована лише пасивна еутаназія.

В Україні заборонена еутаназія обох видів. Слід зазначити, що були спроби змінити ситуацію, справа навіть дійшла до розгляду питання еутаназії у Верховній Раді, але супротив духовенства не дозволив прийняти відповідний закон. Таким чином, на сьогодні еутаназія прямо заборонена законодавством України. Так, відповідна норма міститься в ч.3 ст. 52 Основ законодавства України про охорону здоров'я, у цьому ж акті міститься визначення еутаназії: «Медичним працівникам забороняється здійснення еутаназії - навмисного прискорення смерті або умиртвіння невиліковно хворого з метою припинення його страждань». Відповідна заборона міститься і у Цивільному кодексі України. У п.4 ст. 281 йдеться: «Забороняється задоволення прохання фізичної особи про припинення її життя».

Істотну проблему породжує не досить чітке визначення певних правових понять у нормативних актах. Наприклад, юридичне невизнання та заборона еутаназії породжує питання щодо змісту та обсягу права людини на життя, яке закріплене на законодавчому рівні держав, а також в основоположній Конвенції про захист прав людини та основоположних свобод 1950 року (ст.2). Виникає судження, що поняття права людини на життя охоплює і право розпоряджатися ним, включно з правом припинити його. Такий аргумент

* студентка 2 курсу спеціальності «міжнародне право» Інституту міжнародних відносин Київського національного університету імені Тараса Шевченка
Науковий керівник: ас. Святун О.В.

висувають прихильники легалізації еутаназії, проте слід вирішити, чи може фактично «право на смерть» вважатися складовою права на життя. На мою думку, недоцільно отожднювати ці поняття, оскільки останнє є категорією, що має іншу правову природу і породжує особливі правові наслідки: не забезпечення природного існування фізичної особи, а його припинення.

Показовою у цьому ракурсі є справа «Прітті проти Великобританії», що слухалася у Європейському Суді з прав людини у 2002 році. Громадянка Великобританії страждала на невиліковну хворобу і була паралізована, в результаті чого не мала змоги вчинити самогубство для припинення страждань. Програвши в національних судах справи з приводу позбавлення її життя за допомоги третіх осіб (у Великобританії еутаназія заборонена), вона звернулася до Європейського Суду з прав людини з вимогою визнати рішення національних судів невідповідними низці статей Конвенції, зокрема і ст.2. Суд не задовольнив вимоги заявниці, зазначивши, що право на життя, гарантоване ст.2 Конвенції, не означає також права на смерть за участю, чи умисну допомогу третіх осіб у самогубстві. Необхідно зазначити також, що у своєму рішенні Суд звернувся до Рекомендації 1418 (1999) Парламентської асамблеї Ради Європи, у якій йдеться: «Комітетові міністрів заохочувати заходи держав з усебічного забезпечення поваги до невиліковно хворих і приречених на смерть людей та захисту їхньої гідності, підтримуючи заборону щодо умисного припинення життя невиліковно хворих і приречених на смерть людей». Існування означеного документа вказує на те, що позиція більшості держав Європи стосовно заборони еутаназії є виваженою, стабільною та перевіреною часом. Таким чином, цей фактор може бути важливим аргументом проти надання юридичного дозволу на еутаназію в країнах Європи, зокрема, і в Україні.

Проаналізувавши внутрішні фактори впливу в Україні, можна прийти до висновку, що легалізація еутаназії в нашій державі призвела б до низки негативних наслідків, серед яких можливість тиску на лікарів, зростання корупції у медичній сфері, випадки зловживання цим правом з боку зацікавлених у спадку та інших матеріальних благах осіб та ін.

Отже, визначаючи перспективи легалізації еутаназії в Україні, слід не просто переймати досвід зарубіжних країн, міжнародної спільноти, а насамперед варто спрогнозувати наслідки встановлення відповідних норм права, зважаючи на особливості історичного, соціально-економічного, правового розвитку України.

Література

1. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод: міжнародний документ від 04.11.1950 [електронний ресурс] // режим доступу: http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=995_004; 05.10.2011 р.
2. Конституція України: за станом на 10 лютого 2011р. [текст] / Верховна Рада України. – Офіц. вид. – К.: Алерта; ЦУЛ, 2011. – 96 с.
3. Основи законодавства України про охорону здоров'я: закон України № 2801-XII від 19.11.1992 [електронний ресурс] // режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?page=1&nreg=2801-12>; 05.10.2011 р.
4. Рішення Європейського Суду з прав людини, справа «Прітті проти Сполученого Королівства»: міжнародний документ від 29.05.2002 [електронний ресурс] // режим доступу: <http://lawua.info/bdata2/ukr2186/index.htm>; 05.10.2011 р.
5. Стеценко С. Г. Медичне право України [текст]/С.Г. Стеценко – К.: ЦУЛ, 2008. – 507 с.
6. Цивільний кодекс України: за станом на 6 червня 2011 року [текст] / Верховна Рада України. – Офіц. вид. – К.: Алерта; ЦУЛ, 2011. – 312 с.

Хмельова І.*

ЗАКОН УКРАЇНИ «ПРО ДОСТУП ДО ПУБЛІЧНОЇ ІНФОРМАЦІЇ» В КОНТЕКСТІ ЄВРОПЕЙСЬКОГО ТА СВІТОВОГО ДОСВІДУ

Свідченням необхідності ефективного врегулювання взаємовідносин у сфері публічної інформації є те, що це питання має довгу історію та масштабний міжнародний досвід. Регулювання норм прозорості та доступності інформації присутнє у національних системах права більше ніж 85 країн світу (найдавнішим вважається Закон про свободу преси, виданий у Швеції в 1766 році) [1].

Право на доступ до інформації є конституційним правом людини, передбачене і гарантоване статтею 34 Конституцією України, яка, в свою чергу, ґрунтується на положеннях Європейської конвенції про захист прав та основних свобод людини (стаття 10), Міжнародного пакту про громадянські і політичні права (статті 18, 19) тощо. Для забезпечення доступу до інформації у Рекомендаціях Парламентської Асамблеї Ради Європи Раді Міністрів (81)19, схвалених у 1987 році, були визначені основні принципи щодо доступу до інформації, яка знаходиться у розпорядженні органів державної влади [5].

Проект Закону України «Про доступ до публічної інформації» [2] було подано до Верховної Ради України ще в липні 2008 року, у лютому 2009 його було прийнято за основу [1]. Проте прийняття його в цілому досить довго затягувалось, профільний комітет у своєму висновку навіть визначив за доцільне просто внести зміни до діючого Закону «Про інформацію».

Тому ухвалення даного Закону можна вважати реакцією на увагу до нього в суспільстві і на необхідність звітувати перед Європою. 5 жовтня 2010 року, Парламентська Асамблея Ради Європи у своїй резолюції закликала Верховну Раду прийняти цей Закон як частину законодавчої реформи, необхідної у сфері боротьби з корупцією, а 13 жовтня того ж року сказав своє слово на користь цього Закону Уповноважений ОБСЄ з питань свободи медіа Дуня Міятович під час візиту до Києва [3].

Закон був прийнятий 13 січня 2011 року, вступив в силу 9 травня. Слід відзначити, що 13 січня також був розглянутий законопроект, яким вносилися зміни до чинного з 1992 року Закону «Про інформацію» [4], що також став законом. Прийняття обох цих законодавчих актів стало результатом політичного консенсусу, проте на практиці лише створило нові суперечності і складності.

Аналізуючи Закон України «Про доступ до публічної інформації», можна стверджувати, що він має як багато переваг, так і багато недоліків. До переваг Закону можна віднести чітке визначення поняття публічної інформації, інформації з обмеженим доступом, службової та конфіденційної інформації; встановлення поняття інформаційного запиту; чітке визначення кола розпорядників інформації; відкритість важливої інформації щодо діяльності органів влади (наприклад – про розподілення державних коштів), їх обов'язок оприлюднювати всі офіційні рішення; короткі терміни отримання відповіді на запити і

* студентка 2 курсу спеціальності «міжнародне право» Інституту міжнародних відносин Київського національного університету імені Тараса Шевченка

Науковий керівник: ас. Святун О.В.

водночас – захист конфіденційної інформації та відшкодування збитків за використання неправдивої, встановлення відповідальності для органів влади за порушення його норм тощо.

Згідно зі статтею 34 Конституції України, будь-яка особа має вільний доступ до інформації, тобто право збирати, зберігати, використовувати та поширювати інформацію усно, письмово або в інший спосіб — на свій вибір. Відповідно до рішення Конституційного суду від 1 грудня 2004 року №18-рп (справа про охоронюваний законом інтерес), якщо в якоїсь особи є право, то в іншій виникає обов'язок. За старим Законом «Про інформацію» обов'язок надавати інформацію був лише в органів державної влади і місцевого самоврядування. Тому одне з головних досягнень Закону «Про доступ до публічної інформації» — істотне розширення кола осіб, які мають обов'язок надавати інформацію [6].

Законом «Про доступ до публічної інформації» встановлено чотири види строків, основним з яких є «не пізніше ніж через 5 робочих днів». Розробники законопроекту взяли за основу досвід Естонії. Згідно з аналогічним законом цієї країни строк надання інформації — п'ять днів, якщо така інформація не може бути надана негайно (середньостатистичні строки в європейських державах – 5-10 днів).

До європейської практики також відноситься норма про надання інформації на запит безоплатно, але в разі необхідності виготовлення копій документів обсягом більш як 10 сторінок запитувач зобов'язаний відшкодувати фактичні витрати на копіювання та друк [6]. Прогресивною також є норма про різні форми запитів, в тому числі електронні запити.

Є в Закону і низка недоліків. Фактично було вилучено розділ про контроль уповноваженого Верховної Ради з прав людини за реалізацією прав на доступ до публічної інформації. Це не відповідає практиці європейських країн, де є навіть окремий омбудсман, який захищає право громадян на інформацію [6]. До недоліків Закону можна також віднести звужене коло осіб, які можуть робити інформаційні запити, нечіткість деяких формулювань (напр., як і ким визначається, чи перевищує шкода в наслідках оприлюднення інформації), неузгодженість з законодавством України, в тому числі з Законом «Про інформацію», відсутність чіткої системи відповідальності тощо.

В той же час можна зробити висновок, що даний Закон вніс багато позитиву в регулювання відносин, що виникають в сфері публічної інформації. І хоча він і потребує певних коректив, загалом сам закон є досить прогресивним і відповідає європейській практиці. Втім, занепокоєння викликають спроби внести зміни до Закону, які навпаки б знижували його ефективність (напр., законопроект про внесення змін до Закону України «Про доступ до публічної інформації», яким передбачається вилучення норми, що гарантує доступ до публічної інформації незалежно від того, чи стосується інформація запитувача, що надсилає запит, що суперечить європейському стандарту «...особа, яка звертається із запитом про офіційний документ, не повинна пояснювати причини, через які вона бажає отримати доступ до офіційного документу»; скасування можливості подавати запити електронною поштою, факсом (сьогодні в європейських країнах реалізація активного доступу до інформації в такий спосіб вважається пріоритетною); встановлення терміну надання відповіді на запит протягом місяця з можливим продовженням цього терміну до 45 днів, що не відповідає міжнародним стандартам; виключена важливої загальноприйнятої європейської гарантії доступу до інформації для людей з обмеженими можливостями тощо). Такі зміни до Закону є неприйнятними і вже викликали незадоволення в суспільстві (напр. Відкрите звернення Української Гельсінської спілки з прав людини [7]).

Отже, хоча даний Закон потребує ряд удосконалень, в своїй основі він має європейські принципи, від яких не можна відмовлятися.

Література

1. Закон України «Про доступ до публічної інформації» набув чинності [електронний ресурс] // Російськомовна Україна. - Режим доступу: <http://www.r-u.org.ua/ua/pravo/371-public-info-law.html> ; 03.10.2011
2. Про доступ до публічної інформації: закон України N 2939-17 від 13 січня 2011 року [електронний ресурс]. - Режим доступу до документу: <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=2939-17>; 03.10.2011
3. Гриценко О. Закон про інформацію: фас для журналістів [електронний ресурс] / О.Гриценко // Kyivpost. - Режим доступу: <http://www.kyivpost.ua/politics/article/zakon-pro-informaciyu-fas-dlya-zhurnalistiv.html> ; 03.10.2011
4. Про внесення змін до Закону України «Про інформацію»: закон України N 2938-VI від 13 січня 2011 року [електронний ресурс]. - Режим доступу до документу: <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi>; 03.10.2011
5. Демкова М. Проблеми доступу до публічної інформації [електронний ресурс] / М. Демкова // Юриспруденція. - Режим доступу: <http://www.lawyer.org.ua/?w=r&i=&d=577>; 03.10.2011
6. Котюжинська Т. Ціна компромісу [електронний ресурс] / Т.Котюжинська // Дзеркало тижня. – вип.2. - Режим доступу: <http://dt.ua/articles/73743> ; 03.10.2011
7. Українська Гельсінська спілка з прав людини Відкрите звернення щодо законопроекту про внесення змін до Закону України «Про доступ до публічної інформації» [електронний ресурс]. - Режим доступу до документу: <http://helsinki.org.ua/index.php?id=1303991218> ; 03.10.2011

СВІТОВЕ ГОСПОДАРСТВО І МІЖНАРОДНІ ЕКОНОМІЧНІ ВІДНОСИНИ

Лукашенко С.*

НАПРЯМКИ РЕФОРМУВАННЯ ГЛОБАЛЬНОЇ ВАЛЮТНОЇ СИСТЕМИ

Світова фінансово-економічна криза піддала новому випробуванню Ямайську валютну систему, виявивши її нездатність забезпечити відносну стабільність валютно-економічних відносин в світі. В зв'язку з цим активізувалися дискусії про реформування світового валютного порядку.

Систематизуючи існуючі підходи та концепції реформування глобальної валютної системи, можна виділити три можливі сценарії її розвитку:

1. Сценарій перший. Єдина багатостороння резервна валюта.

Ідея наднаціональної валюти обумовлена тим, що вона відповідає умовам глобалізації економіки, коли зростають грошові потоки, що обслуговують міжнародний рух товарів, послуг, капіталів, робочої сили. Наднаціональна валюта необхідна як єдина база, точка відліку валютного паритету, а також для зниження ризиків, пов'язаних з нестабільністю національних грошей, для стабілізації світової валютної системи. Це може додати їй більшу симетричність і рівновагу і змусити країни, в першу чергу США, підкорятися єдиній для всіх економічній дисципліні.

Найбільш вірогідним кандидатом на роль наднаціональної валюти є СПЗ. Основна мета створення СПЗ – подолання парадоксу Триффіна в рамках Бреттон-Вудської валютної системи – суперечності між міжнародним характером використання і національною природою валют. Проте, як показала практика, застосування СПЗ як міжнародного засобу накопичення валютних резервів залишається незначним, обмежено їх використання в якості міжнародного платіжного засобу. Крім того, виникли проблеми емісії і проблема забезпечення, тому в даний час СПЗ не можуть бути альтернативою долару.

2. Сценарій другий. Мультиполярна валютна система.

За прогнозами Світового банку, долар втратить свої позиції в якості домінуючої міжнародної валюти між 2011 і 2025 рр.. На зміну прийде система, де приблизно однаково важливу роль відіграватимуть долар, євро, а також азійська валюта.

Перспективність введення полівалютного стандарту як базового елементу нової світової валютної системи обумовлена посиленням тенденції переходу від моноцентризму, що склався після Другої світової війни, до поліцентризму в світі. Передумовою мультивалютного стандарту стало формування в 1960 - 1970-х рр. трьох світових фінансово-економічних центрів – США, Західної Європи, Японії; зміна співвідношення сил між ними; поява нових регіональних центрів та їх валют.

Євро є найсильнішим конкурентом долара до тих пір, поки країни зони євро успішно справляються зі своєю сьогодишньою кризою внутрішніх боргів за допомогою держав-

* аспірантка Інституту світової економіки і міжнародних відносин НАН України
Науковий керівник: доц. Панфілова Т.О.

ної допомоги і довготривалих інституційних реформ, які закріплюють успіхи довготривалого проекту єдиного ринку. Але валюта країн, що розвиваються, поза сумнівом, стане більш значущою в довготривалій перспективі.

Очевидно, що найближчими роками визначальну роль на світовому валютному ринку збережуть провідні резервні валюти, до яких можуть приєднатися нові колективні валюти, а також юань. Звичайно, не всі потенційні резервні валюти зможуть скласти конкуренцію долару. Можливі об'єднання декількох валют, особливо з прив'язкою їх до долара США, навряд чи зможуть відіграти значну роль у розстановці сил у світовому масштабі. Крім того, слід визнати, що впровадження міжнародних валют регіонального значення не є гарантією забезпечення стабільності країн, що їх створили. Суперечності на користь окремих держав, а також неефективна макроекономічна політика можуть привести до загострення кризових явищ і в умовах багатополярності світової валютної системи. Виникнення нових регіональних систем економічного співробітництва здатне послужити як база для побудови нової світової валютно-фінансової системи. Але у будь-якому випадку буде потрібно певний єдиний світовий еквівалент – еталон, засіб вимірювання міжнародних і національних валют.

3. Сценарій третій. Збереження долларом статусу кво.

Долар США зберігає свої позиції як домінуюча міжнародна валюта, принаймні до кінця прогнозного горизонту 2025 року. Цей сценарій є результатом поєднання різних чинників, зокрема успіху США у боротьбі з нестійкістю бюджетного дефіциту і затримки з боку Китаю і зони євро в ухваленні реформ, необхідних для розширення міжнародного використання своїх валют.

Цей сценарій підкріплюється наявністю значної інерції процесу зміни світової резервної валюти, а також політичними і економічними чинниками на користь використання валюти США.

Вірогідність цього сценарію залежить як від недоліків інших валют, так і від успіхів Сполучених Штатів у вирішенні своїх політичних завдань.

Світова економічна криза знов поставила питання про майбутнє резервних валют. Майже сторіччя долар США займав чільне положення як найважливіша світова валюта. Проте в останні десятиліття довіра до долара підривалася хронічними дефіцитами США по рахунку поточних операцій і зростаючим зовнішнім боргом. Спостерігачі все частіше передбачають кінець домінуючому положенню долара, оскільки центр тяжіння в світовій економіці зміщується у бік Китаю, Індії та інших країн з ринком, що формується, на які зараз припадає велика частка світових резервів. Можливості відходу від долара, безперечно, обмежені відсутністю очевидно привабливої альтернативи.

Таким чином, можна зробити висновок, що на даний час спостерігається тенденція до поліцентричної перебудови світової валютної системи. Вона знаходить прояв в диверсифікації міжнародної валютної ліквідності – поступовому зменшенні ролі долара в якості домінуючої міжнародної валюти та посиленні конкуренції з боку інших грошових одиниць.

Підвисоцький Я.В.*

ЕФЕКТ СЕК'ЮРИТИЗАЦІЇ У ПЕРЕРОЗПОДІЛІ КРЕДИТНИХ РИЗИКІВ МАЛИХ ТА СЕРЕДНІХ ПІДПРИЄМСТВ

Фундаментальна основа сек'юритизації як інноваційної техніки міжнародних фінансів полягає у фінансуванні інвестиційних проектів та захисті від кредитних ризиків. Для інвестора сутність кредитного ризику полягає у наявності трьох основних невизначеностей: ймовірності дострокового повернення, ймовірності збільшення процентних ставок та у загрозі банкрутства чи дефолту.

Можливість дострокового повернення розглядається як ризик зменшення грошового потоку в результаті припинення регулярних виплат основної суми та відсотків, які наповнюють пул активів. Для оцінки ризиків дострокового повернення використовують, як правило, методики статичного аналізу у вигляді усереднених показників грошових потоків, зважених часовими параметрами.

Для менеджерів проекту дострокове повернення розглядається як ефективне управління показниками проекту, завдяки чому позичальники погашають кредити раніше запланованого терміну. Окрім того, виробничі ризики, які часто-густо залишаються на девелопері проекту, долаються за допомогою укладення опціонних угод на контракцію. Останні передбачають альтернативні джерела реалізації виготовленої продукції, завдяки чому грошові потоки можуть приймати нерегулярний характер.

Ризики зміни процентних ставок визначають динамічну зміну цін на активи в часі. Така залежність означає, з одного боку, вплив ринкових процесів на ставки доходностей, з іншого – зміну величин грошових потоків та затрат на сек'юритизацію. В практиці банківського інжинірингу ризик волатильності процентних ставок визначається як ефективна дюрація для цінних паперів, забезпечених активами (ABS) [2, с.204-207].

Дуже важливим показником рівня повернення боргу є ймовірність банкрутства позичальників. Більш того, в разі масового банкрутства, компанія спеціального призначення (SPV) не зможе виплачувати купонні платежі інвесторам, якщо не існує жодних гарантій з боку поручителів чи державних агентств. Для оцінки критеріїв платоспроможності існує декілька моделей, найпоширеніші з яких є наступними:

- модель ВМА, яка описує частку дострокових повернень в загальній сумі заборгованості [2, с.341-342];
- Z-модель Е. Альтмана, яка визначає лінійну залежність рівня банкрутства від співвідношення показників фінансового результату діяльності боржника [4];
- нечітко-множинний метод Недосекіна;
- метод нечітких нейронних мереж.

Передача ризиків оригінатора інвесторам супроводжується зміщенням акцентів уваги з чисто фінансових параметрів забезпечення процесу сек'юритизації на ризики діяльності позичальника, пов'язаною із забезпеченням регулярного грошового потоку. Тому для

* аспірант кафедри міжнародного бізнесу Інституту міжнародних відносин Київського національного університету імені Тараса Шевченка

Науковий керівник: доц. Расшивалов Д.П.

більш ефективного наповнення пулу активів оригінаторам необхідно підвищувати швидкість оборотного капіталу без збільшення розміру статутного капіталу та диверсифікувати ризики. З цією метою є сенс переходу від стратегії «купити та тримати» до стратегії активного управління портфелем[1, с.431].

З цією метою новою віхою процесу сек'юритизації є перехід від кредитування фінансового сектору до кредитування позичальників малого та середнього бізнесу, клас активів яких цілком придатний до передачі. Використання сек'юритизації в якості стимулювання розвитку реального сектору економіки є, з одного боку, привабливим для банків, з іншого – пов'язаний зі значними ризиками та складністю оцінки платоспроможності позичальників.

Тому, світовий досвід в управлінні ризиками сек'юритизації передбачає декілька заходів, що знижують ймовірність негативних наслідків для інвестора:

- гарантії державних агентств з цінних паперів (наприклад, наскрізні сертифікати, випущені американськими Fannie Mae та Ginnie Mae);
- селекція комерційних позичальників на основі оцінок рейтингових агентств (наприклад, відбір позичальників в рамках випуску британських іпотечних цінних паперів – Prime RMBS);
- траншування (розподіл крупних ризиків портфелю на транші, які мають різну кредитну якість);
- синтетична дезагрегація на основі кредитного дефолтного свопу.

Сек'юритизація зародилася у 70-х роках XX століття в США і вперше була проведена американськими іпотечними агентствами з метою створення вторинного ринку іпотечних кредитів. Практика використання даної інноваційної техніки фінансування широко розповсюдилася в Європейських країнах, особливо на початку XXI століття в рамках фінансування міжнародних проектів та передачі ризиків комерційних позичальників інвесторам.

Так, Німецький Банк Розвитку KfW Bankgruppe стартував у 2001 році з програми кредитування комерційних підприємств PROMICE, яка передбачала проведення сек'юритизації висококласних активів. В 2004-му компанія розробила інвестиційну програму підтримки сек'юритизації ризиків малих та середніх підприємств (Mittelstandsportfolio). Наразі в рамках фінансування міжнародних проектів Банк здійснює довгострокові кредитні лінії обсягом 5-20 млн. євро (3-5 років), середньострокові для малих і середніх підприємств – до 250 тис. євро (до 3 років) та кредитує фізичних осіб – до 120 тис. євро [5].

Окрім цього, інші банки, такі як Deutsche Bank, Nationalbank Essen, AIG, активно здійснюють фінансування, передаючи ризики інвесторам на умовах сек'юритизації.

В Україні у зв'язку з відсутністю належних законодавчих умов та ефективного фондового ринку, сек'юритизація має фрагментарний характер, лише окремі банки (Укрсиббанк, Приватбанк) здійснили перші угоди у 2007 році. Тим не менш, світовий досвід та практика найближчих сусідів (наприклад, Росії) свідчить, що за наявності необхідних інструментів та правових умов, структуровані угоди фінансування підприємств могли б стати потужним чинником розвитку вітчизняних фінансів.

Отже, сек'юритизація є сучасним інноваційним фінансовим інструментом, який дозволяє ефективно розподіляти ризики між інвестором та інвестиційними проектами, сприяє розвитку кредитної діяльності банків, підвищує ліквідність активів підприємств.

Список використаної літератури

1. Вриз Роберт Ж. Ж. де, Али П. Секьюритизация и право – М. : Вотчерс Клувер. – 2008, 600 с.

2. Секьюритизация ипотеки: мировой опыт, структурирование и анализ / Э. Девидсон и др.; пер. с англ. яз. – М.: Вершина, 2007. – 592 с.
3. Управление рисками при секьюритизации / А.А. Казаков // Банковское кредитование. – 2008. – №5
4. Сравнительный анализ методов оценки риска банкротства предприятий Украины / Зайченко Ю.П., Рогоза С. Столбунов В. – http://www.foibg.com/ibs_isc/ibs-07/IBS-07-p15.pdf
5. Финансирование инноваций и модернизации в Российской Федерации Банком развития KfW – www.asros.ru/media/File/news/Mershel_KfW.ppt.ppt
6. Bankir.ru - банковские новости, банки, кредиты, вклады - <http://bankir.ru/obuchenie/s/sekuritizaciya-bankovskih-aktivov-ipotechnie-cennie-bymagi-sekuritizaciya-kreditnogo-portfelya-predpriyatii-malogo-i-srednego-bizne-1387012/>
7. KfW Bankengruppe - <http://www.kfw.de/>

Глушевська А.*

ІНСТИТУЦІЙНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ МАКРОЕКОНОМІЧНОЇ ТА МАКРОФІНАНСОВОЇ СТАБІЛЬНОСТІ В ЄВРОПЕЙСЬКОМУ СОЮЗІ

Внаслідок глобальної економічної кризи більшість держав ЄС вийшли за рамки фінансових нормативів, встановлених європейським Пактом стабільності та зростання. Зокрема, Маастрихтської угоди, де визначено межу державного боргу у 60%, дотримуються лише п'ять країн – Естонія (7,2%), Люксембург (14,5%), Болгарія (14,7 %), Румунія (23,9%) та Литва (29,5%). Найгірші показники демонструють Греція -126,8 %, Італія - 116,0%, Бельгія - 96,2%, Угорщина – 78,4%, Франція – 78,1%, Португалія – 76,1% та Німеччина – 73,4%. Показовим є також те, що середній рівень держборгу в країнах ЄС зріс із 61,8% до 74,0% їх ВВП у 2009 році, у єврозоні - з 69,8% до 79,2%.

За даними агентства Eurostat, 25 країн-членів ЄС продемонстрували у 2009 році погіршення показників бюджетного дефіциту, і лише дві – Естонія та Мальта – покращення. Дійсно, рівень бюджетного дефіциту у країнах єврозони зріс більш ніж у три рази: з 2,0% у 2008 році до 6,3% у 2009. Аналогічну тенденцію до зростання має даний показник і в Європейському Союзі - з 2,3% до 6,8% у 2009 році. Найвищий рівень бюджетного дефіциту мають сумнозвісні країни PIGS: Греція – 15,4 %, Ірландія – 14,4%, Іспанія – 11,1% та Португалія – 9,3%. Серед порушників опинились також Велика Британія - 11,4%, Латвія – 10,2 %, Литва – 9,2%, Румунія – 8,6%, Словаччина – 7,9%, Польща – 7,2% і навіть Франція – 7,5%. Найнижчий рівень дефіциту мають Люксембург – 0,7%, Швеція – 0,9%, та Естонія – 1,7%.

Крім того, за 2009 рік видатки країн єврозони збільшились на 50,8 %, в той час як прибутки – на 44,5%. Аналогічний показник ЄС складає 50,8 % та 44,0% відповідно [2].

Станом на жовтень 2010 року, рівень інфляції у членів ЄВС складає 1,9% проти -0,1% у жовтні 2009. В країнах-членах ЄС цей важливий макроекономічний індикатор становить 2,3%, хоча рік тому він знаходився на рівні 0,5% [3].

Невтішне становище і в банківському секторі. За даними досліджень аналітичної служби RBSMarketplace, дві третини кредитування Європейського центрального банку припадає на банки Португалії, Ірландії, Греції і Іспанії. Так, з 332 млрд. євро (приблизно 4% ВВП регіону) вкладено в банківську систему Євросоюзу з 2008 р., 225 млрд. євро отримали банківські сектори вищевказаних країн. Також встановлено, що ЄЦБ позичив грецьким банкам суму, яка в 15 перевищує частку національного банківського сектора і в 9 разів - частку ВВП Греції в загальноєвропейській економіці. Також наголошується, що «зростання залежності від операцій РЕПО ЄЦБ в травні 2010 р. було найзначнішим в Португалії, яка подвоїла обсяг запозичень до 36,8 млрд. євро. Проте ірландські банки позичали у ЄЦБ на 40 млрд. євро менше ніж роком раніше». Аналітики організації вважають, що Європейський Центральний банк ще не скоро зможе відмовитися від такої щедрої політики,

* студентка 6 курсу спеціальності «міжнародні економічні відносини» Інституту міжнародних відносин Київського національного університету імені Тараса Шевченка.

Науковий керівник: проф. Шнирков О.І.

а тому йому доведеться почати інтервенції не тільки на вторинному ринку державних цінних паперів, але також на ринку корпоративних облигацій [4].

Хоча зараз і існує тенденція до активного вкладання коштів у боргові цінні папери проблемних країн ЄС (наприклад, норвезький Government Pension Fund Global активно скуповує боргові папери Греції), то вона швидше за все свідчить про прагнення таких інституційних інвесторів до швидкого прибутку [9]. На даний момент грецькі облигації, як і папери інших країн PIGS, дійсно здатні принести інвесторам непогані дивіденди. Премія за цими інструментами порівняно з надійними німецькими паперами досягає майже рекордних показників, наприклад, дохідність за облигаціями найстарішої фінансової установи Ірландії - Irish Nationwide Building Society - зросла більш ніж в два рази - з 13 до 28 % [6]. Проте висока прибутковість паперів PIGS говорить про серйозну недовіру до цих інструментів. Про це свідчать і високі ціни на CDS, що страхують від дефолтів європейські борги.

Існуючі механізми контролю і координації - Європейський центральний банк у сфері валютної політики і Комісія ЄС в питаннях бюджету і конкуренції - не змогли запобігти кризі єврозони. Ще навесні голова Європейської ради Херман Ван Ромпей і голова Європейської комісії Жозе Мануел Баррозу в ході Брюссельського економічного форуму заявили про необхідність створення європейського економічного уряду. Але до сих пір існує розбіжність поглядів на цей орган з боку Франції та Німеччини. В ході непростих переговорів у червні 2010 визначено, що даний уряд створений з метою регулювання економічної політики всього Євросоюзу, як на це наполягала Німеччина. [7] Всі ці заходи, що включаються в поняття «економічного уряду», носять тимчасовий характер. Проте, вони ясно свідчать про те, що націлені вони на європейську периферію, що знемагають під борговим тягарем.

Невтішний стан економіки спонукали усі країни Євросоюзу також посилити санкції за порушення вимог Пакту стабільності та зростання та створити відповідні інститути фінансового нагляду та контролю.

22 вересня 2010 року на сесії Європарламенту у Страсбурзі було схвалено відповідні проекти нормативних актів щодо створення нової структури фінансового нагляду. Зазначена структура має включати створення Європейської Ради з системних ризиків (European Systemic Risk Board (ESRB)) та Європейської системи фінансових наглядачів (European System of financial Supervisors (ESFS)).

До компетенції Європейської Ради з системних ризиків (European Systemic Risk Board) віднесено загальний макрофінансовий моніторинг стану фінансової системи ЄС, попередження Європейської Комісії про ознаки потенційних кризових явищ та підготовка рекомендацій щодо усунення подібних ризиків.

Для реалізації запланованого ESRB має здійснювати такі основні функції:

1. збирати та аналізувати всю важливу інформацію для моніторингу та оцінки потенційних загроз для фінансової стабільності, які є результатом макроекономічного розвитку та розвитку фінансової системи в цілому;
2. ідентифікувати та визначати найбільш пріоритетні ризики;
3. попереджувати про проблемні ризики, які є істотними;
4. за необхідності надавати рекомендації щодо заходів, які мають бути вжиті в якості реакції на ідентифіковані ризики;
5. продовжувати моніторинг певних попереджень та рекомендацій;
6. ефективно співпрацювати з Міжнародним Валютним Фондом (International Monetary Fund), Радою Фінансової Стабільності (Financial Stability Board) та третіми країнами.

Планується, що головуючими особами ESRB має бути Президент Європейського Центрального банку та Віце-президент обраний серед членів ESRB (членами ESRB є: керуючі 27 національних центральних банків, Віце-президент Європейського Центрального Банку, голови трьох європейських органів нагляду, члени Єврокомісії).

Європейська система фінансових наглядачів (European System of Financial Supervisors), що складатиметься із національних фінансових регуляторів країн-членів ЄС та трьох нових європейських наглядових агенцій, створених шляхом трансформації вже існуючих профільних європейських організацій – Європейського комітету страхового та пенсійного нагляду (CEIOPS), Європейського комітету банківського нагляду (CEBS) та Європейського комітету регуляторів цінних паперів (CESR).

До основних функцій ESFS передбачається віднести:

1. встановлення єдиних гармонізованих правил щодо ліцензування та нагляду за фінансовими інститутами;
2. забезпечення цілісності застосування європейських правил, включаючи питання: посередництва та врегулювання можливих розбіжностей між національними органами нагляду;
3. гарантування щодо застосування національними органами нагляду спільного законодавства;
4. встановлення спільної культури нагляду та цілісної наглядової практики;
5. безпосередній нагляд за окремими надєвропейськими інститутами, які регулюються на рівні ЄС (наприклад, Агентство кредитних рейтингів);
6. гарантування скоординованих дій на кризову ситуацію із можливістю прийняття рішення надзвичайного характеру;
7. акумулювання «мікропруденційної» інформації [10].

У вересні 2010 року Європейська Комісія представила пакет законопроектів, які різко підсилюють відповідальність країн ЄС за порушення фінансової дисципліни, що включають шість основних пунктів, у тому числі чотири ініціативи в податково-бюджетній сфері і дві нові пропозиції, спрямовані на відстеження і врегулювання макроекономічних дисбалансів, що виникають в ЄС і єврозоні [1].

В перших двох пунктах пропонується підсилити контроль над проведенням країнами ЄС ефективної бюджетної політики та нагляд за країнами, рівень держборгу яких перевищує межу, встановлену Пактом стабільності і зростання. При цьому в Єврокомісії вважають, що в періоди, сприятливі для економіки, країни ЄС повинні створювати фонди, що виконують роль «подушки безпеки», для м'якшого подолання складних економічних ситуацій.

Відповідно до третього пункту пропонованих реформ країни, що порушують нормативний показник держборгу, повинні будуть відкладати на спеціальний безпроцентний депозит 0,2% ВВП, сума якого в разі невиконання розпоряджень з виправлення ситуації з держборгом вважатиметься штрафом. При цьому країна буде автоматично оштрафована, якщо пропозиція Єврокомісії про така дія на державу-порушника не буде відхилена Європейською радою кваліфікованою більшістю голосів [5].

Ще однією важливою новацією може стати введення в ЄС нового оцінного механізму для виявлення і ліквідації макроекономічних дисбалансів країн-членів ЄС - «Процедури перевірки надмірних дисбалансів», передбаченої в п'ятому і шостому пунктах ініціатив Єврокомісії. У випадку якщо ситуація в якійсь з країн ЄС загрожуватиме фінансовій стабільності економічного і валютного союзу, Європейська рада може видати їй низку рекомендацій щодо виправлення ситуації і почати стосовно даної країни позначену процедуру,

а влада держави, що підпала під неї, має виробити план з усунення дисбалансів. В разі не-здатності країни усунути надмірні дисбаланси в економіці вона буде змушена щороку платити штраф у розмірі 0,1% ВВП доти, доки кваліфікована більшість з країн єврозони не проголосує за скасування штрафу [6].

«Криза продемонструвала очевидні слабкості у нашому економічному урядуванні, зокрема стосовно бюджетного та макроекономічного нагляду», - йдеться у висновках Європейської Ради. «А тому зміцнення економічної політики та координації є ключовим та негайним пріоритетом» для Союзу, - наголошують лідери ЄС.

Для відповіді на нинішні проблеми Європейська Рада на саміті 25 квітня 2010 року схвалила нову десятирічну стратегію «Європа 2020» - програму ЄС із стимулювання зростання та зайнятості, що приходить на зміну попередній «Лісабонській стратегії» (2000-2010).

Нова стратегія концентрується на ключових сферах, щодо яких потрібно діяти:

- знання та інновації - передбачається досягти обсягу фінансування досліджень на рівні 3% сукупного ВВП;
- стала економіка – мають бути підвищені соціальні залучення та зайнятість, робота повинна бути в 75% людей віком 20-64 років. Також метою цього елементу стратегії є зменшення на 20 млн. кількість тих, хто перебуває на межі бідності (80 млн.);
- соціальне залучення – скорочення імпорту газу та нафти до 2020 року дозволить заощадити 60 млрд. євро, а перехід до низьковуглецевої економіки дасть 2,8 млн. додаткових робочих місць [11].

Література

1. http://ec.europa.eu/delegations/ukraine/documents/eurobulletin/eurobulet_04_2010_uk.pdf
2. http://epp.eurostat.ec.europa.eu/cache/ITY_PUBLIC/2-15112010-AP/DE/2-15112010-AP-DE.PDF
3. http://epp.eurostat.ec.europa.eu/cache/ITY_PUBLIC/2-16112010-AP/DE/2-16112010-AP-DE.PDF
4. <http://fundmarket.ua/news/4c236b0ca5826/>
5. <http://news.finance.ua/ua/~1/0/all/2010/09/30/211496>
6. <http://news.finance.ua/ua/~1/0/all/2010/10/15/213388>
7. <http://news.mail.ru/politics/3786257/>
8. <http://www.finansmag.ru/96294>
9. <http://www.rbcdaily.ru/2010/09/09/world/509564>
10. <http://www.unian.net/ukr/news/news-397226.html>
11. <http://www.vikno.eu/svit/ukrayina/evrosoyuz-zatverdiv-novu-ekonomichnu-strategiyu-evropa-2020.html>
12. <http://www.zn.ua/2000/2250/69967/>

Данилова Ю.*

МІЖНАРОДНИЙ РИНОК ФІНАНСОВИХ ПОСЛУГ В УМОВАХ ПОСТКРИЗОВОГО РОЗВИТКУ МІЖНАРОДНИХ ЕКОНОМІЧНИХ ВІДНОСИН

Сучасні тенденції глобальної фінансової нестабільності були викликані кризовими тенденціями у розвитку міжнародних фондових ринків. Так звані, «фінансові бульбашки» призвели до відірваності міжнародної фінансової системи від реального сектора суспільного відтворення. Актуальність наукового переосмислення функціонування механізмів запобігання фінансових ризиків сучасного цивілізаційного поступу не викликає сумнівів.

В умовах розвитку сучасних моделей відкритої економіки механізми заміщення зовнішніх джерел фінансових ресурсів переважають внутрішні. Роль експортної виручки і зовнішніх запозичень повинна балансуватись внутрішніми механізмами формування ресурсів з урахуванням потреб національних економічних учасників. Монетарна влада країни повинна формувати основу «довгих» фінансових ресурсів в економіці.

Ризики, які пов'язані з глибокою волатильністю валютних курсів, з так званою ртутною природою міжнародного руху капіталів дестабілізують економіку різних країн і постійно вимушують їх використовувати пруденційні механізми контролю [1].

На національному рівні регулювання фінансових ринків сучасні методи запобігання викликам глобальної фінансової нестабільності полягають у частковій націоналізації, рекапіталізації, а також державній підтримці кредитно-фінансових установ (в тому числі шляхом рефінансування). Однак, на сучасному етапі з'являються і певні протиріччя даного інструментарію пов'язаних з так званими «бонусними» скандалами. У центрі уваги таких скандалів знаходилися кошти, які отримували банківські установи для рефінансування. Дані ресурси направлялися на виплату величезних премій і бонусів вищому керівництву. При цьому банки демонстрували колосальні збитки. Такий розвиток подій вимагав змін у політиці винагороди праці менеджменту на законодавчому рівні.

Проаналізувавши основні тенденції на ринку світових фінансових послуг у посткризовий період, маємо наступні результати. Загальний обсяг глобальних банківських депозитів упродовж 1991–2011 рр. демонстрував тенденцію до зростання; навіть світова фінансова криза не здійснила на нього суттєвого впливу [3]. Глобальне банківське кредитування скоротилися з 4,9 трлн. дол. США на початок 2010 р. до – 1,3 трлн. дол. США на початок 2011 року. Близько 40% погіршення умов кредитування відбулося через зниження рівня міжбанківського кредитування внаслідок колапсу Lehman Brothers.

Загальний обсяг глобального кредитування, який складається з позик, різноманітних форм кредитів, гарантованих боргів, за 2000–2011 рр. зріс на 70%, що становить 131 трлн. дол. США. Показник кредитування у Сполучених Штатах, Євросоні, Великобританії з 2000 по 2011 р. мав постійну тенденцію зростання. За вказаний період показник кредитування зростав також і в країнах, що розвиваються, це зростання супроводжувалося збільшенням ВВП [3].

* студентка 6 курсу спеціальності «міжнародні економічні відносини» Інституту міжнародних відносин Київського національного університету імені Тараса Шевченка.

Науковий керівник: доц. Батриченко В.В.

Так, аналізуючи сучасні дослідження розвитку ринку банківських послуг у країнах з ринками, що формуються, можна стверджувати, що показник світових обсягів кредитування збільшився з 7 трлн. дол. США на початок 2000 р. до 21 трлн. дол. США – на початок 2011 р.; водночас, дана тенденція відображала зростання ВВП. [4] Показник кредитування у відсотках до ВВП у країнах з ринками, що формуються, за 2000–2011 рр. зріс із 105 % лише до 113 %. Зокрема, за той же період обсяг наданих кредитів США у відсотках до ВВП зріс із 221% до 291 % і на початок 2011 р. становив 42 трлн. дол. США, обсяг наданих кредитів країн Єврозони 15 зріс із 231 % (2000 р.) до 304 % (2011 р.) [2]. Обсяги кредитування у США за 2000–2011 рр. мали постійну тенденцію до зростання за всіма секторами: найбільшу частку кредитів складали домогосподарства (96% станом на 1 січня 2011 р.), найменшу – фінансові інститути США (57% станом на 1 січня 2011 р.).

Слід зазначити, що в країнах Єврозони (мається на увазі Єврозона 15: Австрія, Бельгія, Німеччина, Греція, Ірландія, Іспанія, Італія, Кіпр, Люксембург, Мальта, Нідерланди, Португалія, Словенія, Фінляндія, Франція) простежується більш стрімке зростання кредитування фінансових інститутів (71 %), ніж у США, а у домогосподарств, навпаки, банківські кредити користуються меншим попитом (62 %) [4]. Обсяги кредитування у Єврозоні за 2000–2010 рр. за період мають постійну тенденцію до зростання за всіма секторами. Найбільша частка кредитів припадає на небанківський бізнес (97 % у 2009 р.), а найменша – на домогосподарства країн Єврозони (62% у 2009 р.). Важливо підкреслити, що на показник кредитування країн Єврозони криза не мала значного впливу, цей показник має пропорційну тенденцію зростання у відсотках до ВВП.

Отже, сучасні тенденції функціонування світового ринку фінансових послуг, в умовах посткризового розвитку міжнародних економічних відносин мають як позитивні, так і негативні риси. Однак, провідною тенденцією розвитку банківських секторів країн локальних економічних дискурсів виступає трансформування балансу світового фінансового розвитку від індустріально розвинутих країн до країн з ринками, що формуються, таких як держави БРІК та країни Південно-Східної Азії.

Література

1. Луцишин З.О. Трансформація світової фінансової системи в умовах глобалізації / З. Луцишин. - К. : ВЦ «ДрУк», 2002. - 320 с.
2. Пахомов Ю.М. Національні економіки в глобальному конкурентному середовищі: моногр. / Ю.М. Пахомов, Д.Г. Лук'яненко, Б.В. Губський. - К.: Україна, 2010. – 240 с.
3. Сорос Дж. Джордж Сорос про глобалізацію / Дж. Сорос. - К.: Основи, 2009. - 173 с.
4. McKinsey Global Institute. Global capital markets: Entering a new era. September 2011. - 32 p.

Дудко О.*

ПЕРСПЕКТИВИ ПРОЕКТУ З ТРАНСПОРТУВАННЯ СКРАПЛЕНОГО ПРИРОДНОГО ГАЗУ ЧЕРЕЗ ОДЕСЬКИЙ ПОРТ ДО ЄВРОПИ

Не дивлячись на те, що до теми кон'юнктури поставок газу до Європи неодноразово звертались цілий ряд вітчизняних та закордонних вчених (О. Амоша [1], Є. Гаркавенко, М. Гончар [2], Д. Волз, А. Де-Вані [9], П. Девіс [8], А. Джуріс, А. Конопляник, Е. Лейрд [6], П. Мак-Авой, І. Шихизаде та інші), особливості міжнародних економічних відносин постійно трансформуються, маючи пряму залежність із трансформаціями у міжнародних політичних відносинах, і це потребує постійного аналізу та визначення тенденцій задля вироблення прогнозів. Більшість закордонних науковців - Д. Естрада, А. Моє, К. Мартінсен, П. Мак-Авой, А. Де-Вані [8], Д. Волз, П. Девіс [7] та Е. Лейрд [6], а також деякі російські фахівці, наприклад, А. Конопляник [5], вважають основним напрямом розвитку газових ринків поступовий перехід від монополістичної організації до конкурентної. Реалізація експорту скрапленого природного газу через одеський порт є одним з можливих шляхів демонополізації поставок російського газу до країн Західної та Східної Європи.

Проект з будівництва в Україні терміналу регазифікації скрапленого природного газу (СПГ) у 2005 р. планувався задля диверсифікації поставок газу для українських споживачів. Враховуючи постійне збільшення потреб ринку європейських країн у газі, представники влади України у 2010 р. також висловилися про можливість транспортування скрапленого природного газу через одеський порт до Європи, коли буде побудовано термінал.

На початку червня 2011 р. прем'єр-міністр України Микола Азаров спрогнозував під час свого виступу на світовому економічному форумі у Відні (Австрія), що реалізація проекту з будівництва терміналу з регазифікації [4] скрапленого природного газу почнеться в кінці 2011 р.

Це – оптимістичний прогноз, який передбачає, що будівництво такого терміналу в найближчі 2-3 роки буде одним з основних проектів з розвитку Одеської області, його вартість складе близько 1,5 млрд. доларів, з яких не менше 75% буде надано інвесторами – потужними компаніями, які займаються видобутком та транспортуванням СПГ у країнах, що володіють значними запасами газу (Катарі, Алжирі, Казахстані і т.д.). Якщо брати за основу факти, озвучені представниками української влади, то можна прогнозувати після побудови СПГ-терміналу подальше транспортування газу через одеський порт до Європи. Об'єми СПГ, експортованого через Україну до Європи, визначатимуть інвестори, які профінансують термінал – адже вони, через діяльність ТНК, мають політичні та економічні важелі впливу. Для того, аби експортувати СПГ до Європи, Україна повинна побудувати на своїй території кілька СПГ-терміналів з сумарною пропускною спроможністю понад 20 мільярдів кубічних метрів на рік.

---

* студентка спеціальності «міжнародні економічні відносини» Інституту післядипломної освіти Київського національного університету імені Тараса Шевченка

Україна щорічно закуповує в РФ близько 40 млрд. кубометрів газу [7]. Реалістичний прогноз полягає в тому, що Україна закуповуватиме та використовуватиме СПГ з терміналу одеського порту у потребах власної економіки, адже планується, що СПГ коштуватиме дешевше російського газу на 60 доларів. Проект буде реалізовано як тільки знайдеться інвестор з фінансовими ресурсами, що видобуває газ у країнах-експортерах СПГ.

Ризики полягають в особливостях міжнародного політичного впливу на Україну, коли впливові російські чиновники та бізнесмени можуть знайти важелі впливу на українських чиновників та бізнесменів, змусивши зменшувати поставки СПГ в Україну чи взагалі відкласти будівництво СПГ-терміналу на невідомий строк. Це песимістичний прогноз, який також передбачає, що інвестор для будівництва може так і не знайтися, і проект не буде реалізовано. Відмова від проекту може бути пояснена представниками української влади широким колом громадськості тим, що, по-перше, в Україні немає грошей на фінансування цього проекту, а інвестора не знайшли, по-друге, Україна не впевнена у надійності потенційних постачальників СПГ в проєктований термінал, адже наразі аналітики прогнозують з 2015-2020 років певну нестачу виробництва СПГ в світі.

Отже, оцінка перспектив України щодо транспортування скрапленого природного газу через одеський порт до Європи надасть можливість застосувати запропоновані прогнози, складені на основі наукового методу використання типологічних моделей розвитку, як орієнтири під час визначення життєздатності проекту з транспортування скрапленого природного газу через одеський порт до Європи.

Список використаних джерел:

1. Амоша О., Гарковенко Є. Світовий паливно-енергетичний комплекс: сучасний стан та тенденції розвитку / О. Амоша, Є. Гарковенко // Економіка пром-сті. – 2006. – № 4. – С. 3-16.
2. Гончар М. Вплив непрозорості, ресурсних і цінових чинників на безпеку постачання природного газу до Європи в умовах гіпердинаміки нафтових цін // Національна безпека: український вимір: щокв. наук. зб. / Рада нац. безпеки і оборони України, Ін-т пробл. нац. безпеки; редкол.: Горбулін В.П. (голов. ред.) [та ін.]. – К., 2008. – Вип. 1-2 (20-21). – С. 87.
3. Договор к Энергетической Хартии: путь к инвестициям и торговле для Востока и Запада/ Под ред. А.А. Конопляника. – М.: Междунар. отношения, 2002. – 632 с.
4. Дудко Е. На Украине будет объявлен тендер на строительство СПГ-терминала [электронный ресурс] // ИА «Татар-информ». – 1.07.2011. - <http://www.tatar-inform.ru/news/2011/07/01/276757/>
5. Договор к Энергетической Хартии: путь к инвестициям и торговле для Востока и Запада/ Под ред. А.А. Конопляника. – М.: Междунар. отношения, 2002. – 632 с.
6. Лейрд Э. Регулирование газового рынка и опыт Великобритании// Газ, энергия и возобновляемые источники в Великобритании: Тез. докл. семинар Бритиш Петролеум и МЭРТ РФ в Центре Стратегических Разработок. 23-24 июля 2002г. –М., 2002. –28с.
7. Мейта А. Украина планирует за 5 лет снизить закупку газа у РФ до 12 млрд куб. // «РИА Новости» – 22 августа 2011. - <http://rian.com.ua/economy/20110822/78834306.html>.
8. Davies P. The New Challenge of Natural Gas// OPEC and the Global Energy Balance: Towards a Sustainable Future: Conference 28 September 2001 – Vienna, 2001. – P. 23-28.
9. De Vany A., Walls D. The Emerging New Order in Natural Gas: Markets versus Regulation. – Quorum Books, 1995. – 136 p.

Борсук А.*

ВЕНЧУРНІ ІНВЕСТИЦІЇ ЯК ОДИН ІЗ ЕФЕКТИВНИХ ІНСТРУМЕНТІВ ЗАЛУЧЕННЯ ІНОЗЕМНИХ ІНВЕСТИЦІЙ В ЕКОНОМІКУ УКРАЇНИ

Постановка проблеми. На сучасному етапі в Україні прослідковується чітка тенденція відносно проблеми залучення інвестицій у фінансування нових економічних проєктів. Найбільш ефективним органом щодо вирішення цього питання є Державне агентство України з інвестицій та інновацій. Проаналізувавши світовий досвід венчурного бізнесу як важливішої складової інноваційної економіки, виявлено негативні чинники, які стримують розвиток венчурної індустрії в Україні. Необхідно застосувати комплекс заходів, які дозволять сформувати сприятливі умови для інноваційної діяльності бізнесу, заохотити вітчизняних та світових інвесторів до фінансування високотехнологічних галузей, забезпечити розвиток малого та середнього інноваційного підприємництва, появу нових високооплачуваних робочих місць. Також програма Кабінету Міністрів України «На зустріч людям», яка була прийнята у 2005 р. (від 07.07.2011 зі змінами та доповненнями), почала відкривати надзвичайні перспективи для розвитку саме інвестиційної політики. Своє відображення вона знайшла у Законі України «Про інститути спільного інвестування (корпоративні та пайові інвестиційні фонди)».

Виклад основного матеріалу. Венчурні інвестиції містять високий ступінь ризику, але одночасно обіцяють гарні перспективи доходу - вищі за середній. В обмін на прийнятий на себе ризик венчурні капіталісти можуть одержувати винагороду у вигляді прибутку, роялті, привілейованих акцій, росту вартості акціонерного капіталу та в іншому виді.

Венчурний фонд - це не диверсифікований інститут спільного інвестування закритого типу, що реалізовує лише приватне розміщення цінних паперів власного випуску, активи якого більш ніж на 50% складаються з корпоративних прав та цінних паперів, не допущених до торгів на фондовій біржі або в торгово-інформаційній системі. Особливості венчурного фонду, як ІСІ роблять його привабливим механізмом реалізації бізнес-схем для банків та будівельних фірм.

Що стосується венчурних фондів в Україні, будівельна індустрія однієї з перших почала освоювати новий не лише для себе, але і для всього фінансового сектора інструмент. Сюди спрямовано залучення значних об'ємів капіталу, у тому числі зарубіжних.

Якість законодавства про інвестиційні фонди і їх багаточисельні характеристики роблять українські інвестиційні фонди одним з найбільш дешевих, надійних і простих способів для здійснення портфельних інвестицій в Україні. Інвестування через фонд дозволяє істотно заощадити як грошові, так і адміністративні і тимчасові ресурси за рахунок відсутності необхідності постійного оформлення договірних стосунків з контрагентами, рестраторами і охоронцями коштовних паперів по кожній операції.

Надійність інвестування до фондів забезпечується, в першу чергу, якісною системою захисту активів інвесторів фондів, високою мірою державного регулювання та інформа-

* студентка 4 курсу спеціальності «міжнародний бізнес» Інституту міжнародних відносин Київського національного університету імені Тараса Шевченка

ційною прозорістю. Найефективнішим способом підвищення надійності фондів є диверсифікація портфеля між безліччю активів з різними характеристиками.

Для держави має сенс активно сприяти розвитку венчурного бізнесу, оскільки вигоди, які отримує суспільство від програм підтримки венчурного капіталу, не обмежуються тільки прибутками венчурних інвесторів. Венчурні інвестиції:

1) сприяють освоєнню нових провідних науково-технічних розробок для створення конкурентоспроможних високотехнологічних продуктів і технологій;

2) створюють нові робочі місця, сприяючи зниженню безробіття та підвищуючи рівень добробуту в суспільстві, що має стратегічне значення для довгострокового зростання національної економіки. За фінансової підтримки з боку венчурного капіталу почали розвиток такі технології й галузі, як мікропроцесори, ПК, геномна інженерія.

Розвиток венчурної індустрії України стримують наступні негативні чинники.

1. Слабка законодавча база.
2. Брак джерел фінансування інвестицій.
3. Слабкість фондового ринку та відсутність гарантій для венчурного інвестора, які б обмежували його ризики.
4. Нерозвиненість неформального сектору венчурного бізнесу.
5. Погіршення ситуації в секторі генерації наукових знань.
6. Брак на ринку венчурного інвестування «якісних» проектів.
7. Відсутність фахівців у сфері венчурного менеджменту.
8. Слабкість інституту захисту інтелектуальної власності.
9. Загальна несприятлива державна політика щодо стимулювання інноваційних процесів.

Незважаючи на зазначені негативні моменти, в Україні є підстави сподіватися на успіх. Насамперед через наявність галузей, що мають потенціал зросту й велику кількість перспективних проектів, які потребують фінансування і є потенційно вигідними для венчурного інвестора.

Висновки. Щоб забезпечити ефективне використання науково-технологічного й інтелектуального потенціалу України шляхом розвитку венчурного бізнесу й стимулювання виробництва високотехнологічної, конкурентоспроможної та якісної продукції, вважаю необхідним здійснення наступних заходів:

1. Створити Державний венчурний фонд.
2. Розробити Концепцію розвитку національної венчурної індустрії.
3. Удосконалити національне законодавство з венчурного фінансування:
4. Переглянути та запровадити схеми податкового стимулювання інноваційної діяльності.
5. Запровадити фінансові стимули для інвестування до венчурних фондів, малих і середніх інноваційних підприємств.
6. Запровадження вторинного ринку сертифікатів венчурних фондів.
7. Врегулювання системи захисту інтелектуальної власності українських.
8. Створення необхідних умов для розвитку неформального венчурного фінансування.
9. Розвиток венчурної та інноваційної інфраструктури.
10. З метою збільшення частки й обсягів залучення венчурних інвестицій у вітчизняні інноваційні компанії необхідним є створення системи коучинг-центрів з венчурного підприємництва.

Література

1. Постанова «Про Програму діяльності Кабінету Міністрів України «Назустріч людям» від 4 лютого 2005 р. № 2426-IV.
2. Закон України «Про інститути спільного інвестування (пайових та корпоративних інвестиційних фондах)» N 3201(3201-15) від, від 07.07.2011 ВВР, зі змінами та доповненнями.
3. Закон України «Про податок на додану вартість» від 03.04.97 р. № 168/97-ВР, з урахуванням змін та доповнень.
4. Суб'єкти ринку спільного інвестування. Українська асоціація інвестиційного бізнесу. <http://www.uaib.com.ua/institutes.html>
5. Кузнєцова І.С. Інститут венчурних інвестицій: стан та перспективи розвитку в Україні//Наука та інновації, 2008.— Т4. — №1. — С. 87-95
6. <http://www.ndiiv.org.ua/> - Науково-дослідний інститут інтелектуальної власності

Кравцова І.В.*

ПОТЕНЦІЙНИЙ МЕХАНІЗМ ДРУГОЇ ХВИЛІ ГЛОБАЛЬНОЇ ФІНАНСОВОЇ КРИЗИ

Останнім часом багато експертів говорять про наближення другої хвилі глобальної фінансової кризи. У якості джерел ризику називають: високе безробіття й низьку споживчу активність у США, а також слабкість ринку житла в цій країні; проблеми, пов'язані зі зростаючим бюджетним дефіцитом і високим борговим навантаженням США та ряду країн Європи; постійне зростання світових цін на продовольство, енергоносії й іншу сировину, що можуть викликати соціально-політичну напругу й уповільнення економічного росту [3]. У більш загальному вигляді можна виділити чотири основні причини, синергія яких складається в імовірність нового потрясіння для світової економіки: фінансові труднощі в США; фінансова криза в євросоні; сповільнення темпів росту китайської економіки; спад японської економіки, обумовлений природними катаклізмами [6].

Світова економіка сьогодні є настільки нестійкою, що поштовхом для нової хвилі кризи може стати будь-яка подія. Найбільш імовірними є наступні:

1. Рішення про третій раунд кількісного пом'якшення монетарної політики у США – QE3 (quantitative easing), що являє собою вливання коштів в економіку через викуп фінансових активів, у тому числі державних боргових зобов'язань – казначейських бондів [3]. Вперше, у 2009 р., ФРС викупила активи на суму близько 2 трлн. дол., другий етап фінансових вливань вартістю 600 млрд. дол. почався восени 2010 р. Більшість експертів [3; 4] переконані у тому, що третій раунд QE не допоможе відновленню економіки США, але викличе нестабільність на ринках, що розвиваються. Так, наприклад, Китай побоюється, що викуп казначейських облігацій у настільки великому обсязі може вплинути на глобальну інфляцію, що змусить Народний банк Китаю до подальшого підвищення процентних ставок, що, в свою чергу, призведе до вповільнення темпів зростання економіки.

2. Падіння в ціні держоблігацій США, довіра до яких вже похитнулася [6]. Щоб викупити їх у збентежених інвесторів, ФРС вдасться до емісії доларів, що неминуче спровокує різке здешевлення американської валюти. Дуже ймовірно, що за цим розпочнуться масові margin call – вимоги банків у найкоротший термін збільшити забезпечення під активи. Долари стануть дефіцитом і знову виростуть у ціні, внаслідок чого міжбанківський кредитний ринок буде просто згорнутий, як це сталося при банкрутстві Lehman Brothers в 2008 р., з чого й почалася світова криза. У пошуках ліквідності банки й фонди будуть намагатися швидше розпродати ф'ючерси на дорогоцінні метали та корисні копалини, що створить «ефект доміно».

3. Дефолт однієї з периферійних країн євросоні. У випадку неможливості відновлення їх платоспроможності й оголошення про реструктуризацію боргів Греції, Португалії або Ірландії (за деякими прогнозами це трапиться у першому кварталі 2012 р. [5]), під загрозою одразу можуть опинитися й сильні економіки євросоні, такі як Німеччина та Франція, банки яких серед найбільших власників боргу євросоні.

* студентка 4 курсу спеціальності «міжнародні економічні відносини» Інституту міжнародних відносин Київського національного університету імені Тараса Шевченка

Науковий керівник: проф. Шнирков О.І.

Під час обговорення майбутнього Європи часто звучать такі можливі сценарії:

1. Створення фіскального союзу. Він можливий у декількох варіантах:

а) фіскальний федералізм (передбачає створення наднаціонального фіскального органу, який збиратиме податки та розподілятиме доходи країн ЄС або єврозони);

б) випуск єдиних для країн єврозони облігацій;

в) скуповування Європейським центральним банком «поганих» боргів держав і банків.

У теорії подібні ідеї могли б спрацювати, але ефективність цих заходів є спірною, а здійснення – досить складним.

2. Розпад єврозони. Втім, на думку експертів, він є все-таки малоімовірним, тому що витрати на усунення євро в кожній конкретній країні та введення національної валюти значно переважають вигоду від зроблених кроків. Проте збереження кордонів єврозони не виключає повернення до паралельного обігу національних валют, наприклад, у країнах, що перебувають на межі дефолту.

3. Сценарій «you break it – you own it Europe» [5]. Це така модель, за якої банкрутство держави стає проблемою громадян цієї держави і її кредиторів, і ні ті, ні інші не можуть розраховувати на обов'язкову та постійну фінансову допомогу з боку інших країн.

Імовірно, глобальна фінансова криза буде розвиватися за сценарієм W-рецесії. Ще нещодавно здавалося, що криза завершилася за V-подібним сценарієм (падіння та швидкий підйом), тепер же все ясніше представляється, що ці події були лише першою частиною букви W [2].

Що стосується конкретних строків настання другої хвилі глобальної кризи, економісти роблять дуже схожі прогнози. Так, на думку Н.Рубіні, професора Нью-Йоркського університету, з імовірністю 60% нова глобальна економічна криза вибухне у 2012 р. (принаймні не пізніше, ніж у середині 2013 р.) [6]. Міжнародне рейтингове агентство Standard & Poor's оцінює шанси розвитку нової хвилі рецесії в Європі у наступному 2012 р. з імовірністю 40% [7]. А. Айвазов і А. Девятов, базуючись на власних теоретичних розрахунках, прогнозують прояв другої хвилі глобальної кризи як «нової великої депресії» у 2012–2015 рр. [1]. Таким чином, бачимо, що експерти сходяться в тому, що нова хвиля глобальної фінансової кризи є неминучою, і розпочнеться вона вже наступного року.

Література

1. Айвазов А., Девятов А. Глобальный финансово-экономический кризис: вторая волна (оценка и прогноз) // Всеукраинская газета «Русский Мир. Украина». – № 144 от 15.11.10 (электронная версия) : <http://rusmir.in.ua>.
2. Бахвалова М., Телегина Н. Идеальный шторм // Ежемесячный деловой журнал РБК, 10/2011 : <http://magazine.rbc.ru>.
3. Моделирование и прогнозирование глобальной, региональной и национальной динамики / А. А. Акаев, А. В. Коротаев, Г. Г.Малинецкий, С. Ю. Малков. – М.: ЛИБРОКОМ/URSS, 2011. С. 424–459.
4. Офіційна сторінка Дж. Стігліца, проф. Колумбійського університету: <http://www2.gsb.columbia.edu/faculty/jstiglitz>.
5. Офіційний сайт Citigroup Inc. : <http://www.citigroup.com>.
6. Офіційний сайт Нуріеля Рубіні, проф. Нью-Йоркського університету, Global EconoMonitor : <http://www.economonitor.com/nouriel/>
7. Офіційний сайт рейтингового агенства Standard & Poor's: <http://www.standardandpoors.com>.

Красільчук Я.*

ПРОБЛЕМА ДЕФІЦИТУ ДЕРЖАВНОГО БЮДЖЕТУ В КРАЇНАХ PIGS

PIGS – це абревіатура, введена у 2008 р. економічними аналітиками та журналістами для позначення чотирьох країн єврозони, які мали подібні економічні середовища, пов'язані з високими рівнями державних боргів і бюджетних дефіцитів, а саме: Португалія, Італія (деякі фахівці називали Ірландію), Греція та Іспанія. Внаслідок світової фінансово-економічної кризи і неконтрольованих державних видатків згадані країни опинилися в складному становищі, особливо Греція, дефіцит державного бюджету якої наприкінці 2009 року склав 12,7% ВВП (38 млрд. дол. США), при дозволених 3% від ВВП у євзоні, згідно з Європейським Пактом «Про стабільність і зростання». Цей документ, як відомо, укладено 1997 р. з метою гарантування дотримання країнами-учасницями економічного та монетарного союзу «бюджетної дисципліни» після впровадження єдиної валюти. Уряд Греції розпочав широку програму приватизації, двічі випускав глобальні облігації, проте навесні 2010 р. економіка опинилась на межі дефолту, що обвалило євровалюту до річного мінімуму і спричинило «ефект доміно» на решту країн PIGS [1; 4].

Рівень дефіциту держбюджету за 2010 р. у Португалії становив майже 10% ВВП (23 млрд. дол.). В Італії цей показник за 2011 р. склав 3,9% ВВП (87 млрд. дол.), Греції – 8,5% ВВП (26 млрд. дол.), Іспанії – 6,1% ВВП (90 млрд. дол. США). Дослідження економічного стану та прийняття рішення щодо надання фінансової допомоги зазначеним країнам здійснюється спільною делегацією, що складається з представників МВФ, Євросоюзу і Європейського центрального банку. Весною 2010 р. делегацією було погоджено рішення щодо надання 78 млрд. євро Португалії протягом 3 років

та 110 млрд. євро Греції для подолання кризи. Іспанія та Італія заявили про готовність самостійно вирішити свої проблеми, але високий рівень безробіття в Іспанії (20%, найвищий в ЄС) та високий рівень державного боргу Італії (120% від ВВП – 2 трлн. євро) ставлять під сумнів оптимізм урядів цих країн, відповідно, п'ятої та четвертої за розмірами ВВП у межах Євросоюзу [3; 5].

Країни PIGS зобов'язуються проводити непопулярну серед виборців політику суворої економії бюджету і зменшувати рівень бюджетного дефіциту відповідно до плану, розробленого ЄС спільно з МВФ. Цей план передбачає відносно зменшення (і «замороження») заробітної платні, підвищення пенсійного віку, зростання податків, скорочення фінансування державних програм і раніше запланованих видатків, проведення приватизації, реформування банківської системи, а також переоцінку економічного зростання в середньостроковій перспективі [2].

У свою чергу, кожна з «неблагополучних» країн намагається вжити додаткових заходів. Португалія, зокрема припинила виплату 13-ої та 14-ої зарплат, відпускних та різдвяних премій, збільшила тривалість робочого дня для працівників приватного сектору.

* студент 4 курсу спеціальності «міжнародні економічні відносини» Інституту міжнародних відносин Київського національного університету імені Тараса Шевченка

Науковий керівник: проф. Шнирков О.І.

Італія надає перевагу практиці скорочень бюджетів міністерств і різноманітних субсидій регіонам, у порівнянні із запровадженням високих податків. Греція заявила про початок системної боротьби проти корупції (справа Ватопедського монастиря на Афоні та корупційний скандал, пов'язаний з діями компанії «Siemens») та оголосила податкову амністію. Іспанія планує створити фіскальну поліцію для боротьби з неплатниками податків і скоротити обсяг «тіньової економіки» в країні. Іспанський уряд також запропонував зміни до конституції з наміром довести бюджетний дефіцит країни до рівня 3% від ВВП до кінця 2013 р. У змінній 135-й статті основного закону Іспанії зазначається, що верхня межа бюджетного дефіциту не може перевищувати ліміту, встановленого Євросоюзом для держав-членів. Італія також заявила про намір закріпити у власній конституції закон про бездефіцитний бюджет [2].

Внаслідок проведення політики економії бюджету країни PIGS зіштовхнулися з хвилею страйків, масових акцій протесту та заворушень. Проте, невиконання вимог ЄС та МВФ може обернутися, на думку багатьох аналітиків, непоправною кризою для всієї Єврозони. Вразливою тут є, передусім Греція, дефолт якої став би серйозним ударом по європейській банківській системі з вкрай неприємними наслідками для глобальної економіки. При наростаючій критиці недосконалих механізмів створення Єврозони, в перспективі розглядаються варіанти формування нових економічних органів, як більш ефективних органів спостереження і контролю, таких як Єдине міністерство фінансів і Європейське бюджетне управління.

Література

1. «Greece's Sovereign-Debt Crunch: A Very European Crisis». The Economist. 4 February 2010.
2. «Rescue». Financial Times. 6 May 2010.
3. <http://www.imf.org>
4. <http://www.reuters.com>
5. <http://epp.eurostat.ec.europa.eu>

Ніколаєнко К.*

МОТИВИ ІНВЕСТИВАННЯ ТА СТРУКТУРА НІМЕЦЬКИХ ПРЯМИХ КАПІТАЛОВКЛАДЕНЬ ЗА КОРДОНОМ

Актуальність даної доповіді зумовлена посиленням впливу міжнародної міграції капіталу в формі прямих інвестицій на національні народногосподарські комплекси в умовах глобалізації, в тому числі на одну з провідних економік світу – німецьку. Слід зауважити, що Німеччина є і одним із крупних отримувачів прямих капіталовкладень. Але все ж органічніше вона виглядає в ролі донора ПІІ для інших країн.

Для інвесторів з Німеччини основним мотивом вкладення ПІІ є можливість розширення збуту в умовах швидко зростаючого попиту на продукцію галузей, які слабо розвинені в країнах, що приймають капітал. Крім того, їх приваблюють більш низька вартість кваліфікованої робочої сили, електроенергії та інших ресурсів, а також вигідне географічне положення. В минулому та теперішньому десятилітті особливо сприятливе поєднання вказаних факторів склалося в постсоціалістичних країнах Центрально-Східної Європи. Так крупні німецькі фірми розмістили там частину своїх виробничих потужностей і створили експортні центри для продажу компонентів готових виробів у сусідні з ними країни, перш за все в РФ та Україну (в якості прикладу може слугувати широко представлений в Угорщині, Польщі, Словаччині та Чехії гігант авто індустрії концерн Volkswagen) [1]. Разом з тим, 29% німецьких промислових компаній переважно керуються скороченням видатків при плануванні своїх ПІІ. До цього їх спонукають недоліки Німеччини як місця для інвестування капіталу: високі додаткові до власне зарплати видатки на такий фактор виробництва, як «праця», жорстке трудове й тарифне право, а також обтяжлива бюрократія[3]. Слід зауважити, що у німецьких ТНК залежно від ієрархії їхніх мотивів для прямого інвестування за кордоном по-різному складається співвідношення між зовнішніми та внутрішніми вкладеннями. Фірми, які цілком зосереджені в першу чергу на зниженні витрат через ПІІ, утримуються від одночасних інвестицій всередині своєї країни, тоді як німецькі суб'єкти ПІІ з переважно ринково-стратегічними мотивами здійснюють свої інвестиції і в ФРН [5].

Географічна структура німецьких прямих вкладень за кордоном певним чином змінюється. В 1990-і роки майже 80% ПІІ припадало на інші розвинуті індустріальні країни (Франція, Швейцарія, Бенілюкс, Великобританія, США). Лідерами із залучення німецьких прямих інвестицій у світі є країни Західної Європи та Росія, які за період з 2007 по 2010 роки отримали прямих інвестицій з ФРН на суму 10000-60000 млн. євро. Далі йдуть Мексика, США, Австралія, Китай, Індія, частина країн Південної Америки, деякі країни північної Африки, ПАР та країни Центральної та Північної Європи. Вони належать до категорії країн, які залучили за цей період 1000-9999 млн. євро прямих німецьких капіталовкладень. Інвестицій на суму від 100 млн. євро до 999 млн. євро залучили андські країни, Канада, країни центральної Азії, Нова Зеландія та кілька країн Африки. Найменше

* студентка 4 курсу спеціальності «міжнародні економічні відносини» Інституту міжнародних відносин Київського національного університету імені Тараса Шевченка

Науковий керівник: ас. Стаканов Р.Д.

німецьких ПІІ припадає на переважну частину Африки, Близького Сходу, на країни Південно-Східної Азії та Гренландію – від 1 до 99 млн. євро або менше 0,5 млн. євро чи взагалі нічого. Основним об'єктом приливу німецьких ПІІ на порозі нового століття стали США: в 2000 році на них припадало 51% таких вкладень [2]. Створення власних виробничих потужностей німецьких компаній стало активніше доповнюватись поглинанням діючих американських корпорацій. Так відомі гіганти хімічної промисловості (Bayer, BASF) забезпечують на американському ринку $\frac{1}{4}$ своїх оборотів. Одним із найбільших інвесторів у США в галузі електротехніки є Siemens, який зайняв там провідні позиції у виробництві рентгенівської апаратури та комп'ютерних томографів. Укріпили свої позиції в американській економіці й німецькі автомобільні компанії. Щоправда на початку нинішнього століття почала проявлятися тенденція до зниження активності німецьких інвесторів на американському ринку [4]. Аналізуючи період 2007-2010 років, можна назвати наступні цифри для характеристики вивозу капіталу з ФРН до США: 2007р – 5873 млн. євро, 2008р – не спостерігалось значного відтоку капіталу, 2009р – 3290 млн. євро, 2010р – 10725 млн. євро.

В теперішній час головним напрямком вкладень німецького капіталу в формі ПІІ продовжує залишатися Європа, на долю якої припадає більше 50% всіх прямих інвестицій. Станом на 2010 рік обсяг ПІІ з ФРН до Європи склав 57233 млн. євро, тоді як загальний обсяг німецьких інвестицій – 79172 млн. євро. Німеччина сьогодні займає позицію лідера з інвестування і в Центрально-Східну Європу. Особливу роль у цьому відіграв вступ до ЄС нових східноєвропейських країн та переорієнтація їхніх економік на ринковий шлях розвитку. ФРН являється крупним інвестором в Чехії (947 млн. євро на 2010 рік), Угорщині (2150 млн. євро) та Польщі (2796 млн. євро), також провідні позиції німецькі інвестори утримують в Словаччині, Болгарії, Словенії та Румунії. Серед інших європейських країн беззаперечним лідером із залучення німецьких ПІІ є Швейцарія (на 2010 рік – 2625 млн. євро німецьких ПІІ), і практично $\frac{1}{3}$ їх зосереджена у сфері торгівлі споживчими товарами та обслуговуванні автомобілів. Німецькі експерти нерідко вказують на те, що найбільший інтерес з точки зору перспективи представляють ПІІ в країни Азії, що динамічно розвиваються, проте говорити про виникнення поступової тенденції зарано. Найбільше капіталовкладень німецьких інвесторів в цьому регіоні спрямовується до Китаю. Так у 2007 році цей показник складав 2130 млн. євро, у 2008 – 2456 млн. євро, 2009 – 2652 млн. євро, 2010 – 1618 млн. євро. Як бачимо, тенденція не демонструє постійного зростання. Цікаво, що у 2008 та 2010 роках до Китаю в трійці лідерів із залучення німецьких ПІІ приєдналися Японія та Сінгапур.

У галузевому зрізі німецькі інвестиції в Європі зосереджені значною мірою в кредитно-фінансовому секторі та вкладеннях в інвестиційні компанії, третю сходинку посідає торгівля та обслуговування автомобілів. Хімічна промисловість та автомобілебудування займають приблизно однакову долю від загальних німецьких інвестицій в Європі – 5,6% і 4,6% відповідно [3].

Специфіка регіональної структури німецьких інвестицій відображається на перспективах розвитку економіки країни в цілому: зосередженість інвестицій в країнах ЄС сприяє збереженню та укріпленню залежності від його економіки і особливо від економік старих членів ЄС, чії ринки відносяться до стабільних, але до не найбільш динамічних, що не дозволяє реалізувати всі можливості глобалізації [2]. Капіталовкладення в країни Азії на даний момент є найперспективнішими з точки зору довгострокового вкладення капіталу. Збільшивши прямі інвестиції в цей регіон, німецька економіка могла б зменшити негативний вплив інвестиційного перекосу в бік європейських країн та посилити свої конкурентні переваги на міжнародному ринку.

Література

1. Былкова Е.А. Основные аспекты прямых иностранных
2. Инвестиций Германии как ключевой формы международного движения капитала // Вопросы экономических наук. – 2007. - № 3
3. Deutsche Bundesbank. Direktinvestitionen lt.Zahlungsbilanzstatistik.- April 2011
4. Christine Borrmann, Rolf Jungnickel, Dietmar Keller. Strukturwandel und Dynamik deutscher Direktinvestitionen//HWWAAFORUM - 2010
5. Deutsche Bundesbank. Bestandserhebung über Direktinvestitionen. – April 2011
6. Deutschland Debatte [Electronic resource]. – Mode of access: www.deutschland-debatte.de

Макеєнко Н.Ю.*

НЕДЕРЖАВНІ ПЕНСІЙНІ ФОНДИ, ЯК ЕЛЕМЕНТ СИСТЕМИ ПЕНСІЙНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ УКРАЇНИ

Україна вступила в XXI століття маючи багато проблем соціального характеру. Одна з найгостріших – це пенсійне забезпечення. Успадкована від командно-адміністративної економіки нинішня пенсійна система України не здатна захистити людей похилого віку від бідності. Вона не забезпечує відповідні розміри пенсії для більшості громадян і створює умови для пільгового пенсійного забезпечення значній кількості пенсіонерів. Відсутність пенсійної культури, соціальної справедливості, надійних фінансових механізмів, що дають змогу забезпечити кошти на старість, – характерні ознаки вітчизняної пенсійної системи. Тому проведення пенсійної реформи стало актуальним питанням для вирішення як сьогоднішніх проблем, так і для запобігання погіршенню ситуації у майбутньому.

Різні аспекти пенсійного забезпечення розглядаються у працях вітчизняних та зарубіжних економістів. Вагомий внесок у формування національної концепції пенсійного забезпечення зробили: С. Березіна, М. Вінер, В. Гесць, В. Гордієнко, Ю. Дробкіна, Б. Зайчук, С. Злупко, В. Колбун, Е. Лібанова, Б. Надточій, Ю. Палкін, М. Папієв, І. Сахань, С. Сивак, Б. Сташків, Н. Тихоненко, Фалін Г.І., Цветков В.В., Цисар І.Ф., Четиркін Є.М. та інші.

Значною проблемою для України постало демографічне питання стосовно збільшення кількості пенсіонерів та зменшення працездатного населення, за рахунок внесків якого формуються активи Пенсійного фонду та здійснюються виплати по солідарній системі пенсійного забезпечення. [4] Тому проведена пенсійна реформа, як збільшення пенсійного віку для жінок, так і впровадження обов'язкового недержавного пенсійного забезпечення покликані вирішити проблему дефіциту пенсійних виплат у солідарній системі.

Відповідно до пенсійної реформи, в Україні трирівнева система пенсійного забезпечення. Перший рівень, солідарна система, функціонує через діяльність Пенсійного фонду України. Другий рівень, накопичувальна система пенсійного забезпечення, реалізується страховими компаніями через укладання договорів зі страхування життя.

Третій рівень – це система недержавного пенсійного забезпечення, що базується на засадах добровільної участі громадян, роботодавців та їх об'єднань у формуванні пенсійних накопичень. [1] Дана система передбачає забезпечення людини додатковою недержавною пенсією шляхом перерахування коштів до фонду недержавного пенсійного забезпечення чи іншої установи як за рахунок роботодавця, так і за власні кошти громадян. [3]

Недержавний пенсійний фонд – це фінансова установа, призначена для накопичення коштів на додаткову недержавну пенсію та здійснення пенсійних виплат учасникам фонду. Учасники НПФ – це люди, на користь яких сплачуються пенсійні внески до НПФ, а вкладники – це особи, які здійснюють такі внески (самі учасники, їх роботодавці, професійне об'єднання або члени сім'ї).

---

* студентка 4 курсу спеціальності "Фінанси та кредит", фінансово-правового коледжу, Київського національного університету імені Тараса Шевченка

Науковий керівник: проф. Шнирков О.І.

НПФ створюється, провадить діяльність і ліквідується згідно з Законом України "Про недержавне пенсійне забезпечення". НПФ має статус неприбуткової установи, тобто не має на меті одержання прибутку для його подальшого розподілу між засновниками фонду. Весь отриманий фондом інвестиційний дохід розподіляється тільки між його учасниками. Недержавне пенсійне забезпечення НПФ здійснюється шляхом укладення пенсійних контрактів між адміністраторами пенсійних фондів та вкладниками таких фондів. [3]

Таблиця 1.
Основні показники системи недержавного пенсійного забезпечення

Показники	Період						
	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2 кв. 2011
Кількість НПФ	54	79	96	109	110	101	97
Кількість адміністраторів НПФ	37	41	50	50	47	43	41
Пенсійні активи, млн. грн.	46	142	281	612	857,9	1 144,30	1 265,90
Кількість учасників за укладеними пенсійними контрактами (тис.осіб)	88.4	193.3	278.7	482.5	497.1	569.2	557.2
Кількість укладених пенсійних контрактів (тис.шт.), з них:	30.6	41.5	55.9	62.3	62.5	69.7	69.7
з фізичними особами	21.3	28.5	41.2	47.4	48.4	54.5	56.4
фізичними особами-підприємцями	0.01	0.02	0.05	0.08	0.08	0.1	0.1
з юридичними особами	9.3	13	14.7	14.9	14	15.2	13.2
Загальна сума пенсійних внесків (млн.грн.), з них:	36.4	114.4	234.4	582.9	754.6	925.4	1 010,30
від фізичних осіб	2.2	5.3	14	26	31.8	40.7	45.3
від фізичних осіб-підприємців	0.01	0.02	0.04	0.1	0.1	0.2	0.2
від юридичних осіб	34.2	109.1	220.4	556.8	722.7	884.6	964.7
Сума інвестиційного доходу (млн.грн.)	9.7	45.3	68.1	86.8	236.7	433	511
Здійснено пенсійних виплат, (млн. грн.)	1.7	4	9.1	27.3	90.1	158.2	187.3
Сума витрат, що відшкодовуються за рахунок пенсійних активів, (млн. грн.)	1.3	6.1	16.6	31.6	47.1	64.6	74.5

Джерело: Складено автором на основі даних [2]

Відповідно до таблиці 1 кількість недержавних пенсійних фондів зростає. І хоч криза 2009 року частково зменшила кількість даних установ, проте все ж спостерігається позитивна тенденція. Крім того, Значно виросли пенсійні активи, що в 2009 році складали 857,9 млн. грн., а у 2010 1144,3 млн. грн., тобто зросли на 33,38%. Кількість пенсійних контрактів збільшилась на 11,52% в період з 2009 по 2010 роки. Крім того, за останні п'ять років кількість укладених договорів збільшилась в два рази, що свідчить про ефективність та необхідність такого пенсійного забезпечення. Значно зросли пенсійні виплати, з 90,1 млн. грн. у 2009 році до 158,2 млн. грн. у 2010, тобто на 75,85%.

Відповідно до наведеної вище статистичної інформації можна зробити висновок, що недержавні пенсійні фонди у довгостроковій перспективі стануть важливим елементом соціальної політики країни. Крім того, заощаджені кошти вкладників таких фондів можуть використовуватись для здійснення інвестицій, що, з одного боку, стане джерелом вну-

трішнього інвестування для розвитку економіки, а з іншого, забезпечить власникам коштів певний інвестиційний дохід. Такий дохід дозволить збільшити заощадження та забезпечити більші пенсії, що є позитивною тенденцією соціальної політики України.

Література:

1. Закон України про недержавне пенсійне забезпечення № 1057-IV від 9 листопада 2003 року.
2. <http://www.dfp.gov.ua/> - Державна комісія з регулювання ринків фінансових послуг України.
3. <http://pension.kiev.ua> – Пенсійна реформа в Україні.
4. <http://pension.ukrinform.ua> – Українське національне інформаційне агентство.

Резнікова К.*

ОСОБЛИВОСТІ ТОРГІВЛІ УКРАЇНИ З КРАЇНАМИ СНД

Розвиток зовнішньої торгівлі, зокрема нарощування експорту країни на світовому ринку, збільшення або, принаймні, збереження його питомої ваги у світовій торгівлі є надзвичайно важливим чинником функціонування національної економіки будь-якої держави.

Головним торгівельним регіоном України є країни Співдружності незалежних держав (СНД). Насамперед, це Росія, на яку припадає 21,6% всього українського експорту; експорт в країни СНД в цілому становить 29,8% експорту України [1].

Основними експортерами та споживачами товарів у взаємній торгівлі є Білорусь, Казахстан, Росія та Україна (частка, яких складає 94% загального обсягу торгівельних операцій між країнами Співдружності) [2].

Традиційно основу українського товарного експорту становить продукція металургійної промисловості, машинобудування, хімічної та нафтохімічної промисловості. Звідси у 2010 році продукція металургійного комплексу склала - 22,8%. Хімічна промисловість зайняла 7,0% з обсягу експорту товарів. Експорт продукції машинобудування склав 11,8% [3].

Найбільш ємним є в Росії – ринки машин, обладнання та транспортних засобів, а також сільськогосподарської продукції; для Білорусі – ринки мінеральних продуктів, а також машин, обладнання та транспортних засобів. Показовим є те, що ринок машинобудування як в Росії, так і в Білорусі, може бути нішею зовнішнього ринку, де вітчизняна продукція має порівняльні переваги і де можна розраховувати на додатковий прибуток українських підприємств за рахунок значної ємності цього ринку в зазначених країнах.

Від частки машинобудівної продукції в експортному секторі залежить статус країни, її місце в міжнародних економічних інтеграційних процесах. За роки трансформації економіки машинобудівний комплекс країни зазнав тривалої руйнівної кризи, структурних деформацій і вийшов на шлях адаптації до умов ринкової кон'юнктури та освоєння нових промислових ринків.

У період з 2008 - 2009 рр. експорт машин, устаткування і транспортних засобів мав тенденцію до зменшення. Частка експорту продукції машинобудування залишалась значною, але зменшилась в порівнянні з

2008 р до значення 79,1 % (у 2009р.) від загального об'єму експорту країни. Зменшення вартісних показників експорту проходило за рахунок зменшення фізичних об'ємів постачань, не дивлячись на збільшення контрактних цін [3].

Однією з причин нерозвиненості машинобудівного комплексу є необґрунтована присутність на внутрішньому ринку закордонних виробників. На 2010 рік обсяг імпорту продукції машинобудування більш як в 1,5 рази перевищував обсяг її експорту.

Металургійний та хімічний комплекси хоча і є основними статтями доходу по країнах СНД, але зараз найбільш питомих є ринок машинобудування.

---

* студентка 2 курсу економічного факультету Київського національного університету імені Тараса Шевченка
Науковий керівник: доц. Софіщенко І.Я.

Отже, Українським підприємствам необхідно не втратити свої конкурентні позиції на ринках Росії та Білорусі, оскільки в останні роки з'являються ознаки того, що українська продукція машинобудування зіштовхується з постійно зростаючою конкуренцією, що проявляється в скороченні частки українського експорту в загальному споживанні даної продукції на цих ринках.

Література

1. Міждержавний статистичний комітет. - Режим доступу: <http://www.cisstat.org>
2. Внешняя торговля стран Содружества Независимых Государств в 2009 году (статистический сборник предварительных итогов (на русском языке). - Москва, 2010. - 190 с, ISBN 978-5-89078-094-2
3. Товарна структура зовнішньої торгівлі України товарами [Електронний ресурс] / Державний комітет статистики України - Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua>

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ МІЖНАРОДНИХ ФІНАНСІВ

Заблоцький А.В.*

МІЖНАРОДНІ КОРПОРАЦІЇ НА СВІТОВОМУ РИНКУ ОФШОРИНГОВИХ ПОСЛУГ

В цій статті розглянуто основні переваги та форми діяльності міжнародних корпорацій на світовому ринку офшорингових послуг

Офшоринг, започаткований в кінці XX ст., досить швидко перетворився на масове «захоплення» великих корпорацій, які кинулися на пошуки «дешевої» робочої сили та оптимізацію витрат за умови зростання конкуренції та фрагментації виробництва послуг. При цьому кожна компанія вдавалась до офшорингу через індивідуальні причини і діала згідно з власною, розробленою стратегією за кордоном. Під терміном «офшоринг» розуміють повне або часткове перенесення транснаціональними корпораціями виробництва послуг в іноземні країни.

Офшоринг є комплексним стратегічним рішенням для оптимізації бізнес процесів. Основним принципом є те, що компанія залишає за собою тільки те, що вона може зробити краще за інших та передає в офшоринг зовнішньому виконавцю те, що він робить краще за інших.

місце виробництва	Внутрішнє	Зовнішнє (аутсорсинг)
Виробництво в межах однієї країни базування	Виробництво в межах компанії або країни базування (внутрішнє виробництво)	Виробництво в межах компанії але за межами країни базування (внутрішній аутсорсинг)
Виробництво за межами країни базування	Виробництво в межах філіалу компанії за межами країни базування (офшорне виробництво)	Виробництво за межами філіалу компанії та за межами країни базування не афілійованими компаніями. Передбачає надання виробництва в зовнішній підряд (офшорний аутсорсинг чи зовнішній підряд)

Офшоринг

Мал. 1 Форми виробництва послуг міжнародних корпорацій

Джерело: US Government Accountability Office (GAO 2004), World Investment report 2004, Information Technology Outlook OECD 2004.

* здобувач кафедри міжнародних фінансів Інституту міжнародних відносин Київського національного університету імені Тараса Шевченка

Науковий керівник: проф. Рогач. О.І.

До офшорингових послуг відносять послуги пов'язані з аудитом, інжинірингові послуги, послуги з обробки та ведення даних, юридичні послуги, управління, консультація, і зв'язки з громадськістю, маркетингові послуги тощо [1, 2, 3, 4]

Дослідження, проведене фахівцями дослідницького центру Booz Allen Hamilton and Duke (CIBER), дозволило виявити, що на даному етапі практика і стратегія більшості компаній, що вдаються до офшорингу мають схожі основоположні характеристики [5].

Розглянемо більш детально якими є переваги офшорингу в діяльності ТНК.

1. Оптимізація витрат. Серед основних переваг офшорингу для ТНК скорочення витрат має першочергове значення і є одним з основних мотивів перенесення бізнес-процесів за кордон. Дослідження показують, що переваги від зниження витрат залишаються основним мотивом офшорингу бізнес-процесів до 2030 р. [83] Середній рівень оптимізації складає від 40% до 75% витрат.

2. Можливість збільшення ринкової частки компанії. Це стосується, насамперед, телекомунікаційної, банківської та страхової діяльності. Перенесення частини своїх операцій за кордон дає змогу ТНК розширити свою присутність на регіональному ринку, а також більш ефективно обслуговувати клієнтів, що сприятиме зростанню обсягів продажу та збільшенню ринкової частки ТНК.

3. Зростання ринкової капіталізації корпорації. Зниження витрат, потенційне збільшення прибутків за допомогою використання операційного левереджу, додаткова гнучкість у роботі з клієнтами, а також більш швидке реагування на зміни ринкової ситуації уможливають зростання вартості корпорації та привабливості її акцій.

4. Переваги від дешевої телекомунікаційної інфраструктури. Значне зростання потужності телекомунікаційної інфраструктури, а також дерегулювання телекомунікаційної сфери дає змогу ТНК проводити відео- та телефонні конференції, пересилати значні обсяги даних за кордон, а також прискорює обробку даних.

5. Зосередження на основних видах діяльності, оптимізація організаційної структури та невиробничої діяльності. Перенесення додаткових функцій та операцій за кордон вивільняє ресурси для здійснення основних видів діяльності. Це дає змогу розподілити функції між різними підрозділами і дозволяє кожному підрозділу зосередитися на виконанні специфічних завдань.

В той же час для отримання тих чи інших переваг, вибір відповідної моделі офшорингу є ключовим аспектом розвитку аутсорсингового плану компанії. Цей процес включає такі аспекти:

- розгляд міжнародної бізнес-стратегії;
- вибір країни;
- дослідження переваг та ризиків.

Операції по наданню офшорингових послуг можуть здійснюватися двома способами: в межах компанії за рахунок створення іноземних філій (іноді цей спосіб називають «внутрішньокорпоративним або прямим офшорингом»), або шляхом передачі тієї чи іншої послуги у підряд будь-якій третій стороні, що виступає постачальником послуг (такий спосіб ще називають «офшорним підрядом» чи «офшорним аутсорсингом»).

Розглянемо декілька найбільш поширених форм аутсорсингу бізнес процесів:

Onsite Subcontracting with Offshoring. Компанія розміщує своїх кваліфікованих співробітників безпосередньо поряд з клієнтом. Ці люди стають фактично частиною команди замовника. Ця модель також називається «Приріст персоналу».

Pure Offshore Projects. Ця модель включає завдання, рамки яких чітко визначені, і робота достатньо структурована, щоб виконуватися віддаленими один від одного невели-

кими підрозділами. Приклади такого аутсорсингу: проекти, передані невеликим організаціям, приватним особам і фрілансерам по всьому світу за допомогою використання мережі Інтернет.

Offshoring Individual Projects. Компанії, що постійно вдаються до офшорингу, зменшують ризики від його використання за допомогою розділення роботи на менш великі і більш легко керовані проекти, які вони передають організаціям-виконавцям. Менеджери в організаціях-клієнтах, які мають чітко визначені певні модулі і програми, що підлягають розвитку, передають їх аутсорсерам розробки програм.

Global Delivery Onsite/Offshore Model. Це класичний офшоринг, здійснюваний більшістю провайдерів розробки програмного забезпечення, де за проекти беруться модулі або програми клієнта, створюють невелику команду на місці, яка працює з менеджерами і командою замовника і координує роботу з офшорною командою, яка виконує основну частину роботи.

Multi-vendor Offshoring (Multisourcing). Організації намагаються мінімізувати рівень ризиків від застосування стратегії аутсорсингу за допомогою створення списку найбільш потенційних компаній з якого менеджери вважають за краще вибирати і отримувати той чи інший проект.

Глобальний ринок офшорингу є досить динамічний і оцінюється в 150-200 млрд. дол. із щорічним темпом зростання понад 30 %. Прогнозується збереження такої динаміки у 2011—2013 рр., протягом яких питома вага офшорного ринку торгівлі послугами збільшиться від 10 % до 20 % світової торгівлі послугами. За прогнозом, до 2012 р. понад 20% основних і оборотних коштів глобального ринку фінансових послуг буде переміщено в офшори [6].

Якщо аналізувати географічну структуру офшорингу, ці послуги зосереджені у порівняно невеликій кількості країн. У 2009-2010 рр. на частку Індії, Китаю, Малайзії, Канади та Ірландії припадало 70% світового офшорингу.

Частка ж країн ЦСЄ від загальносвітового ринку становить близько 10-15% [7, 8]. У той час як у світі середній ріст офшорингу протягом найближчих трьох років буде становити 25%, у Східній Європі очікується майже 35% [9].

Україна посідає досить сильні позиції в світових процесах офшорингу бізнес-послуг, багато в чому випереджаючи інші країни регіону. Її сильними сторонами є рівень заробітної плати, висока кваліфікація робочої сили, розробка та підтримка програмного забезпечення, а також володіння персоналу іноземними мовами. Позиції країни достатньо сильні в управлінні операційними ризиками, рівні зрілості ринку ІТ-послуг та близькості до західної культури. Слабкими ж сторонами є практична відсутність досвіду управління бізнес-процесами, нерозвинена ІТ-інфраструктура, а також нестабільне законодавче регулювання.

Список використаної літератури:

1. «New horizons: Multinational company investment in developing countries», McKinsey Global Institute, November, 2003;
2. «Offshoring: Is it a win-win game?» The McKinsey Global Institute, August 2003;
3. MacKinsey Global Insitute [Електронний ресурс]. – Режим доступу : www.mckinsey.com/mgi;
4. Консалтингова компанія А.Т.Kearney [Електронний ресурс]. – Режим доступу : www.atkearney.com;

5. Звіт компанії Booz Allen Hamilton and Duke (CIBER) щодо перспектив розвитку світового офшорингу. – Режим доступу : https://offshoring.fuqua.duke.edu/orn_report.pdf
6. Електронний інформаційний ресурс компанії Plunkett Research. – Режим доступу www.plunkettresearch.com;
7. Електронний інформаційний вісник Market Research. – Режим доступу : <http://www.marketresearch.com/Plunkett-Research-Ltd-v1424/Plunkett-Outsourcing-Offshoring-Trends-Statistics-2718219/>
8. Електронний інформаційний ресурс Computer Economics. – Режим доступу: <http://www.computereconomics.com/page.cfm?name=Outsourcing>;
9. Електронний інформаційний ресурс журналу EquaTerra. – Режим доступу: <http://www.equattera.com/fw/main/Outsourcing-291.html>.

Лотош О.М.*

АСПЕКТ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ В ПРОБЛЕМІ ЗАЛУЧЕННЯ ПРЯМИХ ІНОЗЕМНИХ ІНВЕСТИЦІЙ

З метою забезпечення сталого функціонування економіки та захисту економічної безпеки, держава може здійснювати заходи з обмеження залучення іноземних інвестицій. Для цього, як правило, визначаються певні галузі, виробничі ланцюги чи навіть окремі підприємства, де участь іноземних інвесторів обмежено або заборонено. До галузей, які мають стратегічне значення для національної економіки, можуть відноситись: енергетика, військово-промисловий комплекс, комунікації та транспорт тощо. В таких випадках над підприємствами галузі зберігається державний або національний контроль, а окремі галузі або види виробництва залишаються у державній власності. Наприклад в Китаї до останнього часу було заборонено залучення прямих іноземних інвестицій (ПІІ) з метою забезпечення національної безпеки до наступних видів діяльності: агенції новин, радіо та телебачення, програмування; виробництво друкованої, аудіо та відеопродукції; військова продукція, добування та обробка корисних копалин. А згідно нового антимонопольного закону, який вступив у дію з серпня 2008 року, регулювання стосовно державних компаній, повинно здійснюватись виходячи з інтересів національної економіки та національної безпеки [1].

Прикладом обмежень може слугувати авіаційна галузь розвинутих країн. Згідно законодавств США та ЄС компанії, які здійснюють авіаційні перевезення повинні бути під контролем національного власника. В 2007 році було підписано Угоду про відкрите небо, яка надала можливість, як європейським авіакомпаніям здійснювати рейси до США з будь-якого аеропорту ЄС, так і американським відповідно до країн Європи. Але попри значний прогрес у знятті обмежень з світового ринку авіаперевезень, регулювання з питань власності авіакомпаній залишається незмінним: більша частка власності європейської авіакомпанії повинна залишатися в руках її громадян. Звісно, що це перешкоджає транснаціональним злиттям та поглинанням та глобалізації цього ринку. США активно просувають питання подальшої лібералізації цього ринку в надії отримати можливість для інвестиційних інтервенцій. Але в той же час Конгрес США досі залишає чинною вимогу, згідно якій, американські авіакомпанії мають бути під американським (національним) контролем [2].

В умовах загострення конкуренції на міжнародних фінансових ринках концентрація капіталу стає важливою умовою функціонування економічної системи [3]. Занадто ліберальне регулювання фінансового сектору країни може призвести до значної концентрації закордонного капіталу, та витіснення національного. Це є особливо актуальним для країн, що розвиваються та країн з перехідною економікою. Адже дочірні компанії фінансових установ з розвинутих країн мають значно більші можливості із залучення фінансових ресурсів та на значно вигідніших умовах. Тому регуляторна політика залучення ПІІ часто застосовується у банківському секторі економіки. Адже ця галузь має суттєвий вплив на

* аспірант економічного факультету Київського національного університету імені Тараса Шевченка
Науковий керівник: проф. Климко Г.Н.

економіку країни, розвиток підприємництва та торгівлі, а в разі ринкових відмов може навіть спровокувати економічну кризу. Недостатня урегульованість процесів створення та функціонування банківських установ може значною мірою поглибити наслідки кризи навіть в розвинутих країнах. Тому процеси відкриття, функціонування, реструктуризації фінансових установ повинні бути більше врегульовані з огляду на можливий вплив на національну економічну безпеку (НЕБ) країни. Адже такі чинники, як падіння ВВП, зростання безробіття, криза фінансової системи, зниження добробуту населення безпосередньо і негативно впливають на економічну безпеку. Прикладом досить жорсткого регулювання процедури створення банків може бути Китай. Для того, щоб надавати банківські послуги у місцевій валюті в Китаї треба отримати право зареєструвати місцевий акціонерний банк. Таким чином уряд країни регулює кількісний та якісний склад учасників цього сектору економіки, а функціонування банків в межах місцевого регулювання дозволяє суттєво обмежувати потенційні негативні наслідки діяльності цих установ. Так влітку 2007 року в черзі на отримання цього права були такі банки, як J.P.Morgan, Deutsche Bank, Societe Generale SA, і це була тільки частина із чотирьох партій банків, які очікували отримання можливості проведення місцевого акціонування [4].

В багатьох розвинутих країнах існують спеціальні установи, до функцій яких належать дії з обмеження можливих негативних впливів іноземних інвестицій. В США, як орган із здійснення функції обмеження залучення іноземних інвестицій, діє Комітет з іноземного інвестування (U.S.Committee on Foreign Investments або CFIUS), до компетенції якого належить перевіряти, чи не зашкодить пропонована іноземна інвестиція інтересам США. Відповідно, в разі негативного висновку або результатів розслідування Комітету, здійснення іноземної інвестиції буде заблоковано. Основний критерій оцінки Комітету – чи не зашкодить іноземна інвестиція економічній або національній безпеці США. В багатьох розвинених країнах, наприклад: Велика Британія, Японія та Німеччина законодавче регулювання залучення іноземних інвестицій завжди дозволяє використати національну безпеку, як ґрунт для відмови у здійсненні ПІІ [5]. Підсумовуючи вищенаведені приклади, можна із впевненістю стверджувати, що для захисту національної економічної безпеки таки варто вдаватися до здійснення регулювання та обмежень в процесі залучення іноземних інвестицій.

Література

1. Marchick D.M., Slaughter M.J. Global FDI Policy: Correcting a Protectionist Drift. -New York: Council on Foreign Relations. -2008. – P. 9
2. Hönighaus R. USA wollen Luftfahrtmarkt global öffnen // Financial Times Deutschland, 16.05.08, - S. 6
3. Ковальчук А.Т. Финансовое право в рыночных системах (теоретическое исследование в практическом контексте). – К.: Парламентское издательство, 2008. – С. 362
4. MacDonald A., Leow J. Transfer reflects eye on China // The Wall Street Journal, 19.07.07,- P.21
5. Graham E.M., Marchick D.M. US national security and foreign direct investment. - Washington, DC: Institute for International Economics, 2006. – P. 58, 78,124,164

Підчоса О.В.*

ЦІНОУТВОРЕННЯ НА СВІТОВИХ РИНКАХ ВУГЛЕВОДНІВ: ОСОБЛИВОСТІ І ТЕНДЕНЦІЇ

Перспективи розвитку світової нафтогазової галузі на початку 20-х років XXI століття виглядають досить оптимістично в порівнянні з песимізмом експертів галузі кінця 1990-х - початку 2000-х років. Для цього обережного оптимізму існує декілька основопологаючих причин серед яких: загальний стрімкий технологічний розвиток галузі та відкриття доступу до резервів, що колись вважались лише потенційними (ймовірними і можливими [1, с.1]). До найбільш перспективних територій з точки зору майбутнього видобутку відносяться: шельфова зона та північ Бразилії, Гвіана (Французька Гвіана), Ірак, арктичні території Росії, Канади та США, а також Гана [2, с.1].

Разом з тим, існує значна кількість ризиків, що можуть вплинути на процес розвитку галузі. На нашу думку, найбільш небезпечним ризиком є ціновий. Даний ризик базується на припущенні, що ціни на вуглеводні можуть як різко підвищитися, так і різко знизитися (при цьому обидва варіанти негативно впливають на розвиток економіки експортерів і імпортерів нафтогазової сировини). Цінова невизначеність та волатильність цін в значній мірі впливають на процес здійснення інвестицій в галузі і що важливо, зумовлюють подальше їх формування. В даному контексті вивчення процесу ціноутворення на світових ринках вуглеводнів а також виокремлення основних особливостей та тенденцій даного процесу вважаються важливими та необхідними з точки зору як аналізу подальшого розвитку нафтогазової галузі, так і розвитку світової економіки в цілому (яскравим прикладом є взаємозв'язок глобальної фінансової кризи та різких змін ціни на нафту).

Варто зазначити, що світовий ринок нафти є найбільш структурованим та дієвим з проміж інших сировинних ринків. Формування даного ринку відбувалося протягом більш ніж ста років і відбувається до сьогодні. Разом з еволюцією ринку відбувалася і зміна механізму ціноутворення від монополістичного до олігополістичного, а з 1990-х років відбувається перехід до ціноутворення в умовах чистої конкуренції.

На ринку вуглеводнів прогнозувати ціну сьогодні на завтра досить проблематично, а інколи взагалі неможливо. Це пояснюється можливими політичними подіями, змінами показників економічного розвитку, зустрічами країн-членів ОПЕК, переоцінкою доступних резервів і реакцією покупців – які неможливо передбачити наперед. Тому в короткостроковому періоді функції попиту і пропозиції нееластичні, а ринок вуглеводнів працює в умовах крайньої цінової волатильності. В довгостроковому періоді ціни більш передбачувані і залежать з боку пропозиції від: доступу до ресурсів, рівня ризику, відсоткових ставок за кредитами, технологій видобутку; а з боку попиту від: рівня економічного зростання (спаду), технологічного розвитку галузей господарства, ціни альтернативних джерел енергії (інших за вуглеводні).

Переходячи безпосередньо до аналізу процесу ціноутворення на світових ринках вуглеводнів в сучасних умовах необхідно підкреслити, що товари на даних ринках, зокрема

* аспірант кафедри міжнародних фінансів Інституту міжнародних відносин Київського національного університету імені Тараса Шевченка

Науковий керівник: проф. Рогач О.І.

нафта, - гетерогенні, тобто мають різні хімічні, генетичні, промислові та товарні класифікації. Це, в свою чергу, обумовлює використання стандартних сортів (марок) нафти, пов'язаних або з основним родовищем, або з групою родовищ (Light Sweet і WTI в США, Urals і Siberian Light в Росії, Iran Light і Iran Heavy в Ірані та ін.). На світовому ринку нафти завжди були присутні загальноприйняті в галузі марки нафти, що вживалися для індексації загальних змін цін на ринку (наприклад WTI і Brent).

Особливістю сучасного багатофакторного процесу ціноутворення на світовому ринку вуглеводнів є зв'язок між торгівлею наявною нафтою (фізичний ринок) та ф'ючерсною торгівлею (фінансовий ринок).

Для нафтогазової галузі характерне масове виробництво, що характеризується вузькою номенклатурою і великим обсягом випуску продукції, що безперервно виготовляється протягом тривалого часу. Наявність запасів збалансовує виробництво, і окрім стратегічних запасів, не впливає на щоденне споживання. При цьому, навіть невелика зміна в запасах може призвести до значної зміни ціни на нафту, що миттєво відіб'ється на ринку ф'ючерсів. Зміна ф'ючерсної ціни відображається на ціні фізичного ринку вже до кінця біржового дня з урахуванням розбіжностей в якості та відмінностей характерних для певних регіонів. Зміна ціни на сиру нафту тягне за собою зміну планів щодо обсягів її переробки і в кінцевому результаті практично одразу відбивається на вартості продуктів переробки. Таким чином нові цінові сигнали на оптовому та роздрібному ринках проходять через значну кількість учасників даних ринків, що приймають рішення стосовно купівлі, зберігання або використання нафти. В свою чергу їх рішення впливають на рішення переробників щодо збільшення або зменшення закупівель сирої нафти. В результаті зміни попиту на сиру нафту відбувається зміна попиту і на нафту марок, що торгуються на ф'ючерсних Нью-Йоркській товарній (NYMEX) та Інтерконтинентальній біржах (ICE), де сигнал передається з фізичного ринку на ф'ючерсний. Таким чином зараз виглядають взаємозалежність та взаємовплив фізичного та фінансового ринків вуглеводнів в процесі ціноутворення. На нашу думку даний механізм взаємодії ринків при ціноутворенні збережеться до моменту кардинальних змін в структурі галузі або до моменту настання форс-мажорних обставин (регіональна або світова війна, масштабні катастрофи тощо).

Література

1. Glossary of Terms Used in Petroleum Reserves/Resources Definitions. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.spe.org/spe-site/spe/spe/industry/reserves/GlossaryPetroleumReserves-ResourcesDefinitions_2005.pdf
2. JAMES KANTER. A White-Hot Future for Oil and Gas. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.nytimes.com/2011/10/11/business/energy-environment/a-white-hot-future-for-oil-and-gas.html?_r=2&ref=global-home

Шкрабальок Ю.*

НАСЛІДКИ КОНВЕРТОВАНOSTІ НАЦІОНАЛЬНИХ ВАЛЮТ ТА ПАРАДОКС ПРИВАБЛИВОСТІ ПОЗИТИВНОГО ЧИСТОГО ЕКСПОРТУ

За рахунок від'ємного чистого експорту конвертовані національні валюти осідають в країнах з позитивним чистим експортом та стають світовою резервною валютою в інвалютних резервах країн світу у зовнішньоекономічних відносинах.

Кількість країн з конвертованою валютою в результаті конкуренції на зовнішніх ринках неминуче скорочується, а зростаючий у зв'язку з розвитком світової економіки та зовнішньої торгівлі прибуток концентрується у все меншій кількості країн. Конвертовані валюти деяких країн з часом перетворюються в лідируючі світові резервні валюти.

Оскільки світові інвалютні резерви зростають лише за рахунок від'ємного чистого експорту, то він за абсолютною величиною в доларовому еквіваленті завжди більший світового позитивного чистого експорту на величину приросту світових інвалютних резервів. Звідси, приріст цих резервів дорівнює різниці між абсолютними значеннями в світовому масштабі від'ємного та позитивного чистого світового експорту. Відповідно, без грошової емісії неможливий і ріст торгівлі на зовнішніх ринках.

У своїх дослідженнях Н.Д. Малькевич приходить до висновку, що від'ємний чистий експорт за рахунок грошової емісії знижує рівень інфляції, тоді можна припустити, що при обмеженні від'ємного чистого експорту і виникає в деякій мірі знецінення конвертованої національної валюти на внутрішньому ринку, а значить, і на зовнішніх [1]. Проте все взаємопов'язано, і навіть при обмеженні від'ємного чистого експорту країни через небажання за домовленістю інших країн експортувати в цю країну свої товари та послуги, що в реальності неможливо, скоротиться лише потреба в грошовій емісії для створення дефіциту держбюджету, що викликає приріст інфляції.

Якщо припустити, що країни з конвертованою національною валютою, безкоштовно отримуючи від інших країн товари та послуги, в конкуренції не будуть обмежувати грошову емісію заради чистого імпорту, це також може призвести до знецінення валют на зовнішніх ринках. Проте, вказана ситуація також неможлива, оскільки призведе лише до скорочення числа країн з конвертованою валютою.

В умовах, коли валюта певної країни залишиться єдиною світовою резервною валютою в світових інвалютних резервах, її знецінення на зовнішніх ринках через намагання отримати більше безкоштовних благ через чистий імпорт, хоча і може викликати приріст інфляції, але лише для даної країни, на що вона зумисне не піде. Безкоштовне отримання країною з лідируючою світовою резервною валютою від країн з неконвертованими валютами реальних благ різко виділяє її за всіма якісними показниками економічного росту.

У зовнішньоекономічних відносинах країни перебувають в нерівних умовах, в результаті чого окремі країни, нічого не порушуючи, тобто в рамках дотримання всіх пра-

* аспірантка кафедри міжнародних фінансів Інституту міжнародних відносин Київського національного університету імені Тараса Шевченка

Науковий керівник: проф. Пузанов І.І.

вових міжнародних норм, додатково отримують безкоштовно товари та послуги від інших країн. Подібне явище стає можливим внаслідок того, що в зовнішньоекономічних відносинах, як і взагалі в торгівлі, у результаті угоди купівлі-продажу обидві сторони зазвичай залишаються задоволеними: продавець задоволений освоєнням ринків збуту, а покупець, маючи можливість вибору, задоволений тим, що в межах своїх ресурсів знайшов один з кращих варіантів купівлі необхідних благ. При цьому, як продавця, так і покупця не цікавить питання походження грошових банкнот, якими вони користуються в торговельних угодах, головне для них – номінальна вартість банкнот на даний момент та стійкість даної вартості.

Підприємці перш за все зацікавлені в збуті своєї продукції на зовнішніх ринках, що розширює можливості подальшого зростання їхньої діяльності. Те, що їхня експортна продукція на рівні макроекономіки може стати чистим імпортом (від'ємним чистим експортом) для інших країн, їх не цікавить. Купуючи товар, підприємці також не можуть знати, що ці кошти емісійні та що певна торговельна угода може стати для їхньої країни від'ємним чистим експортом.

Оскільки збут продукції та послуг на зовнішніх ринках завжди був та залишається загальнодержавною проблемою, від успішності вирішення якої великою мірою залежить зростання національної економіки, то не випадково, що при виникненні позитивного чистого експорту вказана ситуація залишається непоміченою як серед політиків, так і економістів.

Накопичення інвалютних резервів в держбюджеті (чи позабюджетних ресурсах) країн з позитивним чистим експортом за рахунок податків на експорт стає для них привабливим з точки зору підтримки економічної безпеки, в чому і полягає парадокс привабливості позитивного чистого експорту на урядовому рівні країн.

Неувага до цього парадоксу пов'язана з тим, що усі країни отримують ефект від зовнішньоторговельного обороту приблизно пропорційний його обсягу, а додатковий нетрудовий прибуток отримують лише деякі країни з переважаючим імпортом над експортом. При цьому, вказані країни позиціонуються як такі, що страждають від «затухаючого» експорту в силу певних несприятливих умов в національній економіці.

Проте, коли світова резервна валюта однієї країни стає лідируючою, та її додатковий нетрудовий прибуток за рахунок валюти стає співставним річному національному доходу великих країн, така ситуація не може залишатися непоміченою. Зазвичай фіксуються лише наслідки, тобто багатство такої країни, рівень споживання населення, її позиціонування на політичній арені, тому що одна країна чи навіть об'єднання країн не в змозі змінити ситуацію.

Отже, країни з перевищенням імпорту над експортом за рахунок грошової емісії своїх конвертованих валют без витрат праці споживають блага, що створюються працею інших країн, в обсязі цього перевищення. Таку ситуацію дозволить усунути введення в обіг єдиної світової резервної валюти з єдиним світовим емісійним банком при збереженні обігу на внутрішніх ринках національних валют.

Література

1. Малькевич Н.Д. Закономерности в развитии экономики / Н.Д. Малькевич, И.Н. Тихомиров, Н.Ф. Зенчук. – Гомель: БелГУТ, 2003. – 91 с.

Володарський О.*

ГАЛУЗЕВЕ ТА РЕГІОНАЛЬНЕ РОЗМІЩЕННЯ ПІІ В КИТАЇ

Тривалий період економічної відкритості та масштабні реформи, які успішно реалізуються впродовж останніх тридцяти років у Китаї, зробили цю країну надзвичайно привабливою для іноземного інвестування, у тому числі з позицій великих транснаціональних корпорацій (ТНК). Лише за перше півріччя 2011 року обсяг надходження прямих іноземних інвестицій (ПІІ) до Китаю склав \$60,9 млрд. дол. і цей обсяг продовжує щороку зростати. Водночас, помітні зміни у світовому розподілі ПІІ внаслідок світової фінансово-економічної кризи поряд із відносною стійкістю економіки Китаю до зовнішніх шоків роблять Китай цікавим об'єктом для дослідження й актуалізують питання галузевого та регіонального розміщення ПІІ.

Проведені дослідження свідчать про те, що в останні роки намітилися зміни в складі країн і регіонів, з яких здійснюються ПІІ в економіку Китаю. У порівнянні з періодом десятирічної давнини, коли в списку ключових країн-інвесторів переважали розвинені країни, такі як США, сьогодні спостерігається значне збільшення надходження ПІІ з азійських країн. Станом на вересень 2011 року, розподіл ПІІ за регіонами надходження в Китаї був наступним: Гонконг (\$40 млрд. дол., або 65,7 %), Тайвань (\$3,97 млрд. дол., або 6,5 %), Японія (\$3,51 млрд. дол. або 5,8 %), Сінгапур (\$3,2 млрд. дол. або 5,3 %), США (\$1,68 млрд. дол. або 2,7 %), Південна Корея (\$1,27 млрд. дол. або 2,1 %), Великобританія (\$0,92 млрд. дол. або 1,4 %), Німеччина (\$0,68 млрд. дол. або 1,1 %), Франція (\$0,42 млрд. дол. або 0,6 %), Голландія (\$0,35 млрд. дол. або 0,5 %) та інші регіони (\$5,08 млрд. дол. або 8,3 %) [2, с.32-34]. На нашу думку, зміни у структурі припливу ПІІ в Китай можуть призвести до суттєвих змін у галузевій та регіональній структурі розміщення ПІІ в країні.

Галузева структура ПІІ в Китаї характеризується випереджаючим зростанням інвестування в обробну промисловість, де частка праці у вартості кінцевої продукції є особливо великою. Якщо в 2000-2006 роках у цю сферу надійшло 62,1 % ПІІ, то у 2010 року ця цифра склала 75 %. Це свідчить про переважання такого мотиву іноземного інвестування як пошук ресурсів, зокрема дешевої робочої сили. Позитивним зрушенням в галузевому аспекті ПІІ в останні роки є зростання частки техноємних виробництв, у тому числі збільшення кількості підприємств, які займаються повною переробкою сировини, та підприємств, які працюють у наукоємних і високотехнологічних галузях [1, с.1-3].

Аналіз змін у галузевому розподілі ПІІ внаслідок кризових явищ останніх років показав, що світова фінансова криза підвищила важливість китайського ринку в низці галузей, зокрема в автомобільній промисловості та секторі фінансових послуг. Сьогодні Китай фактично є найбільшим автомобільним ринком з позиції кількості проданих транспортних засобів. Інвестиції 500 найбільших ТНК в такі галузі як електроніка, телекомунікація, транспорт і зв'язок, хімічні матеріали і продукти складають 55 % від загальної суми інвестицій в Китаї [3, с.70]. У цих галузях домінуючим мотивом іноземного інвестування є мотив пошуку ринків.

* студент 4 курсу спеціальності «міжнародні економічні відносини» Інституту міжнародних відносин Київського національного університету імені Тараса Шевченка

Науковий керівник: ас. Балюк Т.В.

Необхідно відзначити, що регіональне розміщення іноземних інвестицій характеризується переважною орієнтацією інвесторів на східні райони країни як найбільш економічно розвинені регіони, які здатні надати більш комфортні умови інвестування і подальшого розвитку ділової активності. За результатами оцінки інвестиційного клімату в основних містах країни, проведеної Державним статистичним управлінням Китаю, 71 % найбільш сприятливих для здійснення інвестицій міст припадає на східні регіони Китаю, 16 % - на центральні регіони, 13 % - на західні регіони. Ці дані свідчать про очевидну перевагу Східного Китаю в забезпеченні так званого м'якого інвестиційного середовища. Що стосується віддалених і економічно відсталих районів Західного Китаю, які займають 2/3 території країни, то, не дивлячись на наявність багатих запасів сировини, вони постійно випадають з поля зору іноземних інвесторів. Не призвела до помітного поліпшення ситуації і державна програма освоєння західних районів Китаю, яка передбачає істотні регіональні пільги і преференції для інвесторів, зокрема ТНК [4].

Головним фактором регіонального розміщення інвестицій в Китаї є рівень розвитку інфраструктури. Як результат - в останні роки середні темпи приросту іноземних інвестицій в провінціях і автономних районах Західного Китаю склали лише 0,3 % на рік у порівнянні з 4,5 % у Центральному і 7,9 % у Східному Китаї. Останнім часом зріс інтерес до економічно менш розвиненого Центрального Китаю: ТНК почали переміщувати в цей регіон виробничі потужності з розвинених країн та із приморських і східних районів Китаю. Цю тенденцію можна пояснити перш за все подорожчанням робочої сили і ресурсним чинником. В Ухані (провінція Хубей), приміром, зростання надходження інвестицій впродовж трьох останніх років склало не менше 30 %; в місті відкрили бізнес понад 70 корпорацій з топ-500 ТНК світу [5, с.1-35].

Отже, для подолання диспропорцій у галузевій та регіональній структурі ПІІ в Китаї необхідна активна і продумана інвестиційна стратегія держави. Китай надає преференції для іноземних інвесторів, що стимулює входження ТНК в різні сектори економіки Китаю. Водночас, на нашу думку, Китаю варто приділяти більше уваги розвитку інфраструктури по всій території країни, а не лише в окремих регіонах. Крім того, Китаю доведеться і надалі підтримувати достатньо високий рівень державної участі в стимулюванні інвестиційного процесу, особливо в таких пріоритетних для Китаю галузях як транспорт, зв'язок, енергетика, металургія, будівельні матеріали, машинобудування, хімічна промисловість, фармацевтика, медичне устаткування, захист навколишнього середовища, енергозбереження та електроніка. У довгостроковому періоді передбачається послідовне розширення сфери дії ринкових механізмів в економіці Китаю і очікується використання додаткових стимулюючих імпульсів для іноземного підприємництва.

Література

1. Analysis of the Economic Influences of the Investments in China from Transnational Corporations / Xianmin Jia – China: The College of Business Adm., April 2010, 3 p.
2. The China Analyst–September 2011/The Beijing Axis–Hong Kong:The BA,2011– 55 p.
3. TNC / UNCTAD. - New York and Geneva: United Nations, APRIL 2010, 100 p.
4. <http://www.thebeijingaxis.com>
5. World investment prospects survey 2010-2012 / UNCTAD – New York and Geneva, 2010, 35 p.

Налбандян Н.*

РЕАЛЬНИЙ ЕФЕКТИВНИЙ ОБМІННИЙ КУРС ГРИВНІ

Реальний ефективний обмінний курс розглядається економістами як один з основних показників конкурентоспроможності країни на зовнішніх ринках. Він є надзвичайно важливим індикатором змін, адже враховує залежність між експортно-імпортними операціями, рівнем внутрішніх цін та валютним курсом кожної з країн основних торговельних партнерів. Зрозуміло, що на обмінний або валютний курс впливає значна кількість чинників, які поділяються на фундаментальні (довготермінові), такі як стан платіжного балансу і співвідношення між його статтями, грошова маса в обігу, інфляція, відсоткові ставки, валовий внутрішній продукт і його динаміка, платоспроможність країни і довіра до національної валюти на світовому ринку, та кон'юнктурні (короткотермінові), такі як валютно-курсова політика, функціонування валютних ринків та обсяги спекулятивних валютних операцій, інфляційні очікування, очікування девальвації, ступінь розвитку інших секторів фінансового ринку, ступінь використання валюти у міжнародних розрахунках, прискорення чи затримка розрахунків за торговельними угодами. Але дана класифікація відображає теоретичні основи формування валютного курсу. У практичних же цілях чинники валютного курсу поділяють на ті, що впливають на попит і пропозицію валюти. В зв'язку з цим найважливішими факторами впливу є стан платіжного балансу та темпи інфляції. Саме тому дана доповідь містить практичні розрахунки реального ефективного валютного курсу, які дають змогу визначити конкурентоспроможність країни на зовнішніх ринках, залежно від її експортно-імпортних операцій та рівня внутрішніх цін.

Реальний ефективний обмінний курс – це середньозважене значення двосторонніх індексів номінальних обмінних курсів національної валюти країни відносно валют її основних торговельних партнерів, скориговане на відносний рівень цін [1]. Завдяки такій структурі, реальний ефективний обмінний курс відбиває зміни у конкурентоспроможності країни на зовнішніх ринках і є одним з найголовніших макроекономічних показників. Зважаючи на те, що жодна країна світу не обмежується торгівлею з якоюсь однією країною, предметом уваги доповіді є не те, що відбувається із двосторонніми курсами, а саме поведінка обмінного курсу щодо кошика іноземних валют країн – торговельних партнерів даної країни.

Розрахунок ефективних валютних курсів здійснюється за методикою Міжнародного валютного фонду, яка дістала назву моделі багатостороннього обмінного курсу – MERM (Multilateral Exchange Rate Model).

Реальний ефективний обмінний курс розраховується за формулою:

$$REER_t = 100 \sum E_{it} w_{it} * P/P', \text{ де:}$$

$REER_t$ – реальний ефективний обмінний курс національної валюти з n торговельних партнерів за період t ;

E_{it} – індекс двостороннього курсу національної валюти до іноземної валюти за період t ;

* студент 4 курсу спеціальності «міжнародні економічні відносини» Інституту міжнародних відносин Київського національного університету імені Тараса Шевченка

Науковий керівник: ас. Фаренюк Н.В.

w_{it} – усереднена частка i -го торговельного партнера у зовнішньоторговельному обороті країни за період t ;

P – індекс рівня внутрішніх цін;

P' – індекс рівня зовнішніх цін.

Отже, за власною природою ефективний валютний курс є розрахунковим, тому в якості прикладу розрахуємо реальний ефективний обмінний курс гривні за січень-липень 2011 року, щоб наочно вивчити зміну конкурентоспроможності України на зовнішніх ринках за даний період.

Для того щоб отримати показник реального ефективного обмінного курсу гривні, необхідно знайти:

- усереднені частки i -го торговельного у зовнішньоторговельному обороті країни за кожен із семи місяців (основними торговельними партнерами України протягом січня-липня 2011 року були: Білорусь, Казахстан, Російська Федерація, ЄС, Індія, КНР, Республіка Корея, Туреччина, Японія та США [2]);
- двосторонні курси національної валюти до іноземних валют за кожен із семи місяців;
- індекси внутрішніх цін за звітний період [3];
- індекси зовнішніх цін за звітний період [3];

Знайшовши необхідні дані та провівши відповідні розрахунки отримаємо наступні показники реального ефективного обмінного курсу гривні протягом січня-липня 2011 року, %:

- січень: 100 (база розрахування);
- лютий: 69,55;
- березень: 68,09;
- квітень: 65,26;
- травень: 67,12;
- червень: 69,07;
- липень: 68,96.

Отже, дана динаміка показує, що в першому кварталі 2011 року конкурентоспроможність України зростає внаслідок падіння показника реального ефективного обмінного курсу, а в другому кварталі вона зменшується, адже курс гривні зміцнюється.

Література

1. Рогач О.І., Шемет Т.С., Циганов С.А. та ін. Основи міжнародних фінансів. – К., 2008;
2. www.ukrstat.gov.ua;
3. unstats.un.org;
4. epp.eurostat.ec.europa.eu;
5. www.imf.org;
6. Боринець С.Я. Міжнародні валютно-фінансові відносини. – К., 2004.

Осійчук Д.*

ФОРМУВАННЯ ЕФЕКТИВНОГО ІНВЕСТИЦІЙНОГО ПОРТФЕЛЯ НА УКРАЇНСЬКОМУ ФОНДОВОМУ РИНКУ

Одним з основоположних понять у теорії портфельних інвестицій є поняття ефективного портфеля, що забезпечує максимальну дохідність за певного рівня ризику. Процес становлення та розвитку фондового ринку України потребує вироблення ефективної інвестиційної стратегії на основі адаптації існуючих математичних моделей оптимізації структури портфеля до українських реалій.

В даному дослідженні здійснена спроба застосування моделі Марковіца при формуванні ефективного інвестиційного портфеля з практичною верифікацією отриманих результатів.

Модель заснована на припущенні про існування між дохідностями акцій різних емітентів стохастичного зв'язку, що визначається коефіцієнтом кореляції.

Для числового моделювання оптимізації інвестиційного портфеля за моделлю Марковіца були обрані 10 підприємств першого рівня лістингу біржі ПФТС. Об'єктивний час статистичного спостереження – 2 роки (з 01.09.2009 року до 01.09.2011 року, інтервал спостереження – 1 місяць.

Спочатку на основі отриманих даних обчислимо очікувану дохідність та ступінь ризику цінних паперів, що ввійдуть до портфеля, за формулами:

$$\hat{r}_i = \frac{1}{T} \cdot \sum_{t=1}^T r_{it} \quad (1), \quad \hat{\sigma}_i = \sqrt{\frac{1}{T-1} \cdot \sum_{t=1}^T (r_{it} - \hat{r}_i)^2} \quad (2)$$

де T – кількість статистичних спостережень.

Отримані дані узагальнені в таблиці 1.

Таблиця 1.
Дохідність та ризик аналізованих паперів

Назва	Тікер	Дохідність	Ступінь ризику
Алчевський металургійний комбінат	ALMK	4,10%	17,75%
Азовсталь	AZST	2,23%	9,40%
Райффайзен Банк Аваль	BAVL	1,15%	3,62%
Центренерго	CEEN	3,39%	7,88%
Єнакієвський металургійний завод	ENMZ	4,58%	9,23%
Мотор Січ	MSICH	7,79%	15,08%
Укрнафта	UNAF	20,78%	20,58%
Укрсоцбанк	USCB	0,89%	13,02%
Укртелеком	UTLM	0,04%	6,14%
Західенерго	ZAEN	3,26%	9,37%

Примітка: складено автором. Обчислення виконані у середовищі Microsoft Excel.

* студент 3 курсу спеціальності «міжнародні економічні відносини» Інституту міжнародних відносин Київського національного університету імені Тараса Шевченка

Науковий керівник: ас. Фаренюк Н.В.

Наступним кроком є обчислення коефіцієнтів кореляції дохідності цінних паперів (таблиця 2) за формулою:

$$\rho_{ab} = \frac{1}{(T-1) \cdot \sigma_a \cdot \sigma_b} \cdot \sum_{t=1}^T [(r_{at} - \bar{r}_a) \cdot (r_{bt} - \bar{r}_b)]$$

Оскільки показник генерального коефіцієнта кореляції є невідомим, а обчислені вибіркові коефіцієнти є величинами випадковими, виникає питання про значущість обчислених коефіцієнтів. Перевіряємо гіпотезу H_0 про відсутність лінійного кореляційного зв'язку. Для цього обчислюємо статистику критерію та порівнюємо його з табличним значенням t-критерію Стюдента при кількості ступенів свободи $(n-2)$ та на рівні значимості $\alpha=0,05$. Всі обчислені коефіцієнти кореляції є значущими.

$$t = \frac{|\rho_{ab}| \sqrt{n-2}}{\sqrt{1-\rho_{ab}^2}} \quad (3)$$

Таблиця 2.

Коефіцієнти кореляції дохідності цінних паперів

ALMK	0,9647	0,03	0,376	0,9509	0,9331	0,9138	0,6672	0,6672	0,3498
	AZST	0,1084	0,2419	0,9452	0,9753	0,8788	0,7088	0,6084	0,2303
		BAVL	0,1759	-0,0043	0,0175	-0,141	0,3028	0,6847	0,7481
			CEEN	0,0783	0,3316	0,0214	0,7009	0,5846	0,4674
				ENMZ	0,8695	0,9834	0,457	0,3653	0,1206
					MSICH	0,796	0,8007	0,6354	0,3623
						UNAF	0,3241	0,2001	0,4829
							USCB	0,9007	0,2985
								UTLM	0,1473
									ZAEN

Тепер розв'яжемо задачу оптимізації інвестиційного портфеля. При числовому моделюванні були задані наступні параметри: очікувана дохідність портфеля – 6%, допустимий ступінь ризику – 9 %. Користуючись вбудованою функцією табличного процесора Excel Solver «Пошук рішення», були розв'язані пряма та обернена задачі по оптимізації фондового портфеля. Після обробки числових даних була отримана оптимальна структура портфеля з аналізованих цінних паперів (отримані результати узагальнені в таблиці 3), що забезпечувала максимальну дохідність, що склала 8,43% при заданому рівні ризику 9%. Розв'язок оберненої задачі дозволив отримати структуру портфеля, що забезпечувала мінімальний ступінь ризику (7,28%) для заданого рівня дохідності (6%).

Таблиця 3.

Оптимальна структура інвестиційного портфеля за моделлю Марковіца

Назва	Тікер	Розв'язок прямої задачі	Розв'язок оберненої задачі
Алчевський металургійний комбінат	ALMK	0,00%	0,00%
Азовсталь	AZST	9,34%	13,62%
Райффайзен Банк Аваль	BAVL	11,09%	14,91%
Центренерго	CEEN	17,49%	11,64%
Єнакієвський металургійний завод	ENMZ	21,82%	24,73%
Мотор Січ	MSICH	9,18%	7,62%
Укрнафта	UNAF	14,73%	11,05%
Укросоцбанк	USCB	4,60%	7,03%
Укртелеком	UTLM	3,71%	0,00%
Західенерго	ZAEN	8,04%	9,40%

Основний недолік моделі Марковіца полягає у тому, що в якості показника очікуваної дохідності акцій використовується середнє значення дохідності за попередні періоди. Тому її можна з успіхом застосовувати за умов стабільного розвитку фондового ринку та за потреби сформувати диверсифікований портфель консервативного зростання. З ряду об'єктивних причин ця модель не може ефективно використовуватися при роботі на фондовому ринку України. Порівняльний аналіз та проведене математичне моделювання свідчать про можливість успішного застосування в Україні моделі квазі-Шарп (побудовані довірчі інтервали для параметрів регресії підтверджують достатньо високий ступінь точності даної моделі у прогнозуванні динаміки дохідності активів).

Література

1. Markowitz, Harry M. «Portfolio Selection,» Journal of Finance. March 1952.
2. Лук'янова В.В. Економічний ризик: навч. посіб./В.В.Лук'янова, Т.В.Головач. – К.: Академвидав, 2007. – 464 с.
3. Уткин Э.А. Риск-менеджмент/Э.А.Уткин.- М.: Тандем; ЭКМОС, 1998. – 288 с.

МІЖНАРОДНА ІНФОРМАЦІЯ

Гритчина О.*

ІДЕОЛОГІЧНА СКЛАДОВА TWITTER-РЕВОЛЮЦІЙ В ПІВНІЧНІЙ АФРИЦІ

Початок ХХІ ст. ознаменувався посиленням взаємозалежності регіональних і світових процесів та зростанням впливу міжнародної взаємодії на політичну складову міжнародних систем різного рівня. Відбулося ускладнення та урізноманітнення рольового чинника в зовнішньополітичній поведінці держав світу. Розвиток ситуації в Тунісі, Єгипті та Лівії, пов'язаний із послідовною зміною правлячих режимів, потребує належного вивчення, оскільки характер громадсько-політичних зрушень, що відбуваються під тиском масових протестів, має ознаки глобального явища. Радикальне загострення латентного соціального невдоволення більшості на тлі авторитарної практики урядування виявилось рушійним чинником масштабних суспільних змін. Водночас, використання учасниками протестів сучасних інформаційно-комунікаційних технологій стало суттєвою організаційною складовою зазначених процесів, а широке висвітлення подій засобами масової інформації забезпечило підвищену увагу з боку світової спільноти та сприяло залученню міжнародних акторів до розв'язання внутрішніх конфліктів. Проте географічні обмеження, модифіковані під час технічного прогресу, продовжують існувати [1, 2].

Фактори, що виступають у сполученні один із одним, можуть сприяти перетворенню тієї чи іншої географічної зони на об'єкт міждержавного суперництва. Дотепер існують життєво важливі зони, удар по яких може призвести до порушення сформованої рівноваги. Від прадавніх часів народи знищують один одного заради володіння стратегічними ресурсами: водою, золотом, сріблом, сировиною для виробництва металів, прянощами, вугіллям і нафтою [2, 3].

Сучасна світова система викристалізувалася під час боротьби двох ідеологій, кожна з яких претендувала на універсалізм. Це ідеологічне неприйняття один одного нейтралізувало інші джерела конфліктів. У результаті цього просторові характеристики втрачали значення, перетворюючи Землю на єдине поле бою. Приголомшливі досягнення науки і техніки початку ХХІ ст. дозволили скоротити відстані та ущільнити час. Тепер ситуацію оцінюють не в місяцях, днях і годинах, а в хвилинах і секундах. Підвищена мобільність не усуває прихильності до визначеного місця в просторі. Звідси постійні протиріччя між рухом і укоріненням, що ускладнюються, але не усуваються внаслідок технічного прогресу. Конфлікти в країнах, що розвиваються, виникли на руїнах колоніальних імперій. Вони обумовлені старими, як світ, причинами: самоствердження та створення націй, зміцнення національної безпеки, демонстрація своєї могутності. Більше не йдеться про завоювання чужого простору та про досягнення перемоги в результаті маневру, а, насамперед, необхідно підтримувати рівновагу сил держав [4, 5, 6].

* аспірант кафедри міжнародної інформації Інституту міжнародних відносин Київського національного університету імені Тараса Шевченка

Науковий керівник: доц. Андреева О.М.

Компонентна взаємодія інформаційної революції, релігійно-політичних конфліктів та глобалізації слугує передумовою до якісної перебудови середовища, в якому взаємодіють державні та недержавні актори. Слід зазначити тісне переплетення у регіоні відцентрових і доцентрових інформаційних потоків, локалізаційних та глобалізаційних тенденцій, що завдячує появі феномену глокалізації. Особливістю глокалізаційних процесів на Близькому Сході є їх релігійна, ідеологічна та етнолінгвістична детермінантність, що значною мірою відрізняє їх від аналогічних процесів у країнах Заходу, звідси можемо виділити такі основні тези:

1. Боротьба за гегемонію у мусульманському світі переходить у віртуальний вимір. Можна з впевненістю стверджувати, що лідерами стануть гравці, які швидко і ефективно використовують наявні інформаційні технології. Специфіка конфліктів у третьому світі випливає із зіткнення двох напрямів історичного розвитку.

2. Сучасний Схід являє типовий приклад геополітичних цілей. Він ще раз підтверджує, що між географією та історією існує нерозривний зв'язок; попри сталість фізичних реалій, їх вплив і значення безупинно змінюється залежно від кількості людей, їх потреб, переміщень і соціально-політичних структур.

3. «Кольорові революції» це нові події в Північній Африці та на Близькому і Середньому Сході, які не укладаються у формат звичайного перевороту, а стають інспірованими ззовні. Основні претензії демонстрантів до уряду – корупція, що процвітає в країні, та невірний економічний курс.

4. Революційні події збагатили революційний рух новими формами соціального протесту. На певному етапі нові форми комунікації набули нової якості та перетворилися на свою власну протилежність – «погляд у комп'ютер», і, таким чином, створилася певна відчуженість від віртуального світу й виникла можливість долучитися до світу реального з його глобальними проблемами [3].

5. Ісламський фактор посів особливе місце у протистоянні автократичним режимам арабських країн. Геополітичний фактор відіграє колосальну роль, що являє собою складне переплетіння різних явищ і суперечливих інтересів, є нездатним контролювати їх подальший розвиток.

Отже, події у Північній Африці свідчать про посилення тенденції щодо зміни природи сучасних конфліктів, яка полягає у їх переході зі сфери міждержавних до сфери внутрішньодержавних відносин. Водночас, у разі масштабної ескалації внутрішньодержавного конфлікту та неможливості його врегулювати у рамках політичного процесу, практикується застосування силових ініціатив з боку третьої сторони (держав та міжнародних організацій) – від дипломатичного тиску (Єгипет) до міжнародних санкцій та військової інтервенції (Лівія) [3, 4].

Попри те, що країни Північної Африки не мали історичного досвіду побудови демократичних, ліберальних політичних систем, більшість населення і особливо молодь сприйняли демократію як певний стандарт сучасного функціонування соціуму, що передбачає наявність конкурентної боротьби за політичну владу; реальної участі громадян у виборах лідера, політичного курсу і достатнього рівня громадської та політичної свободи для всіх соціальних груп, національних об'єднань.

Суспільні трансформації, що відбуваються у Північній Африці та загалом в арабському світі, мають важливе історичне значення. З часом вони можуть бути кваліфіковані як один із поворотних моментів історії людства. Уперше на арабському Сході, та й у світовій практиці, суспільства послідовно та ефективно усувають від влади політичні режими, що гальмують їх розвиток. У сучасних умовах зростає комунікативно-організаційна роль

соціальних мереж, Інтернету в цілому та електронних засобів масової інформації (переважно телебачення). Вони стають окремим специфічним чинником як під час мобілізації громадян з метою проведення акцій прямої дії, так і у сфері формування позиції іноземних держав та міжнародних організацій щодо оцінки ситуації у певній країні та реагування на неї [5, 6].

У мусульманських країнах також розпочалось посилення тенденції до розуміння небажаності встановлення монополії над ісламом з боку державної влади та неможливості його використання як інструменту контролю над суспільством. Відтак, демократичні зрушення в арабському світі можуть надати нового імпульсу розвитку ісламської думки та сприятимуть формуванню політичної моделі, у якій традиційна релігійність поєднуватиметься з демократичною практикою, що спричинить позитивні зміни як у внутрішній, так і зовнішній політиці відповідних країн [7, 9].

Література

1. Шелест Г. Перспективи участі України у перебудові повоєнного Іраку // Близький Схід: міжнародна безпека, регіональні відносини та перспективи для України. – К.: ПЦ «Фоліант», 2008. – С. 498 – 500
2. Серов Д. Україна і країни Леванту (Ліван, Сирія, Йорданія) // Україна і Близький Схід на початку XXI століття. – Одеса, 2006 (неопубліковані матеріали).
3. Центральноевропейська ініціатива. Журнал «Зовнішні справи» Суспільні трансформації в країнах північної Африки: причини і тенденції / Юрій ЛАГУТОВ, кандидат наук з державного управління - // <http://uaforeignaffairs.com/article.html?id=649>
4. Солодкий С. Арабська весна. Українські приморозки «Дзеркало тижня. Україна» №9, 11 березня 2011// http://dt.ua/POLITICS/arabska_vesna_ukrayinski_primorozki-77204.html \
5. А. Хофхейнз: Интернет меняет исламский мир // Islam.ru. – 2007. – 6 января.
6. Сергій Солодкий «Дзеркало тижня. Україна» №9, 11 березня 2011
7. Лозовицький О. Сучасний Схід: демократичний ренесанс чи геополітичний перерозподіл? /, кандидат політичних наук // Журнал «Зовнішні справи» // <http://uaforeignaffairs.com/article.html?id=607>
8. Cameron F. The Islamic Factor in the European Union's Foreign Policy // Islam, Europe's Second Religion. – Westport, Conn.: Praeger, 2002. – P. 269
9. Media and Communications : Iran // Portals to the world. - Library of Congress // <http://www.loc.gov/rr/international/amed/iran/resources/iran-media.html>
10. Жасминовая революция. Тунисцы сломали стереотип о «неготовности» народа к демократии.// <http://lenta.ru/articles/2011/01/15/toonis/>

Матвєєва О.В.*

КІБЕРПРОСТІР ЯК МІСЦЕ ЗІТКНЕННЯ СУСПІЛЬНИХ ІНТЕРЕСІВ

В статті переглядається поняття суспільних інтересів та розглядається досить новий плацдарм для їх вирішення політичних питань – кіберпростір. Аналізується постійно зростаючий фактор впливу віртуальних спільнот на політичне життя та державні структури.

Ключові слова: політичні інтереси, кіберпростір, кібертероризм, віртуальні спільноти, соціальні мережі.

В статье пересматривается понятие интересов общественности и рассматривается сравнительно новых плацдарм для разрешения политических вопросов – виртуальное пространство. Анализируется непрерывно растущий фактор влияния виртуальных сообществ на политические процессы и государственные структуры.

Ключевые слова: политические интересы, киберпространство, кибертерроризм, виртуальные сообщества, социальные сети.

In this article the true meaning of social interests is being reconsidered, and virtual space is analyzed as a rather new arena for developing some political issues. The permanent growing factor of influence of the virtual communities at political processes and governmental structures is being discovered.

Key words: political interests, cyberspace, cyberterrorism, virtual communities, social networks.

Однією з базових складових визначення поняття політичного процесу, на якій акцентують увагу практично всі без винятку теоретики, що фахово досліджують політичні інститути й політичні процеси, є поняття політичного інтересу.

Політичний інтерес може мати дуже різні форми і різний зміст. І це природно для суспільств з плюралістичною структурою. Адже абсолютна моністичність суспільного політичного інтересу притаманна лише тоталітарним суспільствам, тоталітарним політичним системам, де монізм підтримується силовим впливом держави на суспільство, громадську думку й політичне життя соціуму в цілому. Причому, як свідчить історико-політичний досвід ХХ століття, силовий вплив, як правило, набуває жорстоких репресивних форм.

В наш час цей силовий план набуває зовсім іншої форми.

Останнім часом значно почастишали випадки нападу хакерських груп на урядові мережі різних країн світу. На сторінках ЗМІ регулярно з'являються слова і фрази на кшталт «кібервійна», «кібертероризм».

---

* аспірант кафедри міжнародної інформації Інституту міжнародних відносин Київського національного університету ім. Тараса Шевченка

Науковий керівник: доц. Даниленко С.І.

6 листопада перестали працювати сайти ізраїльської армії (ЦАХАЛ) і спецслужб Шак і МОССАД. Трохи раніше були виявлені збої в роботі і деяких урядових сайтів. Хто стоїть за масованою і добре організованою хакерською атакою, невідомо. ЗМІ повідомляють лише, що за пару днів до цього погрози ізраїльському уряду надходили з боку відомої хакерської групи Anonymous. Інтернет-злочинці (а злом урядових серверів інакше як злочин розцінювати не можна) незадоволені тим, що єврейська держава блокувало сектор Газа. На їхню думку, це незаконно. Канцелярія ізраїльського уряду запевняє, що важливі адміністративні ресурси деякий час не працювали через технічний збій, ніяк не пов'язаного з погрозами хакерів. Але все це схоже на невдалий виправдання і відверту брехню.

Експерти McAfee кажуть, що принаймні Сполученим Штатам слід ставитися до погроз, витікаючих з мережі, з усією серйозністю. Пам'ятається, якимось зовсім недавно Пентагон з жахом доповідав Конгресу: якби на США грамотно сплановане й організоване напади в Інтернеті, інфраструктура країни «grimеться» буквально за лічені години. Перестануть працювати багато електростанцій, багато приватних осіб і корпорації будуть відключені від інтернету і мобільного зв'язку. Барак Обама, розповідає Time, влітку навіть підписав кілька указів-посібників з ведення кібервійни [1]. Загальний посил такий: віртуальний простір - повноцінна середовище для ведення «бойових дій». Погана захищеність у віртуальному просторі може обернутися серйозними проблемами у світі реальному, підтверджує експерт Центру стратегічних і міжнародних досліджень Джеймс Льюїс.

І якщо США поки тільки говорять про гіпотетичні погрози, уряди інших країн вже понесли конкретні репутаційні витрати. У жовтні хакери звинуватили німецький уряд в тому, що вони незаконно стежили за власними громадянами, використовуючи ПЗ [3]. А зовсім недавно був атакований сайт парламенту Японії [2].

Також, події в арабському світі, Єгипті, Тунісі та ряді інших країн фактично були вперше для такого роду акцій організовані за допомогою комунікацій через Інтернет.

Існуючі елементи громадянського суспільства в цих країнах не мали доступу до інших засобів комунікації. Вони могли використовувати як канал зв'язку виключно Інтернет. Тому ці «facebook «-революції справді продемонстрували здатність Інтернету зіграти провідну роль серед ЗМІ, оскільки це наймасовіший, найдешевший і майже не контрольований державою засіб масової інформації.

Ці три чинники привели до того, що люди бажали висловити протест проти того чи іншого режиму в арабському світі і, фактично, використовували «мирну» соціальну мережу «facebook» для координації своїх дій.

Революції в сучасному світі без застосування інтернет-технологій, без активного використання «facebook», «Twitter» і подібних сервісів практично неможливі.

«Twitter» був створений в 2006 році, тільки за останні півроку показав приріст 40% - 50% користувачів. У Тунісі кількість акаунтів в 2009 році становило не більше півтори тисячі. Зараз їх - декілька сотень тисяч. Фактично, зв'язок місцевих революціонерів з народними масами і європейським співтовариством здійснюється через «Twitter»

Сьогодні це дуже ефективний механізм комунікації. Разом з тим, інтернет-технологія це ще далеко не все. На голих соціальних мережах революції не зробиш. Потрібна відповідна соціально-економічна ситуація і революційна «іскра». У Тунісі такий іскрою стало самоспалення підприємця.

Безсумнівна заслуга соціальних мереж - якісне інформування громадян про те, що відбувається насправді. Таким чином, з порядку денного знімається питання про цензуру в ЗМІ.

Сьогодні популярні два полярних думки про значення соціальних мереж в сучасних революціях. Відповідно до першого, перевороти є породженням таких сервісів, як Facebook і Twitter. Інша точка зору в тому, що соціальні мережі є лише інформаційним каналом, обслуговуючим революцію, але не сприяють революціям самі по собі. Очевидно, що перше твердження перебільшене, оскільки політичні перевороти успішно здійснювалися протягом тисяч років без будь-яких ІТ-технологій. Масові акції протесту в Грузії, Україні та Киргизії відбувалися ще до того, як Facebook і Twitter отримали широке розповсюдження чи їх взагалі не було. Революції на Близькому Сході дозрівали десятиліттями - вони обумовлені економічними, соціальними і демографічними причинами. У країнах регіону сьогодні спостерігається так званий молодіжний бугор - висока питома вага молодих людей в популяції. Серед них великий відсоток мають вищу освіту і в той же час дуже багато безробітних. Не дивно, що молоді, освічені й безробітні люди, незадоволені політикою уряду, хочуть змінити своє життя.

Зауважимо, що в Китаї, де найбільша спільнота інтернет-користувачів (близько 485 млн. чоловік) і живе воно в умовах соціальної нерівності та обмеження громадянських свобод, революцій немає. Влада, звичайно, блокують доступ до «ворожих» сайтів і сервісів, але те саме відбувається і в інших країнах під час заворушень, і всюди, в тому числі і в Китаї, люди обходять такі заборони.

З іншого боку, Facebook-революції не схожі на революції минулих часів. У Молдові організатори акції протесту подавали заявку на цей захід з розрахунку 50 протестуючих, тоді як несподівано прийшли тисячі. Примітно, що офіційна молдавська опозиція відхрестилася від учасників акції. Білоруське рух «Революція через соціальні мережі» стверджує, що воно не пов'язане зі «штатної» опозицією, яка грає за правилами чинного режиму. У Єгипті інтернет-активісти також підкреслюють, що не належать до жодної з політичних партій.

Влада авторитарних держав бояться соціальних мереж. Доступ до них обмежують не тільки там, де хвилювання вже почалися, але і в поки що спокійних країнах - для профілактики. У серпні судовим рішенням у Казахстані знову заблокували доступ до ЖЖ та LiveInternet, оскільки ці ресурси нібито закликають до тероризму. Китайська влада блокують результати пошуку в інтернеті за словом «Єгипет». А в Узбекистані, наслідуючи приклад Китаю, вирішили створити свою кишенькову соціальну мережу Muloqot (перекладається як «спілкування»). Сирійські ж влада у лютому 2011 року, навпаки, відкрили доступ до Facebook і YouTube, хоча до цього роками тримали сервіси під замком. За однією з версій, спецслужби, отримавши достатню кваліфікацію, тепер будуть відслідковувати протестні настрої громадян і в інтернеті.

Звичайно, поки говорити про світову війну, розв'язану хакерами, рано. Разові диверсії сьогодні навряд чи зможуть відправити у відставку хоч один уряд. Але хто знає, що буде далі?

Загроза кіберзлочинності сьогодні зростає, це визнають і американські урядові експерти. І головна особливість нових загроз полягає в тому, що боятися владі потрібно не якихось «анонімусів», а фахівців з комп'ютерної безпеки, що працюють на конкретні уряду. Американці занепокоєні, що їх національної безпеки більше інших загрожують Росія і Китай. Тому трапляються серйозні підтвердження. Наприклад, Google відкрито звинувачувала китайська влада під зломи акаунтів користувачів Gmail. Цей поштовий сервіс досі особливо популярний серед місцевих опозиціонерів і дисидентів. Або ось скандал кінця жовтня: США стали підозрювати Китай в атаку на свої супутники. Кажуть, КНР зробила ці напади на супутники Landsat 7 та Terra ще в 2007-2008 роках. Контроль над су-

путником дозволяє його знищити, звести з потрібною орбіти і т. д. Ці атаки демонструють реальність загрози супутникової інфраструктурі, що оперує критично важливою інформацією, підкреслює Bloomberg.

Воювати в сучасному світі реальними військами дорого і витратно в плані репутаційних витрат. Китай, наприклад, вже багато років декларує світу бажання розвиватися виключно мирним шляхом. США, і це показово, не стали втручатися в конфлікт у Лівії. Але ось стримуючих факторів, які заважали б урядам приховано атакувати мережеву інфраструктуру країн-конкурентів, дуже мало. Воювати в інтернеті можна таємно і без залучення мільярдів доларів.

Список використаних джерел:

1. US was chief target of cyber attacks: McAfee - [Електронний ресурс] –режим доступу - http://technolog.msnbc.msn.com/_news/2011/08/03/7239686-us-was-chief-target-of-cyber-attacks-mcafee
2. New cyber attack on Japan parliament - [Електронний ресурс] –режим доступу - <http://www.physorg.com/news/2011-11-cyber-japan-parliament.html>
3. Hacker group accuses German government of using illegal Trojan horse - [Електронний ресурс] – режим доступу - <http://www.physorg.com/news/2011-10-hacker-group-accuses-german-illegal.html>
4. Cyber Crime: Hackers Are Hacking Each Other Too - [Електронний ресурс] – режим доступу - <http://www.govtech.com/blogs/lohrmann-on-cybersecurity/Cyber-Crime-Hackers-Are-110611.html>
5. Электронная охота на ведам. Китай и Россия занимаются шпионажем в киберпространстве и представляют угрозу национальной безопасности США - [Електронний ресурс] – режим доступу - http://www.gazeta.ru/politics/2011/11/04_a_3823222.shtml
6. Chinese Military Suspected in Hacker Attacks on U.S. Satellites, by Tony Capaccio and Jeff Bliss - [Електронний ресурс] – режим доступу - <http://mobile.bloomberg.com/news/2011-10-27/chinese-military-suspected-in-hacker-attacks-on-u-s-satellites.html>
7. Общая и прикладная политология: Учебное пособие Под общей редакцией В.И. Жукова, Б.И. Краснова М.: МГСУ; Изд-во «Союз», 1997. – 992 с.
8. Бабкіна О.В., Горбатенко В.П. «Політологія: підручник». - К.: ВЦ Академія, 2003. - 528 с. - (Альма-матер)

Єрьомін М.*

УНІВЕРСАЛЬНІ СЮЖЕТИ У КІНЕМАТОГРАФІ ЯК ЯВИЩЕ У МІЖНАРОДНИХ КУЛЬТУРНИХ ТА ІНФОРМАЦІЙНИХ ВІДНОСИНАХ НА ПРИКЛАДІ ВИПАДКІВ НЕОФІЦІЙНОГО РЕМЕЙКУ

Об'єктом нашого дослідження стали універсальні сюжети як явище у міжнародних інформаційних та культурних відносинах, а предметом – неофіційний ремейк як специфічний вид такого явища та породжених ним комунікацій.

Існують сюжети, які є універсальними не лише для різних родів мистецтва, але й для різних культур. На перший погляд таких сюжетів, принаймні загальноновизнаних, небагато: шекспірівські п'єси «Отелло» та «Гамлет», «Хитромудрий Ідальго Дон Кіхот з Ламанчі» Мігеля де Сервантеса Сааведри, засновані на традиційних фольклорних оповіданнях сюжети про Дон Жуана, Робіна Гуда, Фауста (найбільш відомий за обробками Гёте та Томаса Манна) знайомі та близькі глядачам, читачам, слухачам у будь-якому куточку світу.

Проте існує значна кількість хоч і менш хрестоматійних, але також розповсюджених сюжетів, які можуть бути адаптовані для будь-якої аудиторії. Такі сюжети є, на нашу думку, винятково ефективним способом культурної комунікації.

Закріплення непорушності авторського права та політичне становище у XX сторіччі закрило деяким не досить багатим або у тій чи іншій мірі автаркічним країнам у певних регіонах світу (здебільшого Азії, хоча не однозначно) доступ до деяких сюжетів, які народились пізніше. Їм довелося розвиватися побічним чином, через численні неофіційні ремейки, парафрази, імітації, інші форми запозичення. Загалом така тенденція більш за все характерна для кінематографу, тому що цей вид мистецтва народився відносно недавно і, фактично, формувався в умовах зростаючого значення авторського права, а значить – найбільш контрольований з поміж усіх у цьому контексті.

Яскравим прикладом такого сюжету є один, як основні джерела якого згадуються роман класика американської школи «крутого детективу» Дешила Хеммета – «Червоний Врожай» (The Red Harvest, 1929 (щоб підкреслити жанр «крутого детективу» перекладачі найчастіше називають цей роман близьким за значенням «Кривава житва»)) та фільм класика японського кінематографу Акіри Куросави «Ёджімбо» (Yojimbo, 1961, інший розповсюджений варіант назви – «Тілоохоронець» (The Bodyguard)). Вважається аксіомою те, що друге (у якому самурай-ронін, людина без імені та біографії, зіштовхуючи між собою два ворогуючі клани, наймаючись то до одних, то до інших, знищує обидві групи та визволяє невелике селище від безладу) є неофіційною екранізацією першого (де оперативник детективного агентства ім'я якого не згадується жодного разу, наймаючись до чотирьох ворогуючих банд гангстерів зіштовхує їх між собою, знищуючи таким чином) [1].

Сюжет «Ёджімбо» та «Червоного Врожаю» має цікаву особливість – він абсолютно вільний від будь-яких політичних чи соціальних коментарів (принаймні версія Куросави),

* студент Донецького національного університету
Науковий керівник: доц. Чарських І. Ю.

що дає змогу кінематографістам вкладати у роботи, засновані на цьому фільмі майже будь-який сенс за власним бажанням. Це зробило сюжет джерелом численних неофіційних ремейків, найвідоміший з яких – вестерн Серджіо Леоне «За жменю доларів» (*Per uno pugno di dollari*, 1964), який був визнаний плагіатом у судовому порядку. Взагалі ж цей сюжет було використано у фільмах, телесеріалах та анімації більше ніж 30 разів [2]. Тут доречно навести таку цитату зі статті письменника та кінокритика Дмитра Савочкина:

«В сущности, на примере «Йодзимбо» мы видим, так сказать, «постмодерн в действии», практический пример текста, существующего вполне автономно, и путешествующего по разным странам и авторам по своему усмотрению, совершив в конце полный оборот, и вернувшись туда, откуда он вышел — с новым багажом, переплетениями и взаимопроникновениями» [3].

Одним з ремейків був знятий на Одеській кіностудії фільм Самвела Гаспарова «Забудьте слово «смерть»» (1989), у якому майже кожна фраза є ідеологічно вивіреною та носить певний політичний коментар. Показовим є такий діалог: «- Последний козак умирает на этой земле!

- Козаков добрым словом вспоминают люди. Тебя же проклинают будут!».

У цьому діалозі очевидним є типовий радянський підхід до історії України, де козаки були перш за все борцями за свободу, але мови не ішлося про незалежність. Іншими показовими прикладами є такі адаптації сюжету як «Агент» (*The Hitman*, 1991) Аарона Норріса та «Щасливе число Слевіна» (*Lucky Number Slevin*, 2006) Пола МакГігана, адже основним (чи побічним але помітним) мотивом головних героїв у цих фільмах є помста, а помста є хоч і гіпертрофованим, але проявом риси характеру, яка є одним зі стовпів демократичного суспільства – індивідуалізму. На противагу їм ісландська стрічка «Політ ворона» (*Hrafninn flygur*, 1984) Храфна Гунлаугссона використовує той самий мотив для створення абсолютно іншої моралі. У кінці фільму син одного з вбитих ватажків вікінгів (до якого у головного героя (у якого і тут немає імені – його всі звуть «Гестуром» (ісландською - гість) були особливі, глибоко власні рахунки) знаходить заховану під землею та камінням зброю головного героя, що є досить очевидним натяком на тезу «насилля породжує насилля». В свою чергу таке сприйняття насилля є дуже розповсюдженим серед скандинавських народів, до яких, безумовно, відносяться ісландці.

Висновок такий: інтерпретація певного сюжету, який є досить «чистим» від політики та соціального меседжу є способом подачі інформації, наприклад виявлення політичних поглядів або філософського світосприйняття режисером світу. У той же час, завдяки проникненню фільму у інформаційний та культурний простір інших країн відбувається обмін культурними цінностями, який взаємно збагачує національні культури, новими елементами, потрібними їм для збереження в умовах швидкоплинної деформації культурних пластів та зміни інтересів споживача культурного продукту.

Література

1. Barra A. From 'Red Harvest' to 'Deadwood' [Електронний ресурс] / Barra Allen; Salon.com, 28 лютого 2005 // Режим доступу: <http://dir.salon.com/story/books/feature/2005/02/28/hammett/index.html?pn=1>
2. Movie connections for Yojimbo (1961) [Електронний ресурс] / IMDb // Режим доступу: <http://www.imdb.com/title/tt0055630/movieconnections>
3. Савочкин Д. «Три жизни Йодзимбо» [Електронний ресурс] / Савочкин, Дмитрий Экранка.ру. Еженедельный интернет-журнал о кино // Режим доступу: <http://www.ekranka.ru/?id=s21>

Мазурець Ю.*

АНАЛІЗ ПРИНЦИПІВ ВЕДЕННЯ ІНФОРМАЦІЙНИХ ВІДНОСИН УКРАЇНА-РОСІЯ

В україно-російських стосунках за останні 20 років відбувалося чимало як позитивних, так і негативних подій. В рамках даного дослідження нас цікавитиме інформаційний аспект відносин Україна-Росія, а саме, базові принципи, яких необхідно дотримуватися при цьому.

Особливо часто інформаційні відносини України та Російської Федерації ознаменувалися саме інформаційними війнами. Досліджуючи їх шляхом об'єктивних аргументів визначити, в чому ж полягає принципова різниця українського та російського суспільств, що призводила до протистоянь і зумовлює національні особливості ведення інформаційних протистоянь як таких і з Росією зокрема [1].

Базові відмінності двох систем зручно шукати шляхом порівняння інформаційних ресурсів України та Росії. Виділимо три типи інфраструктур інформаційних ресурсів двох держав та порівняємо їх:

1. Фізична інфраструктура;
2. Інформаційна інфраструктура (контент);
3. Віртуальна інфраструктура.

У фізичному вимірі інформаційний ресурс Росії, безумовно, переважає над інформаційним ресурсом України. Так Російська Федерація має можливість безпосередньої телетрансляції на території України, чого не має Україна в Росії. Також Росія веде свою телетрансляцію і англійською мовою. Найбільші російські газети видаються в спеціальному українському варіанті [1, 2].

Про інфраструктуру в її інформаційному вимірі (контент) можна говорити багато. Все ж варто спочатку визнати дві негативні характеристики контенту українських новин.

Перша – це його бідність, особливо в недільні дні. Телекомпанії абсолютно не обтяжують себе напрацюванням цікавих новин про внутрішній стан справ в Україні, активно переходячи, натомість на іноземні повідомлення.

Друга – те, що у нас немає власних новин. Готуючи свої інформаційні випуски, часто густо доводиться звертатися до чужих напрацювань та ідей без перевірки їх на релевантність. Замість поширення чужого варто б хоча б почати продукувати своє власне [3].

Окрім того, відсутнє швидке реагування у форматі «24 години на добу», що може себе виправдати під час активної фази протистоянь (як от під час газових воєн 2005-2009 років). Якщо Україна витримує паузу, за цей час протилежна сторона видає аргумент, який буде крутитися в нашому просторі, бо немає інших новин.

Інфраструктуру в віртуальному вимірі Україна повністю програла Росії. Масова культура в Україні являється майже повністю російською, що робить неможливою вибудову української національної ідентичності [4, 5].

* студент 5 курсу спеціальності «міжнародна інформація» Інституту міжнародних відносин Київського національного університету імені Тараса Шевченка

Науковий керівник: доц. Белоусова Н. Б.

Для ефективного існування інформаційної складової відносин України та Росії (як при звичайному характері стосунків, так і під час фаз загострення конфліктів, як от в період газових воєн 2005-2010 років) з української сторони, нашій державі необхідно дотримуватися наступних рекомендацій:

1) Покращувати фізичну інфраструктуру, сприяючи трансляції українських медіа за кордон іноземними мовами;

2) Удосконалювати інформаційний ресурс, покращуючи наявний та виробляти новий цікавий вітчизняний телеконтент, аби громадяни були аудиторією національного телебачення, а не дрейфували на шпальта закордонних медіа за «видовищами»;

3) Забезпечувати українізацію національного віртуального простору – заохочувати створення українських кінострічок, інших продуктів масової культури.

4) При наявності активних фаз протистоянь, забезпечувати рівномірне ведення інформаційного впливу задля відстоювання національних інтересів у конкретному статус-кво. Рівномірність передбачає врахування усіх фронтів ведення інформаційних впливів: тих, на яких уже діє Росія чи тих, які, згідно з українськими інтересами, мають піддатися нашому інформаційному впливові.

5) Над створенням фізичної інформаційної інфраструктури України на території Росії Україна має також працювати. Це завдання стратегічного характеру.

6) Працювати над створенням оплотів України в інших державах для здійснення інформаційних впливів: шукати лояльних до України науковців, політиків, бізнесових кіл, журналістів, впливових діячів культури які потенційно можуть бути «рупорами» української позиції, особливо під час фаз активних інформаційних протистоянь з Росією. Зіграти на руку для України можуть представники 4-ої хвилі української діаспори.

Література

1. Украина-Россия: основы информационного противостояния [Електронний ресурс] / Г. Почепцов // Телекритика. – 2009. – 28 січня. – Режим доступу: <http://www.telekritika.ua/bezpeka/2009-01-28/43362>
2. Як вони нас зображають? [Електронний ресурс] / І. Лосєв // Телекритика. – 2009. – 18 січня. – Режим доступу: <http://www.telekritika.ua/daidzhest/2009-01-18/43171>
3. Українсько-російський газовий конфлікт: контент-огляд новин провідних телеканалів двох країн [Електронний ресурс] / П. Бураковський, С. Черненко // Телекритика. – 2009. – 20 січня. – Режим доступу: <http://www.telekritika.ua/telenovini/2009-01-20/43214>
4. Експерти: не можна говорити про поразку України у інформаційній війні з Росією: (матеріали круглого столу «Газовий конфлікт. Хто переміг в інформаційній війні?») [Електронний ресурс] // Телекритика. – 2009. – 20 січня. – Режим доступу: <http://www.telekritika.ua/news/2009-01-20/43219>
5. Методы борьбы с Россией в информационной войне [Електронний ресурс] / А. Золотарьов // Телекритика. – 2009. – 29 січня. – Режим доступу: <http://www.telekritika.ua/daidzhest/2008-12-29/42964>

Бичкова А.*

РЕПУТАЦІЯ ЯК ВИЗНАЧАЛЬНИЙ ЧИННИК ПОЗИЦІОНУВАННЯ ДЕРЖАВИ НА МІЖНАРОДНІЙ АРЕНІ

На сучасному етапі міжнародна репутація будь-якої держави свідчить про її економічну та політичну силу, процвітання та високий рівень культурного розвитку і є показником авторитетності та успішності дій тої чи іншої країни на світовій арені. Позитивна репутація держави безпосередньо пов'язана із ставленням до неї як світової спільноти, так і її власних громадян. Репутацію визначають реальні дії та факти, але у сучасному світі вона значною мірою залежить від іміджу, створеного міжнародними засобами масової інформації, економічних чинників, політичної ситуації тощо [1].

Існує декілька визначень терміну «репутація». По-перше, це сукупність думок про переваги й недоліки компанії. По-друге, репутація – це громадська думка, що склалася про об'єкт на підставі його якостей, переваг, недоліків тощо [2]. По-третє, репутація – це загальна повага, якою користується об'єкт серед групи людей («American Heritage Dictionary») [3].

Міжнародна репутація розвинутих держав та їх керівництва забезпечує повноцінне функціонування на зовнішньополітичній арені, а міжнародна репутація транзитивних держав прискорює процес входження до демократичної спільноти. Особливого значення репутація набуває для тих суспільств і держав, які долають перешкоди трансформаційного періоду.

Державна репутація – це колективне уявлення результатів минулої діяльності держави, що описує здатність держави передавати цінні результати чисельним зацікавленим сторонам. Репутацію держави можна описати як динамічну характеристику життєдіяльності держави, що формується протягом достатньо тривалого періоду часу на основі достовірної інформації [4]. Кожна держава світу володіє репутаційним капіталом не залежно від наявності чи відсутності власної репутаційної стратегії.

Великий вплив на репутацію держави здійснюють стереотипи масової свідомості населення як власної, так і інших країн [5]. Поняття соціального стереотипу вперше було введено в науковий обіг американським дослідником засобів масової інформації У. Ліппманом для позначення різнопросторових упереджених уявлень громадської думки про членів різних національно-етнічних, соціально-політичних і професійних груп [5]. Одним із прикладів стереотипу є бачення колишнього Радянського Союзу як закритої держави, тобто штучно створеного «закритого» образу. В подібний імідж кожен із споживачів може вписувати ті риси, які сам вважає найбільш переконливими.

Репутація країни за визначенням Всесвітньої організації з туризму – це сукупність емоційних і раціональних уявлень, що випливають із зіставлення всіх ознак країни, власного досвіду і чуток, що впливають на створення певного образу [5]. Всі перераховані

---

* студентка 4 курсу спеціальності «міжнародна інформація» Інституту міжнародних відносин Київського національного університету імені Тараса Шевченка

Науковий керівник: доц. Панченко Ж.О.

фактори дозволяють при згадуванні назви відразу ж будувати цілий ланцюг асоціацій по відношенню до даної країни.

Існують три основні етапи аналізу державної репутації:

1. проведення діагностичного огляду поточного стану репутації країни;
2. ідентифікація бажаного майбутнього стану;
3. забезпечення ефективного переходу до бажаного майбутнього стану.

Для дослідження репутації країни у свідомості населення, тобто на рівні побутової психології, використовують ряд усталених характеристик і параметрів: символи, особливості менталітету нації, її культури, негативні аспекти життєзабезпечення, комунікативні перешкоди тощо. Для зовнішніх інвесторів та міжнародних компаній це зовсім інші фактори – конкурентоспроможність, інвестиційна привабливість, політична стабільність тощо.

Провідна організація з дослідження державної репутації Reputation Institute у 2010 р. провела чергове дослідження державної репутації європейських країн і визначила ключові виміри: економічний, стратегічний, маркетинговий, організаційний, соціологічний, бухгалтерський та інтегративний [6].

Університет Стелленбош проводив дослідження репутаційного менеджменту різних країн. У цьому проекті брали участь різні газети міжнародного рівня, які визначали, який з показників привабливості держави є найважливішим. Деякі з них: Borsen – Zeitung, Die Welt, Financial times та інші.

Всі 7 показників, сформовані на базі індексу державної репутації, були ретельно досліджені цими газетами. Було виявлено, що економічний вимір домінує, а за результатами деяких газет навіть перевищує інші показники у 2 рази.

В сучасному світі погана репутація, або взагалі її відсутність є вагомою нестачею для державної політики та для іміджу країни, яка прагне бути конкурентоспроможною на міжнародній арені. Такі поняття як імідж, репутація розглядаються як необхідні складові стратегічного надбання держави.

Література

1. Савченко О. Ми хочемо жити в країні з позитивним політичним іміджем/Савченко О. /Визвольний шлях.-2001. - №2.
2. Бекетов В.Н. Брендинг: к социокультурному анализу понятия/Бекетов В.Н.// Маркетинг в России и за рубежом. - 2007. - №5. - С. 56.
3. The American Heritage Dictionary of the English Language. BOSTON: HOUGHTON MIFFLIN, 2000.
4. Букша К.С. Управление деловой репутацией. Российская и зарубежная PR- практика./Букша К.С. – М.: И.Д. Вильямс, 2007. - 144 с.
5. Попович, Н. Талисман для репутации / Н. Попович. // Стратегии. – 2007. – № 3. – С. 287
6. Charles Fombrun, Cees Van Riel The Reputation Landscape// Corporate Reputation Review, Volume 1, Number 1 and 2, November 1997//
http://www.reputationinstitute.com/press/1_1_Reputation_Landscape.pdf

Гринчук М.*

ОСОБЛИВОСТІ СТВОРЕННЯ ІМІДЖУ ПОЛІТИЧНОГО ЛІДЕРА НА ПРИКЛАДІ БАРАКА ОБАМИ

На сучасному етапі розвитку суспільства спостерігається певна персоніфікація політичних процесів. Імідж має сильний вплив на настрої в суспільстві, на формування та функціонування політичної системи. Особливого значення імідж набуває у період виборів. Виборці роблять свій вибір не стільки з опорою на реальні знання про кандидата і його програму, скільки орієнтуючись на образ цього політика, що існує в суспільній свідомості [1-2].

Метою даної роботи є визначення особливостей створення іміджу президента Сполучених Штатів Америки Барака Обами.

Барак Обама переміг на президентських виборах, що відбулися 4 листопада 2008 року у Сполучених Штатах, ставши першим в американській історії темношкірим президентом. Практично нікому невідомий до недавнього часу сенатор від штату Іллінойс перетворився на сучасного поп-ідола, обігнавши за популярністю багатьох зірок шоу-бізнесу. Імідж Барака Обами – це, безумовно, результат якісної роботи іміджмейкерів [3].

Барак Обама – яскравий приклад політичного лідера, імідж якого максимально відповідає очікуванням американської аудиторії, підтверджує імідж США як вільної країни з рівними можливостями для всіх.

Аналіз іміджевого позиціонування Б.Обами показав, що основними компонентами його іміджу є наступні:

- Міцна сім'я (Барак Обама перебуває у шлюбі зі своєю дружиною Мішель Обамою 20 років);
- Вища юридична освіта (Барак Обама в 1983 році закінчив Колумбійський університет, а в 1991 – школу права Гарвардського університету);
- Релігійність (у 1985 році Барак Обама працював в одній з груп церковної благодійності в Чикаго);
- Життя в бідному кварталі (у молодості Барак Обама протягом деякого часу жив у дуже бідному кварталі Чикаго);
- Вік (50 років – ідеальний вік: «золота середина» між відносною молодістю і ще не настиглою старістю, яка в американців асоціюється з енергією, напористістю, упевненістю і життєвою силою);
- Відкрита, добра усмішка;
- Виразна міміка та жести: під час виступів Барак Обама створює враження сильного, впевненого в собі лідера (так асоціації створюються завдяки правій руці, піднятій вгору та захоплено - шаленому виразу обличчя);
- Емоційні, з величезним позитивним закликком до аудиторії, промови [4].

Іміджмейкери також намагаються наблизити Барака Обаму до народу, створюючи йому імідж «людини зі слабкостями». Одного разу Барак Обама публічно зізнався, що під

* студентка 4 курсу спеціальності «міжнародна інформація» Інституту міжнародних відносин Київського національного університету імені Тараса Шевченка

Науковий керівник: ас. Запорожець О.Ю.

час навчання в школі курив, приймав наркотики та алкоголь і охарактеризував це як найнижче своє моральне падіння.

Водночас, Барак Обама позиціонується як лідер нового типу. Так, під час візиту до Великої Британії Б.Обама подарував королеві Єлизаветі iPod.

Ще одним компонентом іміджу Б.Обами є одяг. Барак Обама носить сорочки із зашкненими по лікоть рукавами, що характеризує його як людину незалежну, а також блакитні краватки. Блакитний колір обирають люди духовного складу, раціонального початку, гарні господарі. Такі люди дотримуються певного плану дій, уникають спонтанності [5].

Отже, Барак Обама постає як сильний, харизматичний, впевнений у собі лідер, якому підвладне все, але в той же час звичайний афроамериканець, який добився свого становища самостійно. Він нічого не приховує, відкритий для людей, охоче ділиться своїми особистими переживаннями і подробицями сімейного життя.

Література

1. Дурдин Д.М. Образ политического лидера и возможные его изменения / Д.М.Дурдин. - Полис, 2000. – 150 с.
2. Смолякова В.В. Имидж политического лидера / В.В. Смолякова.- Вестник Московского Университета, 2000. – 89 с.
3. Юрій М.Ф. Імідж політичного лідера [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://ebk.net.ua/Book/political_science/uriy_politologiya/part5/1303.htm
4. Варган С. Барак Обама – лучший визажист Америки [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.luxemag.ru/high-society/2407.html>
5. Павлидис Я. Одежда выдала мысли Барака Обамы [Электронный ресурс].– Режим доступа: <http://www.dni.ru/society/2009/10/2/176198.html>

Іванова В.*

МОДЕЛІ ІНФОРМАЦІЙНО-ПСИХОЛОГІЧНОГО ВПЛИВУ В РЕВОЛЮЦІЯХ В ПІВНІЧНІЙ АФРИЦІ ТА НА БЛИЗЬКОМУ СХОДІ 2009-2011

Міжнародні конфлікти, що мали місце у Північній Африці та на Близькому Сході в 2009-2011 роках, стали одними із провідних факторів нестабільності у світовій політиці, а на зміну національно-визвольним війнам приходить нове покоління більш небезпечних між цивілізаційних конфліктів, в яких перетинаються інтереси їх акторів, в ролі яких виступають провідні держави світу. Ситуація, що склалася, потребує від світового співтовариства не тільки пошуку нових підходів та способів впливу на конфлікти, а й моделей управління ними. Такими сьогодні стають концепції та моделі управління конфліктами за допомогою технологій інформаційно-психологічного впливу, засновані на культурно-цивілізаційних традиціях.

Інформаційно-психологічні операції – це інструмент політичного впливу на опонентів, прибічників, нейтральне середовище та суспільну думку з метою отримання влади над іншими учасниками конкурентної боротьби у забезпеченні добровільного підкорення опонентів, консолідації та узгодження діяльності прибічників, забезпечення та підтримки серед союзників високого рівня мотивації до безумовної підтримки курсу, що проводиться [1].

При аналізі революцій, що відбулись у Тунісі, Єгипті, Лівії, Сирії, Ємені у 2009-2011 роках, спеціалісти з психологічних операцій та технологи все частіше звертаються до поняття «підконтрольної ланцюгової реакції». Згідно з цією технологією, будь-які проміжні результати революційного підйому народних мас в одній країні стають ініціюючим приводом, що запускає маховик революції чи революційного повстання в наступній країні з попередньо наміченого зацікавленими сторонами списку [2].

На підтвердження застосування саме цієї технології є декілька фактів. По-перше, революційні події охопили держави Північної Африки по черзі, в суворо визначеній послідовності: Туніс – Єгипет – Лівія – Сирія – Бахрейн – Ємен і т.д. Інші держави зі схожими соціальними проблемами та політичними режимами, такі як Марокко чи Алжир, залишились осторонь.

По-друге, вражає висока швидкість поширення ланцюгової реакції: вона можлива лише при високій ступені координації подій, що відбуваються, набуваючи ознак спланованого сценарію, що має конкретні цілі, задачі та послідовність їх виконання.

По-третє, в революціях в Північній Африці та на Близькому Сході присутній механізм зворотнього зв'язку, характерний для будь-якої спеціальної операції. Він полягає в тому, що первинний сценарій революції втілюється в одній революції, потім коректується (за допомогою механізму зворотнього зв'язку) і у вигляді чергової покращеної версії запускається по відношенню до наступної країни. Потім процедура коректування відбувається

* студентка 4 курсу спеціальності «міжнародна інформація» Інституту міжнародних відносин Київського національного університету імені Тараса Шевченка

Науковий керівник: доц. Добржанська О.Л.

знову. В цьому полягає гнучкість сучасних технологій революцій і одночасно їх головна демаскуюча ознака [3].

Зараз більшість аналітиків відкинули версію про повну спонтанність та випадковість революцій в державах Північної Африки та Близького Сходу (хоча вона теж має право на існування). В такому контексті одним з ключових питань є схеми, моделі та технології, за якими були здійснені ці революції [4].

Технології революцій, що розглядаються, основний акцент ставлять на методи, спрямовані на те, щоб розколоти згуртовані традиційні східні суспільства на дрібні фрагменти, дезорієнтувати їх у політичній обстановці та перетворити на політичний натовп. Методи та технології, що дозволяють це зробити з подальшим переходом суспільства в стан розпаду і політичного хаосу, що підкоряється своїм законам, називається технологією «керованого хаосу» [5].

Одним за авторів цієї теорії є американський стратег, дипломат та політолог Стівен Ман. Адаптуючи його теорію до революцій, які розглядаються, можна прослідкувати певні сценарії. Здійснюється переворот чи революційне повстання, що супроводжується могутньою інформаційно-пропагандистською кампанією з дискредитації традиційних цінностей. Такий процес призводить до стрімкої «атомізації» закритого традиційного суспільства з колективною суб'єктністю в основі свого устрою, та переміщує його. В результаті руйнування традиційного устрою та девальвації цінностей виникає ідеологічний вакуум, який одразу повинен бути заповнений спеціально розробленою політтехнологією ідеологією. Зміна цінностей в умовах хаосу відбувається блискавично – будь-яка особа, що втратила підтримку свого клану і була вирвана з традиційного укладу, схопиться за будь-яку ідеологічну концепцію, що гарантує її виживання. Таким чином досягається добровільне підкорення всіх членів суспільства та перетворення його в слухняний інструмент реалізації зовнішньополітичних інтересів іншої держави. Хаос стає керованим.

Згідно з цією теорією, для забезпечення добровільного підкорення держав Північної Африки інтересам зовнішньої держави, клани і общини, що об'єднують їх населення, повинні перемішатись, і таким чином, підірвати традиційний соціальний устрій, що існує в Північній Африці до цих пір. Це, на думку експертів та аналітиків, і відбувається в державах, в яких мала місце нова революційна хвиля [6].

У силу того, що події, аналізовані у статті, все ще відбуваються, то було б ризиковано з абсолютною гарантією стверджувати, що всі події повністю сплановані та скеровані, а тим більше, називати конкретні держави, що здійснюють це керування. Адже хоча в процесах присутня велика кількість ознак їхньої керованості, що підпадають під теорію сучасних інформаційно-психологічних операцій, не слід забувати, що передумов до революцій у самих країнах було більш, ніж достатньо – це і зміна соціальної структури цих країн, де починає формуватись свій середній клас, який починає вимагати певних прав. Це і світова фінансова криза, інформатизація, що зробила західні ЗМІ доступними та відкритими населенню, і форма державного устрою, характерна для цих держав. Таким чином, керування конфліктами ззовні та інформаційно-психологічні операції здійснювались у внутрішньо слабких державних системах, яким, для руйнації потрібен був лише поштовх.

Література

1. Манойло А.В. Психологические операции. Принципы управления конфликтами [Електронний ресурс] – режим доступу: <http://psyfactor.org/lib/psyops2.htm>

2. Манойло А.В. Цветные революции на Ближнем Востоке и в Северной Африке: технологии управляемого хаоса [Електронний ресурс] - режим доступу: <http://andrey-manoylo.vov.ru/cvetrevol.html>
3. Погвинец Виктор. Войны XXI века: эпоха информационно-психологических операций [Електронний ресурс] - режим доступу: <http://rizer001gmailcom.blogspot.com/2011/05/xxi.html>
4. Johan Galtung. Middle East and North Africa: Revolution and Counter-Revolution/ Foreign Policy Journal [Електронний ресурс] - режим доступу: <http://www.foreignpolicyjournal.com/2011/04/19/middle-east-and-north-africa-revolution-and-counter-revolution/>
5. Ващенко Оксана. Близький Схід: після революцій буде битва за хліб [Електронний ресурс] - режим доступу: http://www.golosua.com/ua/main/article/mizhnarodni-vidnosini/20110224_blizkiy-shid-pislya-revolyutsiy-bude-bitva-za-hlib
6. Волович О.О. Лівійська Джамахирія: нове випробування на міцність/ Національний інститут стратегічних досліджень [Електронний ресурс] - режим доступу: <http://od.niss.gov.ua/articles/410/>

Іринюк В.*

ІНФОРМАЦІЙНИЙ ВИМІР ГАЗОВОГО КОНФЛІКТУ МІЖ РОСІЄЮ ТА УКРАЇНОЮ

У сучасних міжнародних відносинах протистояння держав відбувається значною мірою в інформаційному просторі. Кожен сучасний конфлікт в міжнародних відносинах проходить на тлі серйозної інформаційної кампанії, спрямованої на висвітлення ситуації так, як це вигідно одній чи іншій стороні.

Одним з яскравих прикладів інформаційного протистояння є газові конфлікти між Росією та Україною. Конфлікти 2006 та 2009 років показали, що інформаційні атаки Росії можуть нанести значної шкоди міжнародному іміджу та репутації України на міжнародній арені та, як наслідок, створити перепони для реалізації важливих зовнішньополітичних цілей.

Мета даної роботи – висвітлити інформаційний аспект газового конфлікту між Україною та Росією 2011 року.

Основою конфлікту є прагнення українського керівництва добитися перегляду газових домовленостей 2009 року, які за словами Президента В.Януковича є «несправедливими та принизливими». Водночас, керівництво обох країн намагалося використати ситуацію для покращення власного іміджу.

Газовий конфлікт зразка 2011 року можна охарактеризувати тим, що він частково заснований на страху та досвіді попередніх двох газових війн. Спекуляції та пророкування нового конфлікту, фактично, є основною зброєю в сьогоденній «газовій війні». Незважаючи на те, що повномасштабного конфлікту зразка 2006 та 2009 років поки що не відбулося, інформаційний простір вже заповнений пропагандистськими матеріалами з даного питання.

Інформаційне протистояння відбувалося значною мірою у ЗМІ. В засобах масової інформації поширювалися такі заяви українських та російських високопосадовців, як:

- «Спочатку загнали нас в кут, а згодом почали диктувати умови. Це принижує сьогодні не мене особисто – це принижує державу, і я не можу цього дозволити» (Президент України В.Янукович) [1].

- «Ситуация обострилась до предела. Украина не желает выполнять условия контрактов и поэтому регулярно приводит все новые аргументы в защиту их пересмотра. Ситуация вкрай заострилась. Украина не бажає виконувати умови контракту і тому» (Генеральний директор Фонду національної енергетичної безпеки РФ К.Симонов) тощо [2].

Загалом, у висвітленні газового конфлікту російськими ЗМІ можна виділити низку маніпулятивних технік для впливу на масову свідомість і створення негативного іміджу України:

1) Провокаційні заголовки в стрічках новин. Наприклад: «Нинішнє українське керівництво знову вимагає від Росії понизити ціну на газ», «Український газовий «кидок».

* студент 4 курсу спеціальності «міжнародна інформація» Інституту міжнародних відносин Київського національного університету імені Тараса Шевченка

Науковий керівник: ас. Запорожець О.Ю.

Росія в шоці», «Так сильно Росію ще ніхто не «кидав». А Україна тим паче», «Якби в Кремлі тільки могли припустити, що «слухняний» Янукович так лихо дасть ляпас російській верхівці, він ніколи не став би президентом України» [3].

2) Тенденційна (переважно негативна) подача інформації за допомогою:

- риторичних питань: «Цікаво, чому щороку українці, незалежно від того, хто перебуває при владі в Києві, просять Росію фактично дотувати їх економіку дешевим газом?»
- імперативу: «Вирішення цієї проблеми Україні потрібно знайти найближчим часом»
- навішування ярликів: «убога Україна», «газотранспортна система», що «розвалюється», «дивовижна комбінація, яка не снилася» [4].

- іронічно-саркастичних фраз: «І чого ж домагаються наші друзі-українці? А не багато, ні мало, - дешевого газу, але ще краще - взагалі, безкоштовного. Це кришталева мрія усіх двадцяти років повністю залежної від російських вуглеводнів незалежної України»; «В російсько-українських відносинах знову неприємно пахне газом. І джерело, за звичаєм, знаходиться в Києві...» [5].

- прямих образ: «[Україна] може позбутися можливості щозими шантажувати Росію і Європу» [4]. «Це, схоже, така особливість української зовнішньої політики - голосно заявляти...». «Росія в паніці і з піною на вустах обговорює велику українську хитрість» [6].

Для посилення ефекту ЗМІ цитували перших осіб держав, думки яких вважаються авторитетними в силу їхнього статусу. Наприклад: «Вони, правда, чомусь говорять, що СОТ їм перешкоджає бути в Митному союзі... це трішки дивно. Чомусь нам СОТ в Митний союз не перешкоджає вступати, а їм перешкоджає. Але це вже внутрішня самооцінка» (Президент РФ Д.Медведев); «Янукович занадто грубий і занадто жадібний!» (заступник Голови Державної думи РФ В.Жириновський) [7-8]. Перше висловлювання є нелогічним, оскільки Україна вступила до Світової організації торгівлі, а Росія - ні. Друге висловлювання є відверто емоційним й образливим, що є порушенням дипломатичної етики.

Таким чином, в газовому конфлікті Росія активно використовує можливості ЗМІ для впливу на громадську думку. Пропагандистські повідомлення спрямовані, насамперед, на дискредитацію України. Для цього використовуються такі маніпулятивні прийоми, як навішування ярликів та висміювання. Як наслідок, в інформаційному просторі Україна постає як слабка залежна від Росії держава, яка робить незграбні спроби щось вимагати та відстоювати.

Література

1. Янукович заявил, что не позволит России унижать Украину [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <http://vlasti.net/news/130861>
2. Топалов А. Газ перешел на личности [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <http://pda.gazeta.ru/business/2011/09/03/3755437.shtml>
3. В российско-украинских отношениях снова пахнет газом [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <http://www.youtube.com/watch?v=aW6Yt9fNcgs>
4. Пчелкин П. Нынешнее украинское руководство снова требует от России снизить цену на газ [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <http://www.1tv.ru/news/economic/184310>
5. Панов В. Пешка в чужой игре [Електронний ресурс]. - Режим доступу: http://www.stoletie.ru/rossiya_i_mir/peshka_v_chuzhoj_igre_2011-09-06.htm
6. Информационная война между Украиной и Россией завершилась не начавшись? [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <http://www.zakazuhe.net/informacionnaya-vojna-mezhdu-ukrainoj-i-rossiej-zavershilas-ne-nachavshis/>

7. Украина обязана выполнять газовые контракты — Медведев [Электронный ресурс]. - Режим доступа: <http://podrobnosti.ua/economy/2011/09/09/790483.html>
8. «Янукович слишком грубый для Европы и слишком жадный для России», - Жириновский [Электронный ресурс]. - Режим доступа: http://censor.net.ua/news/180955/yanukovich_sliskom_grubyyi_dlya_evropy_i_sliskom_jadnyyi_dlya_rossii_jirinovskiyi

Керимова Н.*

МАНІПУЛЯТИВНІ ТЕХНОЛОГІЇ ПІД ЧАС МЕРЕЖЕВИХ РЕВОЛЮЦІЙ

Зараз суспільство вже знаходиться під впливом надлишку інформації – вона неструктурована та невідсортована і в такому вигляді не є джерелом знань. Таким чином новими суспільними лідерами стають експерти та науковці, для яких маніпулювання інформацією може перетворитись у вигідний бізнес. Новий нетеохратичний порядок світу розділить соціум на еліту та пролетаріат, при чому останній буде представлений «консьюмератом» або інформаційними споживачами. Ця еліта буде контролювати наміри, плани, знання, погляди та думки, тобто ментальні репрезентації, тим самим контролюючи свідомість та підсвідомість своєї аудиторії, як відомо «тільки деяка частина глядацької та слухацької аудиторії зберігає мінімум автономії та незалежності у користуванні інформацією, яку вона одержує через ЗМІ». Хоч влада медіа й є досить символічна, але вона має здатність переконувати у тому сенсі, що в деякій мірі вона може впливати на розум читача і глядача, але прямо не контролює їхні.

Ось тут і вступають на сцену психологічні технології. Сучасний розвиток науки і техніки підійшов до такого рівня, коли створена реальна можливість масового розповсюдження новітніх технологій, що дозволяють застосовувати засоби і методи для прямої і непрямой дії на нервову систему людини з метою зміни її функціонування. Потенційно виникає велика соціальна небезпека застосування технологій штучної зміни поведінкових реакцій людини, впливу на свободу її волевиявлення, а також дії на стан здоров'я людини, груп людей і різних контингентів населення.

Зрозуміло, наскільки широкими стають можливості навіювання особі при усуненні критики свідомості, тобто при введенні інформації безпосередньо в несвідому сферу психіки, так само як і на свідомому рівні через використання маніпулятивних психологічних технологій.

Нас в першу чергу цікавлять різні види системного впливу на індивідуальну і масову свідомість. Таких впливів достатньо багато. Це може бути і стаття в газеті, і виступ відомого політика, і порада авторитетної людини. Все це випадки того, як інформація впливає на прийняття нами рішень. В період же конфліктів технології психологічного впливу набувають першочергового значення, адже контроль та домінування в інформаційній сфері дає суттєві переваги як у віртуальному, так і в реальному просторі.

Яскравим прикладом використання маніпулятивних технологій стають арабські революції. Адже маніпулювання свідомістю можливо тільки завдяки контролю за інформацією і комунікацією, які визначають установки, уявлення, правила і зразки людської діяльності. Маніпулювання пов'язано з цілеспрямованим створенням та спотворенням інформації. При цьому особливу роль відіграє символізація інформації, яка безпосередньо пов'язана зі створенням «уявних світів». Особливу роль у формуванні цієї інформації відіграли Інтернет та соціальні мережі.

* студентка 4 курсу спеціальності «міжнародна інформація» Інституту міжнародних відносин Київського національного університету імені Тараса Шевченка

Науковий керівник: доц. Белоусова Н.Б.

Наприклад, революція в Єгипті була організована через соціальні мережі і мікроблоги та почалася зі створення антиурядових груп у Facebook, що закликали до найперших протестів у Каїрі, а через те, що у мережі Facebook, через яку звучали антиурядові заклики, значилися сотні тисяч користувачів, ми можемо спостерігати процес навіювання.

Саме в цих мікроблогах та соціальних мережах ми можна простежити інформаційний вплив, пов'язаний з активним застосуванням наступних прийомів:

- Універсальні вислови, істинність яких у принципі не є доведеною, справжньою, але які всім зрозумілі та відомі;

- Генералізація, розширення узагальнень («завжди», «вічно», «постійно» - маркери цього прийому);

- Маскування під пресупозиції (неявні допущення);

- Невизначений рефлексорний індекс («є думка ...»);

- Множення імен, дій, ситуацій;

- Комунікативний саботаж;

- Двозначність;

- Заміщення суб'єкта дії;

- Підміна нейтральних понять емоційно-оціночними;

Через те, що ці Інтернет ресурси базуються виключно на суб'єктивних, емоційних закликах, вони набувають масового характеру. Все це дозволяє здійснити трансформацію реакцій аудиторії, її самооцінки, напрямків саморефлексії та ціннісних орієнтацій. Дані технічні прийоми націлені на створення ілюзії взаєморозуміння, взаємоототожнення, на формування інформаційних факторів, за допомогою яких легко керувати реакціями будь-якої аудиторії, формуючи відносини ілюзорних залежностей.

Таким чином ситуація в Єгипті, коли 25 січня почалися антиурядові акції протесту, які переросли в масові заворушення, загинули, щонайменше, 300 чоловік, близько 5 тисяч отримали поранення, стає доволі прогнозованою. Для повалення режиму Мубарака єгиптянам знадобилося 18 днів.

Як висновок, хотілося б зазначити, що сучасне суспільство неможливо уявити без комунікаційних актів маніпулятивного характеру. Виробництво і тиражування ідей важливо так само, як і виробництво об'єктів споживання і засобів виробництва.

Література

1. Бебик В.М. Менеджмент виборчої кампанії: ресурси, технології, маркетинг: навч.-метод. посіб. - К.: МАУП. - 2001, - 216 с.
2. Грачев Г.В., Мельник И.К. Манипулирование личностью: организация, способы и технологии. - М.: ИНФРАН. - 1999.
3. Маніпуляція свідомістю. //Незалежний культурологічний часопис «І». - 2003. - №30.
4. Мотузенко Б.І. Маніпуляції як соціальна технологія. //Соціальні технології: актуальні проблеми теорії та практики. – Випуск 4, Київ – Запоріжжя - Одеса. - 2000. - С. 111-124.
5. Ожеван М. Маніпулятивні стратегії. //Підприємництво в Україні. – 2001. -№9. - С. 26-27.
6. Побокін М. Маніпуляційні впливи в системі політичних технологій. //Школа політичної аналітики //www.spa.org.ua.
7. Слободянюк Е. Виборчі технології для «чайників» і не тільки. //Нова політика. - 2000. - №2. - С. 44-46.

Кирилко Д.*

МАНІПУЛЯТИВНІ ТЕХНОЛОГІЇ ФОРМУВАННЯ СУСПІЛЬНОЇ ДУМКИ НА ПРИКЛАДІ ТЕЛЕВІЗІЙНИХ НОВИН

У наш час маніпулювання свідомістю в соціальних науках розглядається як достатньо поширений метод, який формувався і відточувався як зброя протягом всієї історії розвитку людства.

Сучасний термін «маніпуляція» має коріння в складній багатозначній, багатофункціональній категорії, яка має походження з латинської мови, «*manipulus*»: *manus* – «рука» («*manipulus*» – «жменя», від «*manus*») і «*ple*» – «наповнювати» [1]. В умовах розвитку інформаційного суспільства сутність маніпуляції вже розглядається як важлива складова соціальної кібернетики та політології, коли маніпуляції з людьми відбуваються із застосуванням технічних та технологічних засобів масової інформації.

Виданий в Нью-Йорку в 1969 р. «Сучасний словник соціології» визначає маніпуляцію як «вид застосування влади, за якого той, хто володіє нею, впливає на поведінку інших, не розкриваючи сутність поведінки, яку він від них чекає» [2].

Американський професор Г. Шіллер характеризує маніпуляцію як приховане програмування думок, намірів, почуттів, ставлень, установок поведінки. Російський дослідник Д. Волкогонов розуміє під терміном «маніпуляція» панування над духовним станом людей, управління зміною їх внутрішнього світу. Він вважає, що маніпуляція відбувається за допомогою навіювання масам певних стереотипів мислення, формування такої громадської думки, яка є вигідною маніпуляторіві.

Маніпулювання ґрунтується на брехні й обмані. Причому, в основі цієї брехні лежать корисливі інтереси. Маніпулятивна діяльність перетворює вибір громадян із вільного свідомого рішення у формальний акт, заздалегідь запрограмований спеціалістами по формуванню громадської думки. Поширення маніпулювання пов'язане і з тим, що воно має ряд переваг порівняно з силовими й економічними методами панування: по-перше, воно здійснюється непомітно для тих, ким маніпулюють; по-друге, воно не несе за собою прямих жертв і крові; і, по-третє, маніпулювання не вимагає великих матеріальних затрат, які необхідні для підкupu або заспокоєння численних політичних противників.

Сумний прогноз стосовно майбутнього маніпулятивних технологій належить перу відомого англійського філософа, лауреата Нобелівської премії Бертрана Рассела (1872—1970), який у книзі «Вплив науки на суспільство» відзначив, що якщо раніше словосполучення на зразок «сніг — білий» було прикладом безперечної істини, то у майбутньому вченим доведеться з'ясовувати, «...у скільки обійдеться з розрахунку на одну голову, переконати людей у тому, що сніг чорний, і наскільки дешевше переконати їх у тому, що він темно-сірий... Хоча ця наука... буде ретельно вивчатися, її студіювання буде обмежене строгими рамками правлячого класу. Простому народу не дозволять знати, як виникають його переконання. Коли ж ця техніка вдосконалиється, кожен уряд, який кон-

* студентка 4 курсу спеціальності «міжнародна інформація» Інституту міжнародних відносин Київського національного університету імені Тараса Шевченка

Науковий керівник: доц. Белоусова Н. Б.

тролює виховання нового покоління, зможе тримати у підпорядкуванні своїх підданих, не потребуючи ні армії, ні поліції».

Як уже зазначалось, найважливіша роль у процесі маніпулювання громадською думкою належить ЗМІ й особливо телебаченню.

Для цієї мети ЗМІ відпрацьовано велику кількість прийомів. Інститут аналізу пропаганди (СІЛА) узагальнив ці прийоми і виділив ряд найпоширеніших методів маніпулювання громадською думкою: «визначення», «блискуча все загальність», «рекомендація», «підтасовування карт», «перенесення», «підміна», «свої хлопці», «зміщення акцентів».

Основним матеріалом, за допомогою якого ЗМІ здійснюють свої маніпуляції є інформація. А інформацію можна сфабрикувати, видаючи її за справжню, спотворити шляхом неповного, однобокого подання, відредагувати, добавивши різноманітні вигадки, інтерпретувати факти у вигідному для маніпулятора світлі, приховати важливу інформацію, якісь суттєві деталі, відбирати факти, відповідно до своєї позиції, опублікувати правдиву інформацію тоді, коли вона вже втратила свою актуальність, неточно процитувати, навівши лише частину фрази або виступу, яка будучи вирваною з контексту набуває іншого, іноді протилежного сенсу [3].

Сьогодні телебачення – засіб тиражування духовної цінності та соціальної норми, які в систематизованому вигляді відбивають пануючі світоглядні уявлення, суспільний настрій. Розповсюдження інформації на телебаченні є засобом політичного, економічного та інших видів впливу на свідомість та діяльність людей. Сучасна людина певною мірою є «телелюдиною», телебачення відіграє важливу роль у її існуванні [4].

Телевізійні новини, а провідних телеканалів, завжди перебувають у центрі уваги громадськості і політикуму. Новинні програми – своєрідний інформаційний епіцентр телебачення. Їхнє виробництво постійно вдосконалюється, мета новинного процесу – здобути високого рейтингу, тобто залучення якомога ширшої аудиторії.

Вплив новин існує не лише на суспільну думку, а на теледипломатію. Широковідомий «ефект CNN» – це теорія в політичній науці, яка припускає, що розвиток популярного 24-годинного міжнародного каналу телевізійних новин, відомий як Cable News Network, або CNN, дуже вплинув на проведення зовнішньої політики держав у пізній період холодної війни.

Новинна інформація глобальних телеканалів дозволяє навіть включати ті чи інші питання в порядок денний багатьох політиків, визначає пріоритет найважливіших тем. Тому в багатьох урядових і дипломатичних установах телевізори в офісах налаштовані на CNN чи BBCWorld.

Телебачення часто нав'язує глядачам викривлені пропорції світу: катастрофи, вибухи, смерті і мало позитиву. Новини у багатьох випадках не інформують, вони залякують і розважають. Прикро, що значною мірою ця загальна тенденція відобразилася на другому за показниками рейтингів всеукраїнському каналі «Студія 1+1». Ще у березні 2008 нові власники даного телеканалу – компанія «СМЕ» – оголосила про переорієнтацію «ТСН». Згідно з новими правилами, «90 % новин, що входять до випуску, формуються за ознаками шести «С» та одного «Г». Йдеться про Скандали, Сенсації, Страх, Секс, Смерть, Сміх та Гроші. Тобто майже всі новини, що наповнюють випуск і відповідно цікаві для глядачів, мають вищезгадані ознаки. Дуже ефективні журналістські розслідування, прихована камера. Винятком – деякі новини культури і мистецтв – вони мають розважати» [7].

У діяльності телебачення велика увага приділяється ролі новин як одного із фундаментів громадської думки. Значна частина населення не читає газет, тому телевізійні новини є головним джерелом інформації про те, що відбувається в країні та світові. У зв'язку з

цим, працівники ТСН використовують різноманітні прийоми роботи з інформацією для її оптимального впливу на споживачів. Це замовчування, перестановка, залучення авторитетного посередника, підбір опитування і рейтингів, підбір цитат, використання емоцій, монтаж [5].

Але 1+1 – не єдиний канал, який використовує подібні маніпулятивні технології, ними користуються всі українські телеканали. Слід звернути увагу на разючу відмінність вечірніх та нічних випусків новин. У нічних випусках у журналістів «прорізується» голос, вони оприлюднюють досить сміливі власні оцінки подій, роблять сюжети значно професійніше, більше дотримуючись принципів «гарної журналістики».

На українських телеканалах часто використовується також прийом «підтасовування карт», коли журналісти пересмикують поняття, події, фігури, вводячи цим аудиторію в оману. Майже на всіх телеканалах є ще один прийом – «останнє слово». Тобто після останнього повідомлення про протилежні позиції журналіст насамкінець викладає позицію тільки однієї з сторін.

Інколи використовується прийом сарказму та іронії, коли важливі події стають смішними і неістотними. Зрозуміло, що в цьому разі права аудиторії на інформацію також порушуються.

Одним із способів маніпулювання є компромат, особливо в періоди політичних протистоянь. Взагалі, суспільство має знати про політиків усе, що стосується виконання ними своїх обов'язків. Однак загроза компромату в тому, що він представляє особу з одного боку та часто містить повністю або частково неправдиву інформацію [6].

Отже, новини - це головне джерело інформації про події та явища, які відбуваються у світі. Вони впливають на свідомість глядачів, використовуючи прийоми роботи з інформацією, формуючи тим самим громадську думку про певні події та явища. Телебачення часто нав'язує глядачам спотворені реалії, новини в багатьох випадках не інформують, а залякують глядачів. Тому сьогодні актуально вивчати маніпулятивні технології, які застосовуються під час трансляції сюжетів новин, щоб навчитися розпізнавати неправдиву та недостовірну інформацію і бути правильно поінформованим.

Література

1. Брижко В.М Інформаційне право: нормативні та методологічні засади упорядкування інформаційних відносин / В.М. Брижко, М.Я. Швець. – К.: НДЦПІ АПрН України, 2009
2. Кара-Мурза С. Манипуляция сознанием / С. Кара-Мурза. – М., 2000. – С. 11.
3. Танчин І.З. Соціологія [Електронний ресурс]. / І.З. Танчин. Режим доступу: http://pidruchniki.ws/15010922/sotsiologiya/manipulyuvannya_gromadskoyu_dumkoyu
4. Багиров Э.Г. Место телевидения в системе средств массовой информации и пропаганды: учеб. пособие / Э. Г. Багиров. – М.: изд-во Моск. ун-та, 1976
5. Кушніров О.О. Сучасні технології інформаційного впливу [Електронний ресурс]. / О.О. Кушніров. Режим доступу: <http://kref.ru/info/reklamazhurnalistikapr/134547/>
6. Іванов В.Ф., Сердюк В.Є. Журналістська етика. [Електронний ресурс]. / В.Ф. Іванов, В.Є. Сердюк. Режим доступу: http://www.cje.org.ua/additional/ivanov/Ivanov_143-152.pdf
7. Ральська В. Телебачення як засіб маніпуляції масовою свідомістю [Електронний ресурс]. / В. Ральська. Режим доступу: <http://naub.org.ua/?p=834>

Медведєва О.*

ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ ІМІДЖУ ПОЛІТИЧНОГО ЛІДЕРА

1. Феномен іміджу політичного лідера та особливості його формування привернув особливу увагу з боку науковців та політиків з появою та розвитком демократичного устрою суспільства і появою та функціонуванням інституту вільних виборів, коли доступ до вищих органів державної влади і, зокрема, до посади президента, став напряду залежати від позитивного іміджу кандидата та його відповідності уподобанням електорату.

2. Феномену лідерства загальнонаціонального масштабу притаманна наступна особливість: оскільки в більшій мірі відсутні прямі контакти з населенням, то імідж політика складається в результаті впливу цієї особистості на соціум, в основному, через засоби масової інформації, які, з одного боку, відображають образ, що створюється самим лідером та його командою іміджмейкерів, а з іншого боку, самостійно формують імідж спонтанно або цілеспрямовано. Саме постійний інформаційний потік, а також вміння зрозуміти настрої та потреби виборців з урахуванням соціокультурних та історичних особливостей – головна зброя у конкурентній боротьбі політиків. Відсутність певної якості, віхи в біографії, важливої для створення позитивного образу політика, завжди може бути компенсована вдалою роботою іміджмейкерів, але, в будь-якому випадку, імідж політика повинен бути конкретним, реальним, пов'язаним з особистими якостями та переконаннями лідера [1].

3. Можна виділити наступні компоненти формування політичного лідера: політичні позиції; практична політика; особисті якості; візуальний імідж лідера. Важливою також є ірраціональна сфера особистості, яка, за різними оцінками, на 70—97 % контролює психічну діяльність людини, адже від успішного сучасного політика вимагається вміння довести, обґрунтувати свої ідеї та рішення до виборця і сподобатись йому, про що свідчить історичний досвід, адже результат голосування за кандидата далеко не завжди визначався наявністю в його іміджі певних характеристик (наприклад, досвід), навіть якщо на раціональному рівні вони оцінюються як такі, що обов'язково притаманні ідеальному лідеру.

На формування іміджу мають вплив практично всі факти, події, біографічні моменти, пов'язані з особою політичного лідера, але найважливішу роль відіграють так звані інформаційні піки, тобто політичні дебати, інтерв'ю, скандали, потрапляння лідера в епіцентр подій, що мають значне політичне, економічне або соціальне значення для країни [2].

4. У літературі існує декілька класифікацій іміджів політичного лідера. Зокрема, В. Бебик запропонована наступна класифікація: 1. «Діловий імідж», коли кандидату створюється імідж активної та успішної людини, яка добилася значних успіхів в бізнесі. «Інтелектуальний імідж», акцент – на професіоналізмі та освіті кандидата, далеко не завжди виграшний, оскільки люди рідко люблять відчувати чужу переваги, але в певних ситуаціях

* студентка 4 курсу спеціальності «міжнародна інформація» Інституту міжнародних відносин Київського національного університету імені Тараса Шевченка

Науковий керівник: доц. Даниленко С.І.

спрацьовує. Саме він свого часу приніс перемогу Джону Кеннеді. Америка програла СРСР технологічну гонку за перший супутник, і в суспільстві поширилася думка, що найкращим кандидатом буде особа з гарною освітою та професійними здібностями, що цілком відповідало Джону Кеннеді, молодому інтелектуалу з двома престижними дипломами. «Народний імідж», тобто позиціонування політичного лідера як «свого хлопця», яскравий приклад – Джордж Буш-мл. «Політичний імідж», коли ставка робиться на протиставленні базових політичних поглядах та цінностях, а не на особисті якості. «Жіночий імідж», створення образу сильної, розумної та успішної в багатьох сферах жінки, на сьогодні його втілюють Хіларі Клінтон, Паті́бха Паті́л, Крісті́на Лага́рд. Імідж «місцевого жителя», який будувався на основі постулату, що кандидат виріс і живе в тій же самій країні, має тут сім'ю, родичів, роботу, а тому так само зацікавлений у її процвітанні [3].

5. Існують й інші іміджи політичного лідера. Добре працює імідж демократа, який свого часу використовував ще римський імператор Октавіан Август, нібито будучи прихильником традицій республіканського Риму, але під тиском обставин ніс тягар одноосібної імператорської влади. У Латинській Америці поширений імідж «сильної особистості», що має значні досягнення у військовій сфері і досвід участі у військових діях. Яскравим є імідж «супергероя» губернатора штату Каліфорнія Арнольда Шварценегера та нинішнього президента США Барака Обами. Під час його передвиборчої кампанії в журналі «Entertainment Weekly» була опублікована робота художниці коміксів Алекс Росс, на якій був зображений Обама в образі Людини-Павука, а графічний дизайнер Шепард Фейрі створив постер з написом «Норе» і Барака, зображеного в образі супергероя, який особливо до душі американському населенню. Свого часу за допомогою іміджу звичайної людини середнього класу та хорошого сім'янина мало кому відомий Клемент Етлі на виборах 1945 року здобув перемогу над Вінстоном Черчиллем [2].

Список використаних джерел

1. Корнієнко В. О. Імідж політичного лідера: проблеми формування та практичної реалізації: Монографія / Корнієнко В. О., Денисюк С. Г. — Вінниця, 2009. — 144 с.
2. Сабанов Э.Э. Имидж президента, создаваемый СМИ [Електронний ресурс] / Сабанов Эдуард. — Режим доступу: <https://sites.google.com/site/imagepres/imidz-prezidenta-sozdavaemyj-smi>
3. Бебик В. М. Політичний маркетинг і менеджмент / Бебик В. М. — К., 1996. — 143 с.

Мусієнко К.*

ПЕРСПЕКТИВИ ТА ОСНОВНІ СЦЕНАРІЇ РОЗВИТКУ ІНФОРМАЦІЙНОГО ПРОТИСТОЯННЯ МІЖ УКРАЇНОЮ ТА РОСІЄЮ В КОНТЕКСТІ ГАЗОВОГО ПИТАННЯ

Складність аналізу російсько-української газових відносин полягає в тому, що реальні акценти зміщені. На перший план, як і раніше висуваються політичні інтереси держави, в той час, коли насправді в рамках сучасної кризи вирішуються лише конкретні економічні інтереси як самого «Газпрому», так і низки конкретних особистостей, які працюють на цьому полі [1].

Специфіка становища України полягає в двосторонній зацікавленості у розвитку економічних зв'язків з ЄС і Росією. Останнім часом дистанція між ЄС і Росією якщо не збільшується, то, принаймні, не скорочується. Російська ініціатива зі створення Митного союзу з Білоруссю і Казахстаном нівелює значення СНД, ставлячи під сумнів і без того низьку ефективність його структур [2].

Для української сторони найкращою перспективою було б досягнення компромісної формули у відносинах Росія - ЄС, яка могла б забезпечити включення України в загальні європейські транспортні, торговельні та виробничі проекти.

З економічної точки зору головною проблемою для України залишається корекція угод щодо поставок і транзиту газу, що не можливо без перегляду контрактів 2009 року. Будучи найбільшим споживачем російського природного газу, Україна має найгірші умови поставок і транзиту, ніж основні європейські споживачі [1]. Але без згоди російського керівництва вирішити цю проблему, добитися істотних поступок Київ не може. Зрозуміло, можна було б звернутися в арбітраж, але прийняттого компромісу з «Газпромом» такий шлях не забезпечить. До того ж, для Києва дуже важливо забезпечити сприятливий режим торгово-економічних зв'язків з країнами Митного союзу, який дозволив би зберегти обсяги торгівлі і розвивати виробничі проекти у промисловості.

Очікування другої хвилі економічної кризи, яка може супроводжуватися зниженням ціни на нафту і газ, підштовхує «Газпром» до більш жорсткої позиції на європейському напрямку. На тлі претензій низки великих європейських компаній, включаючи італійську Ені і німецьку Е. ОН про перегляд газових контрактів не може бути мови [3]. Більше того, якщо претензії європейців не будуть зняті, а ціни на газ почнуть знижуватися, взимку 2011 - 2012 рр. цілком можна очікувати чергової газової кризи і перебоїв газових поставок для країн ЄС. Враховуючи згортання атомної енергетики в Німеччині і низці інших країн попит на газ в перспективі істотно зросте. Тому в інтересах «Газпрому» спробувати прискорити вирішення питань, пов'язаних з монополізацією власності на трубопроводи, включаючи газові магістралі Білорусії і Україні [3; 4].

Швидше за все, бюджетні проблеми змусять білоруське керівництво вжити умови «Газпрому», які, до речі, досі чітко не сформульовані. З України буде складніше. У цьому

* студентка 4 курсу спеціальності «міжнародна інформація» Інституту міжнародних відносин Київського національного університету імені Тараса Шевченка.

Науковий керівник: доц. Андреева О.М.

випадку слід враховувати і інтереси влади в збереженні контролю над внутрішнім ринком, і міркування соціального характеру, що дозволяють дотувати ціни на газ для населення, і позицію основних груп українського великого капіталу [4].

Не слід також забувати і про те, що Україна займає особливе місце в європейській системі безпеки. Позиція Президента і уряду визначає роль України в європейській системі як сполучної ланки між ринками ЄС, Росії та країн Азії, що сприяє налагодженню мостів, зближенню підходів, пом'якшенню протиріч [5].

Напруженість, яка намітилася в українсько-російських відносинах, може привести до самих різних наслідків. У сформованих умовах потенційно можливі три варіанти подальшого розвитку подій:

- Status quo: формальні переговори тривають без особливої впевненості у досягненні позитивного результату. Небезпека ситуації полягає в можливому погіршенні економічного становища України, особливо на тлі другої хвилі економічної рецесії. До того ж, «Нафтогаз» знову почав брати кредити для оплати поточних газових поставок. Ймовірність такого варіанту за прогнозами експертів – вище середньої.

- Політичне рішення: сторони знаходять компроміс, можливо, у формі розміну часткових поступок або досягнення «пакетного рішення». Ймовірність такого варіанту залишається низькою.

- Загострення і газова війна. З урахуванням наближення терміну президентських виборів в Росії, а також наростання проблем, з якими «Газпром» стикається в країнах ЄС, вірогідність нової газової війни наступної зими можна вважати відносно високою. Зрозуміло, в цьому випадку в політичному вииграші буде В. Путін, який напередодні президентських виборів 2012 р. зможе підтвердити свій імідж жорсткого і сильного керівника [6].

Що стосується України, труднощі з газопостачанням в зимові місяці і небезпека серйозного економічного спаду роблять сценарій газової війни для Києва вкрай небезпечною і незручною перспективою, особливо з урахуванням проведення Євро-2012 і проведення парламентських виборів в 2012 р. [7; 8].

Отже, відмова від ультимативних підходів і пошук способів співіснування на взаємоприйнятних умовах передбачає певні поступки російської сторони, що стосуються газових контрактів і перегляду цін на газ. Якщо такий підхід не буде реалізований, а ймовірність досягнення гармонійного і влаштовує обидві сторони рішення поки незначна, з російської сторони можуть бути застосовані різні фактори економічного і політичного тиску, мета яких - повернути Україну на шлях дефолту, за яким впевнено йшло уряд Ю. Тимошенко в Протягом 2009 - початку 2010 рр.. Все вищесказане виглядає вельми насторожує на тлі все більш частих і тривожних прогнозів про можливість другої масштабної хвилі рецесії, яка загрожує світовій економіці восени - взимку 2011 р. Втім, можна з упевненістю припустити, що торговельна війна в СНД приведе до невиправданих втрат для всіх її учасників.

Література

1. Быть ли России энергетической сверхдержавой? [Електронний ресурс] / «Известия» – Режим доступу до матеріалу: <http://www.izvestia.ru/politic/article3154883/>
2. Газовое напряжение может серьезно отразиться на украинско-российских отношениях [Електронний ресурс] / «Analitika» – Режим доступу до матеріалу: http://analitika.at.ua/news/sergej_tolstov_gazovoe_naprjazhenie_mozhet_serezno_otrazitsja_na_ukrainsko_rossijskikh_otnoshenijakh/2011-08-29-49290

3. Годовой отчет ОАО Газпром газэнергосеть за 2010 г. [Электронный ресурс] / «Газпром» – Режим доступа до матеріалу: <http://www.gazpromlpg.ru/index.php?id=8>
4. Рождающийся российский гигант стратегически разыгрывает свои карты [Электронный ресурс] / «Нефть России» – Режим доступа до матеріалу: <http://www.oilru.com/articles/read/157>
5. Геополитика России: между атлантизмом и неоевразизмом [Электронный ресурс] / «Геополитика» – Режим доступа до матеріалу: <http://www.geopolitika.lt/?artc=165>
6. Начальные суммарные ресурсы в России [Электронный ресурс] / «Война и мир» – Режим доступа до матеріалу: <http://www.warandpeace.ru/ru/news/view/39705>
7. Белковский С. Г. Геоэкономические итоги «большой газовой войны» России [Электронный ресурс] / «Центральная Азия» – Режим доступа до матеріалу: <http://www.centrasia.ru/newsA.php?st=1140500760>
8. Russia's gas war with Ukraine spreads deeper into Europe [Электронный ресурс] \ Times – Режим доступа до матеріалу: <http://www.timesonline.co.uk/tol/news/world/europe/article5464892.ece#>

Солодар М.*

ПСИХОАНАЛІТИЧНІ МЕТОДИ ВРЕГУЛЮВАННЯ МІЖНАРОДНИХ ПОЛІТИЧНИХ КОНФЛІКТІВ

Сучасні міжнародні політичні конфлікти є одним з основних факторів нестабільності у світі. За відсутності чітких методів їх регулювання, вони мають тенденцію до розширення, збільшення кількості учасників. Як зазначає М. Лебедєва, політичне врегулювання конфліктів, тобто досягнення взаємної згоди між учасниками конфлікту політичним шляхом, сьогодні є одним з найважливіших завдань політичної науки [2, с.5].

Складність та суперечливість політичних конфліктів робить очевидним той факт, що пояснення їх лише раціональними чинниками не є достатнім. Адже політика є співвідношенням раціонального та ірраціонального. Безперечним є важливість врахування психологічних компонентів у політичних конфліктах.

Особливий внесок до вирішення проблеми недостатності врегулювання політичних конфліктів виключно за допомогою раціональних чинників належить психоаналізу. Його засновник, З. Фрейд, одним з перших описав конфлікт не лише з метою розуміння його суті, а й для побудови практичних моделей його вирішення. На його думку, конфлікт є невід'ємним елементом життя індивіда. Витіснення не дозволяє усвідомити істинні причини конфліктів, що стає на заваді їх вирішення [5, с.59]. Тому метою використання психоаналізу в роботі з політичним конфліктом є визначення без свідомих його чинників та їх мінімізація.

Представниками напрямку було сформовано ряд методів, спрямованих на вирішення міжнародних політичних конфліктів, зокрема концепція «взаємних гарантій». Згідно з нею, жоден учасник конфлікту не може бути задоволеним за рахунок іншого і реальне вирішення конфлікту можливе лише за умов взаємних гарантій, що передбачають емпатичне прояснення тривоги іншої сторони [6, с.29]. Апробація набутків психоаналізу у цій сфері відбулась у процесі підготовки Кемп-Девідських угод, що стосувалися виведення ізраїльських військ з території Синаї та створення палестинського самоврядування в секторі Газа. До роботи над ними було залучено провідних психоаналітиків, котрими було розроблено психотерапевтичні техніки соціальної терапії. Під час роботи було встановлено, що міжнаціональні конфлікти переважно розвиваються за «параноїдальним» сценарієм, а їх попередження та корекція можливі лише при тривалій соціальній терапії [6, с.31].

Значну роль грає також аналіз феномену виникнення та функціонування, методика роботи з феноменами «образу ворога» та «загального ворога», що реалізується переважно у формі суб'єктивного «фантазму».

Згідно з психоаналітичної теорії всезагальних інстинктів, рушієм політичних конфліктів є Танатос (інстинкт смерті, війни) та його виразник мортідо, як чинник міжнародного політичного процесу. Ефективним методом усунення наслідків його

* студентка 4 курсу філософського факультету Київського національного університету імені Тараса Шевченка

Науковий керівник: доц. Малкіна Г.М.

функціонування є врівноваження його Еросом, коректування його напряму [1, с.42]. Наприклад, способом уникнення війн для цього, на думку З. Фрейда, є міжнаціональне об'єднання людей для введення спільної центральної влади, котре матиме право остаточного рішення конфліктів [4, с.43]. Основним висновком з даної концепції є те, що при вирішенні політичного конфлікту актуальним є формування «ми»-почуття у його сторін.

Особливим методом психоаналізу для усунення негативного впливу безсвідомих факторів є раціоналізація. У врегулюванні конфлікту її можна застосовувати під час проведення переговорів. Як зазначає С. Ланцов, серед усіх видів участі в переговорах третьої сторони, найефективнішим є посередництво, в рамках якого до вирішення ситуації підключається не авторитетна особистість, чи політик, а спеціаліст в галузі вирішення конфліктів, зокрема психолог [3, с.93]. Саме з його допомогою може бути втілений метод раціоналізації несвідомих чинників конфлікту.

Важливим у даному контексті є метод психоаналітичної супервізії, котрий дозволяє визначити залежність конкретного психоаналітика від суспільно-політичної системи, вплив його громадської позиції на результати його досліджень. Даний метод є способом мінімізації суб'єктивних чинників при політичному аналізі.

Таким чином, психоаналізом розроблено важливий внесок до аналізу ірраціонального елементу політичних конфліктів: прогнозування, виявлення, з'ясування їх суті та мотивів. На основі цього запропоновано ряд методів щодо їх врегулювання.

Література

1. Карабанов А.Б. Политико-правовые взгляды Зигмунда Фрейда: Дис. канд. юрид. наук: 12.00.01: М., 2001.
2. Лебедева М. М. Политическое урегулирование конфликтов: подходы, решения, технологии. — М.: Аспект Пресс, 1999.
3. «Политическая конфликтология», Под ред. С. Ланцова, 2008, СПб. Издательство «Питер».
4. Фрейд З. Почему война // Фрейд З. Психоанализ. Религия. Культура. - М., 1992.
5. Хорни К. Наши внутренние конфликты. — М., 2007.
6. Шиндеров Б.В., Сапрыкин А.Н. Психоанализ в политической науке//Актуальные проблемы гуманитарных наук. - М., 1995.

Тубальцева В.*

ПОЛІКУЛЬТУРНІ ПРОЦЕСИ В ЄВРОПЕЙСЬКОМУ СУСПІЛЬСТВІ

У відкритому глобальному суспільстві нові закономірності перебігу цивілізаційних процесів, сприяють інтенсифікації взаємодії представників різних соціокультурних груп і прискоренню інтеграції міжнародного співтовариства в цілому, обумовлюючи появу і необхідність вирішення нових проблем людства.

Культурна багатоманітність може стати причиною гострого національного та етнічного протистояння, соціальної напруженості та збройних конфліктів. Тому для запобігання наростання конфліктогенності сучасного світопорядку і загрози «зіткнення цивілізацій» було розроблено концепцію мультикультуралізму — толерантного взаємозалежного співіснування різних культур, як у світовому, так і в національному масштабах, яка передбачає формування полікультурного суспільства.

До критеріїв демократичного управління в полікультурному та багатоетнічному суспільстві відносять такі чинники, як:

- культурне різноманіття як загальна спадщина людства;
- права людини як гарантія культурного різноманіття;
- демократизація управління як чинник співробітництва самобутніх культур та цивілізацій;
- міжконфесійний мир;
- мультикультуралізм та підтримка ідентичності у багатоетнічному суспільстві [1].

Концепція мультикультуралізму була проголошена, зокрема, Європейським Союзом як єдиний можливий шлях розвитку суспільства в умовах формування глобального суспільства. Проте за останні роки з боку європейської спільноти зросла критика мультикультуралізму як загрози національній ідентичності. Ряд аналітиків вважає, що політика полікультурності на практиці заохочує етноцентризм, послаблюючи інтеграційні процеси [2].

Генеральний секретар Ради Європи Т.Ягланд висловив своє занепокоєння з приводу ризиків, пов'язаних з існуванням великих відокремлених культурних груп: «Мультикультурність сприяє утворенню паралельних суспільств у державі. Цьому потрібно покласти край. Також зрозуміло, що деякі паралельні суспільства стали ґрунтом для зростання небезпечних і радикальних ідей» [3].

Прикладом поширення радикальних настроїв у Європі слугують теракти улітку 2011 року в Осло та активна діяльність ксенофобських організацій по всій Європі.

У зв'язку з такими проявами доцільним стало скликання «Групи видатних діячів» для обговорення проблем політики мультикультуралізму, зокрема, групою було проаналізовано основні загрози та виклики європейській стабільності, процесу європейської інтеграції, європейським цінностям. Результатом роботи групи стала доповідь, представлена 11 травня 2011 року, під назвою «Жити разом у Європі XXI століття в умовах свободи і

* студентка 4 курсу спеціальності «міжнародна інформація» Інституту міжнародних відносин Київського національного університету імені Тараса Шевченка

Науковий керівник: доц. Кучмій О.П.

різнорозмірності» («Living Together. Combining Diversity and Freedom in 21st Century Europe»), в якій міститься детальний аналіз основних проблем, що стоять на шляху розвитку європейського континенту, а також рекомендації як загального, стратегічного, так і практичного характеру, адресовані Раді Європи [4].

У звіті піднімається низка важливих питань, пов'язаних з міграцією, роллю засобів масової інформації, а також освітою, міжкультурним діалогом, згуртованістю суспільства тощо. Виділяються дев'ять груп «акторів змін», серед яких: педагоги, засоби масової комунікації, роботодавці та профспілки, громадянське суспільство, церкви й релігійні групи, відомі діячі культури та мистецтва, держави-учасники ЄС, європейські та міжнародні інститути, а також політики.

Загалом відмічається, що мультикультурний підхід до вирішення проблем нетерпимості не є достатнім і повинен бути замінений міжкультурним підходом, який поєднує активну взаємодію національних суспільств і груп, що мають інші культури. Варто заохочувати інтеграцію та збереження культурних відмінностей, а не асиміляцію, яка не є альтернативним рішенням проблеми.

Таким чином, у європейському співтоваристві набув значущості дискурс з приводу доцільності концепції мультикультуралізму для подолання соціокультурної напруженості. Загострення соціальних та етнополітичних відносин між корінним населенням європейських держав та іммігрантами, зростання антиіммігрантських виступів і ксенофобських настроїв вимагають переосмислення європейської політики щодо соціокультурних процесів і втілення нової доктрини на практиці.

Література

1. Макаренко Є.А. Міжнародна інформаційна безпека: сучасні виклики та загрози / Є.А.Макаренко, М.А.Ожеван, М.М.Рижков. – К.: Центр вільної преси, 2006. – 916 с.
2. Рыхтик М.И. Мультикультурализм и проблема взаимопонимания: что нужно делать? / М.И.Рыхтик. - М. : МГИМО-Университет, 2007. - 87 с. - ISBN 978-5-9228-0302-3.
3. Hewitt G.'Failure' of multiculturalism [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://www.bbc.co.uk/blogs/thereporters/gavinhe Witt/2010/10/failure_of_multiculturalism.html
4. Living Together. Combining Diversity and Freedom in 21st Century Europe [Електронний ресурс] Report. Political Affairs Committee – Режим доступу: <http://book.coe.int/ftp/3667.pdf>

Янакі А.*

МАНІПУЛЯТИВНІ ТЕХНОЛОГІЇ В ПОЛІТИЧНОМУ ПРОСТОРИ

На сьогоднішній день використання маніпулятивних технологій в політичному просторі країни є дуже актуальною темою для нашого суспільства, адже кожного дня все більшого розвитку набувають різноманітні політичні технології, за допомогою яких політики впливають на свідомість виборців. Саме тому необхідно провести дослідження сучасних маніпуляцій задля того, щоб бути обізнаними, яким саме чином технології впливають на свідомість.

Слово «маніпуляція» є на сьогодні часто вживаним в українських дискурсивних практиках. Воно зустрічається в друкованих ЗМІ, у телевізійних повідомленнях, виступах та заявах політиків і громадських діячів. Сама тема маніпуляцій стала невід'ємною частиною вітчизняного дискурсу в обговоренні можливостей маніпулятивного впливу, зокрема ЗМІ на масову аудиторію. Водночас, тема виходить за межі політичних комунікацій — розповсюдження реклами, окремі рекламні кампанії, заходи тощо, викликають незадоволення громадськості.

Існує понад декілька сотень визначень феномену маніпуляції. Оксфордський словник англійської мови визначає: «маніпулювання — це акт впливу на людей або управління ними зі спритністю або зневажливим підтекстом». З іншої точки зору, маніпуляції в політиці — це спекуляція на людських емоціях і почуттях, що призводить до релігійних війн, глибоких національних сутичок, конфліктів, фанатизму, тероризму та інших явищ, основою яких є передусім вторгнення в глибинні почуття не лише окремих людей, а й цілих народів і націй.

Як відомо, історія знає достатньо маніпуляторів, які вміло впливали не лише на одинокі, а й на великі групи людей завдяки особистісним якостям, вміло використаним технологіям обробки громадської думки у власних або корпоративних інтересах. Наполеон, Гітлер, Й. Сталін, М. Горбачов та десятки інших політиків, досконало володіли технологією формування громадської думки за рахунок як власних рис, якостей, здібностей та вмінь, так і своїх підлеглих, а також за допомогою різноманітних засобів масової інформації.

Більшість дослідників окреслюють суть маніпуляції як «прихований вплив на здійснення вибору» [1]. Комунікатор, вступаючи в комунікацію з аудиторією в процесі комунікативних дій, за допомогою певних заходів та прийомів має на меті таємно вплинути на вибір або дії аудиторії, щоб досягти певної мети. Серед найважливіших ознак, притаманних явищу маніпулювання, можна виділити прагнення отримати односторонню вигоду, зиск в ситуації, коли до реципієнта ставляться як до засобу досягнення зовнішніх цілей [2]. Метою суб'єкта, який здійснює маніпуляцію, є створення зміни поведінки аудиторії на свою користь, уникаючи прямого примусу, лише «підштовхуючи» реципієнта до певного рішення. В основі таких дій лежать, значною мірою, психологічні механізми.

* студентка 4 курсу спеціальності «міжнародна інформація» Інституту міжнародних відносин Київського національного університету імені Тараса Шевченка

Науковий керівник: доц. Панченко Ж.О.

Політичне маніпулювання було, є і буде невід’ємною складовою будь-якої політичної боротьби, будь то чергові вибори чи звичайне опитування громадської думки. Ще однією вагомою причиною використання маніпулятивних технологій є висока надійність і безкарність маніпулятора. Існує два види політичного маніпулювання: індивідуальне і масове. На практиці більшого поширення набуло маніпулювання великими групами людей, тобто масами. Політичне маніпулювання дуже часто використовується задля прийняття чи легітимації непопулярних політичних рішень. Засоби, якими користується маніпулятор, впливають на рівень маніпулювання. Справжньої сили вони набувають в процесі появи ЗМІ. Багато людей сприймають інформацію, яку їм подають ЗМІ, за істину останньої інстанції. Вплив ЗМІ відображений в афоризмі: «Хто володіє інформацією, - той володіє світом».

У сучасному світі, який проголошує демократію й свободу людини, поряд із численними видами озброєння й масового знищення створено те, проти чого боротися значно важче, – арсенал технологій маніпулювання людською свідомістю, який легко приводиться в дію сучасними телекомунікаційними й інформаційними технологіями [3]. Особливо актуальною проблема маніпулювань людською свідомістю в ХХІ столітті стає цікавою під час виборчих процесів, коли маніпулювання набувають критичної маси. Політичні маніпуляції найбільше використовуються з метою досягнення влади, її реалізації та утримання. Мета будь-якого маніпулятора чи групи маніпуляторів — підпорядкувати власній волі іншу людину чи групу людей. Як правило, маніпуляція здійснюється шляхом застосування методів викривлення існуючої інформації. Як приклад можна навести таке явище, як «оруеллізм». Це явище було назване на честь американського письменника – фантаста Дж. Оруела, який його описав у своєму відомому романі – антиутопії «1984». Явище оруеллізму — крайній випадок маніпуляції за допомогою засобів пропаганди, поки що у повній мірі реально ніде не проявлявся, але багато рис оруеллізму можна було спостерігати у функціонуванні тоталітарних режимів, а деякі риси — у функціонуванні сучасних демократій. Його основними аспектами є мовний і психологічний. У мовному аспекті оруеллізм можна охарактеризувати так: надання словам однозначності замість багатозначності, збіднення словникового запасу маніпульованої аудиторії (через цілеспрямоване вилучення окремих слів з ужитку), викривлення змісту понять аж до зміни на протилежні, але з іншого боку, іде вживання переважно абстрактних понять, які можна витлумачити як завгодно, створення нових слів, які несуть відповідне смислове навантаження. Характерним також є багаторазове повторення одних і тих же за змістом висловів. Таким чином створюється цілий ряд «новомов» — нових мов, дуже спрощених, примітивних, абстрактних і, головне, політично заангажованих [4]. У політично – психологічному аспекті оруеллізм цікавий тим, що це крайній приклад так званої агресивної маніпуляції.

Основною сферою, де можливі прояви політичної маніпуляції, є сфера мас – медіа, оскільки основний матеріал для діяльності маніпулятора — інформація. На етапі поширення електронних мас – медіа, можливості для маніпуляцій різко зростають, оскільки людина краще сприймає не текст повідомлення, а посередника, який їй проголошує це повідомлення. Завдяки засобам масової інформації створюються і ефективно використовуються як елементи політичної маніпуляції різноманітні іміджі, образи, умовні формули і штампи, стереотипи поведінки, подаються заздалегідь заготовлені відповіді на запитання, що хвилюють багатьох. Маніпулятивний арсенал засобів масової інформації добре відомий: навмисне перекручування реального стану речей шляхом замовчування одних фактів і нав’язування інших, публікація нереальних (брехливих) повідомлень, пробуд-

ження в аудиторії негативних емоцій за допомогою візуальних засобів або словесних образів тощо [5].

ЗМІ не лише виконують інформативну функцію, але й пропагують ідеї, погляди, вчення та політичні програми, приймаючи участь в управлінні соціальними процесами. Шляхом формування громадської думки, вироблення певних установок, вони спонукують людину до певних вчинків. Вплив відбувається за допомогою двох каналів проходження інформації – візуального та слухового. Через ЗМІ при цьому використовуються класичні політичні технології, які спираються на емоційну модель масової комунікації. Перш за все – на використання страху та віри, замість логічного мислення і переконання. Це – так звані технології парадигми насильства: навіювання почуття зовнішньої загрози та пошук внутрішніх ворогів; розподіл соціуму на «ми» та «вони»; обмеження кількості символів у національному обігу; цензура; інформаційна ізоляція; фактологічне підтасування тощо [6].

Отже, маніпулювання являє собою дуже сильне явище, яке застосовується багатьма політичними діями задля того, щоб оволодіти думками своїх виборців і зробити свій вибір за них. Маніпулятивні технології розвиваються, з кожним днем їх становиться все більше і більше, вони застосовуються по відношенню до індивідів і окремих груп людей. Маніпуляції людською свідомістю – дуже небезпечна річ, яка може привести до негативних, деструктивних наслідків, адже коли людина не розуміє, що вона робить та знаходиться під впливом іншої людини, то вона не контролює себе і не відповідає за ті вчинки, які можуть бути нею зроблені. Маніпулятивні технології на сьогодні є дуже актуальною темою, багато людей намагаються зрозуміти їхній сенс задля того, щоб в майбутньому бути впевненими, що вони ніколи не стануть об'єктом впливу того чи іншого політичного діяча.

Література

1. Московичи С. Век толп: Исторический трактат по психологи масс / С. Москвичи – М.: Полис, 1996. – 69 с.
2. Як вкрали «Великого Українця» [Електронний ресурс] / В. Кіпіані // Українська Правда. – 2008. - № 267. – Режим доступу до журн.: www.pravda.com.ua/news/2008/5/20/76074.htm стр.241
3. Що таке демократія? [Електронний ресурс] / І. Лубківський // «Портал Українців. – 2006. – Режим доступу до журн.: <http://www.vox.com.ua/data/publ/2006/10/27/scho-take-demokratiya-realnist-ta-ilyuzii.html>
4. Маніпуляційні впливи в системі політичних технологій [Електронний ресурс] / М. Побокін (експерт ШПА) // Школа політичної аналітики при Національному університеті «Києво – Могилянська Академія». – 2008. - №. Режим доступу до журн.: <http://www.spa.ukma.kiev.ua/article.php?story=20080229170034983>
5. Макгиннис Д. Продажа президента 1968 / Д. Макгиннис. — К.: Знання, 1999. – 253 с.
6. Шиллер Г. Манипуляторы сознанием/ Г. Шиллер – М.: Мысль, 1980. – 358 с.

Донець В.*

ПОЛІТИЧНИЙ ДИСКУРС ОПОЗИЦІЙНОЇ ТА ПРАВЛЯЧОЇ ПАРТІЙ В ІСПАНІЇ В ПЕРІОД ЕКОНОМІЧНОЇ КРИЗИ

Іспанія – одна з країн Єврозони, що найбільше потерпає від економічної кризи. Тут спостерігається найбільший рівень безробіття (21%)[1]. Країна пережила великий спад в житловому секторі. Бюджетний дефіцит перевищив 11%. Проте Іспанія, на відміну від Греції, має точні статистичні дані. Іспанська економіка більш різноманітна, ніж грецька. Її частка в економіці Єврозони становить 12%. У випадку, якщо Іспанія звернеться за допомогою в МВФ, то це матиме найдраматичніші наслідки для Європи [2]. Саме в таких умовах розгортається боротьба за владу, яка у будь-якому демократичному інформаційному суспільстві типу Іспанії не можлива без політичного дискурсу кожного з опонентів як основного інструментарію її здобуття.

Мета дослідження – визначення особливостей політичного дискурсу лідерів Соціалістичної Робочої партії (Хосе Луїса Родрігеса Сапатеро – чинного глави уряду та Альфредо Переса Рубалькаби – його наступника на цю посаду від партії та чинного міністра закордонних справ) та Народної партії (Маріано Рахоя – лідера опозиції).

Політичний дискурс – одна з форм боротьби за владу у медіа просторі шляхом комунікативних дій, в основу яких покладено прагнення здійснювати вплив на інтелектуальну, вольову та емоційну сферу адресата.

Партії змагаються в умовах відкритого інформаційного суспільства демократичної країни, можливість впливу на громадську думку у них однакова, більша увага приділяється об'єктивним вчинкам політиків, а не методам їх висвітлення для громадськості.

Аналіз політичних промов, заяв, виступів, закликів досліджуваних лідерів свідчить про використання у їх дискурсах наступних комунікативних стратегій та тактик:

- Стратегія формування емоційного настрою адресата, що включає в себе тактику єднання та звернення до емоцій адресата [3]: вмільна гра на побоюваннях населення щодо задоволення своїх базових потреб та готовність нації до рішучих змін приносить Народній партії успіх у передвиборних перегонах. Яскравим прикладом її застосування є гасло Рахоя «Я хочу бути президентом усіх іспанців» з чітким акцентом на підкреслені слова. Його промова властиве часте і повторне вживання виразів типу «наша спільна Іспанія», «єдина Іспанська громада», «наша країна» [4-5].

- Стратегія дискредитації та нападу, що включає в себе тактику звинувачення [3]: чіткі однозначні заяви та гасла Маріано Рахоя, що базуються на невдачах та слабких моментах діяльності чинного уряду, легко сприймаються населенням та здобувають його прихильність, оскільки є «вогником надії» виходу з скрутного економічного становища.

Політичний дискурс цих партій відбувається в умовах, коли кожна з них вже мала можливість проявити себе у дії. Тому однією з причин успішності Народної партії є усталеність думки іспанського суспільства щодо циклічності процесів зміни урядів.

* студентка 3 курсу спеціальності «міжнародна інформація» Інституту міжнародних відносин Київського національного університету імені Тараса Шевченка

Науковий керівник: ас. Запорожець О. Ю.

Іспанська соціалістична робітничка партія зазнала найбільш нищівної за всю свою історію поразки на муніципальних і регіональних виборах у травні цього року. Тому її лідеру (Хосе Луїсу Сапатеро) не залишалося нічого окрім як визнати її. Також його популярність різко впала після того, як того ж травня урядом була прийнята програма жорсткої економії, направлена на скорочення державних витрат і зниження бюджетного дефіциту. Сам Сапатеро не балотуватиметься на наступний строк. Він відкрито визнає поразку своєї партії і ніяким чином не намагається повернути втрачені власний імідж та імідж партії. Про що свідчать його досить скупі заяви чисто інформативного характеру: «я вирішив, що два терміни на цій посаді – достатній проміжок часу, щоб вирішувати долю країни. Два терміни, 8 років, і не більше». Недавній розпуск парламенту лише зменшив популярність Хосе Луїса Родрігеса Сапатеро та його партії [6].

За таких умов гідно вести політичний дискурс наступникові Сапатеро Альфреду Пересу Рубалькабі досить важко, який, хоча, завдяки своїй успішній боротьбі з ЕТА, займає верхні рядки в рейтингах. Але іспанці голосуватимуть не за персону, а за дію (хоча основною інтригою політичного дискурсу Маріано Рахоя є те, що він до сих пір нічого не говорить про свою програму виходу з економічної кризи, натомість лише зосереджує увагу іспанців на вимозі дострокових виборів) [6].

Таким чином, політичний дискурс Народної партії є більш ефективним та змістовним, оскільки містить в собі більшу кількість комунікативних елементів (публічних виступів, заяв) та прийомів (згаданих вище), а не суто виконує інформативну функцію як от репліки Сапатеро. У свідомості іспанців давно закладена думка про те, що якщо чинний уряд ввів країну у стан економічної депресії, то кардинально змінити стан речей зможе лише опозиція.

Література

1. Прес-реліз дослідження стану економічно активного населення. «EPA Segundo Trimestre 2011». – 3 ст.: [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ine.es/daco/daco42/daco4211/epa0211.pdf>
2. Испании не нужна финансовая поддержка [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://ru.euronews.net/2010/05/04/spain-denies-it-needs-eu-aid/>
3. Паршина О. Н. Стратегии и тактики речевого поведения современной политической элиты России/ Паршина О. Н. – Саратов: Саратовский государственный университет им. Н.Г. Чернышевского, 2005 – 325с.
4. Офіційний сайт іспанської Народної партії. Quiero ser el Presidente del Gobierno de todos los españoles. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.pp.es/actualidad-noticia/quiero-ser-presidente-gobierno-todos-espanoles_5557.html
5. Discurso íntegro de Mariano Rajoy en la clausura de la convención nacional del PP. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.pp.es/file_upload/noticias/pdf/5557-20111008120840.pdf
6. Испанские социалисты пойдут на досрочные выборы с новым лидером. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://ru.euronews.net/2011/07/29/spanish-socialists-pay-price-for-economic-gloom/>

Свинарчук Є.*

ВІДНОСИНИ США ТА ЄВРОПА. ЄВРОАТЛАНТИЗМ

Євроатлантизм – геополітичний феномен, що існує з 1945 (18) року аж до нашого часу. Він полягає в всезагальному зближенні країн Західної Європи та США через спільні принципи демократії, віру в індивіда та верховенства права. З плином часу рівень інтеграція між державами двох частин світу зростає [1].

Нині це потужний геополітичний регіон. Її основні суб'єкти – США (на 2009 рік ВВП 14 трлн. Населення 300 млн.) та Європейський Союз (на 2009 рік ВВП 15 трлн. Населення 500 млн.) – найпотужніші економіки світу. Будь які події в регіоні створюють потужний резонанс в інших регіонах. Саме тому ця тема є вкрай актуальною.

Ступінь розробленості роботи. Теорія «Євроатлантизму» була розроблена відомим науковцем та засновником геополітики Хелфордом Маккіндером [1]. Крім Маккіндера теоретиками та практиками зближення можна назвати президента США Вудро Вільсона та прем'єр міністра Великобританії Вінстона Черчеля. Вони ж першими почали втілювати цю концепцію у життя.

Серед російські дослідників Євроатлантизму побутує думка на дану інтеграцію як на загрозу безпеці Російської Федерації, а будь які рішення та дії держав Євроатлантики сприймаються ворожими актами проти Росії [4].

З іншого боку українські дослідники геополітичного регіону вивчають виключно питання інтеграції України чи інтеграцію інших держав східної з НАТО та ЄС. Європи, Відомими є праці українських дослідників Євроатлантизму Войтовича та Тодорова [2; 3].

Для дослідників держав Євроатлантики головною темою вивчення власного регіону є взаємодія між його суб'єктами та майбутнє інтеграції. Ця тема є головною і в цій роботі [8].

Насправді зближення США та Західної Європи було зумовлене існуванням спільного ворогу. На початку це був троїстий союз, потім СРСР та Гітлерівська Німеччина, потім країни Варшавського договору на чолі з тим же СРСР. Каталізатором зближення цих країн були біль, кров та страх. Якщо провести історичний аналіз, то протягом усієї історії інтеграції стосунки між її суб'єктами ніколи не були ідеальними.

Розпад Радянського Союзу став поворотним моментом для Євроатлантизму - зник головний ворог утворення, а новий ворог – світовий тероризм та «нові економіки» на зразок Китаю, не розглядається таким же небезпечним, як Радянський Союз [6].

США були лідером неофіційного утворення аж до розпаду СРСР. Нині Штати усіляко намагаються зберегти своє лідерство. Але економічні та політичні труднощі, з якими зіткнулися Штати в останні роки, значно ускладнюють це завдання.

Країни Західної Європи більше не бажають бути в тіні США. За останні роки досяг торговельного паритету зі сполученими Штатами. Вони прагнуть якщо не ролі геополітичного лідера, що поки що є далекою перспективою, то принаймні партнерства на рівних засадах.

* студент 3 курсу спеціальності «міжнародна інформація» Інституту міжнародних відносин Київського національного університету імені Тараса Шевченка

Науковий керівник: доц. Валецька І.А.

Отже, головна мета США – збереження своїх позицій в даному геополітичному регіоні. ЄС бажає перегляду баланс сил, який склався ще століття тому.

Конфлікт між колишніми союзниками має характер потаємної інформаційної війни та здорової економічної конкуренції (які іноді призводили до економічних та політичних війн) [4; 6].

Роки жорсткої культурної експансії усього, що зв'язано з американцями породили неочікуваний для самих штатів ефект – в останні роки масована культурна компанія чи військова пропаганда отримує негативну реакцію по всьому світі. Такий ефект можна пояснити або перебором та поступовим охолодження суспільства до пропаганди Штатів, його виходом з під її впливу, або формування у всіх держав інформаційного імунітету, або контр пропаганди [6].

В 2005 році республіканець Генрі Нікель в своїй праці «Перегляд атлантизму» стверджував: « В першу чергу необхідно боротись з антиамериканізмом в Європі, особливо роблячи акцент на роботу з європейською молоддю, а також створити новий атлантичний рух. Як видно з цієї заяви, улюблена цільова група інформаційної компанії – молодь. Як кажуть, якщо хочеш перемогти ворога, виховай його дітей [5; 6].

Інформаційна тактика Західної Європи полягає в створенні інформаційного імунітету по всьому ЄС– пропаганди Європейських цінностей [7].

Нині країни Східної та центральної Європи стоять на перепутті. Зараз США користується прихильністю в державах Східної та Центральної Європи. З політичних мотивів. США та НАТО є ефективною протипагою РФ. Хоча ЄС для цих країн також є важливою в економічній сфері [4].

З іншого боку США та Європа не просто не згортають, а й далі продовжують спільну діяльність та інтеграцію на політичних, економічних, військових та культурних рівнях. Наприклад, в 2009 були розроблені регіональні принципи передачі слідчої інформації між державами Євроатлантики. Крім НАТО, військового блоку що об'єднає в собі всі країни Євроатлантики, існує ще така регіональна організація як ТАФТА – створена з економічних питань, її теж можна вважати за таку, що об'єднує в собі всі держави регіону.

Європу та Північну Америку завжди поєднували як спільні ідеали, родинні та культурні зв'язки так спільні зовнішні вороги. І напевно чи добросусідська конкуренція може перекреслити сторіччя успішної спільної діяльності.

Література

1. Маккіндер Г. Земна куля та досягнення миру. / Г. Маккіндер - Л., 1943
2. Тодоров І.Я. Євроатлантична інтеграція Болгарії як складова модернізації цих процесів. / І.Я.Тодоров – К.
3. Войтович Р.В. Євроатлантична інтеграція та її вплив на державне управління. / Р.В. Войтович - К., НАДУ, 2010
4. Подготовка к экспансии: внешняя политика с 17 по 23 октября 2011 года [Електронний ресурс]. Режим доступу: http://www.ancentr.ru/modules/analitical_comments/mo_23102011.html
5. Official U.S. Government Web Portal [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://www.usa.gov/>
6. Federal Communications Commission [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://www.fcc.gov/>
7. Офіційний сайт Європейського Союзу [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://europa.eu/>

Євдомах М.*

ІНФОРМАЦІЙНА СКЛАДОВА НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ

Етап технологічної революції в інформаційній сфері зумовлює серйозні зміни в суспільстві загалом. Змінюється спосіб життя мільйонів людей. Процеси глобалізації торкаються дедалі нових сфер діяльності. Обсяги світової інформаційної індустрії на початку 90-х років минулого сторіччя досягли 2 трлн. доларів США, а на початку XXI сторіччя зросли на порядок. Виходячи з цього можна стверджувати, що в світі проходить стрімке формування інформаційного суспільства. Головною його особливістю є те, що стратегічним ресурсом стає інформація, яка здатна взаємодіяти не тільки з матеріальним, але й з духовним світом людини, вона стає не тільки найважливішою сферою міжнародної співпраці, а й об'єктом суперництва. Проблеми у сфері інформаційних відносин, формування інформаційних ресурсів і користування ними загострюються внаслідок політичного й економічного протиборства держав. Це стає актуальним у зоні забезпечення національної безпеки України. Специфіка забезпечення інформаційної безпеки в Україні відображена в законах «Про основи національної безпеки України», «Про концепцію національної програми інформатизації», «Про національну програму інформатизації», Стратегії національної безпеки України, яка затверджена указом Президента та Доктриною інформаційної безпеки України [6].

Інформаційна безпека визначається як захищеність важливих інтересів особи, суспільства та держави в інформаційній сфері, за якою забезпечується використання інформації в інтересах її суб'єктів, сталий розвиток держави, виявлення, попередження і ліквідація загроз національним інтересам. Категорія національних інтересів в інформаційній сфері в повній мірі узгоджується з іншою категорією – національною безпекою, і співвідноситься між собою за схемою «частина» і «ціле». При цьому слід враховувати, що інформаційна складова не може існувати поза цілями загальної національної безпеки, так само, як і національна безпека не буде всеохоплюючою без інформаційної безпеки. У цілому політика національної безпеки держави спрямована на мінімізацію та, по можливості, уникнення існуючих чи потенційних внутрішніх або зовнішніх загроз розвитку держави у відповідності з її цілями.

Одним з пріоритетних напрямів державної політики є забезпечення національної безпеки, ефективність формування якої значною мірою визначається станом розробленості теорії національної безпеки та рівнем впровадження і застосування відповідних методів, методик, моделей, механізмів, принципів тощо за практичного вирішення актуальних проблем у цій сфері.

Ця теорія перебуває на стадії свого активного формування та динамічного розвитку, що обумовлено перманентними ускладненнями геополітичної, гео економічної, воєнно-політичної обстановки, появою нових загроз, викликів та ризиків та загостренням харак-

* студент 2 курсу спеціальності «міжнародна інформація» Інституту міжнародних відносин Київського національного університету імені Тараса Шевченка

Науковий керівник : доц. Білоусова Н.Б.

теру традиційних загроз, трансформаціями міжнародних та регіональних структур безпеки, впливом глобалізації, значною складністю, непередбачуваністю та невизначеністю процесів у сфері безпеки та оборони, суттєвим загостренням зіткнень протилежних спрямувань, а з іншого боку — бажанням суспільства та держави мати науково обґрунтовані підходи, механізми, пріоритети, інструменти, які сприяють їх сталому розвитку в короткостроковій, середньостроковій та довгостроковій перспективі і не вимагатимуть надмірних ресурсів. Це підтверджено у працях Р.Анкоффа, И.Ансоффа, В.Богдановича, Д.Горбуліна [2].

О.Бойченко стверджує, що інформаційна безпека є невід'ємним напрямком розбудови інформаційного суспільства, розвиток якого повинен йти не тільки через нарощування технологічних можливостей здійснення інформаційного обміну, але й через глибоке усвідомлення усіма суб'єктами інформаційних відносин — власниками інформації та її користувачами, виробниками інформаційних технологій і засобів, постачальниками послуг, державою — необхідності здійснення всіх заходів щодо захисту інформаційних ресурсів та забезпечення інформаційної безпеки держави [1].

Так, у публікації В. П. Горбуліна, О. Ф. Белова, Е. М. Лисицина вказується, що технологія реалізації доктрин, стратегій, концепцій і програм державної політики у сфері забезпечення національної безпеки мусить базуватися на ґрунтовних теоретичних засадах та враховувати історичний досвід [6].

Деякі з авторів такі як Брайсон та Смолін вважають, що саме за таких умов методологія стратегічного планування є найбільш ефективною, при цьому вказується на необхідність її розробки саме на основі принципу безупинної адаптації [6].

У роботах Г. Г. Почепцова проаналізовано деякі підходи та інструменти зменшення невизначеності та непередбачуваності під час здійснення стратегічного аналізу. Згідно з одним з цих підходів пропонується використання ідеї комплексних адаптивних систем на основі планування різного роду можливостей адаптації, побудованих під конкретну загрозу. Значною є ймовірність того, що сьогоденні загрози відрізнятимуться від загроз, що виникнуть через 10-15 років. Тому як процес розробки і удосконалення методології стратегічного планування, так і її окремі складові мають передбачати можливість адаптації до змін оточуючого внутрішнього та зовнішнього середовища [7].

Інформаційна безпека повинна забезпечуватися шляхом проведення цілісної державної програми відповідно до Конституції та чинного законодавства України і норм міжнародного права шляхом реалізації відповідних доктрин, стратегій, концепцій і програм, що стосуються національної інформаційної політики України.

Проблем інформаційної безпеки безліч, як і проблем розвитку процесу інформатизації. У цій сфері необхідно вирішувати питання, пов'язані з визначенням природи різних видів інформаційних небезпек (загроз), механізмів їхнього впливу на об'єкти інформаційної безпеки, можливих наслідків цих впливів, шляхів і методів їх нейтралізації або зменшення.

З цієї низки проблем найбільш вивченими є проблеми, пов'язані із захистом інформації. Що ж до питань захисту людини, людських спільнот, суспільства в цілому, то з погляду розробки методології, шляхів, форм і методів забезпечення інформаційної безпеки вони вивчені недостатньо. Є напрацювання щодо інформаційної боротьби, війни, психологічного впливу, але цього виявляється замало, коли справа торкнеться розгляду не конфліктних, а конкурентних взаємовідносин між людьми.

Висновки. Підводячи підсумок, можна стверджувати, що інформаційна безпека передбачає можливість безперешкодної реалізації суспільством і окремими його членами

своїх конституційних прав, пов'язаних з можливістю вільного одержання, створення й розповсюдження інформації. Поняття інформаційної безпеки держави слід також розглядати у контексті забезпечення безпечних умов існування інформаційних технологій, які включають питання захисту інформації, як такої інформаційної інфраструктури держави, інформаційного ринку та створення безпечних умов існування і розвитку інформаційних процесів.

Література

1. Бойченко О. В. Політика інформаційної безпеки в системі інформаційного забезпечення ОВС України / О. В. Бойченко // Форум права. – 2009. – № 1. – С. 50-55.
2. Воробьев Ю.Л. Управление стратегическими рисками чрезвычайных ситуаций в системе обеспечения национальной безопасности России / Ю.Л. Воробьев // Право и безопасность. – 2003. – №3-4 (8-9).
3. Горбулін В. П. Актуальні питання організації стратегічного планування державної політики національної безпеки України / В.П.Горбулін, О.Ф.Белов, Е.М. Лисицин // Страт. панорама. – 1999. – № 3. – С. 12-19.
4. Зиновьева Н.Б. Информационная культура личности. Введение в курс: Учеб. пособие / Н.Б.Зиновьева. – Краснодар, 2000. – С. 136.
5. Карпенко В.О. Інформаційна політика та безпека / В.О.Карпенко. – К.: 2006. – 220 с.
6. Портал безпека: Інформаційна безпека України: її суть та види [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://bezpeka.com/ru/lib/spec/art12.html>.
7. Почепцов Г. Г. Стратегический анализ. Стратегический анализ для политики, бизнеса и военного дела / Г.Г. Почепцов. – Л.: Дзвін, 2004. – 333 с.

Матвеев А.*

ПОЛІТИКА КІБЕРБЕЗПЕКИ США НА СУЧАСНОМУ ЕТАПІ

На сучасному етапі під поняттям «кібервійна» (англ. Cyber-warfare) розуміють комп'ютерне протистояння у просторі Інтернету.

Не варто плутати це поняття з мережевою війною — котра ведеться використовуючи мережеві технології (це не тільки Інтернет)..

Кібервійна спрямована передусім на дестабілізацію комп'ютерних систем і доступу до Інтернету державних установ, фінансових та ділових центрів і створення безладу та хаосу в житті країн, які покладаються на Інтернет у повсякденному житті. Міждержавні стосунки і політичне протистояння часто знаходить продовження в Інтернеті у вигляді кібервійни: вандалізму, пропаганди, шпигунстві, та безпосередніх атаках на комп'ютерні системи та сервери.

Як визначив експерт з безпеки уряду США Річард А. Кларк, в своїй книзі «Кібервійна» (англ. CyberWarfare) (вийшла в травні 2010) «кібервійна — дії однієї національної держави з проникнення в комп'ютери або мережі іншої національної держави для досягнення цілей нанесення збитку або руйнування». Американський журнал Економіст (англ. The Economist) описує кібервійну як «п'яту область війни, після землі, моря, повітря і космосу». Про важливість готовності до ведення військових дій в кіберпросторі свідчить факт створення в США цілого військового підрозділу — Кіберкомандування США.

На сьогоднішній день спеціалісти виділяють такі види атак в Інтернеті:

- Вандалізм — використання хакерами Інтернету для паплюження інтернет сторінок, заміни змісту образливими чи пропагандистськими зображеннями.
- Пропаганда — розсилка звернень пропагандистського характеру, або вставка пропаганди в зміст інших інтернет сторінок.
- Збір інформації — зламвання приватних сторінок чи серверів для збору секретної інформації чи її заміни на фальшиву, корисну іншій державі.
- Відмова сервісу — атаки з різних комп'ютерів для унеможливлення функціонування сайтів чи комп'ютерних систем.
- Втручання в роботу обладнання — атаки на комп'ютери, які займаються контролем над роботою цивільного чи військового обладнання, що призводить до його відключення чи поломки.
- Атаки на пункти інфраструктури — атаки на комп'ютери, які забезпечують життєдіяльність міст, їх інфраструктури, таких як телефонні системи, водопостачання, електроенергії, пожежної охорони, транспорту, тощо

На відміну від кібератак минулого, зараз кібервійна являє собою реальну загрозу для національної безпеки країн і сприймається багатьма як серйозна загроза безпеці держави.

Крім того, розвідувальні організації багатьох країн займаються шпигунством використовуючи Інтернет: збирають інформацію, зламують комп'ютерні системи інших держав, займаються диверсійною діяльністю та економічним шпигунством. За визнанням

* студент 2 курсу спеціальності «міжнародна інформація» Інституту міжнародних відносин Київського національного університету імені Тараса Шевченка

спеціалістів, лідерами у веденні кібервійни зараз є Китай та Росія. Зокрема Китай звинувачували у організації атак на сайти Сполучених Штатів, Німеччини, Індії. Росія використовує Інтернет не тільки для збору інформації, але й для організації масованих атак на недружні країни. Росія, як і Китай, однак, заперечують причетність державних установ до організації атак.

Беруть участь у кібервійнах і українські хакери. Так після подій навколо акту вандалізму на Говерлі, сайти Євразійського союзу молоді, який взяв відповідальність за їхнє проведення, були атаковані з України. У відповідь зазнали атак сайти президента України та СБУ.

В зв'язку з розвитком нових технологій рівень кібервійни постійно вдосконалюється. Деякі держави починають приділяти захистові від кібервійни належну увагу — виділяють необхідні кошти для організації систем захисту і підтримують спеціальні підрозділи, основною задачею яких є вдосконалення інтернетної безпеки країни та захисту від нападів.

Було розроблено декілька проектів міжнародних конвенцій з приводу заборони кібервійни. Наприклад, професор Олександр Мережко розробив проект міжнародної угоди, який називається «Конвенція про заборону використання кібервійни в глобальній інформаційній мережі інформаційних і обчислювальних ресурсів (Інтернеті)». Згідно його проекту, Інтернет повинен залишитися вільним від військових дій і розглядатися як «спільна спадщина людства»

США також не стоїть осторонь у вирішенні цього питання. Так, Адміністрація нинішнього президента США Барака Обама планує створення нового військового командування, в завдання якого ввійде координація захисних програм Пентагону, ЦРУ і спецслужб США, пов'язаних з комп'ютерними і мережевими системами. Нова ініціатива, кажуть військові експерти, повинна буде з одного боку підвищити захищеність державних мереж, а з іншого модернізувати нинішні системи, які не мають єдиного центру.

Однією з головних завдань центру кіберкомандування є протистояння атакам хакерів, що йде, в першу чергу, з території Китаю і Росії.

Раніше Обама проголосив кібербезпеку США одним із пріоритетів своєї політики. У новій Адміністрації кажуть, що розглядають кібербезпеку невіддільно від загальної внутрішньої безпеки США. Барак Обама також запланував проведення низки дослідницьких робіт, пов'язаних зі створенням нового покоління засобів для забезпечення безпеки серверів і мереж, які обслуговують найважливіші державні вузли. Окремо в плані наголошується на необхідності боротьби з кібершпionaжем і кібершахрайством, які в останні пару років стали перманентним явищем.

У Вашингтоні був представлений попередній варіант документа, що регламентує стандарти і заходи безпеки з охорони цифрових даних, а також процедур, що регулюють їх розкриття. Юристи відзначають, що цей документ має на меті створення законодавчої бази для судового переслідування хакерів.

«Ми всі знаємо, що кібершпionaж і мережеві злочини стали наростаючою тенденцією. Такі країни, як Китай швидко вловили цю зміну. В останні 8 років ми [США] запізналися в цьому», - сказав Обама. «Як президент, я зроблю кібербезпеку вищим пріоритетом, який повинен бути в 21 столітті».

Але підсумковий масштабний документ, що регламентує центр кіберкомандування, поки не узгоджений до кінця. Немає ясності з низки ключових питань, зокрема щодо взаємодії з приватними структурами, особливо тими, що працюють у сфері телекомунікацій та енергопостачання. За непідтвердженими даними, в документі передбачається досить широка програма взаємодії не тільки з приватними комерційними структурами, а й з громадськими, некомерційними і правозахисними структурами.

Також відомо, що поки в документі немає єдиного погляду на роль держави в новій доктрині кібербезпеки. WSJ (wall street journal), посилаючись на свої джерела в уряді США, пише, що про створення центру кіберкомандування оголосить Міністр оборони США Роберт Гейтс, але буде це лише після того, як Білий Дім затвердить всі аспекти проекту.

На сьогодні в США є кілька організацій, що відповідають за ІТ-безпеку військових та урядових мереж. Так, Штаб центрального командування відповідає за ІТ-безпеку військових в Іраку і Афганістані, Командування центральних операцій відповідає за безпеку елітних військових підрозділів, свої центри безпеки є також у ВПС і ВМФ США. Всі вищеперераховані структури між собою не пов'язані.

Що стосується нової ІТ-структури, то її, за попередніми даними, очолить директор АНБ США Кейт Олександр, що знаходиться в званні Генерала армії США. Таким чином, АНБ буде відповідати за кібербезпеку всього Міноборони США та урядових мереж.

Білий Дім у Вашингтоні напередодні запропонував ряд законодавчих актів, що дозволяють захищати США від кібератак хакерів, шахраїв і шпигунів, говориться в офіційних документах, опублікованих напередодні на сайті Адміністрації президента США.

Відповідно до запропонованого плану, раніше підтриманого президентом країни Бараком Обамою, американські компанії, в управлінні яких знаходяться об'єкти критично важливої інфраструктури повинні будуть співпрацювати з урядовими органами, щоб обидві сторони були переконані у надійності критично важливих інфраструктур. До таких важливих об'єктів в законодавчих актах відносять електро-і атомні станції, комп'ютерні мережі банків і бірж, об'єкти комунального господарства, наприклад міські системи водопостачання та інші.

За новими пропозиціями, які отримали неофіційну назву CyberAct, Департамент Національної безпеки США отримує право вимагати від цих компаній виконання тих чи інших додаткових норм з промислової безпеки.

Напередодні в Білому домі та Конгресі США одночасно заявили, що урядові і приватні ІТ-системи в США піддаються хакерським нападам приблизно по мільйону раз на день. Скільки нападів обертаються крадіжкою даних - невідомо.

Аналітики кажуть, що в першу чергу новий план призначений для боротьби з промисловим шпигунством з боку іноземних держав. У США кажуть, що за останні 3-4 року мережі бірж, промислових компаній, ресурси високотехнологічних виробників стали регулярно піддаватися атакам хакерів, масштаби і складність яких постійно зростають.

Пропозиція Білого дому в першу чергу передбачає, щоб Департамент Національної безпеки виробив додаткові норми для фінансових компаній та енергетичного сектора. Також в оцінці створених систем безпеки планується залучити незалежних ІТ-аудиторів.

У середовищі американських бізнесменів дана програма здебільшого не знаходить підтримки, так як більшість компаній заявляють, що вважають за краще добровільні програми, а не нав'язані з боку держави. В Адміністрації Барака Обами кажуть, що в якості остаточного закону пропозиція повинна бути оформлена до кінця року.

Отже, з поширенням комп'ютерних технологій та Інтернету багато громадян, підприємств і державних установ почали залежати від Інтернет-зв'язку у повсякденному житті. Використання Інтернету для атак комп'ютерних систем іншої держави може завдати значної шкоди її економіці і створити розлад у повсякденному житті країни. Тож в наш час поняття кібербезпеки та кібервійни набувають нової значимості, а важливість інформаційної безпеки переходить на зовсім новий рівень. Ця сфера починає потребувати більш чіткого та свідомого регулювання на всіх рівнях. Не зважаючи на значну складність ре-

гуляції діяльності цієї сфери, відбуваються досить вдалі спроби вирішення цього питання на державному рівні, створюються проекти міжнародних документів.

Список використаних джерел:

1. А. А. Мережко «Конвенция о запрещении использования кибервойны в глобальной информационной сети информационных и вычислительных ресурсов (Интернете)» [Електронний ресурс] Режим доступу - <http://www.politik.org.ua/vid/publcontent.php3?y=7&p=57>
2. Clarke, Richard A. Cyber War, HarperCollins (2010)
3. «Хакери з ЄСМ заявляють, що слідом за сайтом Ющенка «положать» сайт СБУ» [Електронний ресурс] Режим доступу - <http://www.unian.net/ukr/news/news-219388.html>
4. «На Пентагон була здійснена потужна кібератака з Росії» [Електронний ресурс] Режим доступу - <http://ua.korrespondent.net/tech/661524-na-pentagon-bula-zdijsnena-potuzhna-kiberataka-z-rosiyi>
5. «Світ охопила кібервійна» - [Електронний ресурс] Режим доступу - <http://ua.for-ua.com/fun/2007/11/29/140857.html>

ЗМІСТ

Максименко І.В. Об'єднана Європа в новому тисячолітті: аналіз підходів.....	3
Моцок В.І. Просування демократії у політиці США щодо Східної Європи: ціль чи засіб?!.....	6
Тимків Я.І., Лунь Ю.О. Рушійні сили потенційних терористів-смертників.....	9
Василенко Д.В. Пріоритети сучасної політики США в умовах глобалізації.....	12
Волошин О.А. Докорінна трансформація місця СНД в структурі інструментів реалізації російських інтересів на пострадянському просторі в 2000-х рр.....	16
Гаврилова В.А. Влияние ядерных испытаний Индии и Пакистана на политику США в Южной Азии.....	18
Вишньов В.М. Можливі стратегії Індії у відповідь на пакистанську терористичну загрозу в ядерній сфері.....	21
Капіруля М. Роль ядерного чинника в політиці КНДР.....	25
Корюкалов М.В. Використання зовнішньої допомоги в рамках виконання порядку денного асоціації Україна-ЄС.....	27
Мішин О. Геополітичні фактори постконфліктної реконструкції держав Африки.....	31
Романова В.О. Велика двадцятка як механізм глобального управління.....	36
Чумак Д.В. Синергія 3s (safety, security, safeguards) у питаннях протидії ядерному тероризму і незаконному обігу ядерних матеріалів.....	39
Ястремська І.М. Ядерний фактор як інструмент забезпечення регіональної стабільності.....	42

Машура А. Еволюція зовнішньої політики Австралії в постбіполярний період.....	45
Джага А. Вплив ALBA на інтеграційні процеси в Латинській Америці.....	48
Дзюба Т. Вплив політичної нестабільності на Балканському півострові у 90 – ті роки ХХ століття на європейську регіональну систему безпеки.....	50
Кучухідзе А. Варшавський саміт «Східного Партнерства»: основні політичні результати для України.....	52
Ковальчук С. Вплив норвезького теракту на міграційну політику ЄС.....	54
Корж Ю. Місце ЦАР в стратегії енергетичної безпеки КНР.....	56
Мариняк С. Загрози та виклики Північноамериканської системи безпеки.....	59
Харченко А. Розширення ЄС на сучасному етапі.....	61
Шкляр В. Сучасні тенденції в європейській системі безпеки.....	64
Сабадан О. Проблема М'янми як фактор регіональної системи безпеки регіону.....	67
Печерська М. Створення Палестинської Національної Автономії: проблеми та перспективи.....	69
Солдатенко О. Переформатування міжнародно-політичної ситуації на Близькому Сході у контексті подій «арабської весни».....	71
Гаспарян А. Шляхи нормалізації основних проблем вірменсько-турецьких політичних відносин.....	73
Дирда А. Африканський вектор зовнішньоекономічної політики КНР.....	76
Рубель К. Політична еволюція автономної Мелільї: партійний аспект.....	79

Кухта В. Прецедент самовизначення Південного Судану у міжафриканських відносинах...	81
Ситковецька І.В. Турецько-ізраїльські відносини: чергова криза на Близькому Сході.....	84
Сахно С.М. Політика ЄС з реалізації проектів LNG – терміналів.....	87
Вилінський С.І. Енергетична безпека ФРН: стан та перспективи.....	89
Опанасенко А. Дипломатія двадцять першого століття: нові перспективи та виклики.....	92
Полівода К. Оборонні та безпекові аспекти європейської інтеграції Чеської Республіки.....	94
Тіхонова О.О. Аналіз головування України в Комітеті Міністрів Ради Європи.....	97
Цирфа Ю. Культурна складова формування зовнішньополітичної ідентичності держави в сучасному світі.....	100
Черінько І.П. Еволюція системи державної і дипломатичної служби України в контексті адміністративної реформи Президента В. Януковича.....	102
Гавриленко І. Проблема формування позитивного іміджу України на міжнародній арені в контексті реалізації концепції «м'якої сили».....	105
Пірлік А. Боротьба з незаконним обігом наркотичних речовин у діяльності ООН.....	107
Єлизавета Я. Специфіка культурної політики як засобу міжнародних відносин.....	111
Білокриницький В. Співпраця України з ОБСЄ в контексті головування 2013 року.....	114
Курбанова Т. Встановлення дипломатичних відносин між Україною та ОАЕ.....	116
Приймак Б. Відмова від високозбагаченого урану в контексті ядерного статусу України.....	118

Бездєнєжна М.Ю.

Спільні поклади мінеральних ресурсів як об'єкт міжнародно-правового регулювання..... 120

Бек М.В.

Правове регулювання передачі даних ДЗЗ з супутника на наземні станції прийому, обробки та розповсюдження цих даних: міжнародний та національний стандарт..... 122

Василенко Л.

Перспективи нормативного закріплення екологічних прав людини. Аналіз актуальності доповнення міжнародних договорів з захисту прав людини екологічними положеннями..... 125

Волкова О.О.

Принципи щодо міжнародно-правового регулювання трансплантації людських органів, тканин та клітин..... 128

Криштопа О.

Особливості застосування електронного підпису на правочинах: міжнародний досвід..... 130

Нагаєвська А.

Проблемні питання дотримання прав дитини..... 133

Сліпченко А.

Угода про спільний авіапростір з ЄС – пріоритетний формат участі України в програмі «Єдине європейське небо»..... 135

Ярош О.

«Схема зелених інвестицій» як новий міжнародно-правовий засіб боротьби зі зміною клімату..... 137

Бровко О.

Особливості дипломатичного захисту юридичних осіб та акціонерів у міжнародному праві..... 139

Волкова І.

Доцільність запровадження в Україні системи виборності суддів. Досвід США.... 142

Галушка М.

Міжнародне право охорони культурних цінностей як галузь сучасного міжнародного права: перспективи розвитку..... 145

Задорожній І.

Міжнародно-правові питання участі України в митному союзі та ЗВТ з ЄС..... 148

Ксьондзик К.

Міжнародно-правові механізми регулювання міграційних процесів..... 150

Троц В.

Суперечка між Україною та Румунією щодо будівництва каналу Дунай – Чорне море..... 153

Кривецька О.

Біопіратство. Міжнародно-правова позиція щодо співвідношення інтересів людства, держави, корінних народів і транснаціональних компаній..... 156

Шевчук О.

Особливості правового регулювання імперативного і консультативного референдумів: досвід України та зарубіжних країн..... 158

Буквич А.

Деякі принципи та сфера застосування конвенції УНІДРУА з матеріально-правового регулювання цінних паперів, які знаходяться у володінні посередника..... 161

Василенко О.

Уніфікація правил електронної торгівлі в рамках ЮНСІТРАЛ..... 164

Іващенко О.Р.

Конституційна практика деяких європейських держав щодо співвідношення міжнародного та внутрішньодержавного права..... 167

Дідовець О.

Транскордонна неспроможність у державах континентальної правової системи та в Україні..... 170

Дзіс А.

Охорона права інтелектуальної власності..... 174

Іващенко Ю.

Подвійне регулювання наслідків недійсності правочину в міжнародному праві.... 177

Ковганич І.

Аналіз правових позицій піратських партій щодо реформування інституту інтелектуальної власності в інформаційному суспільстві..... 179

Ткачова А.

Підсудність судам України цивільних справ з іноземним елементом: норми національного законодавства..... 182

Гончарук О.

Довічне позбавлення волі як найвища міра покарання у кримінальному праві європейських держав..... 185

Чорнобай Д. Моральний аспект міжнародної відповідальності за правомірну діяльність у практиці юристів-міжнародників.....	188
Ахметов Р. Європейська Рада як орган стратегічного планування європейської інтеграції.....	190
Демчак О. Актуальні питання приєднання ЄС до європейської конвенції з прав людини.....	192
Приходько Ю. Перспективи легалізації еутаназії в Україні: вітчизняна думка та зарубіжний досвід.....	195
Хмельова І. Закон України «Про доступ до публічної інформації» в контексті європейського та світового досвіду.....	197
Лукашенко С. Напрямки реформування глобальної валютної системи.....	200
Підвисоцький Я.В. Ефект сек'юритизації у перерозподілі кредитних ризиків малих та середніх підприємств.....	202
Глушчевська А. Інституційне забезпечення макроекономічної та макрофінансової стабільності в Європейському Союзі.....	205
Данилова Ю. Міжнародний ринок фінансових послуг в умовах посткризового розвитку міжнародних економічних відносин.....	209
Дудко О. Перспективи проекту з транспортування скрапленого природного газу через одеський порт до Європи.....	211
Борсук А. Венчурні інвестиції як один із ефективних інструментів залучення іноземних інвестицій в економіку України.....	213
Кравцова І. В. Потенційний механізм другої хвилі глобальної фінансової кризи.....	216
Красільчук Я. Проблема дефіциту державного бюджету в країнах PIGS.....	218

Ніколаєнко К. Мотиви інвестування та структура німецьких прямих капіталовкладень за кордоном.....	220
Макєснко Н. Ю. Недержавні пенсійні фонди, як елемент системи пенсійного забезпечення України.....	223
Рєзнікова К. Особливості торгівлі України з країнами СНД.....	226
Заблоцький А.В. Міжнародні корпорації на світовому ринку офшорингових послуг.....	228
Лотош О.М. Аспект економічної безпеки в проблемі залучення прямих іноземних інвестицій	232
Підчоса О.В. Ціноутворення на світових ринках вуглеводнів: особливості і тенденції.....	234
Шкрабалюк Ю. Наслідки конвертованості національних валют та парадокс привабливості позитивного чистого експорту.....	236
Володарський О. Галузеве та регіональне розміщення ІІІ в Китаї.....	238
Налбандян Н. Реальний ефективний обмінний курс гривні.....	240
Осійчук Д. Формування ефективного інвестиційного портфеля на українському фондовому ринку.....	242
Гритчина О. Ідеологічна складова twitter-революцій в Північній Африці.....	245
Матвєєва О.В. Кіберпростір як місце зіткнення суспільних інтересів.....	248
Єрьомін М. Універсальні сюжети у кінематографі як явище у міжнародних культурних та інформаційних відносинах на прикладі випадків неофіційного ремейку.....	252
Мазурець Ю. Аналіз принципів ведення інформаційних відносин Україна-Росія.....	254

Бичкова А. Репутація як визначальний чинник позиціонування держави на міжнародній арені.....	256
Гринчук М. Особливості створення іміджу політичного лідера на прикладі Барака Обами.....	258
Іванова В. Моделі інформаційно-психологічного впливу в революціях в північній Африці та на Близькому Сході 2009-2011.....	260
Іринюк В. Інформаційний вимір газового конфлікту між Росією та Україною.....	263
Керимова Н. Маніпулятивні технології під час мережевих революцій.....	266
Кирилко Д. Маніпулятивні технології формування суспільної думки на прикладі телевізійних новин.....	268
Медведєва О. Особливості формування іміджу політичного лідера.....	271
Мусієнко К. Перспективи та основні сценарії розвитку інформаційного протистояння між Україною та Росією в контексті газового питання.....	273
Солодар М. Психоаналітичні методи врегулювання міжнародних політичних конфліктів.....	276
Тубальцева В. Полікультурні процеси в європейському суспільстві.....	278
Янакі А. Маніпулятивні технології в політичному просторі.....	280
Донець В. Політичний дискурс опозиційної та правлячої партій в Іспанії в період економічної кризи.....	283
Свинарчук Є. Відносини США та Європа. Євроатлантизм.....	285
Євдомах М. Інформаційна складова національної безпеки України.....	287
Матвєєв А. Політика кібербезпеки США на сучасному етапі.....	290

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ МІЖНАРОДНИХ ВІДНОСИН

Збірник наукових праць

ВИПУСК 104

(Частина I)

Засновано 1996 року.

Засновник: Інститут міжнародних відносин
Київського національного університету імені Тараса Шевченка.

Свідоцтво про державну реєстрацію: К1 № 292 від 05.11.1998 р.

Науковий редактор: д-р екон. наук, проф. Шнирков О. І.

**Рекомендовано до друку Вченою Радою Інституту міжнародних відносин
Київського національного університету імені Тараса Шевченка.
Протокол № 6 від 31 січня 2012 року.**

Підписано до друку 03.02.2012.
Наклад 1000 прим.

Відділ оперативної поліграфії
Інституту міжнародних відносин
Київського національного університету імені Тараса Шевченка
Тел. 483–11–25